

TOBB

70 YIL

2021

EKONOMİK
RAPOR

78 GENEL
KURUL

TOBB Yayın No: 2022/4
ISBN: 978-605-137-888-6

TOBB yayınları için ayrıntılı bilgi Yayın Müdürlüğünden alınabilir.

Tel : (0312) 218 20 00
Faks : (0312) 218 20 64
Web : www.tobb.org.tr

TOBB yayınlarına tam metin ve ücretsiz olarak web adresinden ulaşabilirsiniz.

Baskı: GÖKÇE OFSET
İVOGSAN 21. Cad. 599. Sokak
No:22 Yenimalle / Ankara
Tel: 0312 395 93 37

ÖNSÖZ

Pandeminin kontrol altına alınmasıyla birlikte küresel ekonomiler iyileşme yolunda ilerlemeye başladı. Gelişmiş ülkelerin ekonomik toparlanmaları, yükselen piyasa ekonomilerini ve gelişmekte olan ülkeleri de olumlu etkiledi. Öte yandan bu toparlanmanın asimetrik yapısı küresel tedarik zincirlerinde yeni darboğazlara ve arz-talep dengesizliklerine de neden oldu. Bunun etkisiyle emtia fiyatları yükselmeye başladı ve enflasyon küresel bir soruna dönüştü. Tedbir olarak birçok ülke para politikasında sıkılaştırma yoluna gitti. Yeni üretim kapasitelerinin gecikmeli olarak devreye girmekte oluşunun yanısıra, enerji, metal ve gıda talebindeki artışın sürmesi enflasyonun daha uzun bir süre ana gündem maddesi olarak kalacağını göstermektedir.

Mali taraftaysa birçok ülkede pandemi döneminde kamu harcamaları hızla artmış ve kamu ile özel sektörün borçlanma seviyeleri tarihteki en yüksek seviyelere ulaşmıştı. Tüm zamanların en büyük yıllık borç artışının yaşandığı geçtiğimiz sene küresel borç toplamı da 226 trilyon dolara ulaşmıştı. Borçlanmadaki artışta özellikle gelişmiş ekonomiler dikkat çekerken bu ülkelerde 2007’de yüzde 70 olan kamu borcunun GSYH’ye oranı geçen sene yüzde 124’e ulaştı. Öte yandan toplam küresel borcun yüzde 40’ı kamu borcu kaynaklı. Yükselen borçluluk özellikle finansman koşulları sıkılaştıkça kırılabilirlikleri artırmakta, hükü-

metlerin toparlanmayı destekleme kabiliyetini ve özel sektörün yatırım yapma kapasitesini kısıtlamaktadır. Sonuç olarak küresel tedarik zincirlerindeki sıkıntıların devam etmesi, artan enflasyon ve buna paralel parasal sıkılaştırma tedbirleriyle birlikte küresel büyümenin de yavaşlaması beklenmektedir.

Bu senenin bir diğer önemli küresel olayıysa, iklim değişikliğiyle mücadelenin gündemin ilk sıralarına yükselmesi oldu. COP26 iklim zirvesiyle birlikte konuşma faslından aksiyona geçiş başladı. Bir sonraki adımda finansal sistemin bir nevi yeşillenmesi gelecek. Hangi tür yatırımların yeşil olup desteğe uygun olduğu, hangilerinin ise teşvik kapsamı dışında kalacağı ortaya çıkacak. Yeşil yatırımların finansal sisteme erişimi ucuzlayacak ve kolaylaşacak. Artık dünya böyle işleyecek. Yatırım için iyi bir fırsat bulunduğu, önce yeşil yatırım standartlarına ne kadar uygun diye bakılacak. Karbon ve su ayak izi ile atık yönetimi planları standartlara uygun mu diye araştırılacak. Uygun değilse yatırımı finanse etmek zorlaşacak. Özetle pandemiyle mücadelede olduğu gibi iklim değişikliğine karşı da küresel ortak mücadele gerektiği daha net ortaya çıkıyor.

Yeşil dönüşümle paralel gelişen bir önemli değişimde dijitalleşmedir. Teknolojinin gelişmesi ve dijitalleşmenin ön plana çıkmasıyla birlikte pek çok sektörde iş yapılış süreçleri mobilize ediliyor. Dijital dönüşümle ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ise yeni iş fikirlerine hayat veriyor. Geleneksel firmalar pazardaki yerlerini kaybediyor. Eskiden uluslararası ticaret malların sınırları aşması demektir. Sonra fabrikaların sınırları aştığı bir aşamaya geçtik. Şimdiye verilerin sınırları aştığı yeni bir dünyanın kapısında. Avrupa Birliği ile ABD tüm dünyayı etkileyecek bir transatlantik veri paylaşımı çerçevesi üzerinde çalışıyor. Dijital ticaret omurgasının kurallarına, veri paylaşımı ilkelerine uyum sağlayamazsak, AB ile Gümrük Birliği'nin etkisi azalacak. Türkiye, 1980'den itibaren dışa açılarak, ticaret yaparak zenginleşebileceğini öğrendi. Şimdi ticaretin altyapısı dijitalleşirken, bu yeni ortama nasıl ayak uyduracağımızı da düşünmemiz gerekiyor.

Türkiye ekonomisi 2021 yılında Covid-19 pandemisine rağmen hızlı bir toparlanma yaşamıştır. Toparlanma sürecinde iç ve dış talebin de desteği ile ekonomik büyüme artmış, mali denge ile dış ticaret yapısı iyileşmiş ve işsizlik oranı düşmüştür. Mal ve hizmet ihracatının ithalattan fazla artması dış dengeye olumlu yansımıştır. Dış talep koşullarına hızlı cevap verilebilme ve Avrupa ülkelerine coğrafi yakınlık ihracat açısından önemli bir avantaj olmuştur. İç dengedeysen güçlü gelir artışı kamu bütçesinin dengelenmesine katkı vermiştir. Ekonomik aktivitedeki toparlanma ile desteklenen istihdam da pandemi öncesi seviyelere ulaşmıştır.

Öte taraftan hanehalklarını da derinden etkileyen makro finansal oynaklıklar artmıştır. Yılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının politika faizinde yaptığı indirimler piyasa dengelerini bozarken Türk lirası değer kaybetmiş, enflasyon, borçlanma faizleri ve ülke risk primi hızla yükselmiştir. Sonrasında uygulamaya konan kur korumalı mevduat sistemi değer kaybını sınırlamış ancak bu sistemin kamu maliyesi üzerinde oluşturduğu muhtemel mali yük endişelere neden olmuştur. TCMB döviz rezervlerindeki azalış ve artan parasallaşma mali piyasalarda istikrarın sağlanmasını güçleştirirken tüm mal ve hizmetlerle varlık fiyatlarının yükselmesine yol açmıştır. Bu durum toplumdaki gelir adaletsizliğini daha da büyütüştür.

Önümüzdeki yeni dönemde büyümede yakalanan ivmenin korunması çok önemli. Dünya ekonomileri bir taraftan toparlanmaya çalışırken, tedarik zincirleri de yeniden oluşturuluyor. Bu yeni ortamda güvenilir ekonomi politikası uygulayarak yatırımları kendine çeken ülkeler rekabette öne çıkacaklar. Türkiye merkezi konumu ve Avrupa ile geçmişten gelen yakın ticari ilişkileriyle önemli avantajlara sahiptir. Küresel tedarik zincirleri içinde yer almayı sürdürmek büyüme ve ihracat performansını da doğrudan etkileyecektir.

Dolayısıyla önceliğimiz bu büyümenin sürdürülebilir ve kalıcı olmasını sağlamaktır. Bunun için de öncelikle ekonomide tutarlı, sağlam ve güven veren politikaların benimsenmesi, bu sayede döviz kurlarında istikrarın sağlanması, dolarizasyonun geriletilmesi, faizlerin, enflasyonun ve işsizliğin tek haneli seviyelere indirilmesi gerekiyor.

Ülkemizin geleceği açısından önemli bir süreçte Avrupa'da başlayan yeşil mutabakattır. Bununla birlikte gelmekte olan yeşil sanayi devrimi Türkiye'nin yeni kalkınma gündemi olabilecektir. Çevreye daha duyarlı büyümeye geçilmesiyle birlikte alternatif enerji tedariki ve başta kömür olmak üzere fosil yakıtlardan nasıl çıkılacağı önem kazanacaktır. Firmalara doğru müşevvikleri vererek karbon salımlarını azaltmalarını teşvik edecek bir karbon fiyatlaması ya da karbon vergilemesi sistemi kurulması gerekecektir. Karbon fiyatlaması sistemini tasarlamak demek, aynı zamanda sanayi politikasını ve önceliklerini belirlemek anlamına da gelmektedir.

Yeşil mutabakat süreci uzun süreden beri ekonomide ihtiyaç duyulan yapısal reform gündemi için de fırsattır. Atlantik'in iki yakasında yeni bir dünya şekillendiren gerçek bir dönüm noktasındayız ve yeni bir teknolojik sıçramanın eşiğindeyiz. Hem iş yapma ve hem de yaşam biçimimizi değiştireceğiz. Avrupa Birliği firmaları şimdiden ülkemizdeki tedarikçilerinin karbon ayak izi ve atık yönetimini dikkate almaya başladı. Bu sürece uyum için firmalarımızın daha kapsamlı bir çerçeveye, yol haritasına ve yeni ortama intibakını sağlayacak bir bütçeye ihtiyaçları var. Zira sermaye yoğun bir iktisadi dönüşüm süreciyle karşı karşıyayız. Daha fazla yatırıma ve bunun için de sermaye ve mali kaynağa ihtiyacımız var. Enflasyonun, piyasa faizlerinin ve risk priminin tavan yaptığı, TL cinsinden mali tasarrufların cazip olmaktan çıkarıldığı bir ortam, sermaye yoğun bir dönüşüm için sorun demektir. Kural hâkimiyetinin ve hukuk güvenliğinin güçlendirilmesine, risk priminin ve algısının azaltılmasına ihtiyaç vardır.

Dünya ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin değerlendirildiği Ekonomik Raporumuzun camiamıza ve ilgililere faydalı olmasını diliyorum.

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU

TOBB Başkanı

78. GENEL KURUL

TOBB YÖNETİM KURULU

Başkan	M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
Başkan Yrd.	Ali KOPUZ
Başkan Yrd.	Selçuk ÖZTÜRK
Başkan Yrd.	S. Zeki MURZİOĞLU
Başkan Yrd.	Ayhan ZEYTİNOĞLU
Başkan Yrd.	Tamer KIRAN
Sayman Üye	Faik YAVUZ
Üye	Cengiz GÜNAY
Üye	Mahmut ÖZGENER
Üye	Öztürk ORAN
Üye	Zeki KIVANÇ
Üye	Oğuzhan A. SADIKOĞLU
Üye	Davut ÇETİN
Üye	Engin YEŞİL
Üye	Özer MATLI
Üye	Ömer ZEYDAN
Üye	Hakan ÜLKEN
Üye	Şaban A. KARAMEHMETOĞLU
Üye	Mehmet BÜYÜKSİMİTÇİ
Üye	S. Selim KANDEMİR
Üye	M. Cihat LOKMANOĞLU
Genel Sekreter	Mustafa SARAÇÖZ

EKONOMİK RAPORU İNCELEME KOMİSYONU

Başkan	Ferhat ÇAĞLAYAN
Sözcü	Ercan ÖZKAN
Raportör	Halil BALIK
Üye	Ahmet Nejat SAĞEL
Üye	Cem DOĞAN
Üye	Ersin KAŞKA
Üye	Şakir İŞERİ
Üye	Abdullah GENÇ

HAZIRLAYANLAR

Murat AYDIN

Mali ve Sosyal Politikalar Müdürü

Serpil MERT

Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman

Sema KAYNAK

Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
TABLO LİSTESİ.....	XIII
GRAFİK LİSTESİ.....	XVII
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XIX
BÖLÜM I. DÜNYA EKONOMİSİ	1
DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	4
1.2 Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GSYH.....	6
1.3 Yatırım.....	7
1.4 Tüketici Fiyat Endeksi	8
1.5 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları.....	10
1.6 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi	11
1.7 Dünya Ticaret Hacmi	12
1.8 Cari İşlemler Dengesi	15
1.9 İşsizlik Oranları	16
BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ	19
TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	21
1. EKONOMİK GÖSTERGELER	30
1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	30
1.2 Sektörel Gelişmeler	38
1.2.1 Tarım.....	38
1.2.2 Sanayi.....	45
1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı	48
1.2.2.2 İmalat Sanayi	48
1.2.2.3 Enerji	57
1.2.3 Hizmetler.....	59
1.2.3.1 İnşaat.....	59
1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi.....	61

1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirketler	63
1.2.3.4 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	66
1.2.3.5 Turizm	67
1.2.3.6 Ulaştırma	69
1.3 Yatırımlar	71
1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler	79
1.4.1 Enflasyon	79
1.4.1.1 Tüketici Fiyat Endeksi	79
1.4.1.2 Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	86
1.4.1.3 Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi	89
1.4.1.4 Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi	90
1.4.2 Para, Banka	92
1.4.3 Sermaye Piyasası	102
1.4.4 Kamu Maliyesi	106
1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi	108
1.4.4.1.1 Gelirler	109
1.4.4.1.2 Giderler	113
1.4.4.2 Fonlar	114
1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri	115
1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı	116
1.4.4.5 Özelleştirme	117
1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku	118
1.4.5 Altın Fiyatları	122
1.4.6 Döviz Kurları	124
1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler	129
1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri	129
1.5.1.1 İhracat	131
1.5.1.2 İthalat	133
1.5.1.3 İllere Göre Dış Ticaret	135
1.5.1.4 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret	136
1.5.1.5 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret	143

1.5.2 Ödemeler Dengesi	144
1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar	146
1.5.4 Dış Borçlar	150
2. SOSYAL GÖSTERGELER.....	156
2.1 Nüfus ve Göç.....	156
2.2 Eğitim	161
2.2.1 Okullaşma Oranları	161
2.2.2 Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun Olan Öğrenci ve Derslik Sayısı	162
2.3 Sağlık	164
2.4 Çalışma Hayatı	166
2.4.1 İşgücü	166
2.4.1.1 Temel İşgücü Göstergeleri	166
2.4.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücü	169
2.4.1.3 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri	170
2.4.2 İstihdam	173
2.4.2.1 İstihdamın Sektörel Dağılımı	173
2.4.2.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam Göstergeleri	174
2.4.2.3 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu	175
2.4.2.4 Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Sektör ve İşteki Durumu	178
2.4.2.5 İş Arama Sürelerine Göre İşsizler	179
2.4.3 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler.....	180
EK I. Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (2017-2021)	183
EK II. İller ve Bölgeler İtibarıyla Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	189

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.	GSYH Büyüme Hızları	5
Tablo 2.	Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre).....	6
Tablo 3.	Yatırım/GSYH.....	8
Tablo 4.	Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları	9
Tablo 5.	Dünya Mal Fiyat Endeksleri	10
Tablo 6.	Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Malların Fiyatları	11
Tablo 7.	Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH	12
Tablo 8.	Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları	14
Tablo 9.	Cari İşlemler Dengesi/GSYH.....	15
Tablo 10.	İşsizlik Oranları.....	17
Tablo 11.	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre A10 Düzeyinde Zincirlenmiş Hacim ve Endeks	31
Tablo 12.	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre A10 Düzeyinde Cari Fiyatlarla.....	33
Tablo 13.	Sektörlerin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payları	34
Tablo 14.	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Harcama Yöntemiyle Zincirlenmiş Hacim ve Endeks	35
Tablo 15.	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Harcama Yöntemiyle Cari Fiyatlarla	36
Tablo 16.	Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi.....	36
Tablo 17.	Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Cari Fiyatlarla.....	37
Tablo 18.	Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Zincirlenmiş Hacim Endeksi	37
Tablo 19.	Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Cari Fiyatlarla.....	37
Tablo 20.	Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla.....	38
Tablo 21.	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları.....	39
Tablo 22.	Sebze Ürünleri Üretim Miktarları	41
Tablo 23.	Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları	42
Tablo 24.	Tarımsal Destekleme Ödemeleri	44
Tablo 25.	Sanayi Üretim Endeksi.....	46
Tablo 26.	Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi	47
Tablo 27.	Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi	48
Tablo 28.	İmalat Sanayi Üretim Endeksi	49
Tablo 29.	İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları	50
Tablo 30.	Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları	51
Tablo 31.	Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı.....	52
Tablo 32.	Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	54
Tablo 33.	Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	55
Tablo 34.	Bölgelere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı.....	56
Tablo 35.	Enerji Sektörü Üretim Endeksi	57
Tablo 36.	Elektrik Enerjisi Üretiminin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı	57

Tablo 37.	Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler	58
Tablo 38.	Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri	59
Tablo 39.	Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri	60
Tablo 40.	Konut Satış Sayıları	61
Tablo 41.	Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	61
Tablo 42.	İşlem Hacmine Göre İlk Yirmi Ticaret Borsası	62
Tablo 43.	Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları	63
Tablo 44.	Faaliyetlere Göre Kurulan, Kapanan Şirket ve Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayıları	65
Tablo 45.	Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ükelere Göre Dağılımı	66
Tablo 46.	Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	67
Tablo 47.	Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	67
Tablo 48.	Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı	68
Tablo 49.	Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar	68
Tablo 50.	Ulaştırma İstatistikleri	70
Tablo 51.	Türkiye Geneli Havalimanları Uçak, Yolcu ve Yük Trafik İstatistikleri	71
Tablo 52.	Sabit Sermaye Yatırımları	72
Tablo 53.	Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları	73
Tablo 54.	Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	74
Tablo 55.	Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	75
Tablo 56.	Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	76
Tablo 57.	Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	78
Tablo 58.	Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi	81
Tablo 59.	Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi	83
Tablo 60.	Bölgelere Göre Tüketici Fiyat Endeksi	85
Tablo 61.	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	86
Tablo 62.	Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	88
Tablo 63.	Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi	89
Tablo 64.	Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi	91
Tablo 65.	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Faiz Oranları	93
Tablo 66.	Para Arzları	94
Tablo 67.	Mevduat Bankalarındaki Mevduat	96
Tablo 68.	Banka Kredileri	97
Tablo 69.	Bankacılık Sektörü Tüketici Kredileri	99
Tablo 70.	Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı	99
Tablo 71.	Uluslararası Rezervler	100
Tablo 72.	TCMB Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı	100
Tablo 73.	Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri	101
Tablo 74.	Menkul Kıymet Stokları	102
Tablo 75.	Borsa İstanbul (BİST) Endeksi ve İşlem Hacmi	104
Tablo 76.	Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri	105
Tablo 77.	Borsa İstanbul'da Yabancı Yatırımcılarda İlk On Ülke	106
Tablo 78.	Genel Devlet Gelirleri	106
Tablo 79.	Genel Devlet Harcamaları	107
Tablo 80.	Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	108

Tablo 81. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	110
Tablo 82. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları	111
Tablo 83. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	114
Tablo 84. Fon Dengesi	115
Tablo 85. İşletmeci KİT Finansman Dengesi	116
Tablo 86. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği	117
Tablo 87. Özelleştirme İşlemleri	118
Tablo 88. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku	119
Tablo 89. Merkezi Yönetim İç Borç Stoku	120
Tablo 90. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti	120
Tablo 91. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı	121
Tablo 92. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı	122
Tablo 93. Altın Fiyatları	123
Tablo 94. TCMB Tarafından Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları	125
Tablo 95. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları	125
Tablo 96. Döviz Kurları	127
Tablo 97. Reel Efektif Döviz Kuru	128
Tablo 98. Dış Ticaret Göstergeleri	130
Tablo 99. Sektörlere Göre İhracat	131
Tablo 100. Geniş Ekonomik Gruplar Sınıflamasına Göre İhracat	132
Tablo 101. İhracatta İlk On Fasıllar	132
Tablo 102. Sektörlere Göre İthalat	133
Tablo 103. Geniş Ekonomik Gruplar Sınıflamasına Göre İthalat	134
Tablo 104. İthalatta İlk On Fasıllar	134
Tablo 105. En Çok İhracat Yapan İlk On Ülke	135
Tablo 106. En Çok İthalat Yapan İlk On Ülke	136
Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri	137
Tablo 108. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri	140
Tablo 109. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke	142
Tablo 110. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke	142
Tablo 111. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret	143
Tablo 112. Ödemeler Dengesi	145
Tablo 113. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiilli Girişler)	147
Tablo 114. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı	148
Tablo 115. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ükelere Göre Dağılımı	149
Tablo 116. Brüt Dış Borç Stoku	151
Tablo 117. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları	153
Tablo 118. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı	155
Tablo 119. Temel Nüfus Göstergeleri	156
Tablo 120. 2020 Yılında En Fazla ve En Az Nüfusa Sahip İlk 5 İlin Cinsiyete Göre Dağılımı	157
Tablo 121. Nüfusun Yaş Grupları ve Bağımlılıklara Göre Dağılımı, Ortaçağ Yaş	157
Tablo 122. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler	159

Tablo 123. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Göç İstatistikleri.....	161
Tablo 124. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları.....	161
Tablo 125. Yaş Gruplarına (Doğum Yıllarına) Göre Net Okullaşma Oranı	162
Tablo 126. Okul/Kurum, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı.....	163
Tablo 127. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı	164
Tablo 128. Sağlık Harcamaları.....	165
Tablo 129. Sağlık Bakanlığı Sağlık Personeli Sayıları	165
Tablo 130. Temel İşgücü Göstergeleri	167
Tablo 131. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu	169
Tablo 132. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye Göre (26 bölge) Temel İşgücü Göstergeleri-1	171
Tablo 133. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye Göre (26 bölge) Temel İşgücü Göstergeleri-2	172
Tablo 134. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	173
Tablo 135. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı, 2021.....	175
Tablo 136. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu.....	176
Tablo 137. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye Göre İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu, 2021	177
Tablo 138. Kayıt Dışı İstihdam Oranı.....	178
Tablo 139. İş Arama Sürelerine Göre İşsizler	179
Tablo 140. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları	180
Tablo 141. Grev Uygulamaları	180
Tablo 142. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamında Kamu Kesimi İşçi Ücretlerinde Gelişmeler	181
Tablo 143. Günlük ve Aylık Asgari Ücretler.....	181
Tablo 144. Asgari Ücretin İşverene Maliyeti.....	181
Tablo 145. Memur Maaşlarında Nominal ve Reel Değişimler.....	182

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.	Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları.....	5
Grafik 2.	Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre).....	7
Grafik 3.	Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları	9
Grafik 4.	Cari İşlemler Dengesi/GSYH.....	16
Grafik 5.	İşsizlik Oranları.....	17
Grafik 6.	Dönemler İtibarıyla Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Büyüme Hızları	32
Grafik 7.	Gayrisafi Yurt İçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirleşmiş Hacim Endeksi, 2009=100)	33
Grafik 8.	Sektörlerin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla).....	34
Grafik 9.	Bitkisel Üretim Değişim Oranları	40
Grafik 10.	Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100).....	45
Grafik 11.	Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100).....	46
Grafik 12.	Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)	47
Grafik 13.	Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı, Ortalama, %).....	51
Grafik 14.	Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	52
Grafik 15.	Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	55
Grafik 16.	Elektrik Enerjisi Üretiminin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı	58
Grafik 17.	Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri.....	60
Grafik 18.	Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	62
Grafik 19.	Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayılarının Değişim Oranı	64
Grafik 20.	Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	67
Grafik 21.	Turizm Gelir ve Giderleri	69
Grafik 22.	Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2021,%)	72
Grafik 23.	Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım).....	75
Grafik 24.	Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım)	77
Grafik 25.	Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme	79
Grafik 26.	Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)	80
Grafik 27.	Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	82
Grafik 28.	TÜFE, B (H) ve C (I) Çekirdek Enflasyonu (Yıllık)	82
Grafik 29.	Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre).....	84
Grafik 30.	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	87
Grafik 31.	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık).....	88
Grafik 32.	Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	89
Grafik 33.	Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)	90
Grafik 34.	Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık).....	92
Grafik 35.	Para Arzları	95

Grafik 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat	96
Grafik 37. Uluslararası rezervler	100
Grafik 38. Menkul Kıymet Stokları	103
Grafik 39. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	109
Grafik 40. Vergi Yükü.....	112
Grafik 41. Vergi Esnekliği Katsayıları.....	112
Grafik 42. Merkezi Yönetim Borç Stoku.....	119
Grafik 43. Döviz Kurları	126
Grafik 44. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri	129
Grafik 45. Dış Ticaret Göstergeleri	130
Grafik 46. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	131
Grafik 47. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat	136
Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat	139
Grafik 49. Ödemeler Dengesi	146
Grafik 50. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı	147
Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ünelere Göre Dağılımı	150
Grafik 52. Dış Borç Stoku	152
Grafik 53. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı.....	152
Grafik 54. İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları.....	156
Grafik 55. Sağlık Bakanlığı Sağlık Personeli Sayıları	166
Grafik 56. İşsizlik Oranları.....	168
Grafik 57. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı	170
Grafik 58. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	174
Grafik 59. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu.....	176
Grafik 60. Kayıt Dışı İstihdam Oranı	179

SİMGELER VE KISALTMALAR

SİMGELER

-	: Bilgi mevcut değildir.
\$	: Amerikan doları
€	: Euro
m ²	: Metrekare
GWh	: Gigawatt saat (GWh = 1 milyar KWh)
Km ²	: Kilometre kare
KWh	: Kilowatt saat
MW	: Megawatt
bbl	: Varil (1 bbl = 159 lt)
lb	: 1 lb = 0,4536 Kg
MT	: Metrik ton
cts	: Cents
Kişi/Km ²	: Nüfus yoğunluğu
‰	: Binde

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASEAN	: Güneydoğu Asya Milletler Birliği
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİST	: Borsa İstanbul
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması
DHMİ	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DTH	: Döviz Tevdiat Hesabı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
G-7	: ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Kanada
GSYH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
HMB	: Hazine ve Maliye Bakanlığı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBBS	: İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği

78. GENEL KURUL

KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KZOB	: Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MKK	: Merkezi Kayıt Kurumu
MTEP	: Milyon Ton Eşdeğer Petrol
NACE	: Avrupa Topluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
SB	: Sağlık Bakanlığı
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STB	: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TBBRM	: Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEİAŞ	: Türkiye Elektrik İletim A.Ş.
THY	: Türk Hava Yolları
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VDMK	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
YD-ÜFE	: Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi
Yİ-ÜFE	: Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi
YP	: Yabancı Para

BÖLÜM I. DÜNYA EKONOMİSİ

78. GENEL KURUL

BÖLÜM I. DÜNYA EKONOMİSİ

DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ¹

2020 yılının başlarında Çin'de başlayarak hızla dünyayı etkisi altına alan koronavirüs (Covid-19) salgını, 2019 yılında küresel ekonomide başlayan ivme kaybını hızlandırarak durma noktasına getirmiştir. Salgın ciddi sosyal ve ekonomik problemlere yol açmış, milyonlarca insan canını, işini veya geliri kaybetmiş, küresel ekonomide önemli oranda küçülmeye neden olmuştur. Ekonomik faaliyetlerde ortaya çıkan büyük daralmaya karşılık olarak uygulamaya konulan kapsamlı politika ve likidite destekleri küresel ekonominin çöküntüye gitmesini önlemiştir. Virüse karşı aşı konusunda sağlanan ilerlemeler 2021 yılında küresel ekonomiyi salgının en kötü evrelerinin dışına çıkarmış ve toparlanma sürecini başlatmıştır.

Ancak Covid-19 virüsünün son derece bulaşıcı yeni varyantlarının ortaya çıkması normal hayata dönüşü engellemiş, ekonomik beklentilere yönelik riskleri artırmış ve büyüme üzerinde baskı oluşturmuştur. Özellikle temasın yoğun olduğu sektörlerdeki pandemi kaynaklı kesintiler büyümenin toparlanmasını sınırlandırmıştır. Tedarik zincirindeki kesintiler, küresel emtia ve enerji fiyatlarındaki artış ve gelir kayıpları ekonomik aktiviteyi sınırlayan önemli etkenler olarak öne çıkmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar, aşığı erişim ve politika desteklerindeki büyük farklılıklar ülkelerin büyüme hızında ayrışmaya neden olmuştur. Aşığı erişimdeki büyük farklılıklar devam ettiği sürece, sağlık ve ekonomik sonuçlardaki eşitsizlikler artacak ve iki ülke bloğu arasında daha fazla farklılığa neden olacaktır. Gelişmiş ekonomiler daha hızla normalleşirken, geri kalmış ülkeler yeniden dirilen enfeksiyonların yarattığı olumsuz sağlık koşulları ve ekonomik etkileriyle mücadele etmek zorunda kalabileceklerdir. Virüsün özellikle aşılama oranlarının düşük olduğu ülkelerde ve nüfuslarda devam eden geniş dolaşımı, her yerde sağlık ve ekonomik iyileşmeler için tehdit oluşturacaktır. Dünya Sağlık Örgütü, dünya nüfusunun önemli bir kısmı korunmasız kaldığı sürece, mevcut aşılardan korumasından kaçabilecek daha bulaşıcı ve ölümcül varyantların gelişeceği konusunda uyarmıştır.

Ülkeler arasında politika desteğindeki farklılıklar, aynı zamanda toparlanma hızlarındaki farklılıkların da temel nedenlerindedir. Gelişmiş ekonomilerde mali destekler önemli oranda devam ederken, birçok yükselen piyasa ekonomisi, pandemi süresiyle birlikte politika alanı daraldığından 2021 yılında politika desteğini azaltmıştır. Avustralya ve Kanada gibi ülkelerde 2021 yılı boyunca halihazırda devam etmekte olan destekler, Brezilya, Şili, Meksika ve Rusya da dahil olmak üzere bazı yükselen piyasalarda daha az destekleyici bir duruşa geçmiş olup, önümüzdeki çeyreklerde daha fazla ülkede sıkılaştırma olması beklenmektedir.

¹ Bu bölümün hazırlanmasında IMF'nin "World Economic Outlook, October 2021" ve "World Economic Outlook, April 2022" raporlarından yararlanılmıştır.

1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

2021 yılında ilk çeyrekte ekonomik faaliyetin pandemiye ve ilgili kısıtlamalara adaptasyonunun yanısıra birçok ülkede politika desteklerinin devam etmesinin etkisiyle güçlü bir büyüme görülmüştür. İkinci çeyrekte gelişmiş ekonomilerde ekonomik faaliyetlerde normalleşme devam ederken, yükselen piyasa ve gelişen ekonomilerde delta varyantının arzda kesintilere yol açmasının etkisiyle bu ivme zayıflamıştır. Böylece 2021 yılı ilk yarısında GSYH büyümesi genel olarak beklentilerle uyumlu bir seyir izlemiştir. Üçüncü çeyrekte veriler iyileşme olduğunu işaret ederken, yılın son çeyreğinde küresel ekonomik faaliyet beklenenden daha yavaş artmıştır. Omicron varyantının yayılması, ülkelerin hareketlilik kısıtlamalarını yeniden uygulamaya başlaması, artan enerji fiyatları ve arz kesintileri küresel ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. ABD’de ve bir çok yükselen piyasa ve gelişmekte olan ekonomide beklenenden daha yüksek ve geniş tabanlı enflasyon oranları artarken, Çin’de gayrimenkul sektöründe süregelen daralma ve özel tüketimde beklenenden yavaş toparlanma büyümeyi sınırlandırmıştır.

IMF 2022 yılı Nisan ayı Dünya Ekonomik Raporu’nda küresel büyüme tahmini revize ederek %6,1’e yükseltmiş, 2022 tahminini ise %3,6’ya çekmiştir. Düşük gelirli ülkelerin görünümü, kötüleşen pandemi dinamikleri nedeniyle önemli ölçüde bozulurken not indirimi ve kısmen arz kesintileri nedeniyle gelişmiş ekonomi grubu için de kısa vadede olumsuzluklar beklenmektedir.

2020 yılında %3,1 daralan dünya ekonomisi, 2021 yılında %6,1 büyüme göstermiştir. Tablo da yer alan bütün ülke grupları/ülkelerde ekonomik büyüme gerçekleşmiştir (Tablo1, Grafik 1).

Büyüme hızları ülke gruplarına göre incelendiğinde, nüfusunun büyük bir kısmının aşılandığı, kısıtlamaların kaldırıldığı gelişmiş ekonomiler grubunda, 2021 yılında ekonomik aktivitedeki canlanmanın etkisiyle %5,2 oranında büyüme kaydedildiği görülmektedir. Bu ülke grubu altında yer alan ABD’de %5,7, Euro bölgesinde %5,3, Japonya’da %1,6, Kanada’da %4,6 ve Birleşik Krallık’ta %7,4 büyüme olmuştur.

2020 yılında %2,0 daralma olan yükselen piyasa ve gelişen ekonomiler grubunda, 2021 yılında %6,8 büyüme kaydedilmiştir. G7 ülkelerinde 2020 yılındaki %4,9 daralma yerini %5,1 büyümeye bırakmıştır.

Yükselen ve gelişen Asya’da 2020 yılında %0,8 daralma olurken, 2021 yılında %7,3 büyüme olmuştur. Salgın sonrası kısa sürede toparlanma gösteren Çin 2020 yılında %2,2 büyürken, 2021 yılında ivme kazanarak %8,1 büyüme göstermiştir.

ASEAN-5 ülkelerinde 2020 yılında kaydedilen %3,4’lük küçülme, 2021 yılında yerini %3,4 ile sınırlı bir artışa bırakmıştır.

Latin Amerika ve Karayipler ülkeleri ekonomilerinde 2020 yılında gerçekleşen %7,0’lık daralma, yerini 2021 yılında %6,8 büyümeye bırakmıştır. 2020 yılında %2,9 küçülen Orta Doğu ve Orta Asya ülkeleri, 2021 yılında %5,7 büyümüştür.

Tablo 1. GSYH Büyüme Hızları

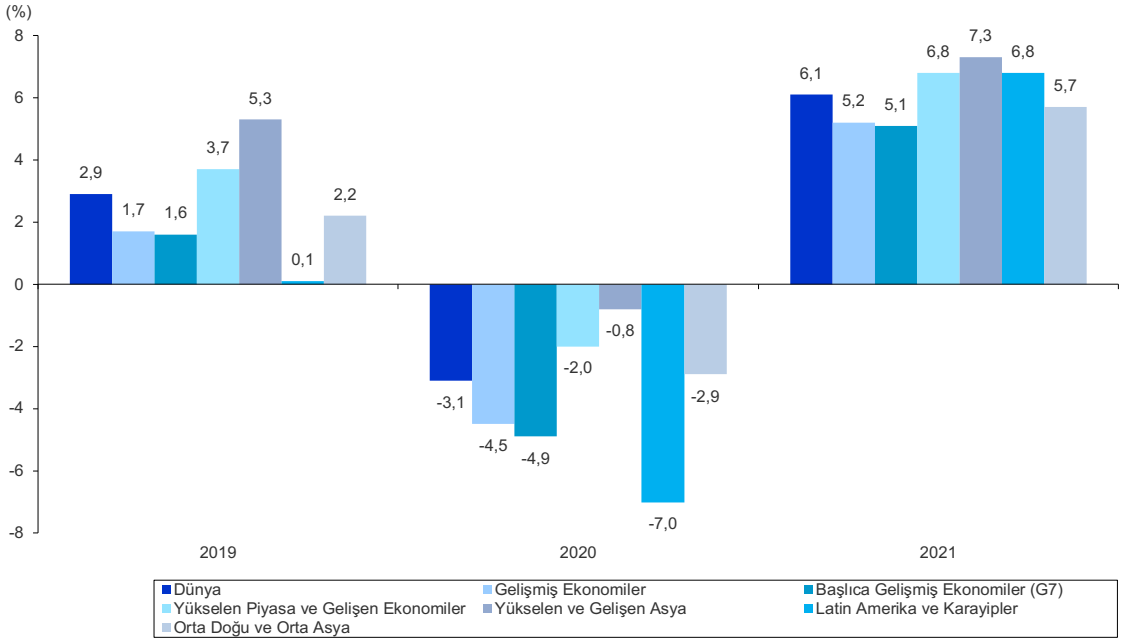
Ülke Grupları/Ülkeler	2019	2020	2021 (%)
Dünya	2,9	-3,1	6,1
Gelişmiş Ekonomiler	1,7	-4,5	5,2
ABD	2,3	-3,4	5,7
Euro Bölgesi	1,6	-6,4	5,3
Almanya	1,1	-4,6	2,8
Fransa	1,8	-8,0	7,0
İtalya ⁽¹⁾	0,5	-9,0	6,6
İspanya	2,1	-10,8	5,1
Yunanistan	1,8	-9,0	8,3
Japonya ⁽¹⁾	-0,2	-4,5	1,6
Kanada	1,9	-5,2	4,6
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	1,7	-9,3	7,4
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	1,6	-4,9	5,1
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	3,7	-2,0	6,8
Rusya	2,2	-2,7	4,7
Türkiye	0,9	1,8	11,0
Yükselen ve Gelişen Asya	5,3	-0,8	7,3
Çin	6,0	2,2	8,1
Hindistan	3,7	-6,6	8,9
ASEAN-5 ⁽²⁾	4,9	-3,4	3,4
Latin Amerika ve Karayipler	0,1	-7,0	6,8
Brezilya ⁽¹⁾	1,2	-3,9	4,6
Meksika	-0,2	-8,2	4,8
Orta Doğu ve Orta Asya	2,2	-2,9	5,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2021 yılı verisi tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Grafik 1. Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları

Kaynak: IMF.

1.2 Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GSYH

2020 yılında Covid-19'un etkisiyle SAGP'ye göre gayrisafi yurt içi hasılda bütün ülke gruplarında azalış olurken, salgının etkisini kaybetmeye başlamasıyla 2021 yılında artış yönlü değişim olmuştur. SAGP'ye göre kişi başına GSYH'nın bir önceki yıla oranla en çok artış gösterdiği ülke grubu %11,0 ile Çin ve Hindistan'ın gelirindeki artışın etkisiyle yükselen ve gelişen Asya ekonomileri olurken, en az artış %9,3 ile G7 ülke grubunda gerçekleşmiştir.

SAGP'ye göre kişi başına GSYH'nın en yüksek olduğu ülke grubu 58.333 dolar ile G7 ülkeleri olurken, onu 57.052 dolar ile gelişmiş ekonomiler, 16.625 dolar ile Latin Amerika ve Karayipler izlerken, en düşük olduğu ülke grubu 12.797 dolar ile yükselen piyasa ve gelişen ekonomiler ülke grubu olmuştur (Tablo 2, Grafik 2).

Tablo 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

(Dolar)

Ülke Grupları/Ülkeler	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Gelişmiş Ekonomiler	54.231	52.147	57.052	-3,8	9,4
ABD	65.052	63.078	69.231	-3,0	9,8
Euro Bölgesi	-	-	-	-	-
Almanya	56.523	54.551	58.378	-3,5	7,0
Fransa	49.769	46.213	51.364	-7,1	11,1
İtalya ⁽¹⁾	44.703	41.279	46.161	-7,7	11,8
İspanya	42.600	38.244	41.839	-10,2	9,4
Yunanistan	30.888	28.457	32.218	-7,9	13,2
Japonya ⁽²⁾	43.485	42.154	44.739	-3,1	6,1
Kanada	51.653	48.947	52.985	-5,2	8,2
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	49.576	45.329	50.388	-8,6	11,2
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	55.692	53.379	58.333	-4,2	9,3
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	11.854	11.603	12.797	-2,1	10,3
Rusya	28.495	28.171	30.850	-1,1	9,5
Türkiye	29.719	30.449	34.755	2,5	14,1
Yükselen ve Gelişen Asya	11.582	11.541	12.808	-0,4	11,0
Çin ⁽³⁾	16.564	17.115	19.260	3,3	12,5
Hindistan ⁽²⁾	6.966	6.532	7.341	-6,2	12,4
ASEAN-5 ⁽⁴⁾	13.336	12.884	13.757	-3,4	6,8
Latin Amerika ve Karayipler	16.214	15.074	16.625	-7,0	10,3
Brezilya ⁽¹⁾	15.424	14.890	16.161	-3,5	8,5
Meksika ⁽³⁾	20.767	19.117	20.676	-7,9	8,2
Orta Doğu ve Orta Asya	12.255	11.778	13.011	-3,9	10,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2020 ve 2021 yılı verisi tahmindir.

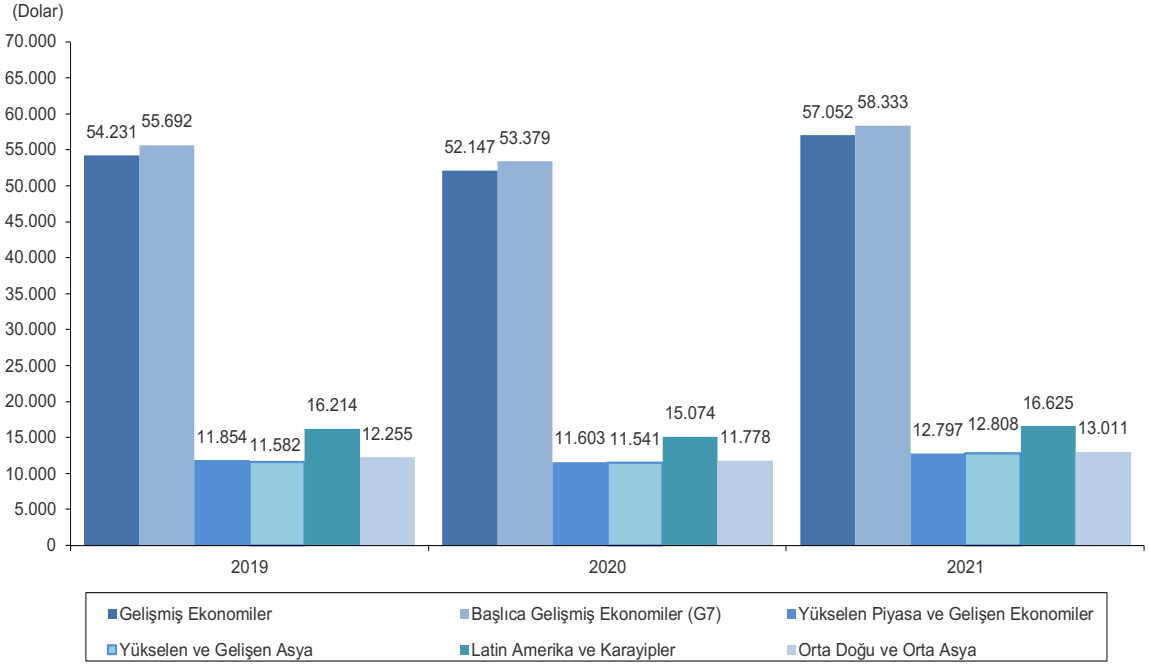
(2): 2019, 2020 ve 2021 yılı verisi tahmindir.

(3): 2021 yılı verisi tahmindir.

(4): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

IMF'nin 2022 yılı Nisan ayında yayımlanan Dünya Ekonomik Görünümü Raporunda yer alan verilere göre tablodaki ülkeler içinde kişi başına milli geliri en yüksek ülke 69.231 dolar ile geçen yılda olduğu gibi ABD olmuştur. ABD'yi 58.378 dolar ile Almanya, 52.985 dolar ile Kanada, 51.364 dolar ile Fransa, 50.388 dolar ile Birleşik Krallık, 46.161 dolar ile İtalya ve 44.739 dolar ile Japonya takip etmiştir. SAGP'ye göre kişi başına milli geliri en düşük ülkeler ise 7.341 dolar ile Hindistan, 16.161 dolar ile Brezilya ve 19.260 dolar ile Çin olmuştur.

Grafik 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

Kaynak: IMF.

1.3 Yatırım

Dünya genelinde 2020 yılında %26,5 olan toplam yatırım/GSYH oranı 2021 yılında %26,7'ye yükselmiştir. Toplam yatırım/GSYH oranının en yüksek olduğu ülke grubu %38,5 ile yükselen ve gelişen Asya ekonomileri olurken, onu %32,7 ile yükselen piyasa ve gelişen ekonomiler, %28,7 ile Ortadoğu ve Orta Asya ve %22,8 ile Euro bölgesi takip etmiştir (Tablo 3).

Ülkeler itibariyle toplam yatırım/GSYH oranının en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla %41,6 ile Çin, %32,1 ile Türkiye, %31,2 ile Hindistan ve %25,2 ile Japonya olmuştur. En düşük olduğu ülkeler ise %16,7 ile Brezilya, %17,1 ile Birleşik Krallık ve %17,8 ile Yunanistan'dır.

Tablo 3. Toplam Yatırım/GSYH

Ülke Grupları/Ülkeler	2019	2020	2021 (%)
Dünya	26,6	26,5	26,7
Gelişmiş Ekonomiler	22,6	22,2	22,5
ABD	21,4	21,2	21,4
Euro Bölgesi	22,9	22,0	22,8
Almanya	22,1	21,1	22,7
Fransa	24,4	23,7	25,0
İtalya ⁽¹⁾	18,2	17,7	20,0
İspanya	20,9	20,7	21,5
Yunanistan	12,6	15,0	17,8
Japonya ⁽¹⁾	25,8	25,4	25,2
Kanada	23,1	22,3	23,7
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	18,0	16,7	17,1
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	21,9	21,4	21,9
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	32,5	32,8	32,7
Rusya	22,7	23,5	22,5
Türkiye	25,1	31,9	32,1
Yükselen ve Gelişen Asya	39,0	38,6	38,5
Çin	43,1	42,9	41,6
Hindistan	30,2	27,9	31,2
ASEAN-5 ⁽²⁾	28,8	26,9	28,6
Latin Amerika ve Karayipler	18,9	18,0	19,7
Brezilya ⁽¹⁾	15,5	15,9	16,7
Meksika	21,2	19,2	20,2
Orta Doğu ve Orta Asya	30,2	30,6	28,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2021 yılı verisi tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

1.4 Tüketici Fiyat Endeksi

Küresel ekonomide yaşanan büyüme, uygulanan genişlemeci para politikaları, küresel tedarik zincirlerinin kritik halkalarında beklenenden daha uzun süren kesintiler, arz kısıtları, bastırılmış talebin serbest kalması, enerji ve emtia fiyatlarındaki artış 2021 yılında enflasyonun artmasına neden olmuştur.

2020 yılında dünya genelinde %2,8 olan enflasyon oranı 2021 yılında 3,6 puan artarak %6,4 düzeyine yükselmiştir. Ülke grupları itibarıyla yıllık enflasyon gelişmiş ekonomilerde 4,8 puan artışla %5,3, başlıca gelişmiş ekonomilerde (G7) 5 puan artışla %5,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Euro bölgesinde 2020 yılında %0,3 azalan tüketici fiyatlarında 2021 yılında %5,0 artış kaydedilmiştir.

Enflasyon yükselen piyasa ve gelişen ekonomilerde de yükselişini sürdürmüş ve 2,8 puanlık artışla %7,3, yükselen ve gelişen Asya ekonomilerinde 1,8 puanlık artışla %3,0, Latin Amerika ve Karayiplerde 5,3 puanlık artışla %11,6 düzeyine yükselmiştir. 2021 yılında enflasyon oranında düşüş olan tek ülke grubu 0,1 puanlık azalışla %10,3 düzeyine gerileyen Orta Doğu ve Orta Asya olmuştur. Buna rağmen Orta Doğu ve Orta Asya dünyada enflasyonun en yüksek olduğu ülke grubudur (Tablo 4, Grafik 3).

Tablo 4. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

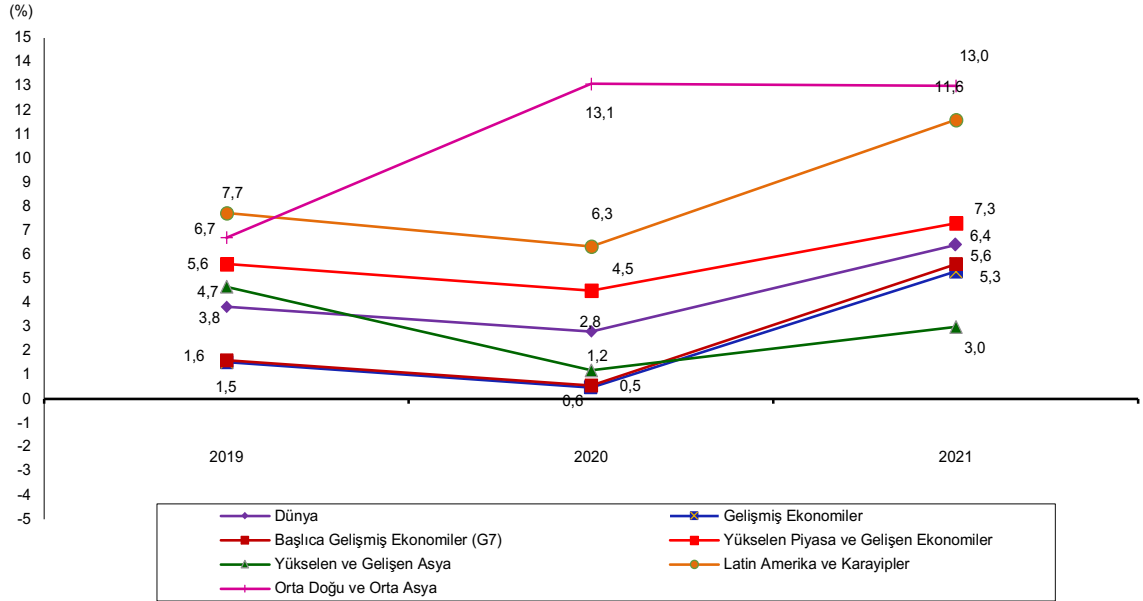
Ülke Grupları / Ülkeler	2019	2020	2021 (%)
Dünya	3,8	2,8	6,4
Gelişmiş Ekonomiler	1,5	0,5	5,3
ABD	2,1	1,5	7,4
Euro Bölgesi	1,3	-0,3	5,0
Almanya	1,5	-0,7	5,7
Fransa	1,6	-0,2	3,3
İtalya ⁽¹⁾	0,5	-0,3	4,2
İspanya	0,8	-0,5	6,6
Yunanistan	1,1	-2,4	4,4
Japonya ⁽¹⁾	0,5	-0,9	0,4
Kanada	2,1	0,7	4,7
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	1,3	0,6	5,4
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	1,6	0,6	5,6
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	5,6	4,5	7,3
Rusya	3,0	4,9	8,4
Türkiye	11,8	14,6	36,1
Yükselen ve Gelişen Asya	4,7	1,2	3,0
Çin	4,5	-0,3	1,8
Hindistan ⁽¹⁾	6,7	4,9	6,1
ASEAN-5 ⁽²⁾	2,4	1,0	2,2
Latin Amerika ve Karayipler	7,7	6,3	11,6
Brezilya ⁽¹⁾	4,3	4,5	10,1
Meksika	2,8	3,2	7,4
Orta Doğu ve Orta Asya	6,7	13,1	13,0

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2021 yılı verisi tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Grafik 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

Kaynak: IMF.

Tüketici fiyat endeksinde gelişmiş ülkeler grubunda yer alan ABD'de %7,4, Almanya'da %5,7, Fransa'da %3,3, İtalya'da %4,2, İspanya'da %6,6, Yunanistan'da %4,4, Japonya'da %0,4 ve yükselen ve gelişen Asya ekonomileri grubunda yer alan Çin'de %1,8 seviyesinde artış göstermiştir.

1.5 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları

2021 yılında küresel salgının tedarik zincirinde yol açtığı kesintiler, üretimde yaşanan daralma ve arz kısıtları, artan talep ve canlanan endüstriyel faaliyet emtia fiyatlarının bir önceki yıla göre önemli oranda artmasına neden olmuştur. En yüksek oranlı artış %262,7 ile doğal gaz fiyat endeksinde olurken, onu %101,8 ile enerji fiyat endeksi, %67,2 ile petrol fiyat endeksi ve %53,2 ile petrol ve petrol dışı mal fiyat endeksindeki artışlar takip etmiştir. En düşük oranlı artış %15,8 ile 2020 yılında %3,3 azalan tarımsal hammadde fiyat endeksinde olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Dünya Mal Fiyat Endeksleri

(2016=100)

Bileşenler	Endeks			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Petrol ve petrol dışı mal fiyat endeksi	117,5	105,9	162,3	-9,9	53,2
Petrol dışı mal fiyat endeksi	108,6	116,0	147,0	6,8	26,8
Gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi	98,2	100,0	127,4	1,8	27,5
Sanayi girdileri fiyat endeksi	125,6	128,0	179,3	1,9	40,1
Tarımsal hammadde fiyat endeksi	101,5	98,2	113,7	-3,3	15,8
Metal ürünleri fiyat endeksi	135,1	139,8	205,4	3,5	46,9
Enerji fiyat endeksi	130,4	91,4	184,4	-29,9	101,8
Petrol fiyat endeksi	143,5	96,5	161,3	-32,7	67,2
Doğal gaz fiyat endeksi	92,8	70,8	256,7	-23,7	262,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022

IMF'nin "Nisan ayı 2022 yılı Dünya Ekonomik Görünümü" raporunda yayımlanan verilere göre, 2021 yılında fiyatı en çok artan gıda ürünü %62,7 ile ayçiçek yağı olurken onu %59,2 ile zeytinyağı, %56,7 ile mısır, %44,4 ile soya fasulyesi izlemiştir. Fiyatlarında düşme görülen gıda ürünleri ise %7,5 ile pirinç ve %0,7 ile muz olmuştur (Tablo 6).

2021 yılında Brent ham petrol fiyatı 2020 yılına göre %66,4 artarak varil başına 42,3 dolardan 70,4 dolara, Batı Teksas ham petrol fiyatı %72,5 artarak 39,4 dolardan 68,0 dolara yükselmiştir. Bakır fiyatı %50,9, demir fiyatı %46,4, alüminyum fiyatı %45,1, nikel fiyatı %33,9 artış göstermiştir. Pamuk fiyatında %40,7 ve yün fiyatında %4,5 artış gerçekleşmiştir.

Tablo 6. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Malların Fiyatları

Seçilmiş Ürünler	Ölçü ⁽¹⁾	Fiyat			Değişim (%)	
		2019	2020	2021	2020	2021
Buğday	\$/MT	163,3	185,5	265,8	13,6	43,3
Mısır	\$/MT	170,2	165,6	259,4	-2,7	56,7
Pirinç	\$/MT	396,5	477,8	442,0	20,5	-7,5
Soya fasulyesi	\$/MT	327,0	349,9	505,1	7,0	44,4
Yerfıstığı	\$/MT	1.846,1	1.935,6	2.085,9	4,8	7,8
Ayçiçek yağı	\$/MT	883,5	1.056,5	1.718,9	19,6	62,7
Zeytinyağı	\$/MT	3.166,3	2.628,3	4.184,8	-17,0	59,2
Portakal	\$/MT	1,1	1,1	1,2	8,2	8,9
Muz	\$/MT	1.142,5	1.217,2	1.208,4	6,5	-0,7
Şeker (Serbest Piyasa)	cts/lb	12,4	12,9	17,9	4,3	38,9
Çay	cts/Kg	268,3	253,9	267,2	-5,3	5,2
Kahve (yumuşak aroma)	cts/lb	137,5	156,9	208,5	14,1	32,9
Kahve (sert aroma)	cts/lb	80,0	78,2	104,5	-2,3	33,6
Pamuk	cts/lb	77,9	71,9	101,2	-7,6	40,7
Yün (23 Mikron)	cts/Kg	1.393,4	869,6	908,7	-37,6	4,5
Kauçuk	cts/lb	74,8	79,9	94,5	6,8	18,3
Alüminyum	\$/MT	1.794,5	1.704,1	2.473,0	-5,0	45,1
Bakır	\$/MT	6.010,1	6.174,6	9.317,4	2,7	50,9
Nikel	\$/MT	13.913,9	13.790,4	18.467,1	-0,9	33,9
Çinko	\$/MT	2.550,4	2.266,8	3.002,8	-11,1	32,5
Demir	\$/MT	93,6	108,1	158,2	15,4	46,4
Ham petrol (Brent)	\$/bbl	64,0	42,3	70,4	-33,9	66,4
Ham petrol (Batı Teksas)	\$/bbl	57,0	39,4	68,0	-30,8	72,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022

(1): lb=0.4536 Kg, bbl(varil)=159 lt, MT: Metrik Ton

1.6 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi

Küresel salgının olumsuz etkilerinin azaltılması ve ekonominin desteklenmesi amacıyla 2020 yılında uygulamaya konulan mali destek ve teşvikler birçok ülkenin mali dengelerinde bozulmaya ve kamu borçlarında artışlara neden olmuştur. 2021 yılında gelişmiş ekonomilerde destekleyici maliye politikası ve gevşek para politikası uygulamaları devam ederken, mali alanı sınırlı, finansman koşullarında sıkılık ve yüksek enflasyon riski ile karşı karşıya olan yükselen ve gelişmekte olan ekonomiler destekleri geri çekmiştir. Özellikle gelişmiş ülke merkez bankalarının artan enflasyon riskine yönelik para politikası duruşlarında değişikliğe gitme ihtimallerinin artması, küresel ekonomik ve finansal gelişmelerin belirleyicisi olmuştur.

Sağlıkla ilgili harcamalar ülkelerin bütçelerinde öncelikli olmaya devam ederken, eğitim ve pandemiden daha fazla etkilenenlere sağlanan destekler de bütçe harcamaları içinde önemli oranda yer tutmuştur. Ekonomik toparlanmayı güvence altına alacak önlemlere ve daha uzun vadeli yapısal hedeflere yatırım yapılması gerekmektedir.

2021 yılında tabloda yer alan Rusya hariç ülke ve ülke gruplarının tamamında merkezi yönetim bütçesi açık vermiştir. Bununla birlikte bütçe açıklarında bir önceki yıla göre genel olarak iyileşme görülmüştür. Merkezi yönetim bütçe açığının gayrisafi yurt içi hasılaya oranı gelişmiş ülkelerde 1,7 puanlık azalışla %5,7'ye, G7 ülkelerinde 1,5 puanlık azalışla %6,5'e, Euro bölgesinde 0,5 puanlık azalışla %4,0'a gerilemiştir.

2020 yılında merkezi yönetim bütçe fazlası veren Birleşik Krallık 2021 yılında gayrisafi yurt içi hasılasının %3,2'si oranında açık vermiştir. Bir önceki yıla göre bütçe açığının GSYH'ye oranı Yunanistan, Hindistan ve Meksika'da büyürken diğer ülkelerde küçülmüştür. Bütçe açığının GSYH'ye oranının en yüksek olduğu ülkeler %8,8 ile Hindistan, %8,0 ile ABD, %6,9 ile Japonya ve %6,7 ile Yunanistan olurken, bütçe fazlası veren tek ülke %0,4 ile Rusya olmuştur (Tablo 7).

Tablo 7. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH

Ülke Grupları/Ülkeler	2019	2020	2021 (%)
Gelişmiş Ekonomiler	-3,2	-7,4	-5,7
ABD	-6,1	-10,4	-8,0
Euro Bölgesi	-0,5	-4,5	-4,0
Almanya	1,3	-3,1	-2,6
Fransa	-2,1	-5,9	-5,9
İtalya ⁽¹⁾	-1,0	-6,0	-4,6
İspanya ⁽¹⁾	-3,1	-5,3	-3,6
Yunanistan	2,6	-4,0	-6,7
Japonya ⁽¹⁾	-2,5	-8,1	-6,9
Kanada	-0,2	-8,6	-3,6
Birleşik Krallık	-2,7	0,5	-3,2
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	-3,9	-8,0	-6,5
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	-	-	-
Rusya	2,0	-4,4	0,4
Türkiye	-4,4	-3,4	-3,3
Yükselen ve Gelişen Asya	-	-	-
Çin ⁽¹⁾	-5,7	-9,0	-5,4
Hindistan ⁽¹⁾	-7,4	-8,7	-8,8
ASEAN-5 ⁽²⁾	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya ⁽¹⁾	-5,7	-11,7	-4,0
Meksika	-1,8	-2,1	-2,2
Orta Doğu ve Orta Asya	-	-	-

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2021 yılı verisi tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

1.7 Dünya Ticaret Hacmi

Aşılama oranının artmasıyla kısıtlamaların kaldırılması, salgının olumsuz etkilerinin yavaşlaması, artan arz ve talep dünya ticaretinin canlanmaya başlamasını sağlamıştır. 2020 yılında %7,9 daralma olan dünya ticaret hacminde 2021 yılında %10,1 seviyesinde büyüme gerçekleşmiştir (Tablo 8).

2020 yılında %7,5 azalan dünya ihracat hacminde 2021 yılında %10,0 artış olurken, ülke grupları itibarıyla yapılan değerlendirmede bütün ülke gruplarının ihracat hacimlerinin artış gösterdiği görülmektedir.

Gelişmiş ekonomilerin ihracat hacminde %8,6 artış olurken, bu ekonomiler içerisinde yer alan ABD'de %4,6, Japonya'da %11,7, Kanada'da %1,4 ihracat artışı, Birleşik Krallık'ta %1,3 ihracat azalışı gerçekleşmiştir.

2020 yılında %9,4 daralan Euro bölgesi ihracat hacminde ekonomik durgunluktan çıkmaya başlamasıyla %10,9 artış olmuştur. Bölge ülkelerinden Almanya'da %9,8, Fransa'da %9,2, İtalya'da %13,3, İspanya'da %14,7 ve Yunanistan'da %28,2 ihracat artışı olmuştur.

Yükselen piyasa ve gelişen ekonomilerin ihracat hacminde %12,3, yükselen ve gelişen Asya ekonomilerinin ihracat hacminde %17,0, Latin Amerika ve Karayipler ihracat hacminde %7,0, Orta Doğu ve Orta Asya ihracat hacminde %2,2 artış olmuştur. Rusya'da %1,7, Çin'de %18,1, Hindistan'da %20,9, Brezilya'da %3,0 ve Meksika'da %6,9 ihracat büyümesi gerçekleşmiştir.

Dünya ithalat hacminde 2020 yılında %8,4 azalış olurken 2021 yılında %10,3 artış olmuştur. Gelişmiş ülkeler ve yükselen piyasa ve gelişen ekonomilerde ithalat artışları sırasıyla %9,5 ve %11,7 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkeler içerisinde yer alan ABD'nin ithalat hacmi %14,0, Japonya'nın ithalat hacmi %5,2, Kanada'nın ithalat hacmi %7,4 ve Birleşik Krallık'ın ithalat hacmi %3,8 artmıştır.

2020 yılında %9,3 azalan Euro bölgesi ithalat hacminde 2021 yılında %8,6 artış olmuştur. Bölge ülkelerinden Almanya'da %9,1, Fransa'da %7,8, İtalya'da %14,5, İspanya'da %13,9 ve Yunanistan'da %10,2 ithalat artışı olmuştur.

Yükselen piyasa ve gelişen ekonomiler grubunda yer alan Rusya'nın ithalat hacminde %14,1, Çin'in ithalat hacminde %10,8 ve Hindistan'ın ithalat hacminde %22,1 artış olmuştur.

Tablo 8. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları

Ülke Grupları/Ülkeler	2019	2020	2021 (%)
Dünya Ticaret Hacmi	0,9	-7,9	10,1
Dünya İhracat Hacmi	1,0	-7,5	10,0
Gelişmiş Ekonomiler	1,3	-9,1	8,6
ABD	-0,1	-13,6	4,6
Euro Bölgesi	2,6	-9,4	10,9
Almanya	1,1	-10,1	9,8
Fransa	1,5	-16,1	9,2
İtalya ⁽¹⁾	1,6	-13,4	13,3
İspanya	2,5	-20,2	14,7
Yunanistan	7,4	-26,2	28,2
Japonya ⁽¹⁾	-1,5	-11,8	11,7
Kanada	2,3	-9,7	1,4
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	3,4	-13,0	-1,3
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	0,9	-12,5	6,9
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	0,4	-4,8	12,3
Rusya	-3,4	-4,0	1,7
Türkiye	7,4	-14,7	25,4
Yükselen ve Gelişen Asya	0,2	-1,6	17,0
Çin ⁽¹⁾	0,4	2,1	18,1
Hindistan ⁽¹⁾	-2,0	-6,1	20,9
ASEAN-5 ⁽²⁾	-0,2	-6,8	13,7
Latin Amerika ve Karayipler	0,3	-8,8	7,0
Brezilya	-1,6	-1,4	3,0
Meksika	1,5	-7,3	6,9
Orta Doğu ve Orta Asya	-2,1	-9,1	2,2
Dünya İthalat Hacmi	0,9	-8,4	10,3
Gelişmiş Ekonomiler	2,1	-8,7	9,5
ABD	1,2	-8,9	14,0
Euro Bölgesi	4,6	-9,3	8,6
Almanya	2,9	-9,2	9,1
Fransa	2,4	-12,2	7,8
İtalya ⁽¹⁾	-0,7	-12,1	14,5
İspanya	1,2	-15,2	13,9
Yunanistan	6,7	-7,3	10,2
Japonya ⁽¹⁾	1,0	-7,2	5,2
Kanada	0,4	-10,8	7,4
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	2,9	-15,8	3,8
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	1,6	-10,2	10,0
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	-1,1	-7,9	11,7
Rusya	2,8	-11,9	14,1
Türkiye	-4,0	6,8	4,2
Yükselen ve Gelişen Asya	-3,0	-5,3	13,8
Çin ⁽¹⁾	-3,7	-1,0	10,8
Hindistan ⁽¹⁾	-4,0	-13,8	22,1
ASEAN-5 ⁽²⁾	-2,0	-10,3	18,8
Latin Amerika ve Karayipler	-1,1	-12,3	16,6
Brezilya	4,6	-8,6	14,9
Meksika	-0,7	-13,7	13,7
Orta Doğu ve Orta Asya	-1,5	-15,4	3,0

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2021 yılı verisi tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

1.8 Cari İşlemler Dengesi

2021 yılında gelişmiş ekonomilerde GSYH'nin %0,7'si, yükselen piyasa ve gelişen ekonomilerde GSYH'nin %0,9'u, yükselen ve gelişen Asya ekonomilerinde GSYH'nin %1,0'ı, Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerinde GSYH'nin %3,0'ı oranında cari işlemler fazlası verilirken, G7 ülkeleri %0,9 ve Latin Amerika ve Karayipler %1,6'sı oranında cari açık vermiştir (Tablo 9, Grafik 4).

Tablo 9. Cari İşlemler Dengesi/GSYH

Ülke Grupları/Ülkeler	2019	2020	2021 (%)
Gelişmiş Ekonomiler	0,7	0,4	0,7
ABD	-2,2	-2,9	-3,5
Euro Bölgesi	2,3	1,9	2,4
Almanya	7,6	7,1	7,4
Fransa	-0,3	-1,9	-0,9
İtalya ⁽¹⁾	3,2	3,7	3,3
İspanya	2,1	0,8	0,9
Yunanistan	-2,2	-7,3	-6,4
Japonya	3,4	3,0	2,9
Kanada	-2,0	-1,9	0,1
Birleşik Krallık (1)	-2,7	-2,5	-2,6
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	-0,1	-0,7	-0,9
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	0,0	0,5	0,9
Rusya	3,9	2,4	6,9
Türkiye	0,7	-4,9	-1,8
Yükselen ve Gelişen Asya	0,5	1,5	1,0
Çin ⁽¹⁾	0,7	1,7	1,8
Hindistan	-0,9	0,9	-1,6
ASEAN-5 ⁽²⁾	1,1	2,2	-0,1
Latin Amerika ve Karayipler	-2,1	-0,2	-1,6
Brezilya ⁽¹⁾	-3,5	-1,7	-1,7
Meksika	-0,3	2,4	-0,4
Orta Doğu ve Orta Asya	0,5	-2,5	3,0

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2021 yılı verisi tahmindir.

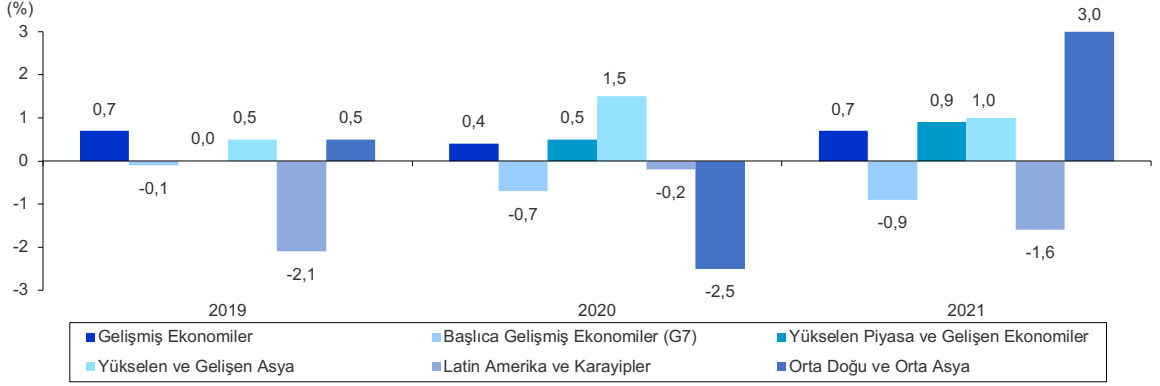
(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

2021 yılında Euro bölgesinde GSYH'nin %2,4'ü oranında cari işlemler fazlası verilirken bölge ülkeleri içinde tabloda yer alan ülkelere Almanya GSYH'nin %7,4'ü ile geçen yıl da olduğu gibi en çok cari fazla veren ülke olmuştur. Fransa'nın GSYH'nin %0,9'u oranında, Yunanistan %6,4'ü oranında cari açık vermiştir. İtalya GSYH'nin %3,3'ü ve İspanya da GSYH'nin %0,9'u oranında cari fazla vermiştir.

Gelişmiş ülkeler içinde yer alan Japonya GSYH'nin %2,9'u oranında, Kanada %0,1'i oranında cari işlemler fazlası verirken, ABD %3,5, Birleşik Krallık %2,6 oranında açık vermiştir.

2021 yılında Rusya'nın cari işlemler dengesinin GSYH'nin %6,9'u ve Çin'in %1,8'i oranında fazla, Hindistan'ın %1,6'sı oranında, Brezilya'nın %1,7'si oranında ve Meksika'nın %0,4'ü oranında açık vereceği tahmin edilmektedir.

Grafik 4. Cari İşlemler Dengesi /GSYH

Kaynak: IMF.

1.9 İşsizlik Oranları

2020 yılında koronavirüs (Covid-19) salgınından olumsuz şekilde etkilenen küresel işgücü piyasası 2021 yılında toparlanmaya başlamıştır. Ekonomik faaliyetlerdeki daralmanın etkisiyle 2020 yılında artış gösteren işsizlik oranları, küresel ekonomide başlayan iyileşmenin etkisiyle 2021 yılında küçülmekle birlikte halen yüksek seviyelerini korumuştur.

Dünya genelinde istihdam pandemi öncesi seviyelerin altında gerçekleşirken, özellikle temasın yoğun olduğu sektörlerdeki iş başında enfeksiyon korkusu ve pandemi kaynaklı kısıtlamalar, çocuk bakımı kısıtlamaları, bazı sektörlerde artan otomasyona bağlı olarak işgücü talebinde meydana gelen küçülme, ikame izin programları ve işsizlik yardımları yoluyla gelir elde edilmesi bir çok ülkede işsizlik oranlarındaki toparlanmanın beklentilerin gerisinde kalmasına neden olmuştur. Koronavirüs (Covid-19) salgınının küresel işgücü piyasalarına olumsuz etkisi azalmakla birlikte devam etmiştir. Önümüzdeki dönemde istihdamdaki toparlanmanın üretimdeki toparlanmanın gerisinde kalması beklenmektedir.

2021 yılında gelişmiş ekonomiler grubunun genel işsizlik düzeyi bir önceki yıla göre 1,0 puanlık azalışla %5,6'ya gerilemiştir. ABD'de 2020 yılında %8,1 olan işsizlik oranı 2021 yılında 2,7 puan azalarak %5,4 olmuştur. Diğer gelişmiş ülkelerden Japonya'da %2,8'lik ve Birleşik Krallık'ta %4,5'lik seviyesinde kalmış, Kanada'da önceki yıla göre 2,2 puanlık azalışla %7,4 seviyesine gerilemiştir.

Euro bölgesinde ekonomik aktivitedeki canlanma eğiliminin etkisiyle işsizlik oranı 0,3 puan küçülerek %7,7'e gerilemiştir. Bölgede nispeten düşük işsizlik oranlarına sahip olan Almanya'da işsizlik oranı gerilemeye devam etmiş ve %3,5 düzeyi ile geçen yılın 0,3 puan altında gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı Fransa'da 0,1 puanlık azalışla %7,9'a, İspanya'da 0,6 puanlık azalışla %14,9, Yunanistan'da 1,4 puanlık azalışla %15,0 seviyesine gerilemiş, İtalya'da 0,2 puanlık artışla %9,5 seviyesine yükselmiştir.

2021 yılında yükselen ve gelişen ekonomiler içinde yer alan Rusya'da işsizlik oranı %4,8 ile geçen yılın 1,0 puan altında gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı Çin'de geçen yıla göre 0,2 puan azalarak %4,0 ve Meksika'da 0,3 puan azalarak %4,1'e gerilerken, Brezilya'da 0,4 puan artarak %14,2'ye yükselmiştir (Tablo 10, Grafik 5).

Tablo 10. İşsizlik Oranları

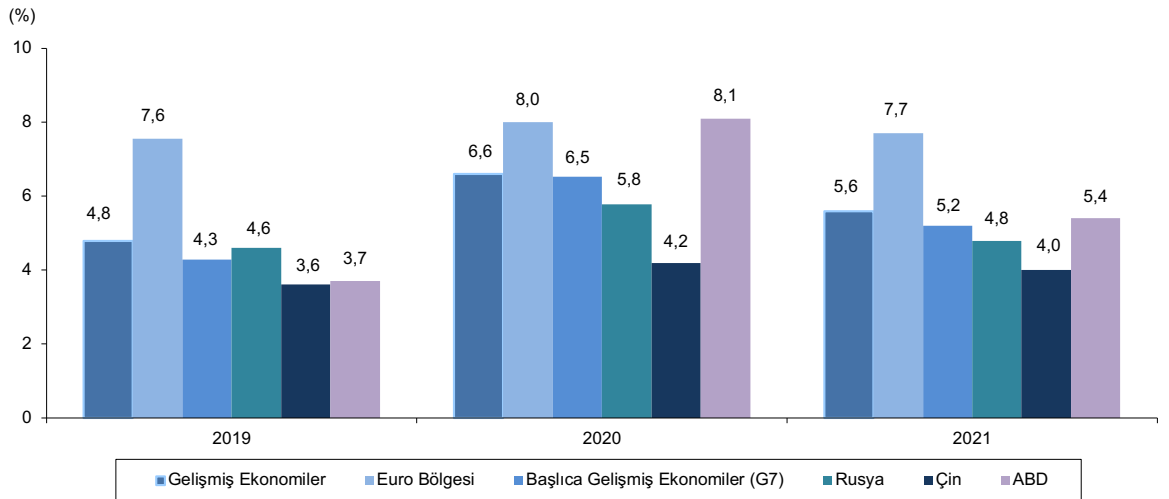
Ülke Grupları/Ülkeler	2019	2020	2021 (%)
Gelişmiş Ekonomiler	4,8	6,6	5,6
ABD	3,7	8,1	5,4
Euro Bölgesi	7,6	8,0	7,7
Almanya	3,2	3,8	3,5
Fransa	8,4	8,0	7,9
İtalya ⁽¹⁾	9,9	9,3	9,5
İspanya	14,1	15,5	14,9
Yunanistan	17,3	16,4	15,0
Japonya	2,4	2,8	2,8
Kanada	5,8	9,6	7,4
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	3,8	4,5	4,5
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler (G7)	4,3	6,5	5,2
Yükselen Piyasa ve Gelişen Ekonomiler	-	-	-
Rusya	4,6	5,8	4,8
Türkiye	13,7	13,1	12,0
Yükselen ve Gelişen Asya	-	-	-
Çin ⁽¹⁾	3,6	4,2	4,0
Hindistan	-	-	-
ASEAN-5 ⁽²⁾	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya ⁽¹⁾	12,0	13,8	14,2
Meksika	3,5	4,4	4,1
Orta Doğu ve Orta Asya	-	-	-

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2022.

(1): 2021 yılı verisi tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Grafik 5. İşsizlik Oranları

Kaynak: IMF.

78. GENEL KURUL

BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ

78. GENEL KURUL

TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

2020 yılı Mart ayından itibaren koronavirüs (Covid-19) salgınından olumsuz şekilde etkilenen Türkiye ekonomisi, uygulamaya koyulan parasal ve mali politika önlemleri, güçlü kredi ivmesi, tüketim ve yatırım harcamalarındaki artışın etkisiyle yılın ikinci yarısında hızlı bir toparlanma göstererek yıl genelinde %1,8 büyümüştür.

2021 yılına küresel salgının gölgesinde giren Türkiye ekonomisi, salgının kısıtlayıcı etkilerine rağmen ülke genelinde yaygınlaştırılan aşılama çalışmalarının olumlu etkisi ve kısıtlama önlemlerinin hafifletilmesine bağlı olarak toparlanmaya devam etmiştir. Birinci çeyrekte büyüme hızındaki artış devam ederek sanayi ve inşaat sektörü öncülüğünde %7,3'e yükselmiştir. Güçlü yurt içi talep ile küresel ekonomik aktivitedeki toparlanmaya bağlı olarak dış talebin iyileşmesi büyümede destekleyici olmuştur. İkinci çeyrekte düşük baz etkisi ve ekonomik toparlanmanın belirginleşmesiyle büyüme hızı %21,9'a yükselmiştir. Türkiye'de ve dünyada aşılamanın hız kazanması, kısıtlayıcı önlemlerin hafifletilmesi ve turizm sektörünün ivme kazanmasının yanı sıra ihracattaki artışın etkisiyle üçüncü çeyrekte %7,5 büyüme kaydedilmiştir. Yılın son çeyreğinde kurlarda yaşanan artış, tüketici güveninin azalması ve enflasyondaki hızlı yükselişe rağmen, güçlü yurtiçi ve yurtdışı talep koşullarının katkısıyla Türkiye ekonomisi %9,1 büyüme göstermiştir.

Böylece 2021 yılında koronavirüs (Covid-19) salgınının yurtiçi ve yurtdışı ekonomik aktivitelerdeki olumsuz etkilerinin azalması, iç ve dış talepteki artış ve düşük baz etkisi ile %11,0 büyüyen Türkiye ekonomisi son 10 yılın en yüksek büyüme performansını göstermiştir.

2021-2023 Yeni Ekonomi Programında (Orta Vadeli Program) Türkiye ekonomisinde büyüme gerçekleşme tahmini 2021 yılı için %5,8 olarak öngörülmüş ancak, yıl içinde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak 2021 yılı Eylül ayında açıklanan 2022-2024 Yeni Ekonomi Programında (Orta Vadeli Program) gerçekleşme tahmini %9,0 olarak revize edilmiştir. Böylece yıllık büyüme hızı 2021 yılı için programlanan %5,8'lik büyüme hızınının 5,2 puan, %9,0 olarak tahmin edilen büyüme hızınının da 2,0 puan üzerinde gerçekleşmiştir.

2021 yılında tarım sektörü katma değeri %2,2, inşaat sektörü katma değeri %0,9 daralırken, sanayi sektörü katma değeri %16,6 büyümüştür. Ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin toplamından oluşan hizmetler sektörü katma değeri ise %21,1 artmıştır.

2021 yılında üretim yöntemiyle gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) cari fiyatlarla %42,8 büyüerek 7.209.040 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bunun 407.078 milyon TL'si tarım, 1.873.213 milyon TL'si sanayi, 366.347 milyon TL'si inşaat, 1.772.154 milyon TL'si hizmetler ve 2.030.127 milyon TL'si diğer sektörler tarafından sağlanırken, 760.121 milyon TL'sini de ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar oluşturmuştur.

2021 yılında bir önceki yıla göre GSYH içinde sanayi sektörünün payı 3,2 puan artarak %26,0'a, hizmetler sektörünün payı 2,3 puan artarak %24,6'ya yükselirken, tarım sektörünün payı 1,1 puan azalarak %5,6'ya, inşaat sektörünün payı 0,1 puan azalarak %5,1'e, diğer faaliyetlerin payı 3,7 puan azalarak %28,2'ye gerilemiştir. Ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonların payı 0,6 puan azalarak %10,5'e düşmüştür.

Ertelenen tüketim harcamalarının 2021 yılında salgına karşı alınan önlemlerin hafifletilmesi ile uygulamaya konulması ve yılın son çeyreğinde kur artışları, alım gücü kayıpları ve enflasyon endişeleri ile harcama taleplerinin öne çekilmesi sonucunda tüketim harcamalarında artış olmuştur. Harcamalar yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre, 2021 yılında yerleşik hanhalklarının tüketim harcamaları %15,1, hanhalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi %16,2 ve devletin nihai tüketim harcamaları %2,1 artmıştır. Böylece toplam tüketim harcamaları büyüme hızı 2020 yılına göre 9,6 puan artarak %12,6 olmuştur. Toplam sabit sermaye yatırımları %6,4 artış göstermiştir.

Kişi başına GSYH 2021 yılında cari fiyatlarla %41,5 artışla 85.672 TL'ye yükselmiştir. 2020 yılında 8.597 dolar olan kişi başına GSYH, 2021 yılında %11,0 artışla 9.539 dolara çıkmıştır.

Sanayi sektörü üretimi 2021 yılında koronavirüse karşı aşılamanın hız kazanması, kısıtlamaların gevşetilmesiyle artan iç ve dış talebin etkisiyle %17,5 artmıştır. Sanayi üretiminde meydana gelen olumlu gelişmede alt sektörler itibarıyla büyük ölçüde imalat sanayi üretimi ile madencilik ve taşocakçılığı üretimindeki artış etkili olmuştur.

İmalat sanayi kapasite kullanım oranında 2018 yılında başlayan düşüş eğilimi, 2021 yılında yerini artışa bırakmıştır. 2020 yılında %71,9 seviyesine gerileyen imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2021 yılında %76,6 düzeyine yükselmiştir.

2021 yılında imalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı %84,5 ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç) imalatında olurken, onu sırasıyla %83,2 ile kağıt ve kağıt ürünlerinin ve %81,3 ile ana metal sanayii imalatı sektörleri takip etmiştir. Kapasite kullanım oranının en düşük olduğu alt sektörler ise %62,0 ile deri ve ilgili ürünlerin imalatı, %66,6 ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı imalatı ve %68,2 ile diğer imalatlar sektörü olmuştur.

Resmi İstatistik Programı kapsamında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından açıklanan sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2021 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2020 yılı sonuna göre %8,3 artarak 85.790'a, çalışan sayısı %8,1 artarak 3.575.655'e yükselmiştir.

2020 yılında %24,6 artan ticaret borsaları işlem hacmi, 2021 yılında %50,9 artış göstermiştir. Böylece 2020 yılında 430.852 milyon TL olan ticaret borsaları işlem hacmi, 2021 yılında 650.334 milyon TL olmuştur.

2021 yılında yapılması planlanan inşaatlara ilişkin olarak belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatlarının yüzölçümü %32,3 artarak 148.615 bin m²'ye, ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş

inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı %4,1 artışla 127.077 bin m²'ye yükselmiştir.

2020 yılında koronavirüs tedbirleri kapsamında ipotekli konut satışlarında gereken peşinat oranının düşürülmesi ve kamu bankaları öncülüğünde konut kredi faizlerinin tarihi düşük seviyelere çekilmesi sonucunda satışlar %11,2 yükselirken, 2021 yılında finansman koşullarındaki olumsuzluklar, maliyet artışları, yüksek baz ve zayıf talebin etkisi ile %0,5 azalmıştır.

2021 yılında 14.625'i anonim, 95.040'ı limited, 24'ü kolektif olmak üzere toplam 109.689 şirket kurulmuştur. Kurulan anonim şirket sayısı %4,1, limited şirket sayısı %8,9, kolektif şirket sayısı %71,4 artarken, komandit şirket kuruluşu olmamıştır. Böylece 2020 yılında %20,5 artış olan toplam kurulan şirket sayısı 2021 yılında %8,3 artış gerçekleşmiştir. Kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısında %11,2, kurulan kooperatif sayısında %3,2 azalış olmuştur.

2021 yılında bir önceki yıla göre kapanan anonim şirket sayısı %2,9, limited şirket sayısı %6,5 ve komandit şirket sayısı %700,0 artarken, kolektif şirket sayısı %43,3 azalmıştır. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı %40,5, kooperatif sayısı ise %64,4 artış göstermiştir.

2021 yılında protesto edilen senet sayısı ve karşılıksız çıkan çek sayılarında düşüş artarak devam etmiştir. Bir önceki yıla göre protesto edilen senet sayısı %26,4 azalışla 572 binden 421 bine ve karşılıksız çıkan çek sayısı %22,1 azalarak 195 binden 152 bine gerilemiştir.

2017-2019 yıllarında hızı giderek küçülmekle birlikte olumlu gelişmelerin yaşandığı turizm sektörü 2020 yılında koronavirüs (Covid-19) salgınından derinden etkilenmiş ve yılı büyük kayıplarla tamamlamıştır. 2021 yılında salgına karşı aşılamanın küresel ölçekte yaygınlaşması, dünya genelinde seyahat kısıtlamalarının kademeli bir şekilde kaldırılması ve uçak seferlerinin artmasıyla ülkemizden çıkış yapan ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre %85,5 artarak 15.826 bin kişiden 29.357 bin kişiye, giriş yapan vatandaş sayısı %22,1 artarak 2.243 bin kişiden 2.738 bin kişiye yükselmiştir.

2021 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerin ilk 20'de yer alan milliyetlere göre sıralamasında Rusya Federasyonu birinci sırada yer alırken, onu Almanya, Ukrayna, Bulgaristan, İran, Irak, Hollanda ve Fransa takip etmiştir.

2021 yılında turizm gelirleri %103,0 artışla 24.482 milyon dolara, turizm giderleri de %67,6 artışla 1.852 milyon dolara yükselmiştir. Böylece net turizm gelirleri %106,6 artarak 22.630 milyon dolar olmuştur.

2021 yılında yatırımların artırılmasına katkı sağlamak, yatırımcıları desteklemek ve yönlendirmek amacıyla teşvik uygulamalarına devam edilmekle birlikte yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı, 2021 yılında özellikle önceki yıldaki yüksek baz ve enerji sektörüne verilen teşviklerdeki daralmaya bağlı olarak %0,3 azalmıştır. Böylece 2020 yılında 275.626 milyon TL olan teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar, 2021 yılında 274.929 milyon TL'ye gerilemiştir.

2021 yılında da teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde en büyük payı %67,3 ile imalat sanayi sektörü alırken, onu %17,4 hizmetler sektörü, %7,5 ile enerji sektörü, %5,5 ile madencilik sektörü ve %2,3 ile tarım sektörü takip etmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. Bu amaç çerçevesinde 2021 Yılı Para ve Kur Politikası'nda TCMB'nin enflasyon hedeflemesi rejimini kararlı bir şekilde uygulayacağı vurgulanmıştır. Hükümetle birlikte belirlenen orta vadeli enflasyon hedefi %5 olarak korunmuştur. Yıl sonu enflasyon oranı olan enflasyon hedefinin 2 puan üstü ve altı belirsizlik aralığı olarak kabul edilmiştir.

Enflasyon 2021 yılı sonunda bir önceki yıla göre 21,48 puan yükselerek %36,08 düzeyine çıkmıştır. Böylece %5 olan enflasyon hedefinin 31,08 puan, belirsizlik aralığının 29,08 puan üzerinde gerçekleşmiştir. Enflasyondaki yüksek oranlı artışta talep ve maliyet yönlü unsurlar, Türk lirasındaki değer kaybı, temel gıda ve emtia fiyatlarındaki artışlar, tedarik sürecinde yaşanan aksaklıklar ve arz kısıtları ile enflasyon beklentilerindeki yüksek seyir belirleyici olmuştur.

Ana harcama grupları itibarıyla en yüksek fiyat artışı %53,66 ile ulaştırma grubunda görülürken, onu %43,80 ile gıda ve alkolsüz içecekler, %40,95 ile ev eşyası ve %40,85 ile lokanta ve oteller grubundaki artışlar izlemiştir. En düşük fiyat artışı ise %8,76 ile haberleşme grubunda gerçekleşmiş onu, %17,23 ile eğitim, %20,02 ile alkollü içecekler ve tütün grubundaki artışlar takip etmiştir. Fiyatlar tüm ana harcama gruplarında bir önceki yılın üzerinde artış göstermiştir.

Enflasyonun geleceğini tahmin etmede ve para politikasının belirlenmesinde etkili olduğundan TCMB tarafından takip edilen işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç tutularak hesaplanan B ve enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç tutularak hesaplanan C çekirdek enflasyon göstergeleri 2021 yılında bir önceki yıla göre yüksek artışlarla yıllık bazda sırasıyla %34,89 ve %31,88 olmuştur.

Döviz kurlarında yaşanan değişime bağlı olarak Türk lirasındaki değer kaybı, emtia fiyatlarındaki yüksek seyir, taşıma maliyetlerindeki artışlar ve tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklar, bazı sektörlerdeki arz kısıtları ve güçlü talep koşulları nedeniyle 2021 yılında üretici fiyatları kaynaklı baskılar güçlü seyretmiştir. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE), 2021 yılında bir önceki yıla göre 54,74 puan artarak %79,89 seviyesine yükselmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2021 yılında da enflasyon hedeflemesi rejimini tüm unsurlarıyla birlikte kararlı bir şekilde uygulayacağını açıklamıştır. Bu kapsamda geçmiş dönem para politikası uygulamaları incelenerek, 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilirken ortaya konulan çerçeve ve iletişim politikalarının geliştirilerek etkili bir şekilde uygulanması temel öncelik olarak belirlenmiştir.

Döviz kuru başta olmak üzere birikimli maliyet etkileri, uluslararası emtia fiyatlarındaki artışlar ve enflasyon beklentilerindeki yükseliş kaynaklı riskler önemini korumuş, 2021 yılında da para politikasının sıkı ve kararlı bir duruş sergilemesini zorunlu hale getirmiştir.

2021 yılında para politikası kararlarının fiyat istikrarı önceliği korunarak enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen diğer tüm unsurlardaki gelişmeler dikkate alınarak enflasyonda kalıcı bir düşüşü sağlayacak şekilde oluşturulması kararlaştırılmıştır. Sıkı parasal duruşun enflasyonu etkileyen tüm unsurlar dikkate alınarak, enflasyonda kalıcı düşüşe ve fiyat istikrarını gösteren güçlü göstergeler oluşana kadar sürdürülmesi benimsenmiştir.

2021 yılında da TCMB'nin temel politika aracının bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı olduğu, zorunlu karşılıklar başta olmak üzere diğer tüm politika araçlarının para politikasının etkinliğini artırmak ve makro finansal riskleri sınırlamak amacıyla kullanılacağı, gecelik faizlerde gün içi oynaklıkların sınırlandırılması amacıyla kullanılan faiz koridoru ile nihai kredi mercii işlevini gören geç likidite penceresinin (GLP) para politikası aracı olarak kullanılmayacağı açıklanmıştır.

TCMB 2021 yılı Ocak ve Şubat aylarında politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını %17,00 düzeyinde sabit tutmuştur. Mart ayında enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve orta vadeli enflasyon görünümü üzerinde oluşan yukarı yönlü riskleri dikkate alarak önden yüklemeli ve güçlü bir ilave parasal sıkılaştırma yapılmasına karar vermiştir. Bu doğrultuda politika faizini %17,00'dan %19,00'a yükseltmiştir.

Nisan-Ağustos döneminde para politikasındaki sıkı duruşu sürdürerek politika faizini %19,00 seviyesinde sabit tutmuştur. Para politikasının etkileyebildiği talep unsurları, çekirdek enflasyon gelişmeleri ve arz şoklarının oluşturduğu etkilerin ayrıştırılmasına yönelik analizleri değerlendirerek para politikası duruşunda güncelleme yapmaya ihtiyaç bulunduğu sonucuna varmıştır. Politika faizini Eylül ayında 100 baz puan, Ekim ayında 200 baz puan, Kasım ayında 100 baz puan ve Aralık ayında 100 baz puan indirmiştir. Böylece Eylül-Aralık döneminde toplamda 500 baz puan indirim yapılmıştır. 2021 yılı Ocak ayında %17,00 olan politika faizi Aralık ayında %14,00'a çekilmiştir.

2021 yılı para politikası uygulamaları ve salgına karşı alınan tedbirler sonucunda kredi ve parasal büyüklüklerde genişlemeler olmuştur. Bir önceki yıla göre dar tanımlı para arzı M1 %71,9'luk artışla 2.097.220 milyon TL'ye, M2 para arzı %52,3'lük artışla 5.063.245 milyon TL'ye, M3 para arzı %51,2'lik artışla 5.167.366 milyon TL'ye yükselmiştir.

2021 yılında mevduat bankalarındaki tasarruf mevduatı %25,0'lık artışla 979.834 milyon TL ve ticari kurumlar mevduatı %20,8'lik artışla 539.955 milyon TL'ye ve diğer kurumlar mevduatı %26,9'luk artışla 96.504 milyon TL'ye yükselirken, resmi kurumlar mevduatı %18,8'lik azalışla 105.872 milyon TL'ye gerilemiştir. Döviz tevdiat hesapları %82,9'luk artışla 2.645.173 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kıymetli maden depo hesapları %49,0'lık artışla 327.760 milyon TL'ye, bankalararası mevduat %55,4'lük artışla 204.094 milyon TL'ye yükselmiştir. Böylece mevduat bankalarındaki toplam mevduat %51,4'lük artışla 4.899.192 milyon TL'ye yükselmiştir.

TCMB'nin 2020 yılı Aralık ve 2021 yılı Mart ayında yaptığı parasal sıkılaştırma krediler üzerinde yavaşlatıcı etki yaparken, Eylül ayından başlayarak yıl sonuna kadar devam ettirdiği para politikası alanındaki güncelleme ticari krediler üzerinde büyümeye yol açmıştır. 2021 yılında krediler üzerinde kaldırılan salgın önlemleri ile güçlü şekilde devreye giren ertelenmiş talep artış yönlü etki yaparken, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Temmuz ve Eylül aylarında alınan makro ihtiyati kararlar bireysel kredi büyümesini bir miktar yavaşlatmıştır. Toplam banka kredileri 2021 yılında %35,5'lik artışla 4.499.268 milyon TL'ye yükselmiştir.

Küresel ekonomideki gelişmelere paralel olarak 2021 yılı ilk çeyrekte sakin bir seyir izleyen Borsa İstanbul 100 Endeksi son çeyreğe kadar endeks dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, bu dalgalanmalar sınırlı düzeyde kalmıştır. Yılın son üç aylık döneminde yurtiçi piyasalarda yaşanan dalgalanmalar, Türk lirasının değer kaybındaki hızlanma ve yüksek enflasyon nedeniyle birikimlerini korumak isteyen yatırımcılar borsaya yönelirken, Türk şirketlerinin dolar bazında aşırı ucuzlaması da yabancı yatırımcının Borsa İstanbulla olan ilgisini artırmıştır. 2020 yılını 1.476,7 seviyesinde kapatan Borsa İstanbul 100 endeksi 2021 yılı sonunda 1.857,65 seviyesine yükselirken, toplam işlem hacmi %13,9'luk artışla 7.513.262 milyon TL'ye yükselmiştir.

2021 yılında Borsa İstanbul'da hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2020 yılına göre %18,5 artarak 2.341.923 ve yabancı yatırımcı sayısı %9,9 artarak 13.147'ye yükselmiştir. Böylece 2021 yılında Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı %18,4 artarak 2.355.070 olmuştur. Yerli yatırımcıların Borsa İstanbul'daki portföy değeri %37,8 artarak 524.698 milyon TL yükselirken, yabancı yatırımcıların portföy değeri %3,9 azalarak 347.679 milyon TL'ye gerilemiş, toplam portföy değeri de %17,5 artarak 872.377 TL olmuştur.

Orta Vadeli Mali Planda (2021-2023) maliye politikasının temel amacı önceki yıllarda olduğu gibi mali disipline kararlılıkla devam edilmesi olarak belirlenmiştir. Bunun için kamu hizmet sunumu ve idari yapısının etkinliğini artıracak ve ihtiyaçlarını dinamik bir yapıda karşılayacak program bütçe sistemine geçilerek kamu kaynaklarının daha verimli kullanılması öngörülmüştür. Bütçenin gelir performansının yükseltilmesi amacıyla sürekli ve kalıcı gelir kaynakları ile vergi tahsilatında etkinliğin artırılması ve ekonomide kayıt dışılığın azaltılması ve böylece kamu borçluluğunun düşük ve sürdürülebilir düzeylerde tutulmaya devam edilmesi hedeflenmiştir. Maliye politikasının para politikası ile eşgüdümlü olarak sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

2021 yılında da Orta Vadeli Mali Plana dayalı olarak hazırlanan merkezi yönetim bütçesinde kaynakların maliye politikası öncelikleri doğrultusunda tahsisi, etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda koronavirüs (Covid-19) salgını ile mücadele nedeniyle ekonomide ortaya çıkan olumsuzlukları gidermek için alınan kamu maliyesi tedbirlerinin geçici süreyle uygulanması, ekonomide kalıcı toparlanma sağlanmasıyla birlikte bütçe dengesinde de kademeli iyileşme sağlanacağı öngörülmüştür.

Yıl içinde salgının yarattığı olumsuzlukları gidermek amacıyla reel sektörü ve hanehalkını desteklemeye yönelik düzenleme ve tedbirlerin etkisiyle harcamalar artarken, aşılamanın yaygınlaşması ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla birlikte ekonomik aktivitede ve iç talepte yaşanan canlanma gelir tahsilatındaki artışı desteklemiştir.

2021 yılı sonunda bütçe gelirleri %36,8 artarak 1.407.399 milyon TL, bütçe giderleri %32,9 artarak 1.599.642 milyon TL, bütçe açığı %9,7 artarak 192.243 milyon TL olmuş, faiz dışı açık 11.391 milyon TL'ye gerilemiştir. Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı %88,0 olmuştur.

Bütçe gelirleri hedefin üzerinde gerçekleşirken bu gelişmede, ekonomideki toparlanma, bazı kamu alacaklarına yönelik olarak çıkarılan yapılandırma kanunları kapsamında elde edilen gelirler, kurumlar vergisi oranında yapılan güncellenmenin etkisiyle kurumlar vergisi tahsilatındaki artış ile ücret ve faiz gibi makroekonomik göstergelerdeki gelişmelerin etkisiyle gelirler vergisi tahsilatında yüksek oranlı artış etkili olmuştur.

Cari transferler, mal ve hizmet alım giderleri, personel giderleri, SGK'ya devlet primi giderleri ve sermaye giderlerindeki artışın desteklediği faiz hariç giderler, bütçe gider kalemindeki artışın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığının 1984 yılından bu yana sürdürdüğü özelleştirme çalışmaları, son yıllarda özelleştirme kapsamındaki kuruluşların büyük bölümünde özelleştirme çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte oldukça yavaşlamıştır.

2020 yılında 22.270 bin dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2021 yılında 413.098 bin dolara yükselmiştir. 2021 yılındaki özelleştirme tutarının 187.234 bin dolarını taşınmaz satışları, 174.770 bin dolarını tesis-işletme satış/devri, 34.890 bin dolarını diğer varlık satış/devri, 14.788 bin dolarını otel/sosyal tesis satışları ve 1.416 bin dolarını kamu kurumlarına devirler oluşturmuştur. 1986 yılından bu yana toplam 70.795 milyon dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir.

2002 yılından bu yana sürdürülen merkezi yönetim bütçe açığının finansmanına yönelik stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikasına 2021 yılında da devam edilmiştir. Uygulanan borçlanma politikasıyla risk, maliyet unsurları ve piyasa koşulları birlikte değerlendirilerek, maliyetlerin en uygun seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan 2021 yılı Finansman Programında; borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden yapılması, piyasa çeşitliliğinin sağlanması amacıyla uluslararası piyasalarda ABD dolarının yanında imkan olması durumunda diğer döviz cinslerinden de ihraç yapılması, faiz giderlerinin optimal şekilde yönetilmesini teminen uygun enstrüman ve vade bileşimi dikkate alınarak, gelecek 12 ayda faizi yenilenecek senetler ile vadesine 12 aydan az kalmış senetlerin payının belirli bir seviyede tutulması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla nakit rezervinin güçlü tutulması amaçlanmıştır.

2021 yılında mali disiplin gözetilerek ekonomik programlar, para ve maliye politikaları ile uyumlu borç yönetimi politika uygulamalarına devam edilmiştir.

2021 yılında merkezi yönetim iç borç stoku %24,6 artışla 1.321.190 milyon TL, dış borç stoku %89,6'lık artışla 1.426.542 milyon TL, böylece toplam borç stoku %51,6 artarak 2.747.732 milyon TL olmuştur.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası dalgalı döviz kuru rejimine 2021 yılında da devam etmiş, kurlar serbest piyasa koşullarında arz ve talep dengesine göre oluşmuştur.

Dalgalı kur rejiminde döviz arz ve talebini iktisadi temeller, uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik altyapı, uluslararası gelişmeler ve bekleyişler belirlemekte, TCMB'nin nominal veya reel herhangi bir kur hedefi bulunmamaktadır. Döviz piyasasının sağlıklı çalışması amacıyla döviz arz ve talep gelişmelerini yakından takip etmektedir. TCMB kurların düzeyini ya da yönünü belirlemek için döviz alım ya da satım işlemi yapmamakta, kurlarda ekonomik temellerden kopuk aşırı dalgalanma olduğunda alış ya da satış yönünde müdahalede bulunabilmektedir.

Para politikasının etkinliği ve finansal istikrar açısından döviz rezervlerinin güçlendirilmesi amaçlanırken, buna yönelik araçlar şeffaf bir şekilde, belirli bir plan dahilinde ve uygun koşullarla kullanılmaktadır.

2021 yılında TCMB döviz piyasalarında alım-satım ihaleleri düzenlememiş ve doğrudan satış yöntemiyle döviz satışı gerçekleştirmemiştir. Döviz piyasalarında gerçekçi olmayan ve iktisadi temellerden uzak, sağlıksız fiyat oluşumları nedeniyle 1 Aralık 2021 tarihinde, 2014 yılı Ocak ayından sonra ilk kez piyasaya satım yönünde doğrudan müdahalede bulunmuş ve 3, 10, 13 ve 17 Aralık 2021 tarihlerinde bu yöntemle 4 kez daha başvurmuştur. Böylece 2021 yılında döviz satım müdahalesi yoluyla 7.278 milyon TL döviz satışı gerçekleştirilmiştir. Enerji ithalatçısı kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) 6.111 milyon dolarlık döviz talebi TCMB tarafından karşılanmıştır. İhracatçılar ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerde bulunan firmalara TL olarak kullandırılan ihracat reeskont kredileri TCMB döviz rezervlerine en fazla katkıyı sağlayan araç olma özelliğini sürdürmüştür. 2021 yılı sonu itibarıyla ihracat reeskont kredisi kullanımı 21.079 milyon dolar olmuştur.

2021 yılında Türk lirası diğer ülke paraları karşısında tarihi düşük değerlere gerilerken, diğer ülke paraları karşısında değer kaybı bir önceki yıla göre önemli oranda artış göstermiştir. Döviz kurlarındaki gelişmelerde salgının etkisiyle piyasalarda ortaya çıkan belirsizlik, küresel piyasalardaki ekonomik ve jeopolitik gelişmeler ve yılın son dört ayında yapılan faiz indirimleri etkili olmuştur.

2021 yılında diğer ulusal paraların değer artış oranlarında yüksek artışlar kaydedilmiştir. Yıl sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk lirası karşısında Amerikan doları %26,1 değer kazanarak 8,83173 TL'ye, Euro %30,0 değer kazanarak 10,41606 TL'ye yükselmiştir.

2021 yılında salgının yeni ortaya çıkan varyantlara rağmen etkisinin azalmasıyla küresel ekonomi ve ticarete görülen toparlanma eğilimi, Türkiye'nin dış ticaretine de yansımıştır. 2020 yılında azalan ülkemiz ihracatı 2021 yılında önemli oranda artış göstermiştir. Küresel ekonomideki özellikle ana ihracat pazarlarımızdaki toparlanmanın etkisiyle artan dış talep ve döviz kurlarındaki hızlı artışın ihracatçı sektörlere getirdiği rekabet avantajı ihracat artışını desteklemiştir. İktisadi faaliyetler ve salgın nedeniyle ertelenen iç talepteki güçlü seyir, enerji başta olmak üzere küresel emtia fiyatlarındaki yükselme ithalatı artırırken, altın ithalatında geçen yıla göre oluşan önemli oranda azalış sınırlandırıcı etki yapmıştır.

2021 yılında ihracat %32,8 artarak 225.264 milyon dolara ve ithalat %23,6 artarak 271.423 milyon dolara yükselmiştir. İhracatta kaydedilen artışın ithalattaki artışın üzerinde gerçekleşmesinin etkisiyle dış ticaret açığı 46.158 milyon dolara gerilemiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı %77,3'ten %83,0'a yükselmiştir.

2021 yılında koronavirüs salgınının ekonomik aktivite üzerindeki olumsuz etkisinin 2020 yılına göre sınırlı kalması, dış ticaret açığındaki daralma, altın ithalatındaki düşüş, taşımacılık ve seyahat gelirlerindeki artışın etkisiyle cari işlemler açığı önemli oranda iyileşme göstererek 14.887 milyon dolara gerilemiştir. 2020 yılında düşüş gösteren enerji ithalatının, 2021 yılında petrol ve doğalgaz fiyatlarında görülen yükselişin etkisiyle artması, cari dengedeki iyileşmeyi sınırlandırmıştır.

2020 yılında koronavirüs salgınının etkisiyle önemli oranda azalan uluslararası doğrudan yatırımlar, 2021 yılında yükselişe geçmiştir. Kısıtlamaların kaldırılmasıyla birikmiş likiditenin güvenli ülkelere gitme isteği, ertelenmiş tüketim ve yatırım talebinin harekete geçmesi ve küresel ekonomideki hareketlilik uluslararası doğrudan yatırımların artmasına neden olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak 2020 yılında son yıllardaki en düşük yatırım girişinin kaydedildiği Türkiye'ye olan net uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2021 yılında %67,4 artarak 7.367 milyon dolara yükselmiştir.

2021 yılında Türkiye'ye 7.592 milyon dolar tutarında doğrudan sermaye girişi olurken, 225 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur. Böylece 7.367 milyon dolarlık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarıyla olan 940 milyon dolarlık net diğer sermaye giriş ve 5.334 milyon dolarlık net gayrimenkul satışı sonucunda toplam net yatırım tutarı %74,2 artarak 13.641 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

2020 yılında %4,1 artan brüt dış borç stoku, 2021 yılında da %1,9 artış göstermiştir. Böylece 2020 yılında 432.848 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2021 yılında 441.064 milyon dolara yükselmiştir.

2020 yılında %18,0 artışla 113.967 milyon dolara yükselen kısa vadeli dış borçlar, 2021 yılında %5,6 artışla 120.323 milyon dolar olmuştur. Uzun vadeli dış borçlar %0,2'lik azalışın ardından 2021 yılında %0,6 artarak 320.741 milyon dolara yükselmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak 2021 yılında dış borç stokunun vade yapısında bozulma devam etmiştir. Brüt borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı %26,3'ten %27,3'e yükselirken, uzun vadeli

borçların payı %73,7'den %72,7'ye gerilemiştir

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2021 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de ikamet eden nüfus bir önceki yıla göre 1.066 bin kişi artarak 84.680 bin kişi olmuştur. Nüfusun 78.909 bini il ve ilçe merkezlerinde, 5.772 bini belde ve köylerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı 2020 yılında %5,5 iken, 2021 yılında %12,7'ye yükselmiş, nüfus yoğunluğu 1 kişi artarak 110 kişi olmuştur.

2021 yılında hareketliliği kısıtlayıcı tedbirler ve karantina uygulamalarının kaldırılması, iktisadi faaliyetteki canlılık, iç ve dış talepteki güçlü seyir istihdamı olumlu etkilemiştir. 2020 yılında uygulanan esnek ve uzaktan çalışma, kısa çalışma ödeneği, iş akdi feshi yasağı, ücretsiz izin uygulamaları ve işverenlere sosyal güvenlik primi ödemelerinde sağlanan kolaylıklara 2021 yılının ilk yarısına kadar devam edilmesi istihdama katkı sağlamıştır.

Sanayi sektörünün ihracatın desteklediği yurtdışı talep artışının etkisiyle gösterdiği güçlü performans ve kademeli de olsa normalleşme sürecine girilmesiyle ülkemiz işgücü piyasasında büyük payı olan hizmetler sektöründeki canlanma istihdam artışında önemli oranda etkili olmuştur.

2021 yılında işgücü 1.981 bin kişi artarak 32.716 bin kişiye, istihdam edilenler 2.102 bin kişi artarak 28.797 bin kişiye yükselirken, işsiz sayısı ise 121 bin kişi azalarak 3.919 bin kişiye düşmüştür. İşsizlik oranı 1,1 puan azalarak %12,0'a, genç nüfusta işsizlik oranı 2,3 puan azalarak %22,6'ya gerilemiş, istihdam oranı 2,5 puanlık artışla %45,2'ye yükselmiştir.

2021 yılında tarım sektöründe 4.948 bin kişi, sanayi sektöründe 7.920 bin kişi ve hizmetler sektöründe 15.928 bin kişi istihdam edilmiştir. Toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %17,2, sanayi sektörünün payı %27,5 ve hizmetler sektörünün payı %55,3 olmuştur.

Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı 1,6 puanlık düşüşle %29,0 olarak gerçekleşmiştir.

1. EKONOMİK GÖSTERGELER

1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

2020 yılı Mart ayının ikinci haftasından itibaren koronavirüs (Covid-19) salgınından olumsuz şekilde etkilenen Türkiye ekonomisi, alınan önlemler ile güçlü kredi ivmesi, tüketim ve yatırım harcamalarındaki artışın etkisiyle yılın ikinci yarısında hızlı bir toparlanma göstererek yıl genelinde %1,8 büyümüştür.

2021 yılının birinci çeyreğinde büyüme hızındaki artış devam ederek sanayi ve inşaat sektörü öncülüğünde %7,3'e yükselmiştir. Güçlü yurt içi talep ile küresel ekonomik aktivitedeki toparlanmaya bağlı olarak dış talebin iyileşmesi büyümede destekleyici olmuştur. Yılın ikinci çeyreğinde düşük baz etkisi ve ekonomik toparlanmanın belirginleşmesiyle büyüme hızı %21,9'a yükselmiştir. Türkiye'de ve dünyada aşılamanın hız kazanması, kısıtlayıcı önlem-

lerin hafifletilmesi ve turizm sektörünün ivme kazanmasının yanı sıra ihracattaki artışın etkisiyle Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte %7,5 büyümüştür. Yılın son çeyreğinde kurlarda yaşanan artış, tüketici güveninin azalması ve enflasyondaki hızlı yükselişe rağmen, güçlü yurtiçi ve yurtdışı talep koşullarının katkısıyla Türkiye ekonomisi %9,1 büyüme göstermiştir.

Böylece 2021 yılında koronavirüs (Covid-19) salgınının yurtiçi ve yurtdışı ekonomik aktivitelerdeki olumsuz etkilerinin azalması, iç ve dış talepteki artış ve düşük baz etkisi ile %11,0 büyüyen Türkiye ekonomisi son 10 yılın en yüksek büyüme performansını göstermiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre A10 Düzeyinde Zincirlenmiş Hacim ve Endeks

(2009=100)

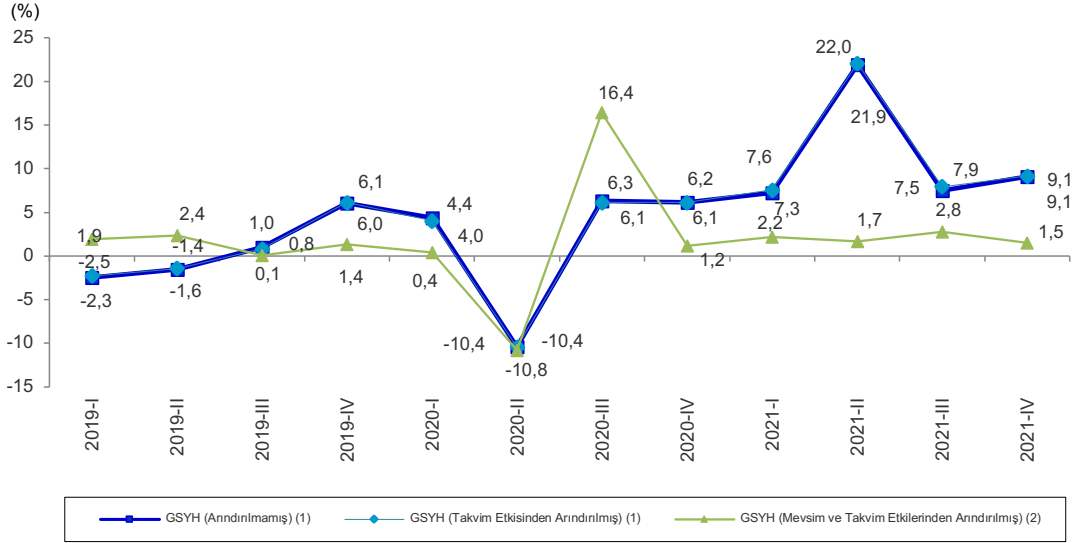
İktisadi Faaliyet Kolları (NACE Rev.2)	Hacim (Bin TL)			Endeks			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	112.133.833	118.701.640	116.131.835	138,0	146,1	143,0	5,9	-2,2
Sanayi	343.603.670	354.310.580	413.058.985	185,3	191,0	222,7	3,1	16,6
İmalat sanayi	282.172.424	291.321.777	341.430.896	185,0	191,0	223,8	3,2	17,2
İnşaat	115.103.489	108.786.602	107.756.383	204,4	193,2	191,4	-5,5	-0,9
Hizmetler	419.096.890	394.216.831	477.481.550	188,6	177,4	214,9	-5,9	21,1
Bilgi ve iletişim	52.004.055	59.500.028	71.532.774	191,5	219,1	263,4	14,4	20,2
Finans ve sigorta faaliyetleri	76.270.508	94.124.292	85.688.222	203,6	251,3	228,7	23,4	-9,0
Gayrimenkul faaliyetleri	143.982.085	148.003.267	153.177.461	137,0	140,8	145,7	2,8	3,5
Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	92.705.852	87.777.154	102.943.576	205,7	194,8	228,4	-5,3	17,3
Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	187.631.337	193.089.484	206.642.211	158,0	162,6	174,0	2,9	7,0
Diğer hizmet faaliyetleri	35.662.243	37.115.081	44.633.945	182,3	189,7	228,1	4,1	20,3
Sektörler toplamı	1.574.593.970	1.587.905.489	1.782.280.332	175,3	176,8	198,4	0,8	12,2
Ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar	197.474.217	217.950.770	219.993.270	182,7	201,6	203,5	10,4	0,9
Gayrisafi yurt içi hasıla (alıcı fiyatlarıyla)	1.772.118.605	1.803.902.464	2.002.082.454	176,1	179,2	198,9	1,8	11,0

Kaynak: TÜİK.

2021-2023 Yeni Ekonomi Programında (Orta Vadeli Program) Türkiye ekonomisinde büyüme gerçekleşme tahmini 2021 yılı için %5,8 olarak öngörülmüş ancak, yıl içinde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak 2021 yılı Eylül ayında açıklanan 2022-2024 Yeni Ekonomi Programında (Orta Vadeli Program) gerçekleşme tahmini %9,0 olarak revize edilmiştir. Böylece yıllık büyüme hızı 2021 yılı için programlanan %5,8'lik büyüme hızınının 5,2 puan, %9,0 olarak tahmin edilen büyüme hızınının da 2 puan üzerinde gerçekleşmiştir.

2021 yılında takvim etkisinden arındırılmış GSYH zincirlenmiş hacim endeksi bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, birinci çeyrekte %7,6, ikinci çeyrekte %22,0, üçüncü çeyrekte %7,9 ve son çeyrekte %9,1 büyümüşür. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış GSYH zincirlenmiş hacim endeksi bir önceki çeyreğe göre birinci çeyrekte %2,2, ikinci çeyrekte %1,7, üçüncü çeyrekte %2,8 ve son çeyrekte %1,5 büyümeye göstermiştir (Grafik 6).

Grafik 6. Dönemler İtibarıyla Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Büyüme Hızları

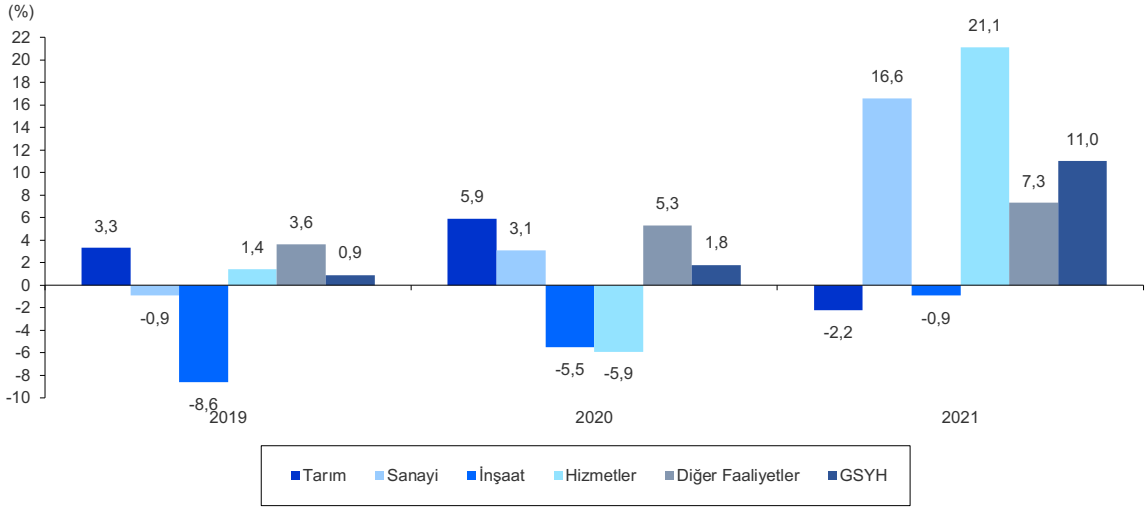
Kaynak: TÜİK.

- (1): Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim.
- (2): Bir önceki çeyreğe göre değişim.

2021 yılında tarım sektörü katma değeri %2,2, inşaat sektörü katma değeri %0,9 daralırken, sanayi sektörü katma değeri %16,6 büyümüşür. Ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin toplamından oluşan hizmetler sektörü katma değeri ise %21,1 artmıştır.

Tarım sektöründeki küçülmede kuraklık ve su sorunu, dövizdeki aşırı dalgalanma ve girdi fiyatlarındaki artış, yangın, doğal afet ve felaketler, koronavirüs (Covid-19) salgınının artçı etkileri belirleyici olmuştur. İnşaat sektöründeki küçülme önemli ölçüde yılın büyük bir bölümünde uygulanan sıkı para politikası ve yüksek faiz oranları, girdi fiyatları kaynaklı maliyet baskısı ve daralan talepten kaynaklanmıştır. Sanayi sektöründe artan dış ve iç talebin desteğiyle güçlü bir büyüme performansı gerçekleşmiştir. Hizmetler sektörü salgın nedeniyle uygulanan kısıtlamalardan sonra gerçekleşen açılmaların etkisiyle, turizm başta olmak üzere artan hizmet talebinin yansıması olarak büyüme hızı en yüksek sektör olmuştur (Grafik 7).

Grafik 7. Gayrisafi Yurt İçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, 2009=100)

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında üretim yöntemiyle GSYH cari fiyatlarla %42,8 büyüyerek 7.209.040 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bunun 407.078 milyon TL'si tarım, 1.873.213 milyon TL'si sanayi, 366.347 milyon TL'si inşaat, 1.772.154 milyon TL'si hizmetler ve 2.030.127 milyon TL'si diğer sektörler tarafından sağlanırken, 760.121 milyon TL'sini de ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar oluşturmuştur (Tablo 12).

Tablo 12. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre A10 Düzeyinde Cari Fiyatlarla

İktisadi Faaliyet Kolları (NACE Rev.2)	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	276.371.822	337.160.051	407.077.931	6,4	6,7	5,6	22,0	20,7
Sanayi	942.677.396	1.149.175.754	1.873.213.417	21,8	22,8	26,0	21,9	63,0
İmalat sanayi	789.333.607	965.340.526	1.584.828.545	18,3	19,1	22,0	22,3	64,2
İnşaat	233.312.981	264.898.782	366.347.153	5,4	5,2	5,1	13,5	38,3
Hizmetler	1.053.674.748	1.127.898.513	1.772.153.865	24,4	22,3	24,6	7,0	57,1
Bilgi ve iletişim	111.716.782	138.632.924	195.165.890	2,6	2,7	2,7	24,1	40,8
Finans ve sigorta faaliyetleri	134.352.430	187.317.038	200.305.679	3,1	3,7	2,8	39,4	6,9
Gayrimenkul faaliyetleri	282.779.221	316.165.999	358.208.108	6,5	6,3	5,0	11,8	13,3
Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	229.080.965	241.019.401	345.836.400	5,3	4,8	4,8	5,2	43,5
Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	531.517.202	615.453.668	772.753.506	12,3	12,2	10,7	15,8	25,6
Diğer hizmet faaliyetleri	92.440.491	108.933.483	157.857.339	2,1	2,2	2,2	17,8	44,9
Sektörler toplamı	3.887.924.038	4.486.655.613	6.448.919.288	90,0	88,9	89,5	15,4	43,7
Ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar	429.862.871	560.227.694	760.121.177	10,0	11,1	10,5	30,3	35,7
Gayrisafi yurt içi hasıla (alıcı fiyatlarıyla)	4.317.786.909	5.046.883.307	7.209.040.465	100,0	100,0	100,0	16,9	42,8

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında bir önceki yıla göre GSYH içinde sanayi sektörünün payı 3,2 puan artarak %26,0'a, hizmetler sektörünün payı 2,3 puan artarak %24,6'ya yükselirken, tarım sektörünün payı 1,1 puan azalarak %5,6'ya, inşaat sektörünün payı 0,1 puan azalarak %5,1'e, diğer faaliyetlerin payı 3,7 puan azalarak %28,2'ye gerilemiştir. Ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonların payı 0,6 puan azalarak %10,5'e düşmüştür (Tablo 13, Grafik 8).

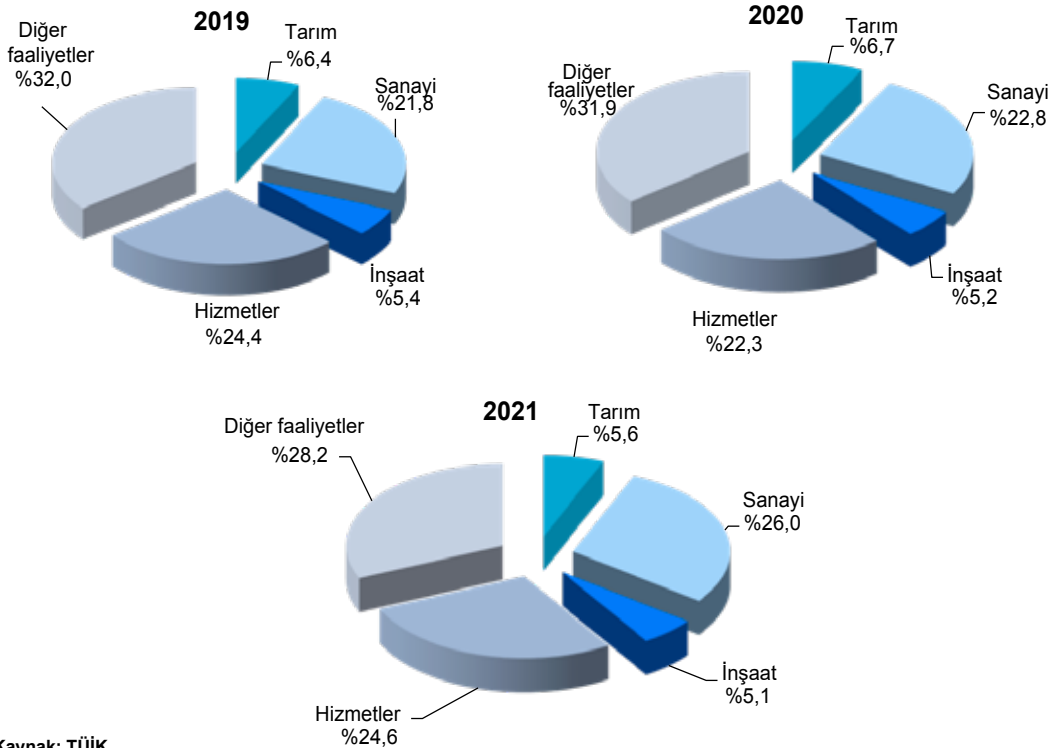
Tablo 13. Sektörlerin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payları ⁽¹⁾

İktisadi Faaliyet Kolları	(Cari Fiyatlarla, %)		
	2019	2020	2021
Tarım	6,4	6,7	5,6
Sanayi	21,8	22,8	26,0
İnşaat	5,4	5,2	5,1
Hizmetler	24,4	22,3	24,6
Diğer faaliyetler ⁽¹⁾	32,0	31,9	28,2
Sektörler toplamı	90,0	88,9	89,5
Ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar	10,0	11,1	10,5
Gayrisafi yurt içi hasıla	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Bilgi ve iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri, gayrimenkul faaliyetleri, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri, kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri ve diğer hizmet faaliyetlerini içerir.

Grafik 8. Sektörlerin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)

Ertelenen tüketim harcamalarının 2021 yılında salgına karşı alınan önlemlerin hafifletilmesi ile uygulamaya konulması ve yılın son çeyreğinde kur artışları, alım gücü kayıpları ve enflasyon endişeleri ile harcama taleplerinin öne çekilmesi sonucunda tüketim harcamalarında artış olmuştur. Harcamalar yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre, 2021 yılında yerleşik hanehalklarının tüketim harcamaları %15,1, hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi %16,2 ve devletin nihai tüketim harcamaları %2,1 artmıştır. Böylece toplam tüketim harcamaları büyüme hızı 2020 yılına göre 9,6 puan artarak %12,6 olmuştur. Toplam sabit sermaye yatırımları %6,4 artış göstermiştir (Tablo 14).

Tablo 14. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Harcama Yöntemiyle Zincirlenmiş Hacim ve Endeks

(2009=100)

Harcama Bileşenleri	Hacim (Bin TL)			Endeks			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	1.035.132.707	1.068.094.463	1.229.356.057	168,0	173,3	199,5	3,2	15,1
Hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi	6.033.904	6.759.471	7.855.244	178,5	200,0	232,4	12,0	16,2
Devletin nihai tüketim harcamaları	255.652.233	261.179.642	266.600.363	162,2	165,7	169,2	2,2	2,1
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	439.390.763	471.226.085	501.265.393	196,4	210,6	224,1	7,2	6,4
Stoktaki değişiklikler	-	-	-	-	-	-	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	450.903.913	384.189.125	479.747.817	191,7	163,4	204,0	-14,8	24,9
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	368.636.263	396.599.975	404.478.896	156,4	168,3	171,6	7,6	2,0
Gayrisafi yurt içi hasıla	1.772.118.605	1.803.902.464	2.002.082.454	176,1	179,2	198,9	1,8	11,0

Kaynak: TÜİK.

2020 yılında salgının neden olduğu kısıtlamalar, turizm gelirlerindeki düşüş ve talepteki daralma ile mal ve hizmet ihracatı %14,8 azalırken, mal ve hizmet ithalatı %7,6 artmış ve net ihracat büyümeye negatif katkı yapmıştır. 2021 yılında salgının etkilerinin azalmasıyla düşük baz etkisi, küresel ekonomik aktivitedeki canlanma ve talepteki artış paralelinde mal ve hizmet ihracatı %24,9 artarken, mal ve hizmet ithalatındaki artış %2,0 düzeyinde kalmış, böylece net ihracat büyümeye pozitif katkı yapmıştır.

2021 yılında bir önceki yıla göre GSYH içinde cari fiyatlarla yerleşik hanehalklarının tüketim harcamalarının payı 1,3 puan azalarak %55,1'e ve devletin nihai tüketim harcamalarının payı 2,1 puan azalarak %13,1'e gerilerken, hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimlerinin %0,4'lük payında değişim olmamıştır. Böylece GSYH içinde toplam tüketim harcamalarının payı 3,4 puan azalarak %68,5'e gerilemiş, gayrisafi sabit sermaye oluşumunun payı 0,6 puan artarak %28,0'a yükselmiştir (Tablo 15).

Tablo 15. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Harcama Yöntemiyle Cari Fiyatlarla

Harcama Bileşenleri	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	2.441.246.643	2.844.946.802	3.969.876.719	56,5	56,4	55,1	16,5	39,5
Hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi	14.875.864	19.022.299	25.602.963	0,3	0,4	0,4	27,9	34,6
Devletin nihai tüketim harcamaları	668.572.403	765.984.499	942.445.923	15,5	15,2	13,1	14,6	23,0
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	1.117.454.729	1.382.086.347	2.016.011.337	25,9	27,4	28,0	23,7	45,9
Stoktaki değişiklikler ⁽¹⁾	-35.883.758	227.174.611	285.487.308	-0,8	4,5	4,0	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	1.407.484.309	1.446.681.830	2.551.685.169	32,6	28,7	35,4	2,8	76,4
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	1.295.963.280	1.639.013.083	2.582.068.954	30,0	32,5	35,8	26,5	57,5
Gayrisafi yurt içi hasıla	4.317.786.909	5.046.883.307	7.209.040.465	100,0	100,0	100,0	16,9	42,8

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hatayı da içermektedir.

Hanehalklarının ve hanehalkına hizmet eden kâr amacı olmayan kuruluşların yapmış olduğu harcamaları içeren hanehalklarının nihai tüketim harcamalarının tüm alt gruplarında 2021 yılında güçlü talep ve baz etkisi ile önemli artışlar olmuştur. En yüksek artış %29,2 ile yarı dayanıklı mallar grubu harcamalarında görülürken onu, %19,9 artış ile hizmetler grubu harcamaları, %17,6 artış ile dayanıklı mallar grubu harcamaları ve %11,5 artış ile dayanıksız mallar grubu harcamaları izlemiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi

(2009=100)

Dayanıklılık Türü	Endeks			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Dayanıklı mallar	196,9	249,1	292,9	26,6	17,6
Yarı dayanıklı mallar	184,6	177,1	228,9	-4,1	29,2
Dayanıksız mallar	158,5	165,9	185,0	4,7	11,5
Hizmetler	170,7	151,3	181,4	-11,4	19,9
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalkı yurt içi tüketimi	169,5	166,6	195,6	-1,7	17,4

Kaynak: TÜİK.

Hanehalklarının nihai tüketim harcamalarının en büyük bölümünü %40,2'lik pay ile hizmetler grubu oluştururken, onu %36,9'luk pay ile dayanıksız mallar, %11,5'lik pay ile dayanıklı mallar ve %11,4'lük pay ile yarı dayanıklı mallar izlemiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Cari Fiyatlarla

Dayanıklılık Türü	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Dayanıklı mallar	218.317.190	321.328.699	482.143.371	8,3	11,0	11,5	47,2	50,0
Yarı dayanıklı mallar	294.457.906	309.298.126	476.484.343	11,2	10,6	11,4	5,0	54,1
Dayanısız mallar	935.940.280	1.119.788.606	1.542.617.021	35,6	38,3	36,9	19,6	37,8
Hizmetler	1.181.637.687	1.169.550.986	1.682.411.497	44,9	40,1	40,2	-1,0	43,9
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalkı yurt içi tüketimi	2.630.353.063	2.919.966.417	4.183.656.233	100,0	100,0	100,0	11,0	43,3

Kaynak: TÜİK.

Harcama yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre gayrisafi sabit sermaye oluşumunda inşaat yatırımları %2,2, diğer aktifler %9,0 azalırken, makine ve teçhizat yatırımları %20,5 artmıştır. Böylece üretilmiş mali olmayan aktifler %6,4 artış göstermiştir (Tablo 18).

Tablo 18. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Zincirlenmiş Hacim Endeksi

Sermaye Sınıflaması	Endeks			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
İnşaat	198,0	183,3	179,2	-7,4	-2,2
Makine ve teçhizat	193,2	233,8	281,8	21,0	20,5
Diğer aktifler	192,8	251,4	228,7	30,4	-9,0
Üretilmiş mali olmayan aktifler	196,4	210,6	224,1	7,2	6,4

Kaynak: TÜİK.

Harcama yöntemiyle cari fiyatlarla gayrisafi sabit sermaye oluşumunda en fazla payı %46,2 ile makine ve teçhizat yatırımları almış, inşaat yatırımlarının payı %43,4, diğer aktiflerin payı %10,4 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre makine ve teçhizat yatırımlarının payı artarken, inşaat yatırımlarının payı ile diğer aktiflerin payı azalış göstermiştir (Tablo 19).

Tablo 19. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Cari Fiyatlarla

Sermaye Sınıflaması	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
İnşaat	581.037.905	626.993.393	874.763.218	52,0	45,4	43,4	7,9	39,5
Makine ve teçhizat	416.475.881	575.613.893	931.586.677	37,3	41,6	46,2	38,2	61,8
Diğer aktifler	119.940.944	179.479.062	209.661.442	10,7	13,0	10,4	49,6	16,8
Üretilmiş mali olmayan aktifler	1.117.454.729	1.382.086.347	2.016.011.337	100,0	100,0	100,0	23,7	45,9

Kaynak: TÜİK.

Kişi başına GSYH 2021 yılında cari fiyatlarla %41,5 artışla 85.672 TL'ye yükselmiştir. 2020 yılında 8.597 dolar olan kişi başına GSYH, 2021 yılında %11,0 artışla 9.539 dolara çıkmıştır (Tablo 20).

Tablo 20. Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

Yıllar	Yıl Ortası Nüfus ⁽¹⁾ (Bin Kişi)	Cari Fiyatlarla			
		Türk Lirası (TL)	Değişim (%)	ABD Doları (\$)	Değişim (%)
2019	82.579	52.287	13,2	9.208	-6,0
2020	83.385	60.525	15,8	8.597	-6,6
2021 ⁽²⁾	84.147	85.672	41,5	9.539	11,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi yıllık sonuçları kullanılarak hesaplanmıştır.

(2): 2021 yılı rakamları dört çeyrek toplamı olup, geçicidir.

1.2 Sektörel Gelişmeler

1.2.1 Tarım

Türkiye ekonomisi ve sosyal yapısında en önemli sektörlerden olan tarım sektörü 2021 yılında kuraklık, yangın, sel gibi iklimsel sorunlar, artan hammadde fiyatları, döviz kurundaki sıçramalar ve ithalat izinlerinin etkisiyle kötü bir yıl geçirmiştir.

Tarım sektörü katma değeri bir önceki yılın aynı dönemine göre, 2021 yılının birinci çeyreğinde %6,3 büyürken, ikinci çeyreğinde %0,6, üçüncü çeyreğinde %6,6 daralmış, dördüncü çeyreğinde tekrar %3,3 büyüme göstermiştir. Bu değişiklikler sonucunda 2020 yılında %5,9 olan tarım sektörü katma değeri büyüme hızı 2021 yılında yerini %2,2 küçülmeye bırakmıştır.

2020 yılında %11,7 artan tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı 2021 yılında elverişsiz iklim koşulları, girdi maliyetlerinin artmasıyla ekim alanlarında meydana gelen azalma ve bazı gıda ürünleri ithalatındaki artışın etkisiyle %13,4 azalarak 61.720.345 tona gerilemiştir. 2020 yılında tahıl üretiminde %8,1 artış olurken, 2021 yılında %14,3 azalış olmuştur. Tahıl ürünleri grubunda en yüksek üretim miktarına sahip olan buğday üretimi, elverişsiz iklim koşulları ve ekim alanlarındaki azalma nedeniyle bir önceki yıla göre %13,9 azalış göstermiştir. Grup içinde ikinci sıraya yükselen mısır üretimi %3,8 artarken, üçüncü sıraya gerileyen arpa üretimi %30,7 azalmış, çeltik üretiminde %2,0 artış olmuştur (Tablo 21, Grafik 9).

Tablo 21. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları

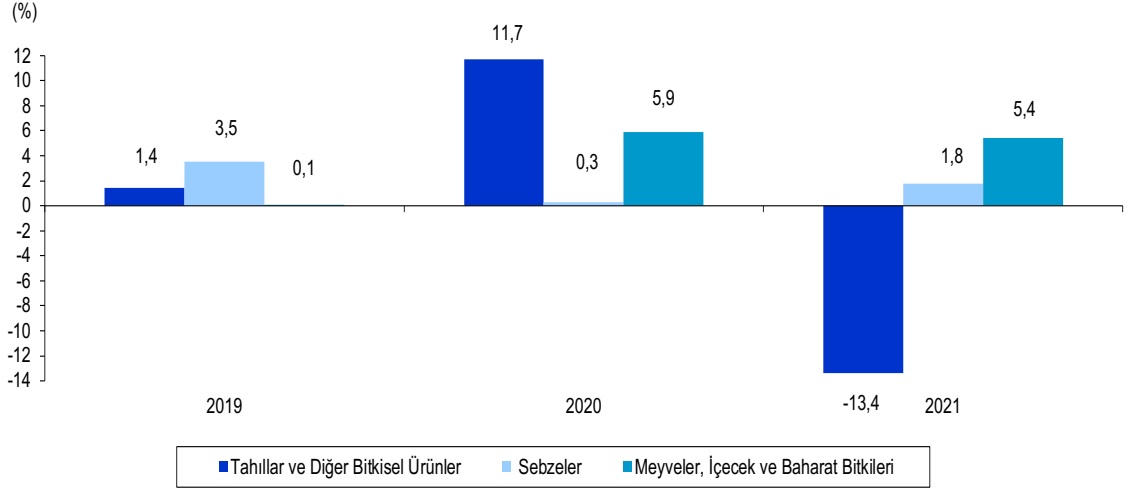
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Tahıllar	34.401.704	37.187.508	31.869.886	8,1	-14,3
Buğday	19.000.000	20.500.000	17.650.000	7,9	-13,9
Mısır (dane)	6.000.000	6.500.000	6.750.000	8,3	3,8
Arpa	7.600.000	8.300.000	5.750.000	9,2	-30,7
Çeltik	1.000.000	980.000	1.000.000	-2,0	2,0
Diğer	801.704	907.508	719.886	13,2	-20,7
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	6.211.629	6.494.126	6.156.098	4,5	-5,2
Patates	4.979.824	5.200.000	5.100.000	4,4	-1,9
Nohut	630.000	630.000	475.000	0,0	-24,6
Fasulye (kuru)	225.000	279.518	305.000	24,2	9,1
Mercimek (kırmızı)	310.000	328.418	228.000	5,9	-30,6
Mercimek (yeşil)	43.631	42.397	35.000	-2,8	-17,4
Diğer	23.174	13.793	13.098	-40,5	-5,0
Yağlı tohumlar	2.665.412	2.620.486	3.026.082	-1,7	15,5
Ayçiçeği	2.100.000	2.067.004	2.415.000	-1,6	16,8
Yerfıstığı	169.328	215.927	234.167	27,5	8,4
Soya	150.000	155.225	182.000	3,5	17,2
Kolza (kanola)	180.000	121.542	140.000	-32,5	15,2
Susam	16.893	18.648	17.657	10,4	-5,3
Diğer	49.191	42.140	37.258	-14,3	-11,6
Tütün ⁽¹⁾	68.224	79.081	73.000	15,9	-7,7
Şeker pancarı ⁽¹⁾	18.054.320	23.025.738	18.250.000	27,5	-20,7
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	2.200.021	1.773.659	2.250.027	-19,4	26,9
Pamuk (kütü)	2.200.000	1.773.646	2.250.000	-19,4	26,9
Kenevir (lif)	19	9	21	-52,6	133,3
Keten (lif)	2	4	6	100,0	50,0
Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları	112.361	96.895	95.006	-13,8	-1,9
Fıg	59.975	46.856	39.092	-21,9	-16,6
Haşhaş (kapsül)	27.288	20.542	21.037	-24,7	2,4
Gül (yağlık)	16.560	18.202	18.020	9,9	-1,0
Diğer	8.538	11.295	16.857	32,3	49,2
Toplam	63.802.117	71.277.723	61.720.345	11,7	-13,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı verileri geçicidir.

2020 yılında %4,5 artış gösteren patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular grubunun üretim miktarı 2021 yılında %5,2 azalış göstermiştir. Bu gelişme grup içinde en büyük paya sahip patates üretimindeki %1,9'luk azalışın yanı sıra, nohut üretimindeki %24,6, kırmızı mercimek üretimindeki %30,6 ve yeşil mercimek üretimindeki %17,4'lük azalışlardan kaynaklanmıştır.

Grafik 9. Bitkisel Üretim Değişim Oranları

Kaynak: TÜİK.

Yağlı tohumlar grubu üretiminde 2020 yılında %1,7 azalış olurken, 2021 yılında %15,5 artış olmuştur. Bu grup içinde en yüksek ağırlığa sahip ayçiçeği üretimi ekim alanlarının artmasına bağlı olarak %16,8 artış gösterirken, seçili grup içinde en fazla artış %17,2 ile soya üretiminde görülmüştür.

2020 yılında %15,9 artan tütün üretimi, 2021 yılında %7,7 azalarak 73.000 ton olmuştur. 2020 yılında %27,5 artan şeker pancarı üretimi 2021 yılında %20,7 azalmıştır. 2020 yılında ekim alanlarının mısıra kaymasıyla %19,4 azalan kütlü pamuk üretimi, 2021 yılında %26,9 artış göstermiştir.

Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları üretiminde 2020 yılında %13,8 ve 2021 yılında %1,9 azalış gerçekleşmiştir. Bu grup altında en yüksek üretim miktarına sahip fiğ üretiminde %16,6 ve gül (yağlık) üretiminde %1,0 azalış olurken, haşhaş (kapsül) üretiminde %2,4 artış gerçekleşmiştir.

2020 yılında %0,3 artan sebze ürünleri üretimi 2021 yılında %1,8 artışla 31.753.466 tona yükselmiştir. Yumru ve kök sebzeler grubu üretimi %6,9 artarken, grup içinde en yüksek artış ekim alanlarının artmasından dolayı %13,5 ile sarımsak üretiminde olmuştur. Ekim alanlarındaki daralmaya bağlı olarak pırasa üretimi %5,4 azalmıştır (Tablo 22, Grafik 9).

Tablo 22. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları

Sebzeler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Yumru ve kök sebzeler	3.621.082	3.625.706	3.874.902	0,1	6,9
Soğan (kuru)	2.200.000	2.280.000	2.500.000	3,6	9,6
Havuç	663.882	588.778	590.483	-11,3	0,3
Pırasa	234.052	225.480	213.192	-3,7	-5,4
Turp (kırmızı)	198.112	204.687	209.384	3,3	2,3
Sarımsak (kuru)	103.096	116.840	132.617	13,3	13,5
Diğer	221.940	209.921	229.226	-5,4	9,2
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	25.362.314	25.373.436	25.614.336	0,0	0,9
Domates	12.841.990	13.204.015	13.095.258	2,8	-0,8
Karpuz	3.870.515	3.491.554	3.468.717	-9,8	-0,7
Hıyar	1.916.645	1.886.239	1.890.160	-1,6	0,2
Kavun	1.777.059	1.724.856	1.638.638	-2,9	-5,0
Biber (salçalık, kapya)	1.234.423	1.291.091	1.445.275	4,6	11,9
Biber (sivri)	902.203	838.890	1.064.633	-7,0	26,9
Patlıcan	822.659	835.422	832.938	1,6	-0,3
Kabak (sakız)	447.830	547.208	609.622	22,2	11,4
Fasulye (taze)	596.074	547.349	510.366	-8,2	-6,8
Diğer	952.916	1.006.812	1.058.729	5,7	5,2
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler	2.106.248	2.177.982	2.264.228	3,4	4,0
Lahana (beyaz)	567.622	594.143	597.910	4,7	0,6
Karnabahar	234.356	216.334	234.717	-7,7	8,5
Marul (kivircik)	198.491	207.234	234.048	4,4	12,9
Isпанak	229.793	231.515	218.355	0,7	-5,7
Marul (göbekli)	215.728	225.639	212.091	4,6	-6,0
Lahana (kırmızı)	192.219	198.516	200.472	3,3	1,0
Maydanoz	92.954	97.760	108.604	5,2	11,1
Brokoli	80.920	95.057	104.614	17,5	10,1
Marul (aysberg)	85.547	87.278	94.430	2,0	8,2
Diğer	208.618	224.506	258.987	7,6	15,4
Toplam	31.089.644	31.177.124	31.753.466	0,3	1,8

Kaynak: TÜİK.

Meyvesi için yetiştirilen sebzeler grubu üretim miktarı 2020 yılında değişim göstermezken, 2021 yılında %0,9 artış göstermiştir. Bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerde en yüksek üretim artışı %26,9 ile sivri biber üretiminde olmuştur. En yüksek azalış %6,8 ile taze fasulye üretiminde görülmüştür.

Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler grubu üretim miktarında 2020 yılında gerçekleşen %3,4 üretim artışı, 2021 yılında %4,0'a yükselmiştir. Bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerden en fazla artışı %12,9 ile kivircik marul üretimi gösterirken, en fazla düşüş ekim alanlarındaki kayma nedeni ile %6,0 ile göbekli marul üretiminde gerçekleşmiştir.

2020 yılında %5,9 artan meyve ürünleri, içecek ve baharat bitkileri üretimi 2021 yılında %5,4'lük artışla 24.902.597 tona yükselmiştir. Üzüm üretimi iklim koşulları, verimlilik düşüşü ve üretimdeki kaymalar sonucunda %12,8 azalmıştır. Diğer meyveler ve sert kabuklular grubu üretiminde %10,2 artış olmuştur. Bu grup altında yer alan muz, incir, avokado ve kivi üretiminde %15,2 artış kaydedilmiştir (Tablo 23, Grafik 9).

Turunçgiller üretiminde %23,3 artış gerçekleşirken bu grupta yer alan mandalina, portakal ve limon üretiminde sırasıyla %14,7, %30,6 ve %30,4 artış gerçekleşmiştir.

Diğer meyveler üretimi %3,2 artmıştır. Bu grupta en yüksek üretim düşüşü gösteren meyve %4,8 ile kiraz olurken, %22,4 ile çilek üretimi en çok artış gösteren meyve olmuştur.

Tablo 23. Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları

Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Üzüm	4.100.000	4.208.908	3.670.000	2,7	-12,8
Diğer meyveler ve sert kabuklular	16.478.453	17.644.176	19.450.287	7,1	10,2
Muz, incir, avakado, kivi	926.330	1.127.801	1.298.898	21,7	15,2
Muz	548.323	728.133	883.455	32,8	21,3
İncir	310.000	320.000	320.000	3,2	0,0
Diğer	68.007	79.668	95.443	17,1	19,8
Turunçgiller	4.301.415	4.348.742	5.362.615	1,1	23,3
Mandalina	1.400.000	1.585.629	1.819.000	13,3	14,7
Portakal	1.700.000	1.333.975	1.742.000	-21,5	30,6
Limon	950.000	1.188.517	1.550.000	25,1	30,4
Diğer	251.415	240.621	251.615	-4,3	4,6
Diğer meyveler	8.417.007	9.367.693	9.665.947	11,3	3,2
Elma	3.618.752	4.300.486	4.493.264	18,8	4,5
Şeftali	830.577	892.048	891.857	7,4	0,0
Kayısı	846.606	833.398	800.000	-1,6	-4,0
Kiraz	664.224	724.944	689.834	9,1	-4,8
Çilek	486.705	546.525	669.195	12,3	22,4
Nar	559.171	600.021	647.676	7,3	7,9
Armut	530.723	545.569	530.349	2,8	-2,8
Erik	317.946	329.056	332.533	3,5	1,1
Ayva	180.542	189.251	192.012	4,8	1,5
Diğer	381.761	406.395	419.227	6,5	3,2
Zeytin ve diğer sert kabuklular	2.833.701	2.799.940	3.122.827	-1,2	11,5
Zeytin	1.525.000	1.316.626	1.738.680	-13,7	32,1
Fındık	776.046	665.000	684.000	-14,3	2,9
Ceviz	225.000	286.706	325.000	27,4	13,4
Badem	150.000	159.187	178.000	6,1	11,8
Diğer	157.655	372.421	197.147	136,2	-47,1
Baharat bitkileri	306.679	314.999	332.310	2,7	5,5
Kırmızıbiber	240.656	256.735	284.694	6,7	10,9
Kekik	17.965	23.866	21.174	32,8	-11,3
Diğer	48.058	34.398	26.442	-28,4	-23,1
Çay ⁽¹⁾	1.407.448	1.450.556	1.450.000	3,1	0,0
Toplam	22.292.580	23.618.639	24.902.597	5,9	5,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı verileri geçicidir.

2020 yılında %1,2 azalış gösteren diğer meyveler ve sert kabuklular grubunun bir diğer alt bileşeni olan zeytin ve diğer sert kabuklular grubu üretim miktarı 2021 yılında %11,5 artmıştır. Seçilmiş sert kabuklular içinde en yüksek üretim miktarına sahip olan zeytin üretiminde 2020 yılında %13,7 azalış olurken, 2021 yılında var yılı olması ve verimlilik artışı kaynaklı %32,1 artış gerçekleşmiştir.

Baharat bitkileri grubunun üretim miktarı 2020 yılında %2,7 artış gösterirken, 2021 yılında %5,5 artış göstererek 332.310 tona yükselmiştir. Seçilmiş baharat bitkilerinden kırmızıbiber üretiminde %10,9 artış, kekik üretiminde %11,3 azalış gerçekleşmiştir.

2020 yılında %3,1 artış gösteren çay üretiminin, 2021 yılında düşük bir miktarda azalarak 1.450.000 ton olacağı tahmin edilmektedir.

Tarımsal Destekleme Ödemeleri

Tarımsal üretimin ve gıda arz güvencesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için sektörün daha rekabetçi bir yapıya kavuşması, verim ve kalitenin artırılması, ihtiyaç duyulan yeni teknoloji ve bilginin yerli imkânlarla geliştirilmesi, biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynaklarının korunması, tarımsal üretimde çevreci yaklaşımların benimsenmesi ve uygulanan politikaların etkinliğinin artırılması amacıyla hazırlanan 2021 yılında yapılacak olan tarımsal desteklemelere ilişkin 2021/4760 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı 11 Kasım 2021 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Türkiye’de bitkisel üretim destekleri, Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli çerçevesinde ilçe düzeyinde belirlenen ürün listeleri temel alınarak uygulanmaktadır. Hayvancılık destekleri il ve bölge bazında ayrıştırılmış olup, bölgesel kalkınma projelerinin uygulandığı yörelere özgü destekler artırılmıştır. Su ürünlerinde, kayıt dışılığın önlenmesi ve verimliliğin artırılmasına yönelik desteklemelere devam edilmiştir.

2020 yılında %29,3 artan tarımsal destekleme ödemeleri, 2021 yılında %4,7 artış göstermiştir. Alan bazlı tarımsal destekleme ödemelerinde %17,4 artış olurken bunun içinde yer alan, alan bazlı ek ödeme destekleri %1.336,4, gübre destek ödemesi %90,6, sertifikalı tohum ve fidan kullanımı destekleri %50,0, fındık destek ödemesi %1,1 artmış, çevre amaçlı tarım alanlarının korunması destekleri %95,3 ve mazot destek ödemesi %6,1 oranında azalmıştır. Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekler %114,9, telafi edici ödemeler %19,9, diğer tarımsal amaçlı destekler %15,3 artarken, fark ödemesi %5,6, hayvancılık destek ödemeleri %6,2 ve tarım sigortası destekleme hizmetleri %15,1 azalış göstermiştir (Tablo 24).

Tablo 24. Tarımsal Destekleme Ödemeleri ⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla)

Destekleme Konusu	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021 ⁽²⁾	2019	2020	2021	2020	2021
Alan bazlı tarımsal destek ödemeleri	4.439	5.021	5.895	26,2	22,9	25,7	13,1	17,4
Alan bazlı ek ödeme ⁽³⁾	369	22	316	2,2	0,1	1,4	-94,0	1.336,4
Mazot	2.390	2.901	2.724	14,1	13,2	11,9	21,4	-6,1
Gübre	566	840	1.601	3,3	3,8	7,0	48,4	90,6
Sertifikalı tohum ve fidan kullanımı	179	258	387	1,1	1,2	1,7	44,1	50,0
Çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK)	85	150	7	0,5	0,7	0,0	76,5	-95,3
Fındık	850	850	859	5,0	3,9	3,7	0,0	1,1
Telafi edici ödemeler	264	301	361	1,6	1,4	1,6	14,0	19,9
Bitki karantina tazminatı	0	7	12	0,0	0,0	0,1	-	71,4
Patates siğili desteği	4	0	0	0,0	0,0	0,0	-100,0	-
Çay budama tazminat ve masrafları	260	294	349	1,5	1,3	1,5	13,1	18,7
Fark ödemesi	4.590	5.372	5.070	27,0	24,5	22,1	17,0	-5,6
Hububat ve bakliyat	1.032	1.955	1.752	6,1	8,9	7,6	89,4	-10,4
Çay	193	182	189	1,1	0,8	0,8	-5,7	3,8
Arz açığı olan ürünler ⁽⁴⁾	3.365	3.235	3.129	19,8	14,7	13,6	-3,9	-3,3
Hayvancılık destek ödemeleri	4.693	7.857	7.366	27,7	35,8	32,1	67,4	-6,2
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ⁽⁵⁾	1.063	814	1.749	6,3	3,7	7,6	-23,4	114,9
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	1.019	1.473	1.250	6,0	6,7	5,4	44,6	-15,1
Diğer tarımsal amaçlı destekler	904	1.106	1.275	5,3	5,0	5,6	22,3	15,3
Toplam	16.972	21.944	22.966	100,0	100,0	100,0	29,3	4,7

Kaynak: SBB.

(1): 2019 ve 2020 yılında ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

(3): Organik tarım, iyi tarım, toprak analizi, 5 dekar altındaki küçük işletme, geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu, organik organik gübre desteğini kapsamaktadır.

(4): Kütlü pamuk, zeytinyağı, dane zeytin, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(5): Bütçe tutarının 2019 yılında 261 milyon TL'si, 2020 yılında 404 milyon TL'si, 2021 yılında 450 milyon TL'si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

2021 yılında destekleme ödemelerinde bir önceki yıl olduğu gibi en yüksek payı %32,1 ile hayvancılık destekleme ödemeleri alırken bunu, %25,7 ile alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri, %22,1 ile fark ödemesi takip etmiştir. Bir önceki yıla göre hayvancılık destekleme ödemeleri ve fark ödemesinin payı azalırken, alan bazlı tarımsal destekleme ödemelerinin payı artış göstermiştir.

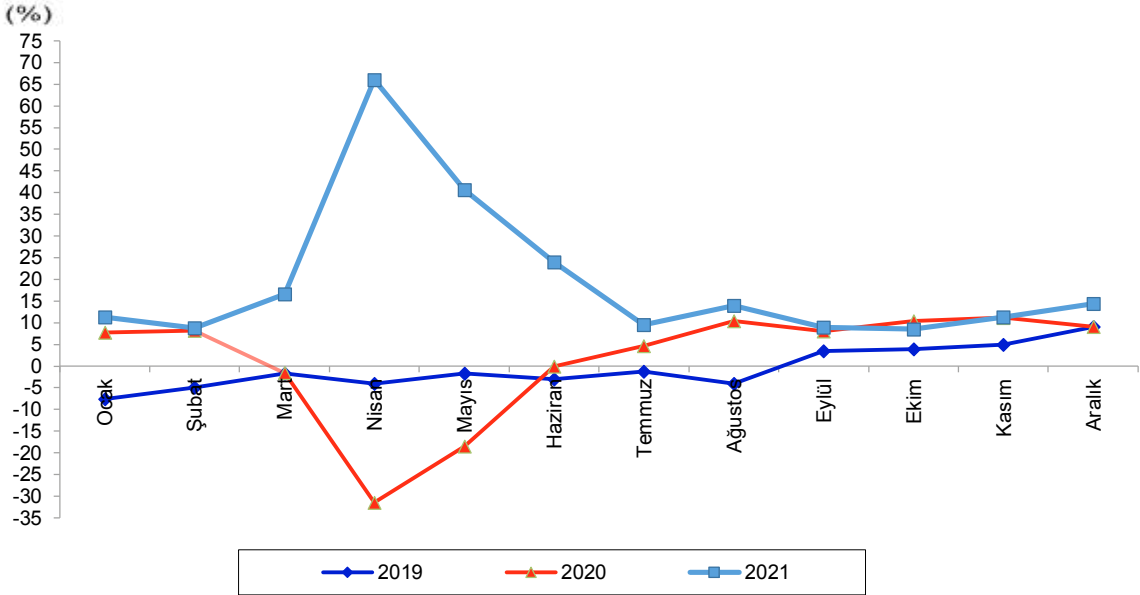

1.2.2 Sanayi

Sanayi sektörü, 2020 yılında koronavirüs salgınından dolayı karşılaştığı tedarik sorunları, belirsizlikler ve talep daralmasına karşı alınan önlemlerin olumlu etkisiyle %3,1 büyümüştür. Aşılamanın hız kazanması ve kısıtlamaların gevşetilmesiyle ekonomide başlayan toparlanma sürecinin etkisiyle sektör katma değeri 2021 yılı ilk çeyreğinde %11,4 büyürken, ikinci çeyrekte baz etkisinin de katkısıyla %40,4 büyümüştür. Yılın ilk yarısında sanayi katma değerinde başlayan iyileşme üçüncü çeyrekte %9,8 ve son çeyrekte %10,7 katma değer artışlarıyla devam etmiştir. Yıllık sanayi sektörü katma değerinde %16,6'lık artış kaydedilmiştir.

Sanayi üretiminde bir önceki yılın aynı ayına göre salgının olumsuz etkilerinin belirginleşmesiyle 2020 yılı Nisan ayında rekor seviyede görülen azalış, Mayıs ve Haziran aylarında da devam etmiştir. Salgına yönelik önlemlerin azaltılması ve iç talepteki canlanmaya bağlı olarak sanayi üretiminde yaşanan düşüş, Temmuz ayından başlayarak yıl sonuna kadar yerini artışa bırakmıştır. 2021 yılına Ocak ayındaki %11,4 ile başlayan sanayi üretimindeki artış, yıl sonuna kadar dalgalı bir eğilimle devam etmiştir. En büyük üretim artışı %66,1 ile Nisan ayında ve %40,7 ile Mayıs ayında gerçekleşirken, bu artışta bir önceki yılın aynı aylarında gerçekleşen üretim düşüşünden dolayı oluşan baz etkisi önemli rol oynamıştır. Salgına karşı alınan önlemlerin hafifletilmesi, Türkiye'de ve dünyada aşılama konusunda alınan yol ve ihracat tarafından desteklenen sanayi üretimi, 2021 yılını Aralık ayında yıllık bazda %14,4 seviyesinde gerçekleşen artış ile kapamıştır (Grafik 10).

Grafik 10. Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TÜİK.

2020 yılında %1,6 olan sanayi üretimi artış hızı, 2021 yılında 15,9 puanlık artışla %17,5'e yükselmiştir. Sanayi üretiminde meydana gelen artışta alt sektörler itibarıyla büyük ölçüde imalat sanayi üretimi ile madencilik ve taşocakçılığı üretimindeki artış etkili olmuştur (Tablo 25, Grafik 11).

Sanayinin alt sektörleri itibarıyla 2021 yılında, bir önceki yıla göre imalat sanayi sektörü üretiminde %18,5, madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde %14,3, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü üretiminde %8,7 artış gerçekleşmiştir. Sanayi sektörü üretim endeksinin göstermiş olduğu değişim oranları bir önceki yılın verileri ile karşılaştırıldığında 2021 yılında imalat sanayi üretimi artış hızında 16,7 puan, madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde 16,0 puan, elektrik, gaz buhar ve iklimlendirme üretim artış hızında 8,3 puan artış olmuştur.

Tablo 25. Sanayi Üretim Endeksi

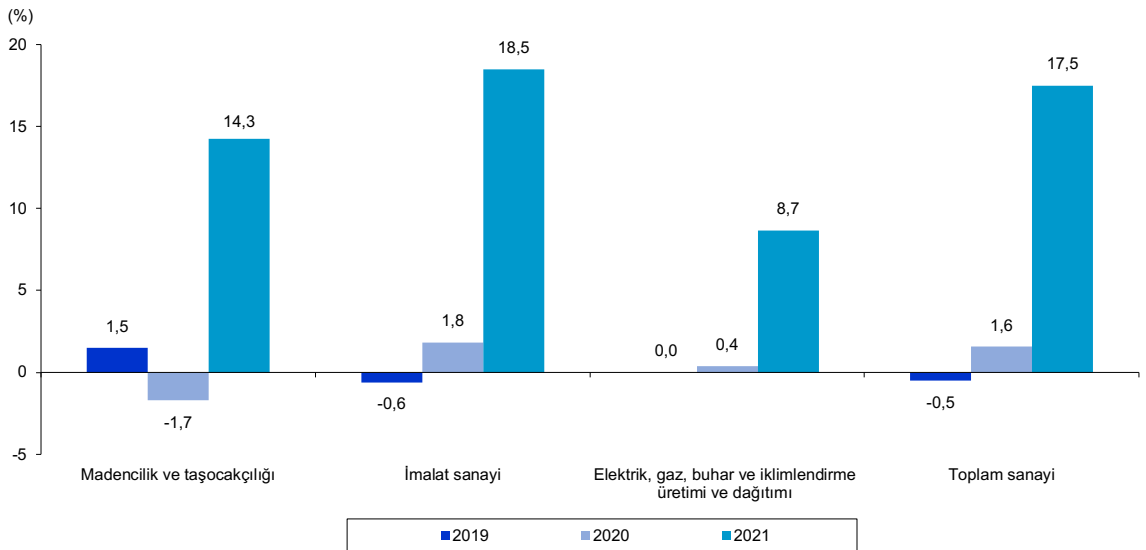
(2015=100)

Sektörler	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Madencilik ve taşocakçılığı	115,7	113,7	129,9	-1,7	14,3
İmalat sanayi	113,3	115,4	136,7	1,8	18,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	115,8	116,3	126,3	0,4	8,7
Toplam sanayi	113,6	115,4	135,6	1,6	17,5

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Grafik 11. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TÜİK.

Ana sanayi grupları sınıflamasına göre 2021 yılında bir önceki yıla göre dayanıklı tüketim malı imalatında %22,1, ara malı imalatında %21,0, sermaye malı imalatında %17,8, dayanıksız tüketim malı imalatında %14,3 ve enerjide %8,7 üretim artışı gerçekleşmiştir (Tablo 26, Grafik 12).

Tablo 26. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi

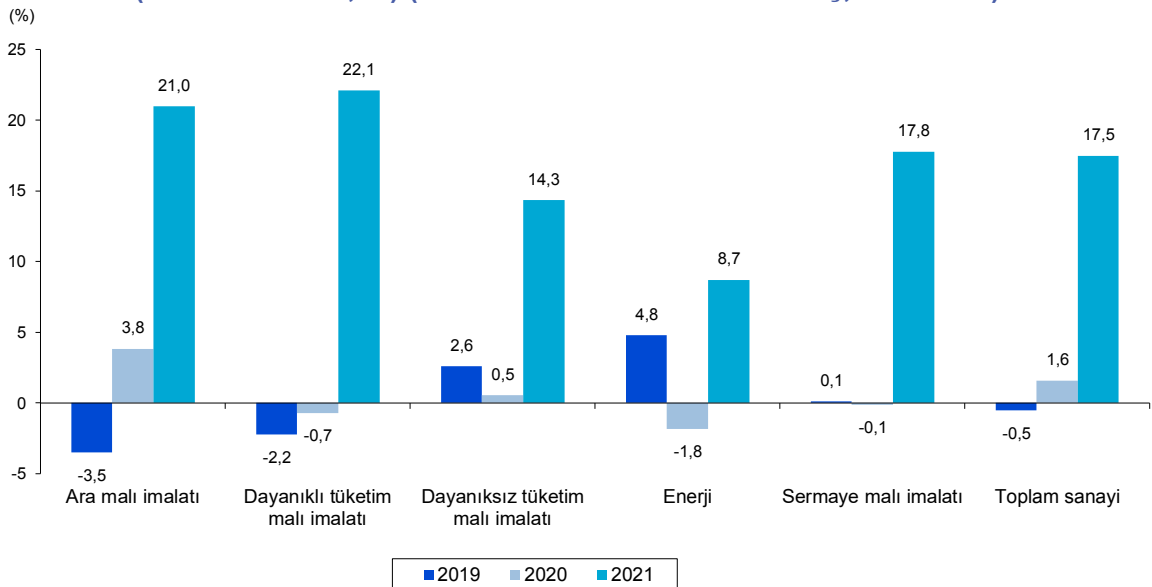
(2015=100)

Ana Sanayi Grupları	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Ara malı imalatı	107,4	111,5	135,0	3,8	21,0
Dayanıklı tüketim malı imalatı	105,9	105,1	128,4	-0,7	22,1
Dayanıksız tüketim malı imalatı	118,5	119,1	136,2	0,5	14,3
Enerji	120,9	118,7	129,0	-1,8	8,7
Sermaye malı imalatı	119,2	119,0	140,2	-0,1	17,8
Ürün Grupları					
Düşük teknoloji	114,1	113,8	134,1	-0,3	17,8
Orta düşük teknoloji	105,7	111,2	131,3	5,2	18,2
Orta yüksek teknoloji	113,6	116,6	140,5	2,7	20,5
Yüksek teknoloji	161,0	150,9	175,2	-6,3	16,0
Toplam sanayi	113,6	115,4	135,6	1,6	17,5

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Grafik 12. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TÜİK.

Ürün grupları sınıflamasına göre orta yüksek teknoloji grubu üretiminde %20,5, orta düşük teknoloji grubu üretiminde %18,2, düşük teknoloji grubu üretiminde %17,8 ve yüksek teknoloji grubu üretiminde %16,0 artış gerçekleşmiştir.

1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı

2020 yılında %1,7 azalan madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde, 2021 yılında %14,3 artış gerçekleşmiştir. Alt sektörler itibarıyla diğer madencilik ve taşocakçılığı üretimi %23,0, kömür ve linyit çıkartılması üretimi %13,5, metal cevherleri madenciliği üretimi %9,2 ve ham petrol ve doğal gaz çıkarımı üretimi %8,4 artmıştır (Tablo 27).

Tablo 27. Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi

(2015=100)

	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Alt Sektörler					
Kömür ve linyit çıkartılması	135,2	108,4	123,1	-19,8	13,5
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	116,6	121,2	131,4	4,0	8,4
Metal cevherleri madenciliği	136,8	147,1	160,6	7,5	9,2
Diğer madencilik ve taşocakçılığı	92,8	89,9	110,6	-3,1	23,0
Toplam (madencilik ve taşocakçılığı)	115,7	113,7	129,9	-1,7	14,3

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

1.2.2.2 İmalat Sanayi

2021 yılında bir önceki yılın aynı dönemine göre birinci çeyrekte %12,1 büyüyen imalat sanayi katma değeri, ikinci çeyrekte bir önceki yıl salgın nedeniyle yaşanan azalışın yarattığı düşük bazın da etkisiyle %43,1 büyümüş, üçüncü çeyrekte büyümeye devam ederek %9,2 ve dördüncü çeyrekte %11,3 artış ile yılı tamamlamıştır. Yıl sonu itibarıyla imalat sanayi katma değeri büyüme hızı bir önceki yıla göre 14,0 puan artarak %17,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2020 yılı Mart ayında derinleşen salgının etkisi ile imalat sanayi üretiminde başlayan düşüş, Nisan ve Mayıs aylarında tarihi seviyelerde artarak devam etmiştir. Bu sert düşüşler Haziran ayı itibarıyla yerini artışa bırakmıştır. 2021 yılına %12,1 artış ile başlayan imalat sanayi üretiminde bir önceki yıldaki küçülmeden kaynaklı düşük bazın da etkisiyle Nisan ve Mayıs aylarında sırasıyla %72,1 ve %42,8 ile yüksek bir büyüme gerçekleşmiştir. Haziran ayından itibaren dalgalı bir artış gösteren imalat sanayi üretimi, Aralık ayında %16,2 artışla yılı sonlandırmıştır. 2020 yılında yıllık bazda %1,8 artan imalat sanayi üretimi, iç ve dış talepte yaşanan toparlanma ve baz etkisiyle 2021 yılında %18,5 artış göstermiştir (Tablo 28).

Tablo 28. İmalat Sanayi Üretim Endeksi

Alt Sektörler	(2015=100)				
	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Gıda ürünleri imalatı	119,6	121,7	131,6	1,8	8,1
İçeceklerin imalatı	119,8	114,7	136,4	-4,2	18,9
Tütün ürünleri imalatı	104,8	103,9	102,9	-0,8	-1,0
Tekstil ürünleri imalatı	113,0	113,0	138,1	0,1	22,1
Giyim eşyaları imalatı	120,7	111,9	140,6	-7,3	25,7
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	121,8	105,6	130,1	-13,3	23,2
Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	98,3	110,3	135,8	12,2	23,2
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	113,8	121,3	137,0	6,6	13,0
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	97,3	95,9	116,0	-1,4	21,0
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	115,7	111,4	117,3	-3,7	5,3
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	115,2	122,0	148,4	5,9	21,6
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	140,3	152,2	156,1	8,5	2,5
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	112,3	118,0	142,4	5,1	20,6
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	93,4	104,4	126,6	11,8	21,3
Ana metal sanayii	94,5	96,4	116,8	2,0	21,2
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	111,9	120,1	142,0	7,4	18,2
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	168,3	170,5	201,8	1,3	18,4
Elektrikli teçhizat imalatı	104,6	106,4	127,8	1,7	20,1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	104,0	112,0	144,8	7,7	29,3
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	115,5	106,7	121,7	-7,6	14,1
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	195,4	158,0	206,2	-19,1	30,5
Mobilya imalatı	101,3	102,9	127,4	1,6	23,8
Diğer imalatlar	98,0	105,1	123,6	7,3	17,6
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	119,2	122,5	127,1	2,8	3,7
Toplam (imalat sanayi)	113,3	115,4	136,7	1,8	18,5

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

2021 yılında imalat sanayinde alt sektörler itibarıyla en yüksek oranlı üretim artışı %30,5 ile diğer ulaşım araçlarının imalatında gerçekleşirken, onu %29,3 ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, %25,7 ile giyim eşyaları imalatı ve %23,8 ile mobilya imalatındaki artışlar izlemiştir. İmalat sanayinin alt sektörlerinde üretim düşüşü sadece %1,0 ile tütün ürünleri imalatında gerçekleşmiştir.

İmalat sanayi kapasite kullanım oranında 2018 yılında başlayan düşüş eğilimi, 2021 yılında yerini artışa bırakmıştır. 2020 yılında bir önceki yıla göre 4,0 puan azalarak %71,9 seviyesine gerileyen imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2021 yılında 4,7 puan artarak %76,6 düzeyine yükselmiştir (Tablo 29).

Tablo 29. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları

(Ağırlıklı Ortalama, %)

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Gıda ürünlerinin imalatı	72,5	71,6	72,4	-0,8	0,7
İçeceklerin imalatı	70,4	58,4	69,2	-12,0	10,8
Tütün ürünleri imalatı	72,8	68,3	69,4	-4,5	1,2
Tekstil ürünlerinin imalatı	78,6	69,0	79,3	-9,6	10,3
Giyim eşyalarının imalatı	83,8	67,0	77,3	-16,8	10,3
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	61,5	55,2	62,0	-6,3	6,8
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	74,4	79,8	84,5	5,4	4,7
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	82,3	83,5	83,2	1,2	-0,4
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	68,2	66,9	68,6	-1,3	1,7
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı ⁽¹⁾	-	-	-	-	-
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	76,4	74,3	78,5	-2,1	4,2
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	70,9	69,9	70,8	-1,0	0,9
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	72,7	70,9	75,4	-1,8	4,5
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	67,9	69,5	79,6	1,5	10,1
Ana metal sanayii	76,8	76,5	81,3	-0,2	4,8
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	70,6	70,1	75,5	-0,6	5,5
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	76,1	79,2	79,8	3,1	0,6
Elektrikli teçhizat imalatı	73,7	71,0	77,9	-2,7	6,9
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	68,1	65,9	74,6	-2,2	8,7
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	80,1	71,4	73,8	-8,7	2,4
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	78,5	73,4	76,5	-5,0	3,1
Mobilya imalatı	75,5	65,6	71,9	-9,9	6,4
Diğer imalatlar	68,7	62,1	68,2	-6,5	6,1
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	74,5	68,9	66,6	-5,5	-2,3
Toplam (imalat sanayi)	75,9	71,9	76,6	-4,0	4,7

Kaynak: TCMB.

(1): İstatistiki gizlilik ilkesi gereğince 2019 yılı Ocak ayından itibaren yayımlanmamaktadır.

2021 yılında imalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı %84,5 ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç) imalatında olurken, onu sırasıyla %83,2 ile kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı ve %81,3 ile ana metal sanayii sektörleri takip etmiştir. Kapasite kullanım oranının en düşük olduğu alt sektörler ise %62,0 ile deri ve ilgili ürünlerin imalatı, %66,6 ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı imalatı ve %68,2 ile diğer imalatlar sektörü olmuştur.

2021 yılında bir önceki yıla göre makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı imalatı ile kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı sektörleri kapasite kullanım oranlarında 0,4'er puanlık düşüş olurken diğer sektörlerin kapasite kullanım oranlarında artış gerçekleşmiştir. En yüksek kapasite kullanım oranı artışı 10,8 puan ile içeceklerin imalatı sektöründe kaydedilmiştir. Kok kömürü ve rafine edilmemiş petrol ürünleri imalatı sektörü için 2019 yılından itibaren istatistiki gizlilik ilkesi gereğince veri yayımlanmamaktadır.

2021 yılında kapasite kullanım oranları bir önceki yıla göre tüm mal gruplarında artış göstermiştir. En yüksek artış 7,2 puan ile dayanıklı tüketim mallarında gerçekleşmiş onu, 5,9 puan ile ara malları, 4,8 puan ile tüketim malları, 4,3 puan ile dayanıksız tüketim malları,

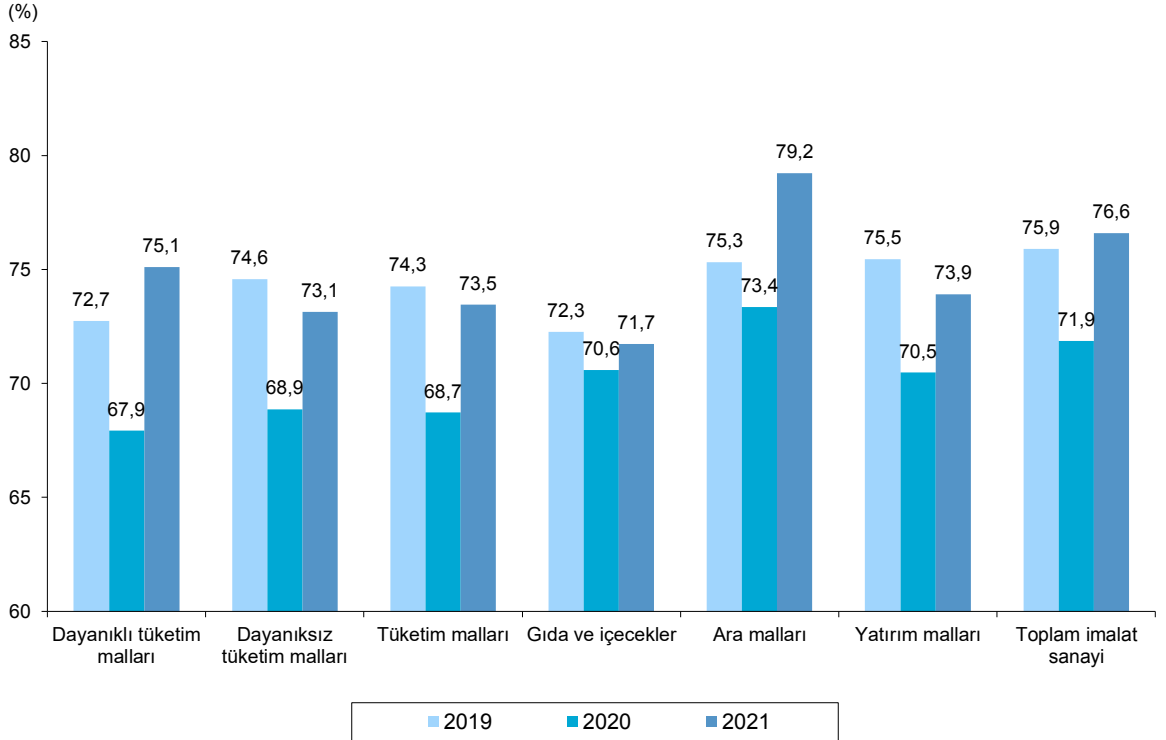
3,4 puan ile yatırım malları ve 1,1 puan ile gıda ve içeceklerin kapasite kullanım oranındaki artışlar takip etmiştir. Kapasite kullanım oranı en yüksek %79,2 ile ara mallarında gerçekleşirken onu, %75,1 ile dayanıklı tüketim malları, %73,9 ile yatırım malları, %73,5 ile tüketim malları, %73,1 ile dayanıksız tüketim malları ve %71,7 ile gıda ve içecekler izlemiştir (Tablo 30, Grafik 13).

Tablo 30. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları

Mal Grupları	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Dayanıklı tüketim malları	72,7	67,9	75,1	-4,8	7,2
Dayanıksız tüketim malları	74,6	68,9	73,1	-5,7	4,3
Tüketim malları	74,3	68,7	73,5	-5,6	4,8
Gıda ve içecekler	72,3	70,6	71,7	-1,7	1,1
Ara malları	75,3	73,4	79,2	-2,0	5,9
Yatırım malları	75,5	70,5	73,9	-5,0	3,4
Toplam imalat sanayi	75,9	71,9	76,6	-4,0	4,7

Kaynak: TCMB.

Grafik 13. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama, %)

Kaynak: TCMB.

Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri

Sanayi kapasite raporu, sınıai üretim yapan tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının üretim gücünü gösteren ve onay tarihinden itibaren en fazla 3 yıl geçerliliği olan bir belgedir. Konu ile ilgili istatistikleri yayımlama sorumluluğu Resmi İstatistik Programı kapsamında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne (TOBB) verilmiştir. TOBB 2011 yılından itibaren yıllık bazda sanayi kapasite raporu istatistiklerini açıklamaktadır.

Sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2021 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2020 yılı sonuna göre %8,3 artarak 85.790'a, çalışan sayısı %8,1 artarak 3.575.655'e yükselmiştir (Tablo 31, Grafik 14).

Tablo 31. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı⁽¹⁾

Çalışan Aralığı	Kapasite Raporu Sayısı			Toplam Çalışan Sayısı		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
1-9	31.728	33.965	37.195	163.954	172.029	186.680
10-49	31.133	31.908	34.175	725.147	740.085	793.621
50-99	6.149	6.430	6.932	431.570	450.298	486.247
100-249	4.672	4.794	5.207	714.604	735.832	800.308
250 +	2.001	2.124	2.281	1.144.479	1.208.242	1.308.799
Toplam	75.683	79.221	85.790	3.179.754	3.306.486	3.575.655

Çalışan Aralığı	Pay (%)					
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
1-9	41,9	42,9	43,4	5,2	5,2	5,2
10-49	41,1	40,3	39,8	22,8	22,4	22,2
50-99	8,1	8,1	8,1	13,6	13,6	13,6
100-249	6,2	6,1	6,1	22,5	22,3	22,4
250 +	2,6	2,7	2,7	36,0	36,5	36,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

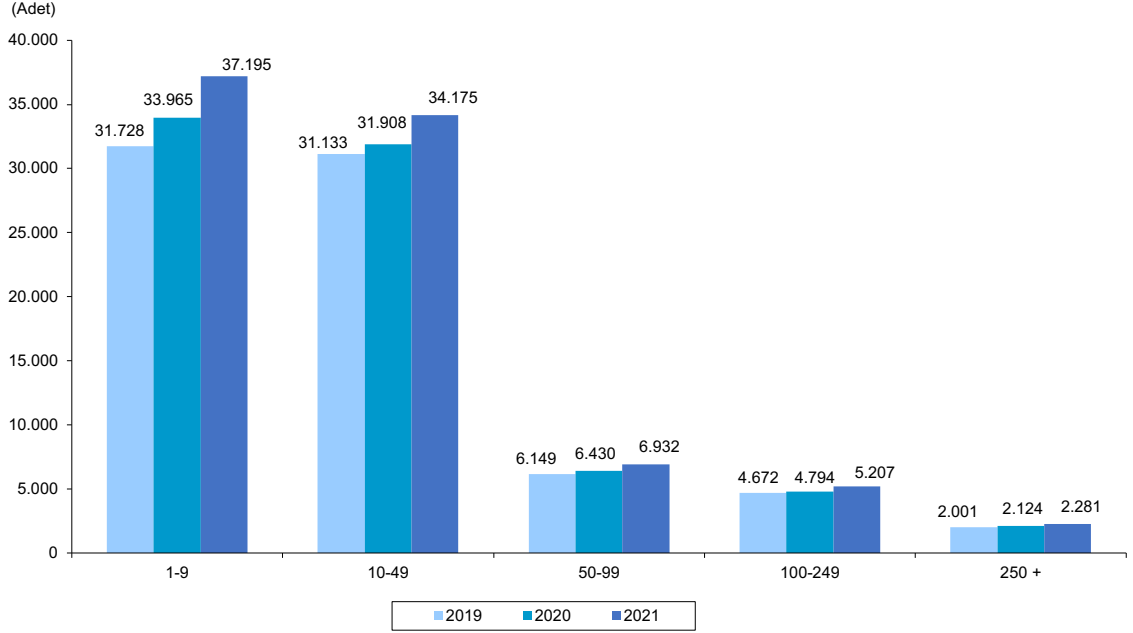
(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

2021 yılında geçerliliği devam eden kapasite raporlarının %43,4'ü 1-9 çalışanı olan firmalara, %39,8'i 10-49 çalışanı olan firmalara, %8,1'i 50-99 çalışanı olan firmalara, %6,1'i 100-249 çalışanı olan firmalara ve %2,7'si de 250 ve üzeri çalışanı olan firmalara aittir.

2021 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporlarını almış olan firmaların raporun alındığı dönemdeki çalışan sayılarına göre dağılımına bakıldığında; %5,2'sinin 1-9 çalışanı, %22,2'sinin 10-49 çalışanı, %13,6'sının 50-99 çalışanı, %22,4'ünün 100-249 çalışanı ve %36,6'sının 250 ve üzeri çalışanı olduğu görülmektedir.

Grafik 14. Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

Kaynak: TOBB.

Ana faaliyet gruplarına göre 2021 yılında geçerliliği devam eden en çok sanayi kapasite raporu bulunan faaliyet grubu 12.258 rapor ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makina ve teçhizat hariç) sektörü olurken, onu 9.972 rapor ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı ve 8.937 rapor ile tekstil ürünlerinin imalatı sektörleri izlemiştir. Geçerliliği devam eden en az kapasite raporu bulunan faaliyet grupları ise 3 rapor ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi, 23 rapor ile ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve 24 rapor ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği sektörleri olmuştur (Tablo 32).

2021 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayıları bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında en yüksek oranlı artışlar %200,0 ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi, %109,1 ile ham petrol ve doğalgaz çıkarımı, %28,0 ile kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması sektörlerinde gerçekleşmiştir. En yüksek oranlı azalışlar ise %50,4 ile gıda ürünlerinin imalatı, %49,4 ile elektrikli teçhizat üretimi ve %49,1 ile kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı sektörlerinde olmuştur.

Tablo 32. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ⁽¹⁾

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	10.563	11.094	12.258	11,0	10,9	13,3	5,0	10,5
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	8.568	9.145	9.972	8,9	9,0	10,8	6,7	9,0
Tekstil ürünlerinin imalatı	7.407	8.209	8.937	7,7	8,1	9,7	10,8	8,9
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	5.633	5.860	6.026	5,9	5,8	6,5	4,0	2,8
Gıda ürünlerinin imalatı	9.685	10.048	4.980	10,1	9,9	5,4	3,7	-50,4
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	3.790	4.420	4.787	3,9	4,4	5,2	16,6	8,3
Mobilya imalatı	3.702	3.859	4.318	3,9	3,8	4,7	4,2	11,9
Diğer madencilik ve taş ocaklığı	3.230	3.358	3.585	3,4	3,3	3,9	4,0	6,8
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	6.685	6.937	3.530	7,0	6,8	3,8	3,8	-49,1
Ana metal sanayii	2.818	2.962	3.144	2,9	2,9	3,4	5,1	6,1
Giyim eşyalarının imalatı	5.527	5.837	3.043	5,8	5,8	3,3	5,6	-47,9
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	2.291	2.419	2.781	2,4	2,4	3,0	5,6	15,0
Diğer imalatlar	2.021	2.211	2.539	2,1	2,2	2,8	9,4	14,8
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.786	1.947	2.138	1,9	1,9	2,3	9,0	9,8
Elektrikli teçhizat imalatı	3.534	3.706	1.874	3,7	3,7	2,0	4,9	-49,4
Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri	1.694	1.762	1.870	1,8	1,7	2,0	4,0	6,1
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1.609	1.694	1.860	1,7	1,7	2,0	5,3	9,8
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1.447	1.431	1.832	1,5	1,4	2,0	-1,1	28,0
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	1.391	1.344	1.546	1,4	1,3	1,7	-3,4	15,0
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	2.021	2.202	1.416	2,1	2,2	1,5	9,0	-35,7
Atığın toplanması, işlahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	2.426	2.558	1.363	2,5	2,5	1,5	5,4	-46,7
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	997	1.055	1.208	1,0	1,0	1,3	5,8	14,5
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1.560	1.729	1.193	1,6	1,7	1,3	10,8	-31,0
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	1.053	903	1.019	1,1	0,9	1,1	-14,2	12,8
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	862	881	982	0,9	0,9	1,1	2,2	11,5
Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	623	630	722	0,6	0,6	0,8	1,1	14,6
İçeceklerin imalatı	557	554	567	0,6	0,5	0,6	-0,5	2,3
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	513	504	519	0,5	0,5	0,6	-1,8	3,0
Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	428	433	431	0,4	0,4	0,5	1,2	-0,5
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	343	360	326	0,4	0,4	0,4	5,0	-9,4
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	263	293	312	0,3	0,3	0,3	11,4	6,5
Metal cevherleri madenciliği	283	301	299	0,3	0,3	0,3	6,4	-0,7
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	203	219	220	0,2	0,2	0,2	7,9	0,5
Kömür ve linyit çıkartılması	153	154	182	0,2	0,2	0,2	0,7	18,2
Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	181	187	169	0,2	0,2	0,2	3,3	-9,6
Tütün ürünleri imalatı	74	74	91	0,1	0,1	0,1	0,0	23,0
Diğer hizmet faaliyetleri	30	26	30	0,0	0,0	0,0	-13,3	15,4
Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	20	23	24	0,0	0,0	0,0	15,0	4,3
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	9	11	23	0,0	0,0	0,0	22,2	109,1
Ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi	3	1	3	0,0	0,0	0,0	-66,7	200,0
Toplam ⁽²⁾	95.983	101.341	92.119	100,0	100,0	100,0	5,6	-9,1

Kaynak: TOBB.

(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

2021 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının teknoloji gruplarına göre yoğunlaşmasında değişiklik olmamıştır. Düşük teknolojiden yüksek teknoloji sınıflarına geçildikçe, girişimlerin toplam sanayi kapasite raporları içinde daha az pay aldığı gözlemlenmiştir. 2021 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının %42,7'si düşük teknoloji grubunda, %30,6'sı orta-düşük teknoloji grubunda, %24,3'ü orta-yüksek teknoloji grubunda ve %2,4'ü yüksek teknoloji grubunda bulunmaktadır. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında toplam kapasite raporları içinde yüksek teknoloji grubunun payının aynı kaldığı, orta-yüksek teknoloji grubu ile düşük teknoloji grubunun payının arttığı, orta düşük teknoloji grubunun payının ise azaldığı dikkat çekmektedir (Tablo 33, Grafik 15).

Tablo 33. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı⁽¹⁾

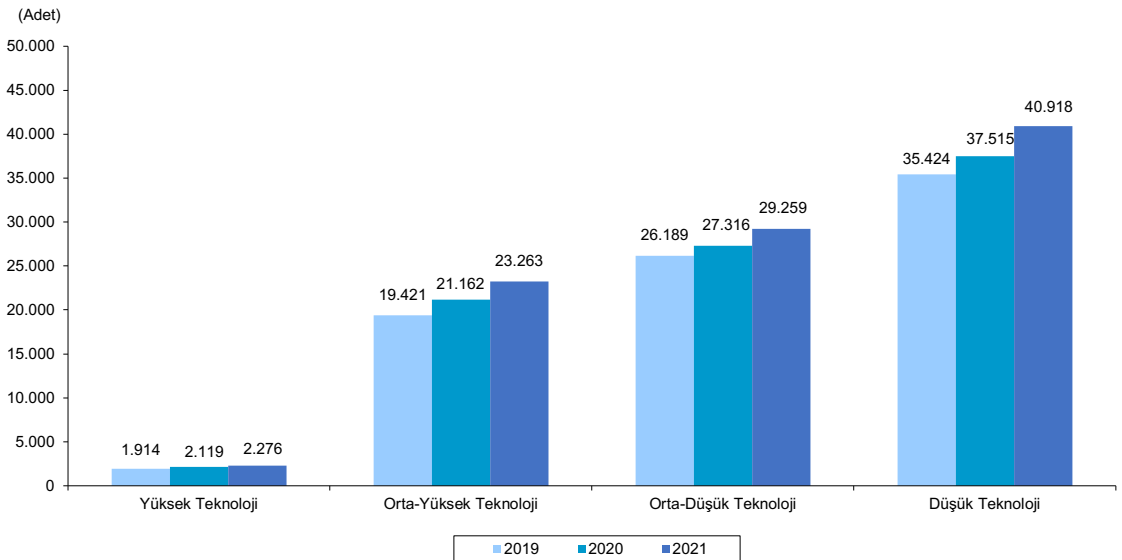
Teknoloji Grupları	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Yüksek Teknoloji	1.914	2.119	2.276	2,3	2,4	2,4
Orta-Yüksek Teknoloji	19.421	21.162	23.263	23,4	24,0	24,3
Orta-Düşük Teknoloji	26.189	27.316	29.259	31,6	31,0	30,6
Düşük Teknoloji	35.424	37.515	40.918	42,7	42,6	42,7
Toplam⁽²⁾	82.948	88.112	95.716	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

(1): İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

Grafik 15. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

Kaynak: TOBB.

2021 yılında da İBBS Düzey-1'e göre bölgeler itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısı sıralamasında 25.019 kapasite raporu ile İstanbul bölgesi ilk sırada yer alırken, onu 12.388 kapasite raporu ile Ege bölgesi ikinci, 12.092 kapasite raporu ile Doğu Marmara bölgesi üçüncü sırada takip etmiştir (Tablo 34).

Tablo 34. Bölgelere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı ⁽¹⁾

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Kapasite Raporu Sayısı			Toplam Çalışan Sayısı		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021
TR1	İstanbul	22.324	23.416	25.019	677.474	704.558	756.527
TR2	Batı Marmara	3.613	3.805	4.079	240.085	253.814	272.992
TR3	Ege	11.094	11.615	12.388	517.996	532.833	567.190
TR4	Doğu Marmara	10.659	11.093	12.092	686.109	706.923	749.675
TR5	Batı Anadolu	8.192	8.628	9.627	266.049	275.331	306.501
TR6	Akdeniz	6.597	6.935	7.469	251.205	261.990	285.880
TR7	Orta Anadolu	2.973	2.996	3.223	127.051	123.505	139.281
TR8	Batı Karadeniz	2.331	2.470	2.700	129.146	139.918	150.028
TR9	Doğu Karadeniz	1.350	1.360	1.446	54.757	57.394	60.208
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	480	498	544	12.383	14.444	16.930
TRB	Ortadoğu Anadolu	1.324	1.353	1.489	47.471	50.089	55.602
TRC	Güneydoğu Anadolu	4.744	5.052	5.714	170.028	185.589	214.841
TR	Türkiye	75.681	79.221	85.790	3.179.754	3.306.388	3.575.655
Pay (%)							
TR1	İstanbul	29,5	29,6	29,2	21,3	21,3	21,2
TR2	Batı Marmara	4,8	4,8	4,8	7,6	7,7	7,6
TR3	Ege	14,7	14,7	14,4	16,3	16,1	15,9
TR4	Doğu Marmara	14,1	14,0	14,1	21,6	21,4	21,0
TR5	Batı Anadolu	10,8	10,9	11,2	8,4	8,3	8,6
TR6	Akdeniz	8,7	8,8	8,7	7,9	7,9	8,0
TR7	Orta Anadolu	3,9	3,8	3,8	4,0	3,7	3,9
TR8	Batı Karadeniz	3,1	3,1	3,1	4,1	4,2	4,2
TR9	Doğu Karadeniz	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4	0,5
TRB	Ortadoğu Anadolu	1,7	1,7	1,7	1,5	1,5	1,6
TRC	Güneydoğu Anadolu	6,3	6,4	6,7	5,3	5,6	6,0
TR	Türkiye	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

Not: Çalışan sayısının içine diğer çalışan (geçici, mevsimlik vb.) da dahil edilmiştir.

(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayıdır.

Çalışan sayısı açısından İstanbul bölgesi 756.527 çalışan ile birinci sırada yer alırken, Doğu Marmara bölgesi 749.675 çalışan ile ikinci, Ege bölgesi 567.190 çalışan ile üçüncü sırada yer almıştır.

1.2.2.3 Enerji

Stratejik öneme sahip enerji sektörünün en önemli göstergeleri arasında yer alan üretim endeksi artış oranı 2020 yılında koronavirüs (Covid-19) pandemisinin ekonomik aktivitelerde yol açtığı yavaşlamanın etkisiyle %0,4 ile sınırlı bir düzeyde kalmıştır. 2021 yılında ekonomik aktivitelerde başlayan canlanma ile enerji üretim endeksi %8,6 artmıştır (Tablo 35).

Tablo 35. Enerji Sektörü Üretim Endeksi

(2015=100)

Yıllar	Üretim Endeksi ⁽¹⁾	Değişim (%)
2019	115,8	0,0
2020	116,3	0,4
2021	126,3	8,6

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

2020 yılında bir önceki yıla göre %0,9 artan elektrik enerjisi üretimi, 2021 yılında %8,1 artarak 306.703 GWh'den 331.493 GWh'ye yükselmiştir. Elektrik enerjisi üretiminin birincil kaynaklarına göre dağılımı incelendiğinde, %32,7'sinin doğal gaz ve lng santralleri, %18,3'ünün taşkömürü, ithal kömür ve asfaltit santralleri, %13,1'inin linyit santralleri, %2,3'ünün yenilebilir, atık ve atık ısı santralleri ve %0,1'inin sıvı yakıtlar santrallerinden olmak üzere %66,5'inin termik santrallerden, %16,8'inin hidrolik santrallerden ve %16,7'sinin jeotermal, rüzgar ve güneş santrallerinden elde edildiği görülmektedir (Tablo 36, Grafik 16).

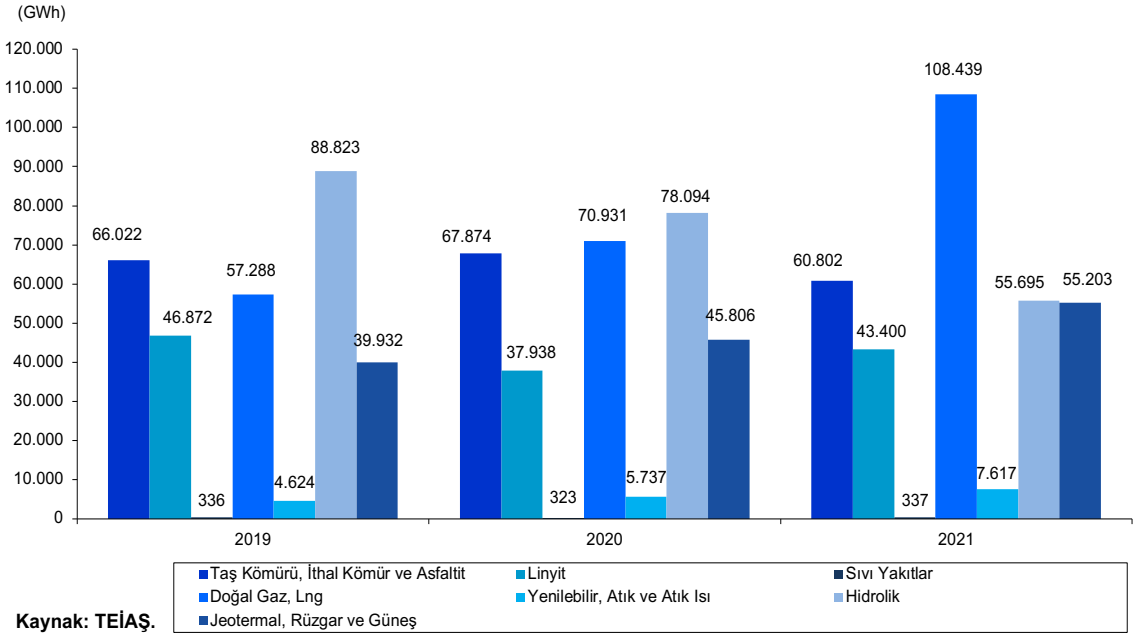
Tablo 36. Elektrik Enerjisi Üretiminin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

(GWh)

Yıllar	Termik												Hidrolik		Jeotermal, Rüzgar ve Güneş		Genel Toplam	
	Taş Kömürü, İthal Kömür ve Asfaltit		Linyit		Sıvı Yakıtlar (Fuel-Oil ve Motorin)		Doğal Gaz, Lng		Yenilebilir, Atık ve Atık Isı		Termik Toplam		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)						
2019	66.022	21,7	46.872	15,4	336	0,1	57.288	18,9	4.624	1,5	175.142	57,6	88.823	29,2	39.932	13,1	303.897	100,0
2020	67.874	22,1	37.938	12,4	323	0,1	70.931	23,1	5.737	1,9	182.803	59,6	78.094	25,5	45.806	14,9	306.703	100,0
2021 ⁽¹⁾	60.802	18,3	43.400	13,1	337	0,1	108.439	32,7	7.617	2,3	220.595	66,5	55.695	16,8	55.203	16,7	331.493	100,0

Kaynak: TEİAŞ.

(1): Geçici.

Grafik 16. Elektrik Enerjisi Üretiminin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

2020 yılında %0,9 artan elektrik enerjisi tüketimi, 2021 yılında %7,7 artarak 329.635 GWh olmuştur. Kişi başına tüketim ise bir önceki yıla göre %6,3 artışla 3.661 KWh'den 3.893 KWh'ye yükselmiştir (Tablo 37).

Tablo 37. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

Yıllar	Elektrik Enerjisi Kurulu Güç (MW)						Üretim (GWh)										İthalat	İhracat	Tüketim ⁽²⁾ (GWh)	Kişi Başına Tüketim ⁽²⁾ (KWh)
	Termik		Hidrolik		Jeotermal, Rüzgar ve Güneş		Termik		Hidrolik		Jeotermal, Rüzgar ve Güneş		Toplam							
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)				
2019	47.663	52,2	28.503	31,2	15.101	16,5	91.267	175.142	57,6	88.823	29,2	39.932	13,1	303.897	2.212	2.789	303.320	3.648		
2020	47.794	49,8	30.984	32,3	17.113	17,8	95.891	182.803	59,6	78.094	25,5	45.806	14,9	306.703	1.890	2.484	306.109	3.661		
2021 ⁽¹⁾	48.228	48,3	31.493	31,5	20.099	20,1	99.820	220.595	66,5	55.695	16,8	55.203	16,7	331.493	2.329	4.187	329.635	3.893		

Kaynak: TEİAŞ.

(1): Geçici.

(2): Brüt.

Elektrik enerjisi ithalatı %23,2'lik artışla 2.329 GWh, ihracatı da %68,6'lık artışla 4.187 GWh düzeyinde gerçekleşmiştir.

2021 yılında bir önceki yıla göre termik elektrik enerjisi kurulu gücü %0,9 artışla 48.228 MW'ye, hidrolik elektrik enerjisi kurulu gücü %1,6 artışla 31.493 MW'ye, jeotermal, rüzgar ve güneş elektrik enerjisi kurulu gücü %17,4 artışla 20.099 MW'ye yükselmiştir. 2021 yılında toplam elektrik enerjisi kurulu gücü içinde termik santrallerin payı %48,3, hidrolik santrallerin payı %31,5 ve jeotermal, rüzgar ve güneş santrallerinin payı %20,1 olmuştur.

1.2.3 Hizmetler

1.2.3.1 İnşaat

Ekonominin lokomotifi olarak istihdam yaratan sektörlerin başında gelen inşaat sektörü katma değerinde koronavirüs (Covid-19) salgını, artan maliyetler, finansman sıkıntısı ve zayıf iç talebin etkisiyle 2020 yılında %5,5 küçülme gerçekleşmiştir. 2021 yılında sektörün katma değerindeki azalma hız keserek %0,9'a gerilerken büyümeyi olumsuz etkilemeye devam etmiştir.

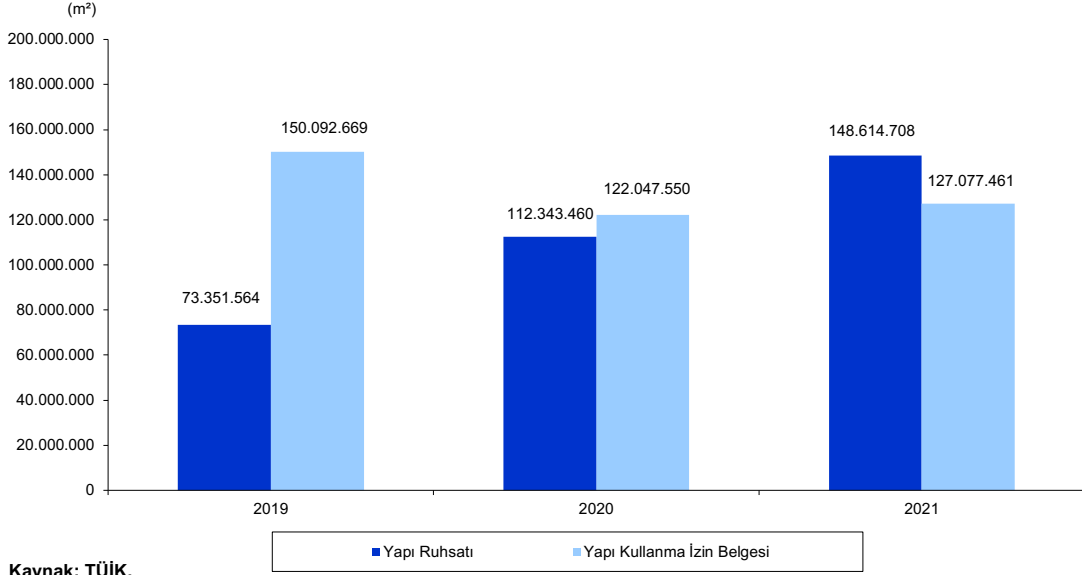
2020 yılında %53,2 artan yapılması planlanan inşaatlara ilişkin olarak belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatlarının yüzölçümü, 2021 yılında %32,3 artarak 112.343 bin m²'den 148.615 bin m²'ye yükselmiştir. Bunun içinde en yüksek payı 103.505 bin m² ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar alırken, en küçük payı 757 bin m² ile trafik ve iletişim binaları almıştır (Tablo 38, Grafik 17).

Tablo 38. Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

Kullanma Amacı	2019	2020	2021	Pay (%)			Değişim (%)	
				2019	2020	2021	2020	2021
Bir daireli ikamet amaçlı binalar	3.189.906	6.381.208	11.787.643	4,3	5,7	7,9	100,0	84,7
İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	47.317.887	81.925.959	103.504.535	64,5	72,9	69,6	73,1	26,3
Halka açık ikamet yerleri	1.228.249	780.866	1.017.454	1,7	0,7	0,7	-36,4	30,3
Otel vb. binalar	1.271.695	1.451.053	1.348.434	1,7	1,3	0,9	14,1	-7,1
Ofis (işyeri) binaları	1.152.907	1.307.229	3.740.500	1,6	1,2	2,5	13,4	186,1
Toptan ve perakende ticaret binaları	4.109.069	4.674.185	4.394.596	5,6	4,2	3,0	13,8	-6,0
Trafik ve iletişim binaları	662.821	652.552	756.995	0,9	0,6	0,5	-1,5	16,0
Sanayi binaları ve depolar	4.752.193	6.948.923	9.392.020	6,5	6,2	6,3	46,2	35,2
Kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kuruluşları binaları	6.201.322	4.795.131	7.417.725	8,5	4,3	5,0	-22,7	54,7
İkamet amaçlı binalar dışındaki diğer binalar	3.465.515	3.426.354	5.254.806	4,7	3,0	3,5	-1,1	53,4
Toplam	73.351.564	112.343.460	148.614.708	100,0	100,0	100,0	53,2	32,3

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında yapı ruhsatı verilen yapılar içinde kullanım amacına göre en yüksek oranlı artış ekonomik aktivitelerdeki artışa bağlı olarak %186,1 ile ofis (işyeri) binalarında olurken, en yüksek azalış turizm sektörünün yaşadığı sıkıntıların etkisiyle %7,1'lik daralma gösteren otel vb. binalarda olmuştur.

Grafik 17. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı %4,1 artışla 122.048 bin m²'den 127.077 bin m²'ye yükselmiştir. Bunun içinde en büyük payı 94.146 bin m² ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar alırken, en düşük payı 935 bin m² ile trafik ve iletişim binaları almıştır (Tablo 39).

Tablo 39. Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

(m²)

Kullanma Amacı	2019	2020	2021	Pay (%)			Değişim (%)	
				2019	2020	2021	2020	2021
Bir daireli ikamet amaçlı binalar	3.408.361	3.369.868	5.005.115	2,3	2,8	3,9	-1,1	48,5
İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	114.714.225	94.261.459	94.145.623	76,4	77,2	74,1	-17,8	-0,1
Halka açık ikamet yerleri	825.439	490.510	937.227	0,5	0,4	0,7	-40,6	91,1
Otel vb. binalar	1.897.113	1.206.516	1.743.344	1,3	1,0	1,4	-36,4	44,5
Ofis (işyeri) binaları	1.462.132	2.658.326	3.860.580	1,0	2,2	3,0	81,8	45,2
Toptan ve perakende ticaret binaları	9.919.842	6.008.577	5.947.512	6,6	4,9	4,7	-39,4	-1,0
Trafik ve iletişim binaları	909.851	534.798	935.219	0,6	0,4	0,7	-41,2	74,9
Sanayi binaları ve depolar	5.969.078	4.685.136	6.357.691	4,0	3,8	5,0	-21,5	35,7
Kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kuruluşları binaları	7.505.530	6.668.427	5.085.702	5,0	5,5	4,0	-11,2	-23,7
İkamet amaçlı binalar dışındaki diğer binalar	3.481.098	2.163.933	3.059.448	2,3	1,8	2,4	-37,8	41,4
Toplam	150.092.669	122.047.550	127.077.461	100,0	100,0	100,0	-18,7	4,1

Kaynak: TÜİK.

Yapı kullanma izin belgesi verilen yapılar içinde kullanım amacına en yüksek oranlı artış %91,1 ile halka açık ikamet yerlerinde olurken, en fazla azalış %23,7 ile kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kuruluşlarında gerçekleşmiştir.

2020 yılında koronavirüs tedbirleri kapsamında ipotekli konut satışlarında gereken peşinat oranının düşürülmesi ve kamu bankaları öncülüğünde konut kredi faizlerinin tarihi düşük seviyelere çekilmesi sonucunda satışlar %11,2 ile rekor seviyede artmıştır. 2021 yılında ise finansman koşullarındaki olumsuzluklar, maliyet artışları, yüksek baz ve zayıf talebin etkisi ile %0,5 azalmıştır. Türkiye genelinde 2021 yılında toplam 1.491.856 konut, satış sonucu el değiştirmiştir. Bu konutların 294.530'u ipotekli, geri kalan 1.197.326'sı diğer yollarla satılmıştır. Konut satışlarının %19,7'sini ipotekli satışlar, %80,3'ünü de diğer satışlar oluşturmuştur. 2020 yılına göre ipotekli satışlar %48,6 azalırken, diğer satışlar %29,3 artmıştır. 2021 yılında toplam konut satışlarının 461.523'ünü ilk satış, 1.030.333'ünü ikinci el satışlar oluşturmuştur. Konut satışlarının %30,9'unu ilk el satışlar, %69,1'ini de ikinci el satışlar oluşturmuştur. 2021 yılına göre ilk el satışlar %1,7 azalırken, ikinci el satışlar %0,1 artmıştır (Tablo 40).

Tablo 40. Konut Satış Sayıları

	2019	2020	2021	Pay (%)			Değişim (%)	
				2019	2020	2021	2020	2021
Satış şekline göre								
İpotekli satış ⁽¹⁾	332.508	573.337	294.530	24,7	38,2	19,7	72,4	-48,6
Diğer satış ⁽²⁾	1.016.221	925.979	1.197.326	75,3	61,8	80,3	-8,9	29,3
Satış durumuna göre								
İlk el satış ⁽³⁾	511.682	469.740	461.523	37,9	31,3	30,9	-8,2	-1,7
İkinci el satış ⁽⁴⁾	837.047	1.029.576	1.030.333	62,1	68,7	69,1	23,0	0,1
Toplam satışlar	1.348.729	1.499.316	1.491.856	100,0	100,0	100,0	11,2	-0,5

Kaynak: TÜİK.

- (1): İpotekli satış, borçlanarak satın alınan konutun kredi teminatını oluşturmak için, yine aynı konutun teminat olarak gösterilmesidir.
(2): Diğer konut satışları, ipotekli konut satışı dışında kalan satış türlerini kapsamaktadır.
(3): İlk el satış, kat irtifakı/kat mülkiyeti almış bir konutun ev sahibi firma ya da kişi tarafından ilk defa satılmasıdır.
(4): İkinci el satış, ilk satıştan sonra gerçekleşen tüm konut satışlarını ifade eder.

1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

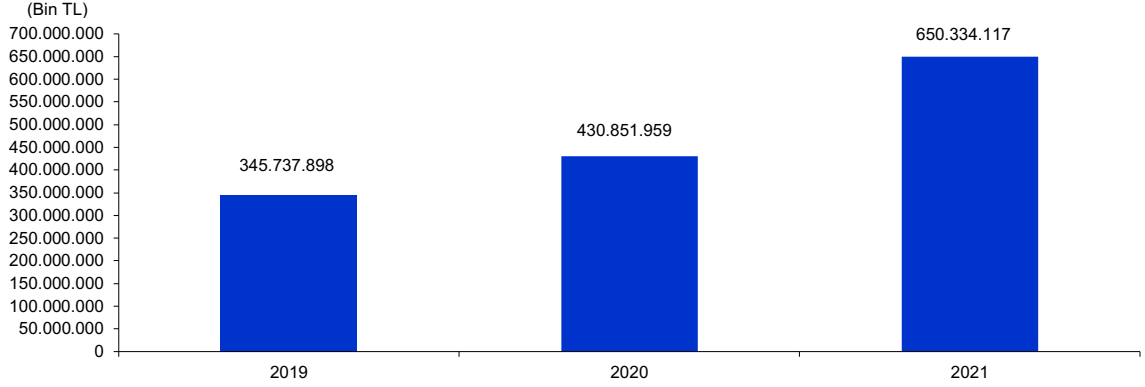
2020 yılında %24,6 artan ticaret borsaları işlem hacmi, 2021 yılında %50,9 artış göstermiştir. Böylece 2020 yılında 430.852 milyon TL olan ticaret borsaları işlem hacmi 2021 yılında 650.334 milyon TL'ye yükselmiştir. Reel olarak ise 2020 yılında %8,7 artan ticaret borsaları işlem hacminde 2021 yılında %10,9 artış meydana gelmiştir (Tablo 41, Grafik 18).

Tablo 41. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

(Bin TL)

Yıllar	İşlem Hacmi		TÜFE (2003=100) Yıllık Değişim (%)	İşlem Hacmi Reel Değişim (%)
	Değer	Değişim (%)		
2019	345.737.898	16,7	11,8	4,4
2020	430.851.959	24,6	14,6	8,7
2021	650.334.117	50,9	36,1	10,9

Kaynak: TOBB.

Grafik 18. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Kaynak: TOBB.

2021 yılı borsa işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsaları sıralamasında ilk sıra önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul Ticaret Borsasının olmuştur. 2020 yılında bir önceki yıla göre %21,0 artan İstanbul Ticaret Borsası işlem hacmi, 2021 yılında %33,4 artarak 67.986 milyon TL ile ilk sırada yer almıştır. İstanbul Ticaret Borsasını 47.163 milyon TL ile Şanlıurfa, 33.441 milyon TL ile İzmir ve 23.484 milyon TL ile Gaziantep ticaret borsaları takip etmiştir. 2021 yılında ticaret borsaları toplam işlem hacmi içinde İstanbul Ticaret Borsasının payı %10,5, Şanlıurfa Ticaret Borsasının payı %7,3, İzmir Ticaret Borsasının payı %5,1 ve Gaziantep Ticaret Borsasının payı %3,6 olmuştur (Tablo 42).

Tablo 42. İşlem Hacmine Göre İlk Yirmi Ticaret Borsası

(Bin TL)

Borsalar ⁽¹⁾	İşlem Hacmi			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
İstanbul	42.138.443	50.981.345	67.985.796	12,2	11,8	10,5	21,0	33,4
Şanlıurfa	14.629.987	20.959.488	47.163.250	4,2	4,9	7,3	43,3	125,0
İzmir	17.874.107	22.172.865	33.440.963	5,2	5,1	5,1	24,1	50,8
Gaziantep	10.664.643	11.845.198	23.484.277	3,1	2,7	3,6	11,1	98,3
Konya	15.589.763	15.245.887	22.279.034	4,5	3,5	3,4	-2,2	46,1
Sakarya	11.190.699	14.359.304	20.690.184	3,2	3,3	3,2	28,3	44,1
Ankara	12.855.739	12.652.965	20.642.356	3,7	2,9	3,2	-1,6	63,1
Kızıltepe	6.613.152	10.463.288	17.577.183	1,9	2,4	2,7	58,2	68,0
Adana	8.862.213	11.076.148	16.875.499	2,6	2,6	2,6	25,0	52,4
Mersin	7.810.569	10.679.182	14.086.019	2,3	2,5	2,2	36,7	31,9
Ordu	5.986.699	7.509.125	13.976.578	1,7	1,7	2,1	25,4	86,1
Düzce	5.704.618	7.498.468	13.870.061	1,6	1,7	2,1	31,4	85,0
Samsun	6.174.428	8.397.470	12.369.162	1,8	1,9	1,9	36,0	47,3
Bandırma	6.102.049	8.598.200	12.059.823	1,8	2,0	1,9	40,9	40,3
Tekirdağ	5.693.002	7.146.295	12.031.459	1,6	1,7	1,9	25,5	68,4
Diyarbakır	5.652.158	7.618.882	12.005.448	1,6	1,8	1,8	34,8	57,6
Giresun	5.040.368	5.650.772	10.917.125	1,5	1,3	1,7	12,1	93,2
Aydın	4.779.047	6.341.191	9.160.450	1,4	1,5	1,4	32,7	44,5
Ünye	3.513.002	5.515.469	8.473.809	1,0	1,3	1,3	57,0	53,6
Afyonkarahisar	5.170.438	6.070.373	8.370.397	1,5	1,4	1,3	17,4	37,9
Toplam ⁽²⁾	345.737.898	430.851.959	650.334.117	100,0	100,0	100,0	24,6	50,9

Kaynak: TOBB.

(1): 2021 yılı işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsalarıdır.

(2): Tüm borsalardaki işlem hacmi toplamıdır.

2021 yılında 2020 yılına göre ilk 20 borsa arasında işlem hacmi en çok artan ticaret borsası %125,0 ile Şanlıurfa Ticaret Borsası olurken onu, %98,3 ile Gaziantep Ticaret Borsası, %93,2 ile Giresun Ticaret Borsası ve %86,1 ile Ordu Ticaret Borsası takip etmiştir.

1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirketler

2021 yılında 14.625'i anonim, 95.040'ı limited, 24'ü kolektif olmak üzere toplam 109.689 şirket kurulmuştur. Kurulan anonim şirket sayısı %4,1, limited şirket sayısı %8,9, kolektif şirket sayısı %71,4 artarken, komandit şirket kuruluşu olmamıştır. Böylece 2020 yılında %20,5 artış olan toplam kurulan şirket sayısı 2021 yılında %8,3 artış gerçekleşmiştir. Kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısı %11,2, kurulan kooperatif sayısı da %3,2 azalmıştır (Tablo 43, Grafik 19).

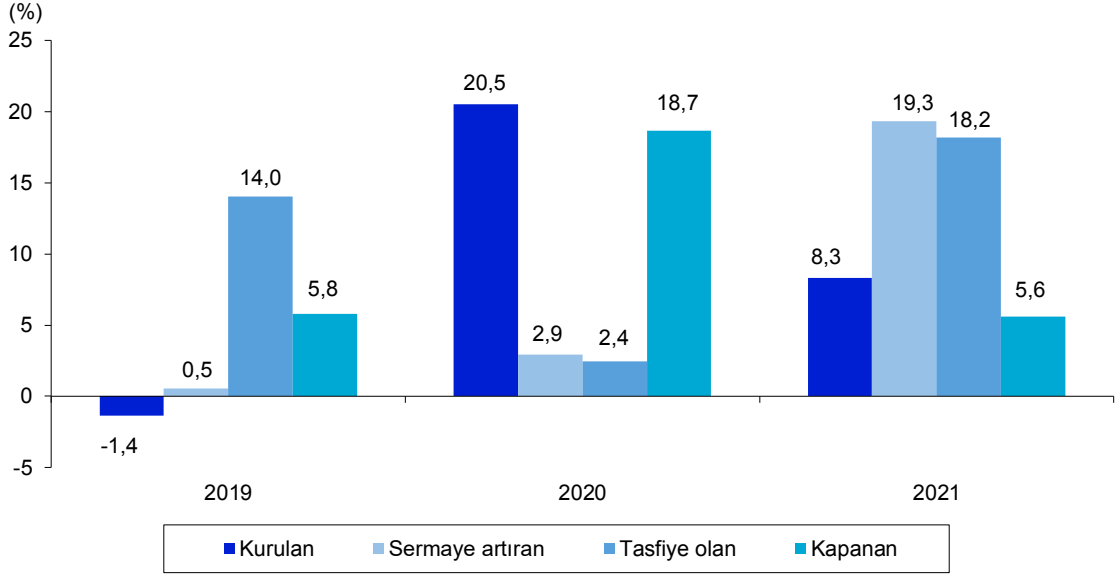
Tablo 43. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları

Şirket Türü		2019	2020	2021	Değişim (%)	
					2020	2021
Anonim şirket	Kurulan	11.444	14.045	14.625	22,7	4,1
	Sermaye artıran	8.344	7.951	9.392	-4,7	18,1
	Tasfiye olan	2.018	1.907	2.093	-5,5	9,8
	Kapanan	2.440	2.837	2.919	16,3	2,9
Limited şirket	Kurulan	72.637	87.269	95.040	20,1	8,9
	Sermaye artıran	22.786	24.094	28.832	5,7	19,7
	Tasfiye olan	12.074	12.539	14.983	3,9	19,5
	Kapanan	10.474	12.492	13.298	19,3	6,5
Kolektif şirket	Kurulan	14	14	24	0,0	71,4
	Tasfiye olan	34	26	29	-23,5	11,5
	Kapanan	56	60	34	7,1	-43,3
Komandit şirket	Kurulan	0	0	0	-	-
	Tasfiye olan	2	1	5	-50,0	400,0
	Kapanan	2	1	8	-50,0	700,0
Gerçek kişi ticari işletme	Kurulan	24.460	31.037	27.556	26,9	-11,2
	Kapanan	33.178	34.205	48.064	3,1	40,5
Toplam	Kurulan	108.555	132.365	137.245	21,9	3,7
	Sermaye artıran	31.130	32.045	38.224	2,9	19,3
	Tasfiye olan	14.128	14.473	17.110	2,4	18,2
	Kapanan	46.150	49.595	64.323	7,5	29,7
Kooperatif	Kurulan	1.158	1.476	1.429	27,5	-3,2
	Tasfiye olan	907	486	837	-46,4	72,2
	Kapanan	840	584	960	-30,5	64,4

Kaynak: TOBB.

2021 yılında bir önceki yıla göre kapanan anonim şirket sayısı %2,9, limited şirket sayısı %6,5 ve komandit şirket sayısı %700,0 artarken, kolektif şirket sayısı %43,3 azalmıştır. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı %40,5, kooperatif sayısı ise %64,4 artış göstermiştir.

Grafik 19. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket Sayılarının Değişim Oranı

Kaynak: TOBB.

2021 yılında iktisadi faaliyetlere göre en çok şirket kuruluşu 37.516 şirket ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı faaliyetlerinde olurken, onu 18.304 şirket ile imalat faaliyetleri ve 12.455 şirket ile inşaat faaliyetleri izlemiştir. En çok kapanan şirket 5.176 şirket ile yine toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı faaliyetlerinde olmuş, 2.636 şirket ile inşaat ve 2.178 şirket ile imalat faaliyetleri onu izlemiştir (Tablo 44).

Gerçek kişi ticari işletme kuruluşlarında ilk sırada 10.827 şirket ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı faaliyetleri ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 6.755 şirket ile inşaat ve üçüncü sırada 3.256 şirket ile imalat faaliyetleri yer almıştır. Kapanan gerçek kişi ticari işletmelerde de sıralama değişmemiş ilk sırada 9.251 şirket ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı faaliyetleri, ikinci sırada 3.481 şirket ile inşaat faaliyetleri ve üçüncü sırada 2.274 şirket ile imalat faaliyetleri yer almıştır.

Tablo 44. Faaliyetlere Göre Kurulan, Kapanan Şirket ve Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayıları

İktisadi Faaliyetler (NACE Rev. 2)	2020				2021			
	Şirket		Gerçek Kişi Tic.İşl.		Şirket		Gerçek Kişi Tic.İşl.	
	Kurulan	Kapanan	Kurulan	Kapanan	Kurulan	Kapanan	Kurulan	Kapanan
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	2.116	269	197	155	2.209	328	184	156
Madencilik ve taşocakçılığı	670	97	51	34	680	105	42	40
İmalat	16.195	1.997	3.609	2.457	18.304	2.178	3.256	2.274
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	676	520	67	40	556	467	21	39
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	373	51	48	29	454	53	40	26
İnşaat	11.562	2.429	8.135	3.779	12.455	2.636	6.755	3.481
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	36.419	4.979	12.105	9.997	37.516	5.176	10.827	9.251
Ulaştırma ve depolama	4.146	645	998	2.428	4.736	701	973	1.529
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	5.307	809	1.112	1.625	5.623	936	765	1.124
Bilgi ve iletişim	4.254	671	634	361	5.065	689	665	325
Finans ve sigorta faaliyetleri	812	176	206	182	886	203	197	171
Gayrimenkul faaliyetleri	2.228	371	786	709	2.799	398	1.380	589
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	8.161	1.293	1.484	934	8.790	1.397	1.298	896
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	3.750	584	486	424	4.062	633	381	363
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	110	42	11	16	91	37	3	11
Eğitim	1.730	299	365	268	1.746	378	248	227
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	2.852	479	274	101	3.490	591	185	136
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	502	83	231	219	544	120	168	223
Diğer hizmet faaliyetleri	930	146	236	369	1.116	154	164	304
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri; hanehalkları tarafından kendi kullarımlarına yönelik olarak ayırım yapılmamış mal ve üretim faaliyetleri	0	1	1	5	0	0	0	4
Uluslararası örgütler ve temsilcilerinin faaliyetleri	1	8	0	2	3	4	1	2
Toplam	102.794	15.949	31.036	24.134	111.125	17.184	27.553	21.171

Kaynak: TOBB.

2021 yılında kurulan yabancı sermayeli anonim şirketler sıralamasında 90 şirket ile Almanya ilk sırada yer alırken, onu 54 şirket ile ABD ve 49 şirket ile İran izlemiştir. Yabancı sermayeli limited şirket kuruluşlarında ilk sırada 887 şirket ile İran gelirken, 442 şirket ile Suriye ve 299 şirket ile Ürdün onu takip etmiştir (Tablo 45).

Tablo 45. Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ükelere Göre Dağılımı ⁽¹⁾

Ülkeler	Anonim Şirketler					
	Şirket Sayısı ⁽²⁾		Ortak Olunan Şirketlerdeki Sermaye Toplamı (Bin TL)		Ortak Olunan Şirketlerdeki Ülkenin Sermaye Toplamı (Bin TL)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Türkiye	584	681	414.736	943.806	195.178	447.864
Almanya	54	90	56.000	73.726	36.999	65.418
ABD	21	54	13.090	108.321	8.349	30.931
İran	33	49	22.900	20.749	20.325	18.560
Azerbaycan	22	45	4.000	16.551	3.606	15.272
İngiltere	15	29	21.896	17.710	1.844	17.038
BAE	26	28	23.907	13.914	19.987	11.887
Rusya Federasyonu	22	27	7.350	18.139	6.205	13.974
İsviçre	13	22	52.850	19.050	51.957	14.846
Hollanda	20	21	10.480	100.987	6.345	98.402
Diğer ülkeler	308	393	318.299	1.989.944	285.591	1.548.159
Toplam	1.118	1.439	945.508	3.322.896	636.386	2.282.349

Ülkeler	Limited Şirketler					
	Şirket Sayısı ⁽²⁾		Ortak Olunan Şirketlerdeki Sermaye Toplamı (Bin TL)		Ortak Olunan Şirketlerdeki Ülkenin Sermaye Toplamı (Bin TL)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Türkiye	5.049	6.552	1.954.629	3.125.969	1.460.757	2.348.883
İran	692	887	196.660	265.794	151.247	187.099
Suriye	370	442	147.615	211.590	108.031	159.459
Ürdün	258	299	94.470	159.890	67.659	94.591
Lübnan	235	280	75.315	112.564	57.634	77.025
Irak	259	262	120.770	176.090	82.681	136.208
Pakistan	181	248	45.996	62.623	29.395	43.063
Mısır	198	238	78.890	134.339	57.237	78.629
Almanya	168	217	60.388	88.874	48.424	68.322
Azerbaycan	217	192	99.570	60.154	80.784	47.900
Diğer ülkeler	2.359	3.326	960.268	2.403.282	713.198	1.843.953
Toplam	9.986	12.943	3.834.571	6.801.169	2.857.045	5.085.131

Kaynak: TOBB.

(1): 2021 yılı şirket sayısına göre ilk onda yer alan ülkeler alınmıştır.

(2): Bir şirketin yabancı ortakları farklı uyruklardan olabilmektedir.

1.2.3.4 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

Protesto edilen senet sayısı 2021 yılında bir önceki yıla göre %26,4 azalışla 572 binden 421 bine düşmüştür. Protesto edilen senetlerin tutarı ise %6,0 artarak 11.221 milyon TL'den 11.890 milyon TL'ye yükselmiştir.

Karşılıksız çek sayısı 2020 yılındaki %64,1'lik yüksek düşüşün ardından 2021 yılında %22,1 azalarak 195 binden 152 bine gerilemiştir. Karşılıksız çeklerin tutarı ise %5,2 artarak 13.141 milyon TL'den 13.824 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 46, Grafik 20).

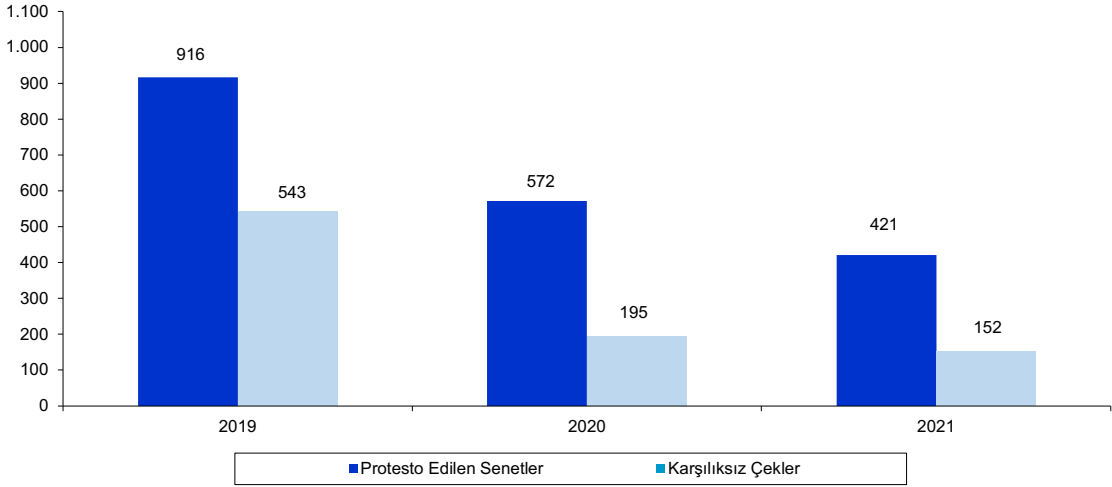
Tablo 46. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

Yıllar	Protesto Edilen Senetler				Karşılıksız Çekler			
	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)
2019	916	-2,3	21.135	12,8	543	-7,8	27.353	-7,2
2020	572	-37,6	11.221	-46,9	195	-64,1	13.141	-52,0
2021	421	-26,4	11.890	6,0	152	-22,1	13.824	5,2

Kaynak: TBB Risk Merkezi.

Grafik 20. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

(Sayı, Bin)

Kaynak: TBB Risk Merkezi.

1.2.3.5 Turizm

2020 yılında koronavirüs (Covid-19) salgını turizm sektörünü derinden etkilemiştir. Yaşanan seyahat kısıtlamaları nedeniyle sektör 2020 yılı Mart ayı itibarıyla ciddi biçimde yavaşlamış, Haziran ayından itibaren alınan önlemler ve kontrollü normalleşme sürecine rağmen yılı büyük kayıplarla tamamlamıştır. 2021 yılında salgına karşı aşılamanın küresel ölçekte yaygınlaşması, dünya genelinde seyahat kısıtlamalarının kademeli bir şekilde kaldırılması ve uçak seferlerinin artmasıyla ülkemizden çıkış yapan ziyaretçi sayısı 2021 yılında bir önceki yıla göre %85,5 artarak 15.826 bin kişiden 29.357 bin kişiye, giriş yapan vatandaş sayısı %22,1 artarak 2.243 bin kişiden 2.738 bin kişiye yükselmiştir (Tablo 47).

Tablo 47. Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı

Yıllar	Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı		Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	
	Sayı (Bin Kişi)	Değişim (%)	Sayı (Bin Kişi)	Değişim (%)
2019	51.860	13,7	9.651	15,1
2020 ⁽¹⁾	15.826	-69,5	2.243	-76,8
2021	29.357	85,5	2.738	22,1

Kaynak: TÜİK.

(1): Koronavirüs (Covid-19) nedeni ile sınır kapılarında anket yapılmadığından 2020 yılı 2. çeyreğe ilişkin veri yayınlanamamıştır. 2020 yılına ait yıllık veriler 1., 3. ve 4. çeyrekleri kapsamaktadır.

2021 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerin ilk 20’de yer alan milliyetlere göre sıralamasında Rusya Federasyonu 4.659 bin kişi ile birinci sırada yer alırken, onu 3.015 bin kişi ile Almanya, 2.057 bin kişi ile Ukrayna, 1.381 bin kişi ile Bulgaristan, 1.090 bin kişi ile İran, 820 bin kişi ile Irak, 633 bin kişi ile Hollanda ve 617 bin kişi ile Fransa takip etmiştir.

2021 yılında ilk 20’de yer alan milliyetlere göre Türkiye’den çıkış yapan ziyaretçiler sıralamasında %54,1 ile İngiltere ve %28,8 ile Gürcistan dan ziyaretçi sayısında azalış, diğerlerinde ise artış izlenmiştir (Tablo 48).

Tablo 48. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı

(Bin Kişi)

Milliyetler ⁽¹⁾	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Rusya Federasyonu	7.000	2.124	4.659	-69,7	119,3
Almanya	5.024	1.178	3.015	-76,5	155,8
Ukrayna	1.546	994	2.057	-35,7	106,9
Bulgaristan	2.718	1.268	1.381	-53,3	8,9
İran	2.075	405	1.090	-80,5	169,2
Irak	1.370	413	820	-69,9	98,6
Hollanda	1.126	278	633	-75,3	127,4
Fransa	879	317	617	-64,0	94,9
Polonya	881	147	584	-83,3	297,5
Romanya	762	278	490	-63,5	76,0
Azerbaycan	902	248	452	-72,4	82,0
İngiltere	2.569	829	381	-67,7	-54,1
A.B.D.	585	152	371	-74,1	144,3
Kazakistan	450	132	352	-70,7	167,0
Belçika	562	143	334	-74,7	134,5
Ürdün	467	97	317	-79,3	227,8
Gürcistan	2.001	417	297	-79,1	-28,8
Avusturya	399	120	271	-70,1	127,0
Özbekistan	264	102	262	-61,3	156,2
Kuveyt	370	127	241	-65,7	89,8

Kaynak: EGM, TÜİK.

(1): 2021 yılına göre ilk 20’de yer alan milliyetler verilmiştir.

2020 yılında %65,1 azalan turizm gelirleri, 2021 yılında %103,0 artış göstermiş ve 24.482 milyon dolar olmuştur. 2020 yılında %74,9 azalan turizm giderleri, 2021 yılında %67,6 artarak 1.852 milyon dolara yükselmiştir. Böylece net turizm gelirleri %106,6 artarak 22.630 milyon dolar olmuştur (Tablo 49, Grafik 21).

Tablo 49. Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar

Yıllar	Gelir	Gider	Net Gelir	Çıkış Yapan Ziyaretçi	Vatandaş Başına
	(Milyon Dolar)	(Milyon Dolar)	(Milyon Dolar)	Başına Ortalama	Ortalama Harcama
				Harcama (Dolar)	(Dolar)
2019	34.520	4.404	30.116	666	456
2020 ⁽¹⁾	12.059	1.105	10.954	762	493
2021	24.482	1.852	22.630	834	676

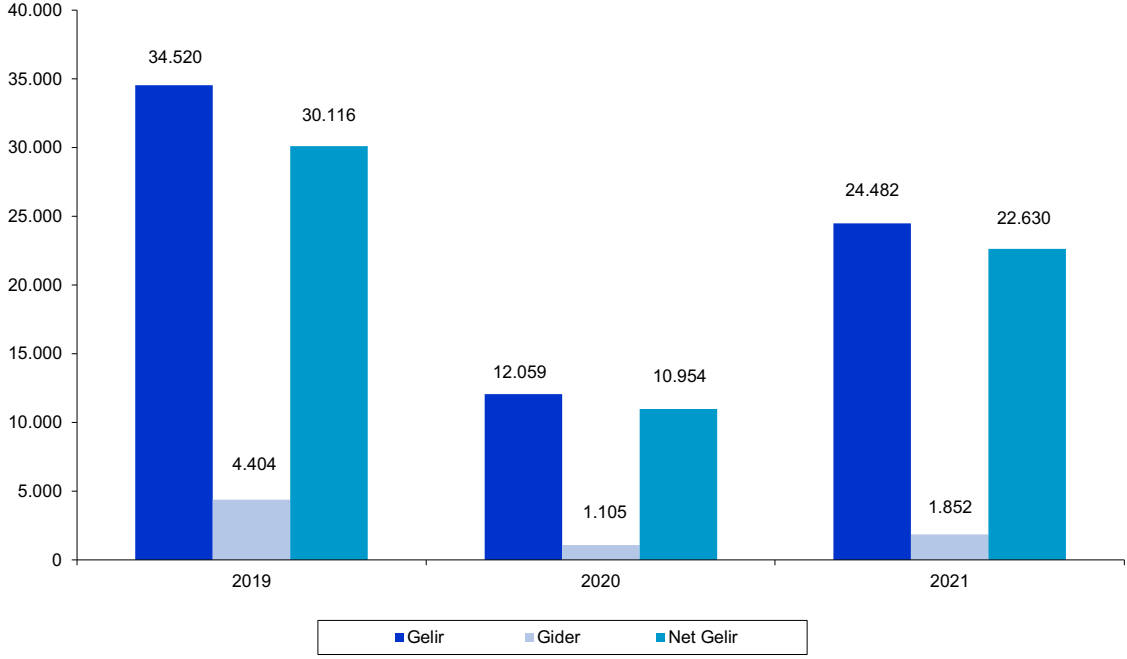
Kaynak: TÜİK.

(1): Koronavirüs pandemisi (Covid-19) nedeni ile sınır kapılarında anket yapılamadığından 2020 yılı 2. çeyreğe ilişkin veri yayınlanamamıştır. 2020 yılına ait yıllık veriler 1., 3. ve 4. çeyrekleri kapsamaktadır.

Grafik 21. Turizm Gelir ve Giderleri

(Milyon \$)

Kaynak: TÜİK.

2020 yılında çıkış yapan ziyaretçi başına 762 dolar olan ortalama harcama 2021 yılında 72 dolar artarak 834 dolara, vatandaş başına ortalama harcama ise 183 dolar artarak 676 dolara yükselmiştir.

1.2.3.6 Ulaştırma

2020 yılında koronavirüs (Covid-19) salgının etkisiyle araç ve insan geçişlerine getirilen sınırlamalar ve seyahat yasakları nedeniyle ulaştırma sektöründe önemli oranda daralma olmuştur. 2021 yılında bu yasakların kademeli olarak kaldırılmasıyla yurt içi yolcu taşımada %4,9, yurt dışı yolcu taşımada %60,7 artış olmuştur. Yurt içi yük taşıma %2,2, yurt dışı yük taşımada %10,8 artış olmuştur (Tablo 50).

Tablo 50. Ulaştırma İstatistikleri

Ulaşım Yolları	Yolcu Taşıma								
	(Milyon Yolcu-Km)			Değişim (%)		Pay (%)			
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2020	2021	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	
Yurt içi									
Kara yolu ⁽²⁾	339.601	288.992	297.975	-14,9	3,1	90,4	94,0	92,4	
Demir yolu ⁽³⁾	4.841	1.436	2.400	-70,3	67,1	1,3	0,5	0,7	
Hava yolu	31.174	16.948	22.132	-45,6	30,6	8,3	5,5	6,9	
Toplam	375.616	307.376	322.507	-18,2	4,9	100,0	100,0	100,0	
Yurt dışı									
Hava yolu ⁽⁴⁾	133.912	43.692	70.223	-67,4	60,7	100,0	100,0	100,0	
Toplam	133.912	43.692	70.223	-67,4	60,7	100,0	100,0	100,0	
Ulaşım Yolları	Yük Taşıma								
	(Milyon Ton-Km)			Değişim (%)		Pay (%)			
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2020	2021	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	
Yurt içi									
Kara yolu ⁽²⁾	267.579	272.913	278.371	2,0	2,0	95,1	94,6	94,5	
Demir yolu ⁽⁵⁾	13.830	15.428	16.264	11,6	5,4	4,9	5,4	5,5	
Toplam	281.409	288.341	294.635	2,5	2,2	100,0	100,0	100,0	
Deniz yolu (Milyon Ton) ⁽⁶⁾	56,11	58,80	60,87	4,8	3,5	100,0	100,0	100,0	
Yurt dışı									
Demir yolu	751	1.357	1.504	80,7	10,8	100,0	100,0	100,0	
Toplam	751	1.357	1.504	80,7	10,8	100,0	100,0	100,0	

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

(2): Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altındaki yol ağında yapılan taşımalardır.

(3): Banlıyo yolcu taşımaları hariçtir.

(4): Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

(5): İdari yük taşımaları hariçtir.

(6): Önceki yıllarda yer alan yurt dışı yük taşıma verisi Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından hesaplanmamaktadır.

Tabloda yer alan verilere göre 2021 yılında da yurt içi yolcu ve yük taşımalarında kara yolu ağırlıklı pay alırken, yurt dışı yolcu taşımalarının tamamı hava yolu, yurt dışı yük taşımalarının tamamı demiryolu ile yapılmıştır.

2021 yılında yurt içi yolcu taşımalarının %92,4'ü kara yolu, %0,7'si demir yolu ve %6,9'u hava yolu ile yapılırken, yurt dışı yolcu taşımalarının tamamı hava yolu ile yapılmıştır. Yurt içi yolcu taşımalarında bir önceki yıla göre kara yolunun payı 1,6 puan azalırken, demir yolunun payı 0,2 puan ve hava yolunun payı 1,4 puan artış göstermiştir.

Yurt içi yük taşımalarında kara yolu %94,5, demir yolu %5,5 pay almıştır. Yurt dışı yük taşımalarının tamamı demiryolu ile yapılmıştır.

2021 yılında hava yolu yolcu ve yük trafiği salgın nedeniyle getirilen seyahat yasağı ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla artış göstermiştir. Türkiye genelinde uçak trafiği 2020 yılına göre %41,3 artarak 741.331'i iç hatlarda, 464.624'ü dış hatlarda olmak üzere toplam 1.205.955 olmuştur. Yolcu trafiği %57,3 artarak 68.711.173'ü iç hatlarda, 59.676.396'sı dış hatlarda olmak üzere 128.387.569 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 51).

Tablo 51. Türkiye Geneli Havalimanları Uçak, Yolcu ve Yük Trafiği İstatistikleri

Bileşenler	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2020	2021
Yolcu Trafiği (Direk Transit Dahil)	208.911.338	81.703.685	128.565.706	-60,9	57,4
Yolcu Trafiği	208.373.696	81.616.140	128.387.569	-60,8	57,3
- İç hat	99.946.572	49.740.303	68.711.173	-50,2	38,1
- Dış hat	108.427.124	31.875.837	59.676.396	-70,6	87,2
Direkt Transit Yolcu	537.642	87.545	178.137	-83,7	103,5
Tüm Uçak Trafiği (Overfligh Dahil)	2.034.430	1.055.168	1.461.577	-48,1	38,5
Uçak Trafiği	1.556.417	853.750	1.205.955	-45,1	41,3
- İç Hat	839.894	572.994	741.331	-31,8	29,4
- Dış Hat	716.523	280.756	464.624	-60,8	65,5
Overflight Uçak Trafiği	478.013	201.418	255.622	-57,9	26,9
Yük Trafiği (Kargo+Posta+Bagaj) (Ton)	4.090.168	2.490.521	3.358.769	-39,1	34,9
- İç Hat	833.768	500.551	699.592	-40,0	39,8
- Dış Hat	3.256.399	1.989.970	2.659.177	-38,9	33,6
Kargo Trafiği	1.522.404	1.368.577	1.615.709	-10,1	18,1
- İç Hat	65.667	51.043	111.466	-22,3	118,4
- Dış Hat	1.456.737	1.317.533	1.504.243	-9,6	14,2

Kaynak: DHMİ.

(1): Geçici.

Yük trafiği iç hatlarda 699.592 ton, dış hatlarda 2.659.177 ton olmak üzere toplam 3.358.769 ton, kargo trafiği iç hatlarda 111.466 ton, dış hatlarda 1.504.243 ton olmak üzere toplam 1.615.709 ton olmuştur. Bir önceki yıla göre yük trafiği %34,9, kargo trafiği %18,1 artış göstermiştir.

1.3 Yatırımlar

2021 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının %40,1 artışla 224.509 milyon TL'ye, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının ise %42,1 artışla 1.735.907 milyon TL'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. Böylece 2020 yılında %23,7 artan toplam sabit sermaye yatırımlarının, kamu sektörü ve özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gözlenen artışın etkisi ile 2021 yılında %41,8'lik artışla 1.960.416 milyon TL olacağı öngörülmektedir (Tablo 52, Grafik 22).

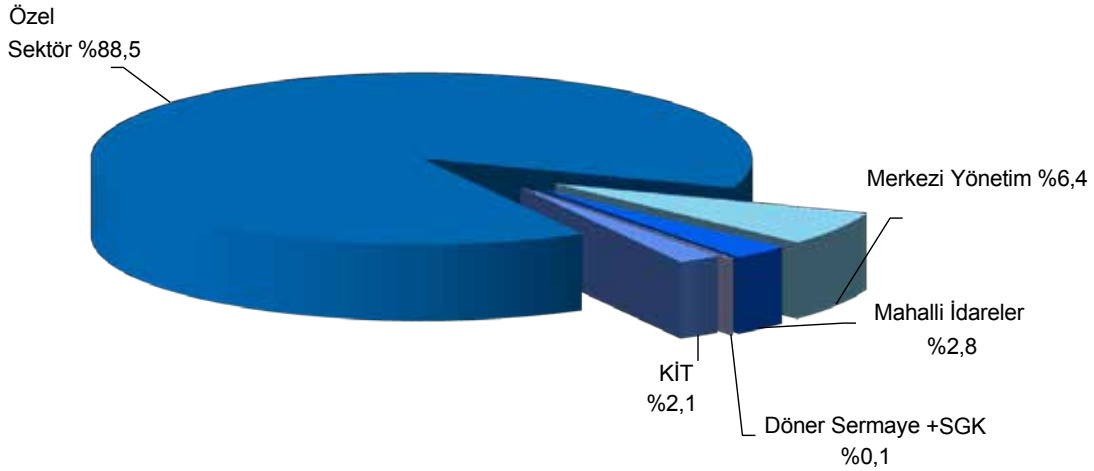
Tablo 52. Sabit Sermaye Yatırımları

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	Pay (%)			Değişim (%)	
				2019	2020	2021	2020	2021
Merkezi Yönetim	81.177	96.076	126.298	7,3	7,0	6,4	18,4	31,5
KİT	20.375	23.640	41.239	1,8	1,7	2,1	16,0	74,4
İşletmeci	20.316	23.638	41.228	1,8	1,7	2,1	16,4	74,4
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	59	1	11	0,0	0,0	0,0	-98,3	1.000,0
İller Bankası	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Döner Sermaye+SGK	1.362	1.657	1.286	0,1	0,1	0,1	21,7	-22,4
Mahalli İdareler	38.327	38.881	55.685	3,4	2,8	2,8	1,4	43,2
Kamu Sektörü	141.242	160.254	224.509	12,6	11,6	11,5	13,5	40,1
Özel Sektör	976.213	1.221.833	1.735.907	87,4	88,4	88,5	25,2	42,1
Toplam sabit sermaye yatırımı	1.117.455	1.382.087	1.960.416	100,0	100,0	100,0	23,7	41,8

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

Grafik 22. Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2021, %)

Kaynak: SBB.

2020 yılında toplam sabit sermaye yatırımları içinde %11,6 olan kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının payının 2021 yılında %11,5'e gerileyeceği, %88,4 olan özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payının %88,5'e yükseleceği tahmin edilmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımları içinde döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşlarının yatırımlarında %22,4 azalış, KİT yatırımlarında %74,4, mahalli idarelerin yatırımlarında %43,2 ve merkezi yönetim yatırımlarında %31,5 artış öngörülmektedir.

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının %56,3'ü merkezi yönetim, %24,8'i mahalli idareler, %18,4'ü KİT'ler, %0,6'sı döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirilecektir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre tarım, madencilik, imalat, enerji ve sağlık sektörlerinin payı artarken, ulaştırma, turizm, konut sektörlerinin payı azalmış, eğitim sektörünün payında değişiklik olmamıştır. 2021 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en ağırlıklı sektör %31,3'lük pay ile ulaştırma sektörü olurken,

onu %29,5'lik pay ile konut sektörü ve %25,7'lik pay ile imalat sektörü izlemiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en az payı %1,0 ile turizm ve %1,1 ile tarım sektörleri almıştır (Tablo 53).

Tablo 53. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları

Sektörler	(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)		
	2019	2020	2021 (1)
	Özel Sektör		
Tarım	1,0	1,0	1,1
Madencilik	2,0	1,7	1,8
İmalat	25,7	23,9	25,7
Enerji	1,4	1,3	1,5
Ulaştırma	28,3	31,6	31,3
Turizm	3,0	1,1	1,0
Konut	29,4	31,2	29,5
Eğitim	2,6	2,2	2,2
Sağlık	3,3	3,1	3,4
Diğer Hizmetler	3,3	2,9	2,6
Özel Sektör	100,0	100,0	100,0
	Kamu Sektörü		
Tarım	6,6	5,4	6,6
Madencilik	0,8	7,3	5,9
İmalat	0,6	1,1	0,5
Enerji	10,3	12,3	7,3
Ulaştırma	35,5	40,7	34,5
Turizm	0,3	0,3	0,1
Konut	1,3	0,9	1,3
Eğitim	13,1	8,0	12,0
Sağlık	4,9	1,2	8,1
Diğer Hizmetler	26,6	22,9	23,6
Kamu Sektörü	100,0	100,0	100,0
	Toplam		
Tarım	1,7	1,5	1,7
Madencilik	1,8	2,4	2,2
İmalat	22,5	21,1	22,8
Enerji	2,5	2,6	2,2
Ulaştırma	29,2	32,6	31,6
Turizm	2,7	1,0	0,9
Konut	25,9	27,7	26,2
Eğitim	3,9	2,9	3,3
Sağlık	3,5	2,9	4,0
Diğer Hizmetler	6,2	5,2	5,0
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2021 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre tarım, konut, eğitim ve sağlık sektörlerinin payı artarken, bunların dışında kalan sektörlerinin payı azalmıştır.

Kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde ulaştırma sektörü %34,5, eğitim sektörü %12,0 ve sağlık sektörü %8,1'lik pay ile en ağırlıklı sektörler olurken, turizm sektörü %0,1, imalat sektörü %0,5 ile en düşük paya sahip sektörler olmuştur.

Yatırım Teşvik Belgeleri

2021 yılında yatırımların artırılmasına katkı sağlamak, yatırımcıları desteklemek ve yönlendirmek amacıyla teşvik uygulamalarına devam edilmiştir. 2020 yılında %50,2 artan yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı, 2021 yılında özellikle enerji sektörüne verilen teşviklerdeki daralmaya bağlı olarak %0,3 azalmıştır. Böylece 2020 yılında 275.626 milyon TL olan teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar, 2021 yılında 274.929 milyon TL'ye gerilemiştir (Tablo 54).

Tablo 54. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

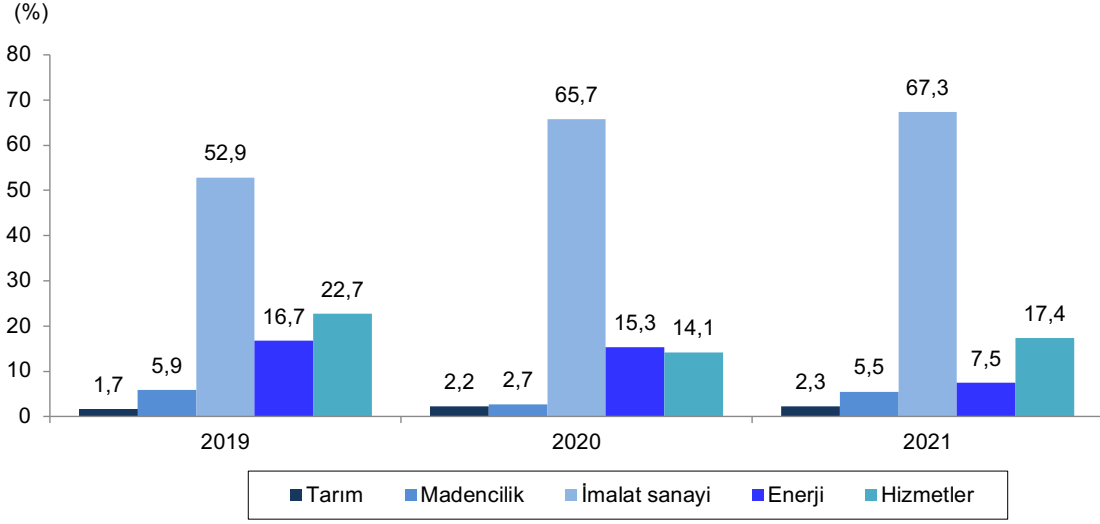
Sektörler	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Tarım	378	978	830	3.106	5.995	6.279	5.640	10.545	8.349
Madencilik	127	186	320	10.821	7.526	15.011	8.134	8.258	11.601
İmalat sanayi	3.436	7.233	9.450	97.148	180.962	185.162	133.480	221.120	316.493
Enerji	393	627	758	30.669	42.204	20.586	2.780	6.068	3.752
Hizmetler	1.277	1.401	1.382	41.729	38.939	47.890	51.581	49.785	40.898
Toplam	5.611	10.425	12.740	183.474	275.626	274.929	201.615	295.776	381.093
Değişim (%)									
Tarım	36,5	158,7	-15,1	21,4	93,0	4,7	5,6	87,0	-20,8
Madencilik	-19,6	46,5	72,0	167,6	-30,5	99,5	136,7	1,5	40,5
İmalat sanayi	3,2	110,5	30,7	-8,5	86,3	2,3	-3,4	65,7	43,1
Enerji	-34,8	59,5	20,9	43,4	37,6	-51,2	-21,0	118,3	-38,2
Hizmetler	-6,5	9,7	-1,4	-29,2	-6,7	23,0	-47,0	-3,5	-17,9
Toplam	-2,1	85,8	22,2	-5,0	50,2	-0,3	-18,6	46,7	28,8
Pay (%)									
Tarım	6,7	9,4	6,5	1,7	2,2	2,3	2,8	3,6	2,2
Madencilik	2,3	1,8	2,5	5,9	2,7	5,5	4,0	2,8	3,0
İmalat sanayi	61,2	69,4	74,2	52,9	65,7	67,3	66,2	74,8	83,0
Enerji	7,0	6,0	5,9	16,7	15,3	7,5	1,4	2,1	1,0
Hizmetler	22,8	13,4	10,8	22,7	14,1	17,4	25,6	16,8	10,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: STB.

2021 yılında bir önceki yıla göre tarım sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı %4,7 artarak 6.279 milyon TL, madencilik sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı %99,5 artarak 15.011 milyon TL, imalat sanayi sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı %2,3 artarak 185.162 milyon TL, hizmetler sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı %23,0 artarak 47.890 milyon TL olmuştur. Enerji sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı %51,2 azalarak 20.586 milyon TL'ye gerilemiştir.

2021 yılında da teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde en büyük payı %67,3 ile imalat sanayi sektörü alırken, onu %17,4 hizmetler sektörü, %7,5 ile enerji sektörü, %5,5 ile madencilik sektörü ve %2,3 ile tarım sektörü takip etmiştir. Bir önceki yıla göre enerji sektörünün payı azalırken diğer sektörlerin payı artmıştır (Grafik 23).

Grafik 23. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım)

Kaynak: STB.

2021 yılında toplam 12.740 teşvik belgeli yatırım ile 381.093 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Bunların %83,0'ünü oluşturan 316.493 kişinin imalat sanayi, %10,7'sini oluşturan 40.898 kişinin hizmetler, %3,0'ünü oluşturan 11.601 kişinin madencilik, %2,2'sini oluşturan 8.349 kişinin tarım ve %1,0'ünü oluşturan 3.752 kişinin enerji sektöründe istihdam edilmesi hedeflenmiştir.

2021 yılında komple yeni yatırımlar için verilen 7.453 teşvik belgesinin tutarı 164.656 milyon TL, tevsi yatırımlarına verilen 4.397 teşvik belgesinin tutarı 86.919 milyon TL ve bunların dışında kalan yatırımlar için verilen 890 teşvik belgesinin tutarı da 23.354 milyon TL olmuştur. Teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımların %59,9'unu komple yeni yatırımlar, %31,6'sını tevsi yatırımları ve %8,5'ini de bunların dışında kalan yatırımlar oluşturmuştur (Tablo 55).

Tablo 55. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırımın Mahiyeti	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Komple yeni yatırım	3.365	6.176	7.453	109.014	156.003	164.656	151.155	218.671	290.683
Tevsi	1.735	3.488	4.397	54.672	91.094	86.919	44.218	68.102	81.305
Diğer	511	761	890	19.787	28.529	23.354	6.242	9.003	9.105
Toplam	5.611	10.425	12.740	183.474	275.626	274.929	201.615	295.776	381.093
	Değişim (%)								
Komple yeni yatırım	-4,6	83,5	20,7	26,8	43,1	5,5	-12,6	44,7	32,9
Tevsi	-0,6	101,0	26,1	-29,7	66,6	-4,6	-35,4	54,0	19,4
Diğer	11,6	48,9	17,0	-32,9	44,2	-18,1	-2,6	44,2	1,1
Toplam	-2,1	85,8	22,2	-5,0	50,2	-0,3	-18,6	46,7	28,8
	Pay (%)								
Komple yeni yatırım	60,0	59,2	58,5	59,4	56,6	59,9	75,0	73,9	76,3
Tevsi	30,9	33,5	34,5	29,8	33,0	31,6	21,9	23,0	21,3
Diğer	9,1	7,3	7,0	10,8	10,4	8,5	3,1	3,0	2,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: STB.

2021 yılında yatırım teşvik belgesine bağlanan yatırımlarla istihdam edilmesi planlanan 381.093 kişinin %76,3'ünün komple yeni yatırımlarda, %21,3'ünün tevsî yatırımlarında ve %2,4'ünün de diğer yatırımlarda istihdam edilmesi öngörülmüştür.

Yatırım teşvik belgelerinin bölgelere göre dağılımında, 2021 yılında verilen toplam 274.929 milyon TL tutarındaki teşvik belgeli sabit yatırımlar içinde ilk sırayı %43,3'lük pay ile 1. bölge alırken, onu %19,8'lik pay ile 2. bölge, %16,0'lık pay ile 3. bölge izlemiştir. Muhtelif bölge olarak adlandırılan birden fazla ili kapsayan yatırımlar %0,5 ile teşviklerden yine en küçük payı almıştır (Tablo 56, Grafik 24).

Tablo 56. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Bölgeler ⁽¹⁾	Belge Sayısı		Sabit Yatırım (Milyon TL)					İstihdam (Kişi)				
			2020		2021		Değişim (%)	2020		2021		Değişim (%)
	2020	2021	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		Kişi Sayısı	Pay (%)	Kişi Sayısı	Pay (%)	
1. Bölge	4.417	5.492	96.424	35,0	119.120	43,3	23,5	88.877	30,0	100.177	26,3	12,7
2. Bölge	1.938	1.971	62.388	22,6	54.562	19,8	-12,5	43.463	14,7	41.176	10,8	-5,3
3. Bölge	1.396	1.694	49.261	17,9	43.948	16,0	-10,8	34.911	11,8	38.024	10,0	8,9
4. Bölge	839	813	26.287	9,5	22.446	8,2	-14,6	28.190	9,5	30.007	7,9	6,4
5. Bölge	707	648	24.766	9,0	15.800	5,7	-36,2	27.345	9,2	20.125	5,3	-26,4
6. Bölge	1.116	2.117	10.593	3,8	17.731	6,4	67,4	70.919	24,0	151.399	39,7	113,5
Muhtelif Bölge ⁽²⁾	12	5	5.907	2,1	1.321	0,5	-77,6	2.071	0,7	185	0,0	-91,1
Toplam	10.425	12.740	275.626	100,0	274.929	100,0	-0,3	295.776	100,0	381.093	100,0	28,8

Kaynak: STB.

(1): **1. Bölge:** Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Muğla,

2. Bölge: Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ, Yalova,

3. Bölge: Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak,

4. Bölge: Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize, Sivas,

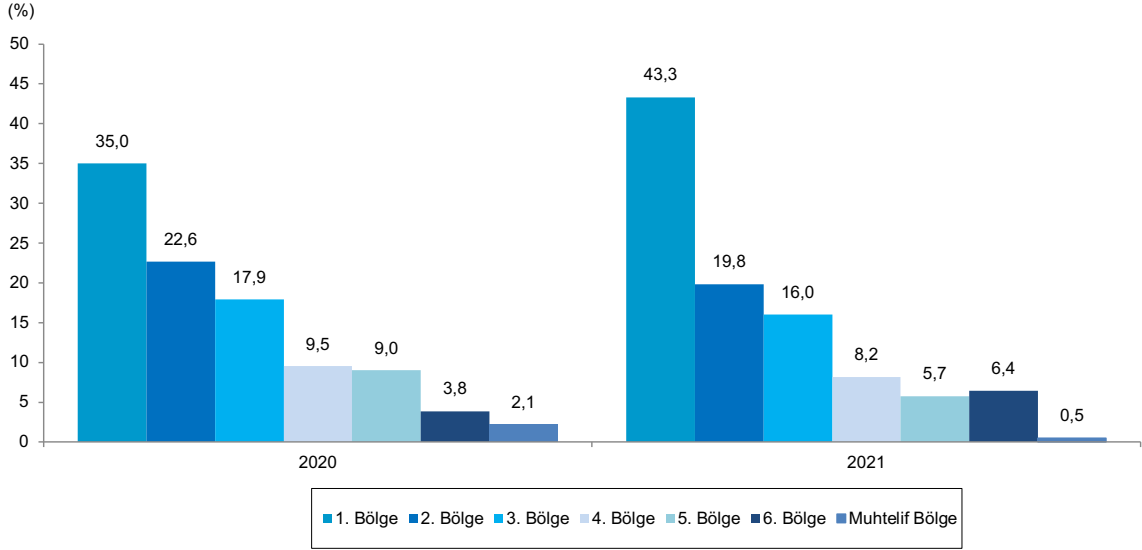
5. Bölge: Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat,

6. Bölge: Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van, Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri.

(2): Birden fazla ili kapsayan yatırımlar.

Grafik 24. Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım)

Kaynak: STB.

2021 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı geçen yıla göre sadece 1. bölge ve 6. bölgede artarken, diğer bölgelerin tamamında azalış göstermiştir. En yüksek oranlı azalışlar %77,6 ile muhtelif bölgede, %36,2 ile de 5. bölgede ve %14,6 ile 4. bölgede gerçekleşmiştir. Teşvik belgeli yatırımlar ile 1. bölgede 100.177, 2. bölgede 41.176, 3. bölgede 38.024, 4. bölgede 30.007, 5. bölgede 20.125, 6. bölgede 151.399 kişiye istihdam sağlanması öngörülmüştür.

2021 yılında yabancı sermayeli yatırımlara verilen teşvik tutarı %8,3 artarken, yerli sermayeli yatırımlara verilen teşvikler %1,0 azalmıştır. 2021 yılında toplam 12.740 yatırım teşvik belgesinin, 396'sı yabancı sermayeli ve 12.344'ü yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir. Yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarının %9,0'ı olan 24.614 milyon TL'si yabancı sermayeli ve %91,0'ı olan 250.315 milyon TL'si yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir (Tablo 57).

Yabancı sermayeli yatırımlara verilen teşviklerin 20.247 milyon TL'si bölgesel, 3.897 milyon TL'si genel, 470 milyon TL'si stratejik yatırım kapsamında olup, büyük ölçekli yatırım kapsamında teşvik belgesi verilmemiştir. Yerli sermayeli teşviklerin ise 175.077 milyon TL'si bölgesel, 72.506 milyon TL'si genel ve 2.732 milyon TL'si stratejik yatırım kapsamındadır.

2021 yılında teşvik belgeli yatırımlarla sağlanması öngörülen istihdamın %3,4'ü bölgesel, %0,6'sı genel yatırım sınıfında olmak üzere %4,0'ının yabancı sermaye yatırımlarıyla, %81,2'si bölgesel, %14,2'si genel ve %0,6'sı da stratejik yatırım sınıfında olmak üzere %96,0'ının da yerli sermaye yatırımlarıyla oluşturulması planlanmıştır.

Tablo 57. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Destek Sınıfı	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Yabancı Sermaye									
Bölgesel	227	238	250	12.755	16.623	20.247	10.087	13.435	12.807
Büyük Ölçekli	4	0	0	2.127	0	0	700	0	0
Genel	110	120	144	2.393	6.102	3.897	1.893	2.638	2.371
Stratejik Yatırım	1	0	2	1.490	0	470	500	0	155
Toplam	342	358	396	18.765	22.725	24.614	13.180	16.073	15.333
Yerli Sermaye									
Bölgesel	3.521	6.243	7.940	91.327	168.514	175.077	161.455	230.598	309.416
Büyük Ölçekli	2	0	0	453	0	0	130	0	0
Genel	1.742	3.815	4.390	67.227	80.779	72.506	25.672	48.124	54.075
Stratejik Yatırım	4	9	14	5.701	3.609	2.732	1.178	981	2.269
Toplam	5.269	10.067	12.344	164.708	252.902	250.315	188.435	279.703	365.760
Genel Toplam	5.611	10.425	12.740	183.473	275.626	274.929	201.615	295.776	381.093
Yabancı Sermaye Değişim (%)									
Bölgesel	0,9	4,8	5,0	-47,7	30,3	21,8	-7,3	33,2	-4,7
Büyük Ölçekli	0,0	-100,0	-	11,7	-100,0	-	44,3	-100,0	-
Genel	31,0	9,1	20,0	-5,3	155,0	-36,1	-2,2	39,4	-10,1
Stratejik Yatırım	-85,7	-100,0	-	-93,5	-100,0	-	-94,4	-100,0	-
Toplam	6,9	4,7	10,6	-63,8	21,1	8,3	-40,9	21,9	-4,6
Yerli Sermaye Değişim (%)									
Bölgesel	-2,8	77,3	27,2	10,5	84,5	3,9	-11,6	42,8	34,2
Büyük Ölçekli	-83,3	-100,0	-	-93,3	-100,0	-	-98,7	-100,0	-
Genel	-1,6	119,0	15,1	51,8	20,2	-10,2	-16,5	87,5	12,4
Stratejik Yatırım	-33,3	125,0	55,6	-25,7	-36,7	-24,3	-35,3	-16,7	131,3
Toplam	-2,6	91,1	22,6	16,5	53,5	-1,0	-16,4	48,4	30,8
Genel Toplam	-2,1	85,8	22,2	-5,0	50,2	-0,3	-18,6	46,7	28,8
Yabancı Sermaye Pay (%)									
Bölgesel	4,0	2,3	2,0	7,0	6,0	7,4	5,0	4,5	3,4
Büyük Ölçekli	0,1	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0
Genel	2,0	1,2	1,1	1,3	2,2	1,4	0,9	0,9	0,6
Stratejik Yatırım	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0
Toplam	6,1	3,4	3,1	10,2	8,2	9,0	6,5	5,4	4,0
Yerli Sermaye Pay (%)									
Bölgesel	62,8	59,9	62,3	49,8	61,1	63,7	80,1	78,0	81,2
Büyük Ölçekli	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Genel	31,0	36,6	34,5	36,6	29,3	26,4	12,7	16,3	14,2
Stratejik Yatırım	0,1	0,1	0,1	3,1	1,3	1,0	0,6	0,3	0,6
Toplam	93,9	96,6	96,9	89,8	91,8	91,0	93,5	94,6	96,0
Genel Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: STB.

1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler

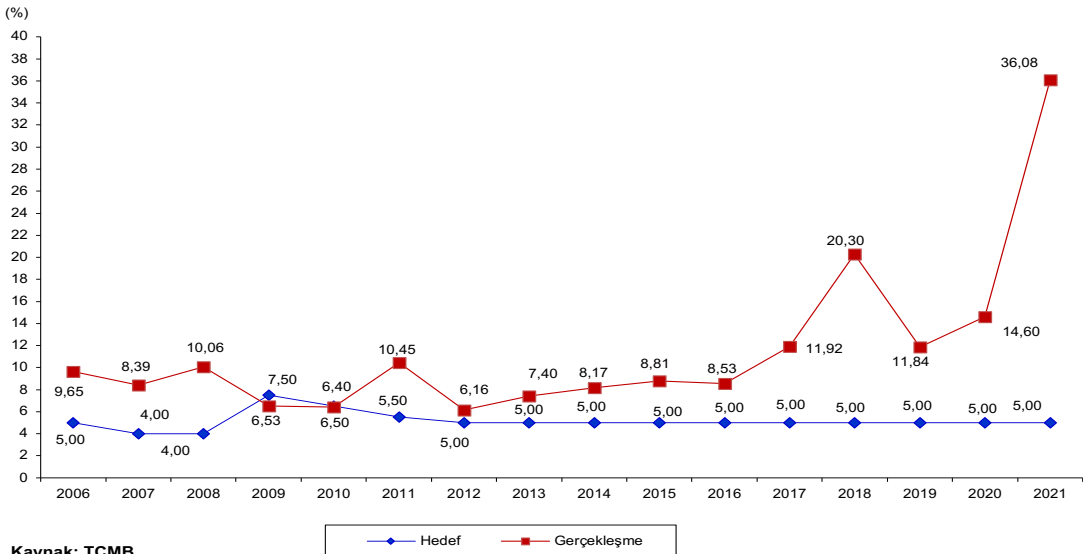
1.4.1 Enflasyon

1.4.1.1 Tüketici Fiyat Endeksi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. Bu amaç çerçevesinde 2021 Yılı Para ve Kur Politikası'nda TCMB'nin enflasyon hedeflemesi rejimini kararlı bir şekilde uygulayacağı vurgulanmıştır. Hükümetle birlikte belirlenen orta vadeli enflasyon hedefi %5 olarak korunmuştur. Yıl sonu enflasyon oranı olan enflasyon hedefinin 2 puan üstü ve altı belirsizlik aralığı olarak kabul edilmiştir. Yıl sonunda gerçekleşen enflasyonun belirsizlik aralığının dışında kalması halinde hesap verilebilirlik ilkesi gereği TCMB'nin hedeften sapmanın nedenlerini ve alınması gereken önlemleri yazılı olarak Hükümete bildirmesi ve kamuoyuna açıklaması kararlaştırılmıştır.

Enflasyon hedeflemesi rejimi ile 2005, 2009 ve 2010 yıllarında hedefin altında kalan enflasyon, 2012 yılında belirsizlik aralığı sınırında, diğer yıllarda ise belirsizlik aralığının üzerinde seyretmiştir. 2018 yılında enflasyon hedeflemesi rejimi altında en yüksek düzeyi olan %20,30'a yükselen enflasyon, 2019 yılında %11,84 düzeyine gerilemiştir. 2020 yılında döviz kuru, birikimli maliyet etkileri, uluslararası emtia fiyatlarındaki yukarı yönlü eğilim, enflasyon beklentilerindeki yükseliş ve gıda fiyatlarındaki gelişmelerle ivme kazanarak %14,60'a yükselmiştir. 2021 yılı sonunda bir önceki yıla göre 21,48 puan yükselerek %36,08 düzeyine çıkmıştır. Böylece %5 olan enflasyon hedefinin 31,08 puan, belirsizlik aralığının 29,08 puan üzerinde gerçekleşmiştir. Enflasyondaki yüksek oranlı artışta talep ve maliyet yönlü unsurlar, Türk lirasındaki değer kaybı, temel gıda ve emtia fiyatlarındaki artışlar, tedarik sürecinde yaşanan aksaklıklar ve arz kısıtları ile enflasyon beklentilerindeki yüksek seyir belirleyici olmuştur (Grafik 25).

Grafik 25. Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme

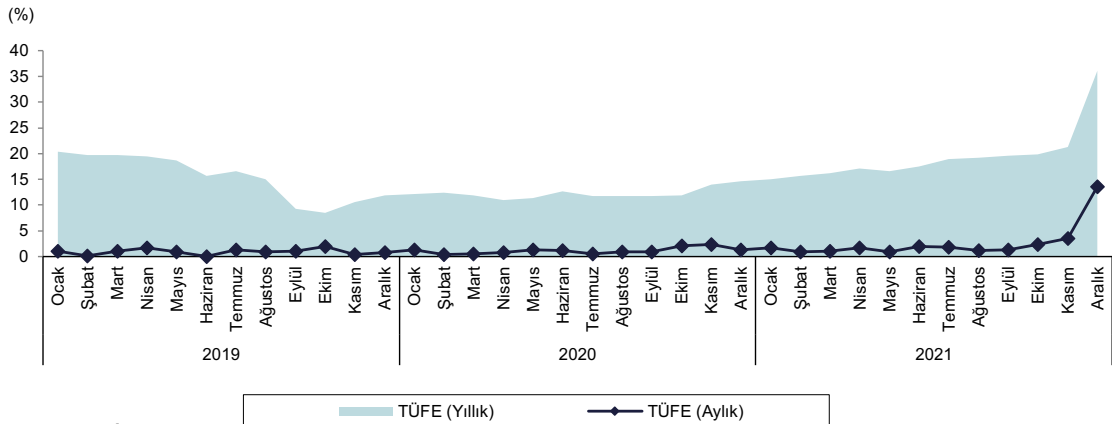

Kaynak: TCMB.

2021 yılında enflasyonun %5 hedefi etrafında belirlenen belirsizlik aralığının üzerinde gerçekleşmesiyle TCMB'nin Hükümete hesap verme sorumluluğu doğmuştur. Hedeflenen patikadan belirgin olarak sapmanın nedenleri ile hedeflere ulaşmak için alınan ve alınması gereken önlemlere yönelik olarak 31 Ocak 2022 tarihinde Hükümete açık mektup yazmıştır.

Tüketici fiyatları yıllık enflasyonu, Ocak ayında temel mal ve enerji gruplarında görülen fiyat artışıyla 2021 yılına 0,37 puanlık artışla %14,97 seviyesinde başlamış, Şubat ayında büyük ölçüde yine aynı gruptaki artışın etkisiyle %15,61'e yükselmiştir. Mart ayında koronavirüs salgınına ilişkin atılan kontrollü normalleşme adımlarıyla artan hizmet enflasyonu, baz etkisiyle artan enerji fiyatları ve temel mal fiyatlarındaki artıştan kaynaklı olarak %16,19 düzeyine çıkmıştır. Nisan ayında gıda dışındaki ana kalemlerde yıllık enflasyon yükselirken, baz etkisine bağlı olarak artan enerji fiyatları Nisan ayında enflasyonun %17,14 seviyesine yükselmesinde belirleyici olmuştur. Mayıs ayında kontrollü normalleşmenin etkisiyle hizmet enflasyonundaki artışa rağmen, enerji ve temel mal gruplarındaki gerilemenin etkisiyle yıllık enflasyon %16,59 düzeyine düşmüştür. Haziran ayında döviz kuru gelişmelerinin yansımaları ve emtia fiyatlarındaki birikimli artışla yükselen temel mal grubu fiyatları ve gıda fiyatlarındaki artış nedeniyle enflasyon %17,53 seviyesine çıkmıştır. Gıda ve enerji fiyatlarındaki artışın belirleyici olduğu Temmuz ayında enflasyon %18,95'e yükselmiştir. Dünyada ve ülkemizde etkili olan tarımsal kuraklık tüketici fiyatlarını olumsuz yönde etkilemiş, taze meyve ve sebze fiyatlarındaki artışın etkisiyle yükselen gıda fiyatları Ağustos ayında enflasyonun %19,25 seviyesine yükselmesinde belirleyici olmuştur. Petrol, doğalgaz ve kömür fiyatlarındaki artışlarla birlikte yükselen enerji fiyatları ile süregelen açılma ve okulların açılmasına bağlı artan hizmet fiyatları Eylül ayında enflasyonun %19,58'e yükselmesine neden olmuştur. Ekim ayında enerji ve tütün ürünleri fiyatlarındaki artışın etkisiyle %19,89'a ulaşan enflasyon, Kasım ayında enerji ve hizmet grubundaki yüksek fiyat artışları neticesinde %21,31 seviyesine çıkmıştır. Aralık ayında enflasyon tüm ana gruplarda artış göstererek %36,08 düzeyine yükselmiştir. Bu yükselişte temel mal ve gıda alt gruplarındaki artış esas belirleyici olmuştur. Tüketici enflasyonunda aylık bazda en düşük düzey %0,89 artış ile Mayıs ayında, en yüksek düzey ise %13,58 artış ile Aralık ayında gerçekleşmiştir (Grafik 26).

Grafik 26. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

2021 yılı sonu itibarıyla gıda ve alkolsüz içecekler, ev eşyası, ulaştırma ile lokanta ve oteller ana harcama grupları endekslerinin değişim oranları Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) genel endeks değişim oranının üzerinde kalmıştır. Bunların dışında kalan alkollü içecekler ve tütün, giyim ve ayakkabı, konut, sağlık, haberleşme, eğlence ve kültür, eğitim ile çeşitli mal ve hizmetler ana harcama grupları fiyat endeksi değişim oranları ise TÜFE genel endeks değişim oranının altında kalmıştır (Tablo 58, Grafik 27).

Ana harcama grupları itibarıyla en yüksek fiyat artışı %53,66 ile ulaştırma grubunda görülmüşken, onu %43,80 ile gıda ve alkolsüz içecekler, %40,95 ile ev eşyası ve %40,85 ile lokanta ve oteller grubundaki artışlar izlemiştir. En düşük fiyat artışı ise %8,76 ile haberleşme grubunda gerçekleşmiş onu, %17,23 ile eğitim, %20,02 ile alkollü içecekler ve tütün grubundaki artışlar takip etmiştir. Fiyatlar tüm ana harcama gruplarında bir önceki yılın üzerinde artış göstermiştir.

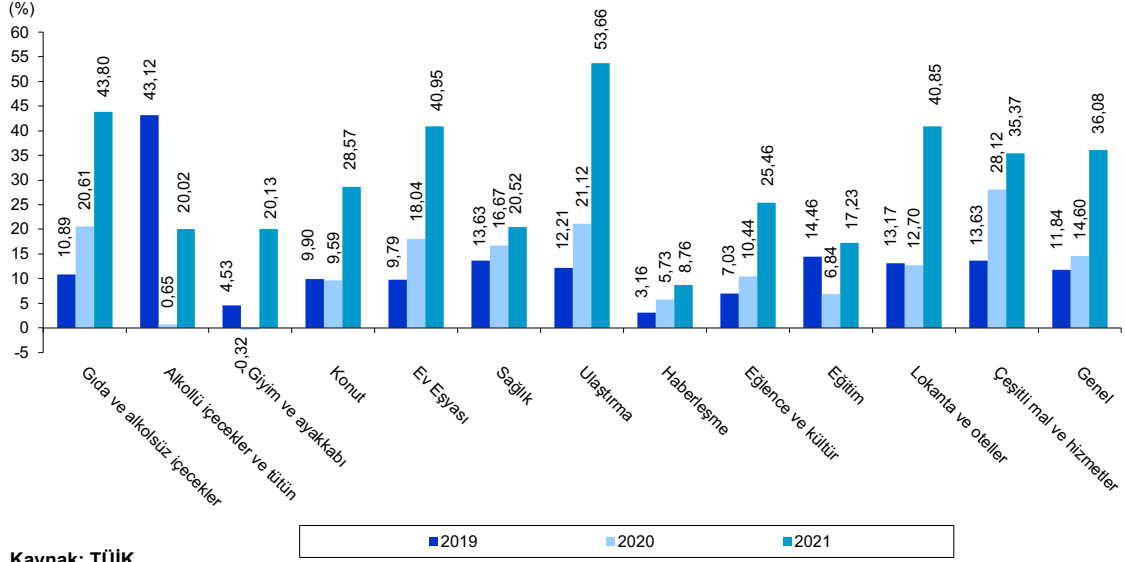
Tablo 58. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Ana Harcama Grupları	2019		2020		2021	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Gıda ve alkolsüz içecekler	492,33	19,54	560,52	13,85	696,59	24,28
Alkollü içecekler ve tütün	744,31	24,35	866,10	16,36	907,22	4,75
Giyim ve ayakkabı	241,76	5,61	255,65	5,74	276,98	8,35
Konut	452,19	13,42	508,24	12,40	598,29	17,72
Ev Eşyası	357,15	19,00	393,35	10,14	491,89	25,05
Sağlık	252,12	17,12	288,39	14,38	341,46	18,40
Ulaştırma	404,04	9,80	453,22	12,17	573,81	26,61
Haberleşme	149,33	6,36	155,77	4,31	165,96	6,54
Eğlence ve kültür	285,38	14,48	305,28	6,97	344,31	12,78
Eğitim	387,58	13,53	428,32	10,51	479,03	11,84
Lokanta ve oteller	623,72	17,55	699,11	12,09	849,64	21,53
Çeşitli mal ve hizmetler	552,85	22,01	677,52	22,55	809,44	19,47
Genel	418,24	15,18	469,59	12,28	561,61	19,60
	Yıl Sonu					
Gıda ve alkolsüz içecekler	504,14	10,89	608,06	20,61	874,42	43,80
Alkollü içecekler ve tütün	866,65	43,12	872,31	0,65	1.046,98	20,02
Giyim ve ayakkabı	265,38	4,53	264,54	-0,32	317,78	20,13
Konut	487,44	9,90	534,18	9,59	686,80	28,57
Ev Eşyası	373,05	9,79	440,35	18,04	620,66	40,95
Sağlık	259,18	13,63	302,38	16,67	364,42	20,52
Ulaştırma	425,08	12,21	514,86	21,12	791,13	53,66
Haberleşme	152,41	3,16	161,14	5,73	175,25	8,76
Eğlence ve kültür	288,59	7,03	318,72	10,44	399,87	25,46
Eğitim	409,15	14,46	437,14	6,84	512,48	17,23
Lokanta ve oteller	654,18	13,17	737,25	12,70	1.038,39	40,85
Çeşitli mal ve hizmetler	576,22	13,63	738,27	28,12	999,42	35,37
Genel	440,50	11,84	504,81	14,60	686,95	36,08

Kaynak: TÜİK.

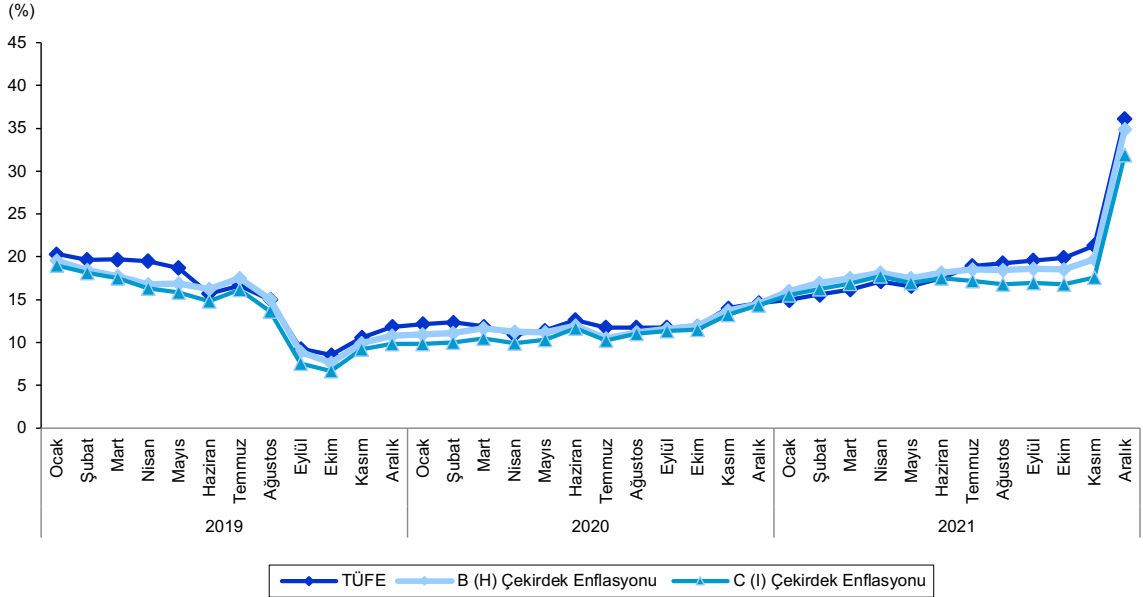
Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

Enflasyonun geleceğini tahmin etmede ve para politikasının belirlenmesinde etkili olduğundan TCMB tarafından takip edilen işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç tutularak hesaplanan B ve enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç tutularak hesaplanan C çekirdek enflasyon göstergeleri 2021 yılında bir önceki yıla göre yüksek artışlarla yıllık bazda sırasıyla %34,89 ve %31,88 olmuştur (Tablo 59, Grafik 28).

Grafik 28. TÜFE, B (H) ve C (I) Çekirdek Enflasyonu (Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

Tablo 59. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi

Grup/Kapsam	(2003=100)					
	2019		2020		2021	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
			Oniki Aylık Ortalama			
1. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri						
A Mevsimlik ürünler hariç TÜFE	431,49	15,45	486,77	12,81	586,39	20,47
B ⁽¹⁾ İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE	370,82	14,36	414,67	11,83	495,73	19,55
C ⁽²⁾ Enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE	355,35	13,45	395,12	11,19	467,37	18,28
D İşlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE	386,83	14,01	433,38	12,03	520,01	19,99
E Alkollü içecekler ve tütün hariç TÜFE	404,72	14,75	453,76	12,12	546,56	20,45
F Yönetilen-yönlendirilen fiyatlar hariç TÜFE	412,67	15,07	460,83	11,67	558,55	21,20
2. Mallar	417,45	15,62	469,66	12,51	571,57	21,70
Enerji	409,26	10,74	442,41	8,10	534,84	20,89
Gıda ve alkolsüz içecekler	492,33	19,54	560,52	13,85	696,59	24,28
İşlenmemiş gıda	543,73	20,28	612,60	12,67	757,16	23,60
İşlenmiş gıda	446,07	18,84	512,34	14,86	639,88	24,89
Enerji ve gıda dışı mallar	362,79	14,84	410,23	13,08	492,10	19,96
Temel mallar ⁽³⁾	292,60	12,90	323,62	10,60	396,37	22,48
Giyim ve ayakkabı ⁽⁴⁾	239,85	5,39	253,25	5,59	273,92	8,16
Dayanıklı mallar (Altın hariç)	269,55	10,43	312,11	15,79	404,57	29,62
Diğer temel mallar	361,46	22,35	388,88	7,59	474,65	22,06
Alkollü içecekler, tütün ve altın	822,78	24,99	1.019,86	23,95	1.122,37	10,05
3. Hizmet	422,58	14,00	471,96	11,68	540,47	14,52
Kira	504,07	10,11	551,20	9,35	607,70	10,25
Lokanta ve oteller	623,72	17,55	699,11	12,09	849,64	21,53
Ulaştırma hizmetleri ⁽⁵⁾	428,00	12,23	486,84	13,75	550,06	12,99
Haberleşme hizmetleri ⁽⁵⁾	174,37	8,77	183,94	5,49	196,42	6,79
Diğer hizmetler	423,93	15,57	481,63	13,61	557,06	15,66
	Yıl Sonu					
1. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri						
A Mevsimlik ürünler hariç TÜFE	455,98	12,83	524,06	14,93	723,44	38,05
B ⁽¹⁾ İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE	390,36	10,76	447,05	14,52	603,02	34,89
C ⁽²⁾ Enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE	372,63	9,81	425,97	14,31	561,77	31,88
D İşlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE	409,18	11,04	466,88	14,10	637,09	36,46
E Alkollü içecekler ve tütün hariç TÜFE	423,94	10,45	489,64	15,50	670,34	36,90
F Yönetilen-yönlendirilen fiyatlar hariç TÜFE	429,26	9,95	500,17	16,52	695,94	39,14
2. Mallar	440,97	11,65	510,93	15,87	720,91	41,10
Enerji	443,55	10,98	468,55	5,64	669,68	42,93
Gıda ve alkolsüz içecekler	504,14	10,89	608,06	20,61	874,42	43,80
İşlenmemiş gıda	529,31	6,10	668,72	26,34	935,05	39,83
İşlenmiş gıda	478,23	15,39	552,46	15,52	815,29	47,57
Enerji ve gıda dışı mallar	387,67	12,39	451,04	16,35	624,57	38,47
Temel mallar ⁽³⁾	307,75	7,48	360,80	17,24	507,09	40,55
Giyim ve ayakkabı ⁽⁴⁾	263,43	4,32	261,94	-0,57	314,13	19,92
Dayanıklı mallar (Altın hariç)	282,86	10,27	368,85	30,40	549,33	48,93
Diğer temel mallar	369,86	5,83	418,37	13,12	586,81	40,26
Alkollü içecekler, tütün ve altın	942,55	39,10	1.066,42	13,14	1.363,98	27,90
3. Hizmet	441,77	12,30	493,30	11,66	603,44	22,33
Kira	525,49	10,05	573,13	9,07	643,07	12,20
Lokanta ve oteller	654,18	13,17	737,25	12,70	1.038,39	40,85
Ulaştırma hizmetleri ⁽⁵⁾	460,09	15,03	499,91	8,65	609,85	21,99
Haberleşme hizmetleri ⁽⁵⁾	180,78	6,92	189,58	4,87	201,56	6,32
Diğer hizmetler	439,27	13,40	505,79	15,14	620,14	22,61

Kaynak: TÜİK.

(1) Eski özel kapsamlı H göstergesinin devamıdır.

(2) Eski özel kapsamlı I göstergesinin devamıdır.

(3) Temel mallar özel kapsamlı C göstergesinden hizmet kapsamı çıkartıldığında geriye kalan mallardan oluşmaktadır.

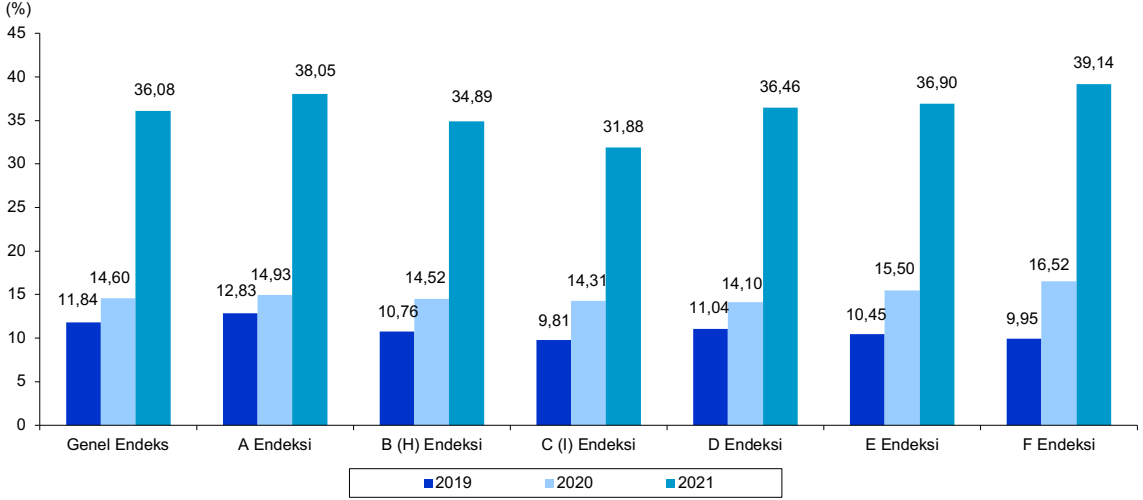
(4) Giyim ve ayakkabı grubunda sadece mallar kapsamaktadır.

(5) Sadece hizmetler kapsamaktadır.

Mevsimlik ürünler hariç A fiyat göstergesi %38,05 artış gösterirken işlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç tutulan D fiyat göstergesi %36,46, alkollü içecekler ve tütün hariç tutulan E fiyat göstergesi %36,90 ve yönetilen-yönlendirilen fiyatlar hariç tutulan F fiyat göstergesi %39,14 artış göstermiştir (Grafik 29).

Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

Çekirdek göstergelerin enflasyon artışında döviz kuru gelişmeleri önemli rol oynamıştır. Türk lirasında yaşanan değer kayıpları fiyatlama davranışlarını etkileyerek döviz kuru geçişkenliğini artırmıştır. İç ve dış talebin de güçlü seyretmesiyle enflasyonda sert yükselişler meydana gelmiştir.

Mal grubu enflasyonu yıl sonu itibarıyla %41,10 olurken, fiyatlar alt grubu olan enerjide %42,93, gıda ve alkolsüz içeceklerde %43,80, enerji ve gıda dışı mallarda %38,47 artmıştır. Gıda grubundaki fiyat artışlarında işlenmiş gıda, enerji ve gıda dışı mal gruplarındaki fiyat artışlarında dayanıklı mallar (altın hariç) öncülük etmiştir.

Hizmet grubu yıllık enflasyonu, salgın dolayısıyla kapanmanın yaşandığı süreçten sonra kontrollü normalleşme adımlarının atılmaya başlanmasıyla birlikte özellikle lokanta ve oteller grubundaki artışın etkisiyle yüksek bir artış eğilimi göstermiştir. Biriken maliyet baskısıyla talebin artması neticesinde hizmet enflasyonu bir önceki yıla göre 10,67 puanlık artışla %22,33 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bölgesel Düzeyde TÜFE

2021 yılı TÜFE rakamlarının İBBS Düzey-2'ye göre yıllık artış oranları incelendiğinde, en yüksek artışın %42,64 ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illerini kapsayan TRA2 bölgesinde olduğu, ardından ikinci sırada %42,08 ile Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane illerini kapsayan TR90 bölgesinin, üçüncü sırada %41,97 ile Samsun, Tokat, Çorum, Amasya illerini kapsayan TR83 bölgesinin geldiği görülmektedir. İBBS Düzey-2'ye göre en

düşük fiyat artışı ise %32,75 ile İstanbul TR10 bölgesinde gerçekleşirken, onu ikinci sırada %34,00 ile İzmir TR31 bölgesi, üçüncü sırada %35,34 ile Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgelerini kapsayan TR41 bölgesi izlemiştir (Tablo 60).

Tablo 60. Bölgelere Göre Tüketici Fiyat Endeksi

		(2003=100)					
		2019		2020		2021	
		Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	Oniki Aylık Ortalama					
TR10	İstanbul	420,79	14,61	473,13	12,44	561,12	18,60
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	420,14	15,53	469,10	11,65	561,66	19,73
TR22	Balıkesir, Çanakkale	441,30	15,92	498,94	13,06	596,65	19,58
TR31	İzmir	435,65	15,93	491,13	12,74	584,26	18,96
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	437,88	16,80	490,22	11,95	595,65	21,51
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	422,11	16,21	473,87	12,26	571,36	20,57
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	417,96	15,47	472,10	12,95	564,81	19,64
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	426,33	14,78	480,51	12,71	579,06	20,51
TR51	Ankara	418,63	12,41	467,96	11,79	554,00	18,39
TR52	Konya, Karaman	427,86	15,69	478,85	11,92	575,89	20,27
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	411,36	15,78	462,58	12,45	562,65	21,63
TR62	Adana, Mersin	441,78	16,67	495,78	12,22	591,64	19,33
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	424,35	15,36	474,02	11,70	570,26	20,30
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	428,76	16,12	482,12	12,44	585,22	21,39
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	437,87	15,73	492,60	12,50	593,20	20,42
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	421,08	15,13	471,68	12,02	571,66	21,20
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	415,86	16,02	459,97	10,61	556,46	20,98
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	426,89	15,95	481,67	12,83	586,44	21,75
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	428,56	16,29	480,65	12,16	585,84	21,88
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	428,22	16,28	484,99	13,25	584,36	20,49
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	443,69	17,18	490,81	10,62	590,17	20,25
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	420,02	15,07	466,72	11,12	575,01	23,20
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	436,10	17,61	488,53	12,02	580,75	18,88
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	438,65	15,73	494,11	12,65	592,80	19,97
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	442,18	17,66	499,89	13,05	603,77	20,78
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	395,46	16,42	444,10	12,30	531,24	19,62
TR	Türkiye	418,24	15,18	469,59	12,28	561,61	19,60
Yıl Sonu							
TR10	İstanbul	444,55	12,16	507,60	14,18	673,82	32,75
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	442,95	12,46	500,98	13,10	687,84	37,30
TR22	Balıkesir, Çanakkale	466,46	12,94	532,15	14,08	723,18	35,90
TR31	İzmir	459,63	12,45	526,25	14,49	705,15	34,00
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	460,79	12,74	527,76	14,53	741,53	40,51
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	443,07	11,71	507,60	14,56	709,75	39,82
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	440,84	12,09	507,11	15,03	686,33	35,34
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	448,26	11,36	517,03	15,34	715,67	38,42
TR51	Ankara	440,55	10,32	499,95	13,48	678,38	35,69
TR52	Konya, Karaman	449,10	11,84	514,28	14,51	715,93	39,21
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	432,53	12,33	499,63	15,51	694,40	38,98
TR62	Adana, Mersin	464,66	12,52	534,68	15,07	726,58	35,89
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	446,51	11,42	512,53	14,79	702,51	37,07
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	453,11	12,75	521,00	14,98	726,32	39,41
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	461,69	12,42	529,49	14,69	735,41	38,89
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	441,08	11,19	509,06	15,41	718,81	41,20
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	436,03	11,22	497,58	14,12	701,74	41,03
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	447,99	11,29	523,55	16,87	743,28	41,97
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	448,84	11,91	519,00	15,63	737,42	42,08
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	454,04	13,65	525,69	15,78	731,55	39,16
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	463,57	10,98	526,42	13,56	750,86	42,64
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	442,15	11,56	501,55	13,43	709,62	41,49
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	458,98	11,74	524,18	14,21	714,82	36,37
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	459,62	10,53	531,28	15,59	730,45	37,49
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	463,62	10,94	544,80	17,51	754,37	38,47
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	419,17	11,44	477,37	13,88	654,26	37,06
TR	Türkiye	440,50	11,84	504,81	14,60	686,95	36,08

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.2 Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

Döviz kurlarında yaşanan değişime bağlı olarak Türk lirasındaki değer kaybı, emtia fiyatlarındaki yüksek seyir, taşıma maliyetlerindeki artışlar ve tedarik zincirinde yaşanan aksamlar, bazı sektörlerdeki arz kısıtları ve güçlü talep koşulları nedeniyle 2021 yılında üretici fiyatları kaynaklı baskılar güçlü seyretmiştir. Böylece 2020 yılında %25,15 artan Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE), 2021 yılında bir önceki yıla göre 54,74 puan artarak %79,89 seviyesine yükselmiştir.

2021 yılında sanayinin alt sektörlerinden, elektrik, gaz üretimi ve dağıtım sektörü fiyatları %117,14, imalat sanayi sektörü fiyatları %77,44, madencilik ve taşocakçılığı sektörü fiyatları %62,84, su temini sektörü fiyatları %33,99 artış göstermiştir (Tablo 61, Grafik 30).

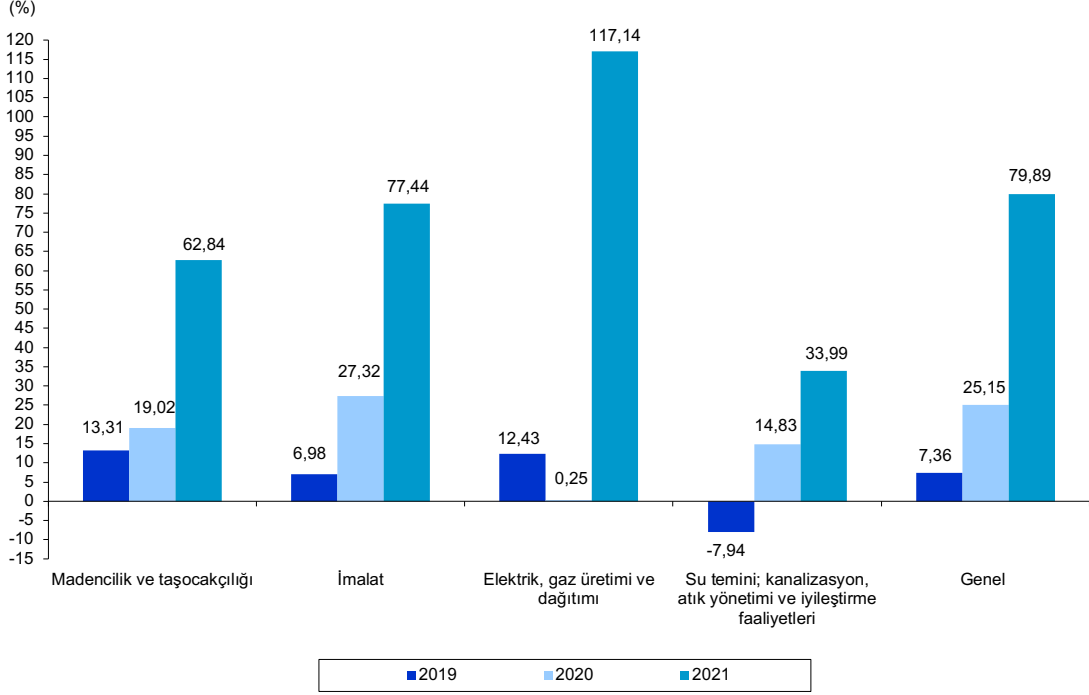
Tablo 61. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

(2003=100)

	2019		2020		2021	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Sektörler						
Madencilik ve taşocakçılığı	570,75	17,46	640,30	12,19	850,00	32,75
İmalat	445,77	16,30	501,60	12,52	727,41	45,02
Elektrik, gaz üretimi ve dağıtım	385,63	35,03	414,72	7,54	545,98	31,65
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	303,88	-3,70	331,79	9,19	429,81	29,54
Genel	445,86	17,56	500,17	12,18	719,53	43,86
	Yıl Sonu					
Madencilik ve taşocakçılığı	587,91	13,31	699,71	19,02	1.139,39	62,84
İmalat	452,25	6,98	575,81	27,32	1.021,73	77,44
Elektrik, gaz üretimi ve dağıtım	412,06	12,43	413,07	0,25	896,96	117,14
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	304,76	-7,94	349,97	14,83	468,93	33,99
Genel	454,08	7,36	568,27	25,15	1.022,25	79,89

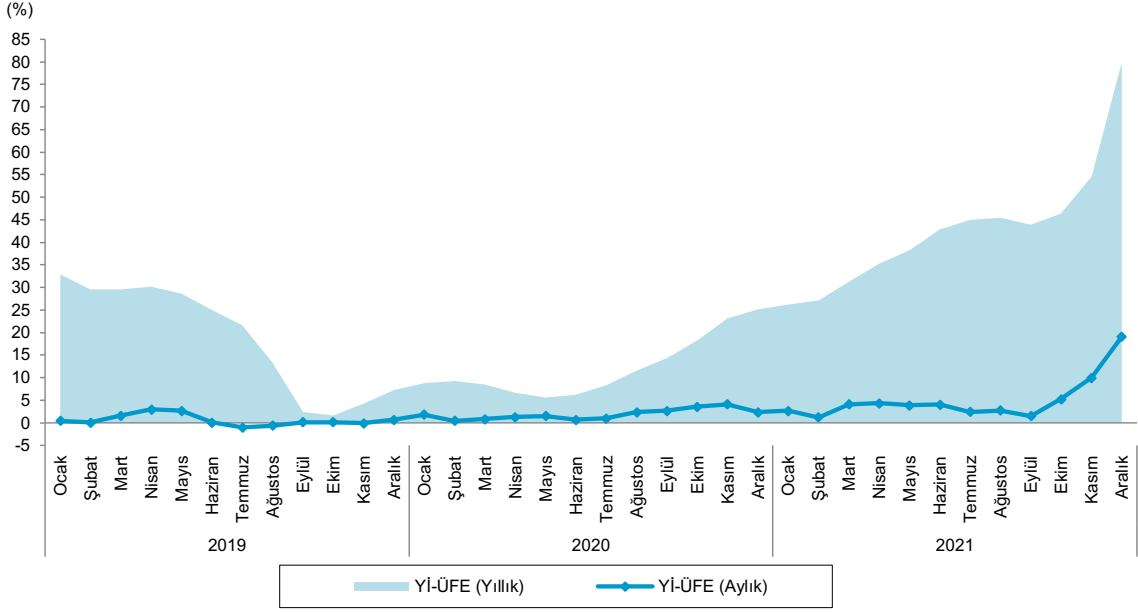
Kaynak: TÜİK.

Grafik 30. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

2021 yılı Ocak ayına %26,16 artış ile başlayan, Şubat ayında %27,09, Mart ayında %31,20 olan Yİ-ÜFE yıllık değişiminde küresel emtia fiyatlarındaki devam eden artışlar, döviz kurunun birikimli yansımaları, arz kısıtları ve tedarik zincirinde süregelen sorunlar etkili olmuştur. Küresel emtia fiyatlarındaki tarımsal emtia ve endüstriyel metal fiyatları kaynaklı birikimli artışlar, döviz kuru gelişmeleri, devam eden arz kısıtları ve düşük baz etkisi ile Yİ-ÜFE artış oranı Nisan ayında %35,17'ye, Mayıs ayında %38,33'e Haziran ayında %42,89'a yükselmiştir. Birikimli dış fiyat baskıları, enerji ve ara malı fiyatlarındaki gelişmeler ve devam eden arz kısıtları üretici fiyatları üzerinde belirleyici olmaya devam etmiş, Temmuz ayında %44,92 seviyesine yükselen Yİ-ÜFE değişim oranı, Ağustos ayında %45,52, Eylül ayında %43,96 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yıl genelinde sürekli artış eğiliminde olan Yİ-ÜFE enflasyon oranında Eylül ayında görülen gerilemede petrol ve ana metal hariç imalat sanayi fiyatlarının eğilimi etkili olmuştur. Yİ-ÜFE Ekim ayında %46,31, Kasım ayında %54,62 ve Aralık ayında %79,89 artmıştır. Bu yüksek oranlı artışlarda Türk lirasındaki değer kaybı, başta enerji ve tarımsal ürünler olmak üzere devam eden emtia fiyat artışları, arz kısıtları, tedarik zincirindeki aksamalar belirleyici olmuştur. Yİ-ÜFE enflasyonu aylık bazda en yüksek düzeye %19,08 artış ile Aralık ayında ulaşırken, en düşük değerini %1,22 artış ile Şubat ayında almıştır (Grafik 31).

Grafik 31. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

YI-ÜFE'de ana sanayi grupları sınıflamasına göre 2021 yılı sonunda en yüksek artış enerji arzının talep artışına yetişememesi ve döviz kuru gelişmelerine bağlı olarak %122,76 ile enerji fiyatlarında gerçekleşmiştir. Onu %92,13 ile ara malı fiyatları, %54,23 ile dayanıksız tüketim malı fiyatları ve %51,17 ile sermaye malı fiyatlarındaki artışlar izlemiştir. En az artış gösteren grup ise %46,16 ile dayanıklı tüketim malı fiyatları olmuştur (Tablo 62, Grafik 32).

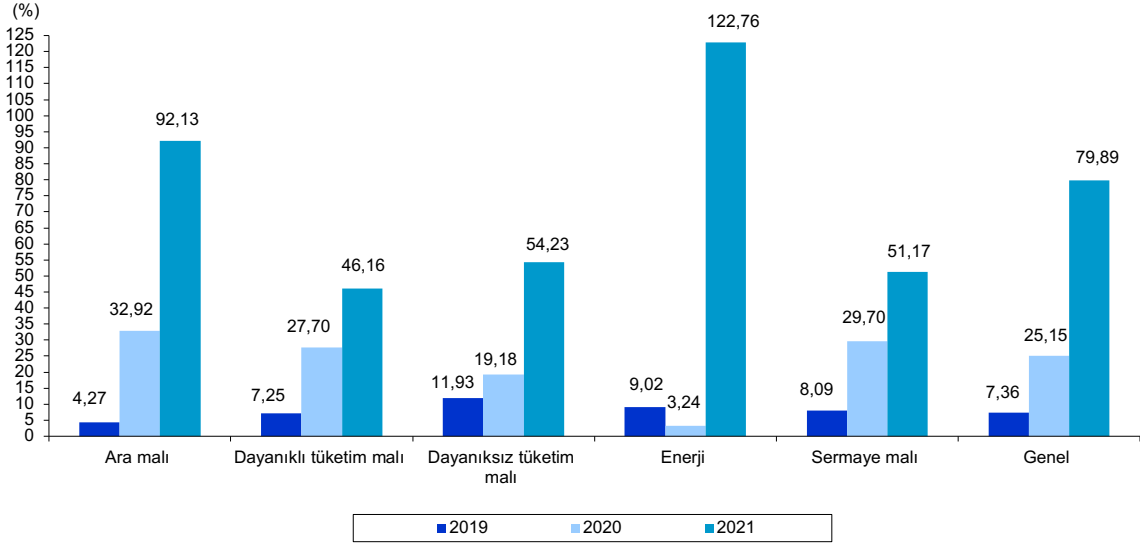
Tablo 62. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

(2003=100)

	2019		2020		2021	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
Oniki Aylık Ortalama						
Ara malı	477,88	15,69	543,52	13,73	831,77	53,03
Dayanımlı tüketim malı	312,69	14,82	364,22	16,48	479,52	31,66
Dayanımsız tüketim malı	364,06	18,30	410,22	12,68	534,61	30,32
Enerji	608,92	23,52	605,18	-0,61	915,25	51,24
Sermaye malı	390,91	18,23	455,11	16,42	595,60	30,87
Genel	445,86	17,56	500,17	12,18	719,53	43,86
Yıl Sonu						
Ara malı	478,58	4,27	636,11	32,92	1.222,16	92,13
Dayanımlı tüketim malı	320,51	7,25	409,29	27,70	598,22	46,16
Dayanımsız tüketim malı	377,54	11,93	449,94	19,18	693,94	54,23
Enerji	633,77	9,02	654,28	3,24	1.457,48	122,76
Sermaye malı	398,34	8,09	516,63	29,70	780,98	51,17
Genel	454,08	7,36	568,27	25,15	1.022,25	79,89

Kaynak: TÜİK.

Grafik 32. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.3 Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi

2020 yılında %21,24 olan Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi (Tarım-ÜFE) artışı, 2021 yılı sonu itibarıyla 15,15 puan artarak %36,39 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yıl genelinde küresel kuraklık ve yakıt, ilaç, gübre gibi temel ithal ara malları fiyatlarındaki artış maliyetlerde yükselmeye yol açarak tarım sektörü fiyatlarında yukarı yönlü baskı oluşturmuştur. Tarım-ÜFE alt sektörlerinden, ormancılık ürünlerinde %129,65, tarım ve avcılık ürünlerinde %34,62 ve balıkçılık ürünlerinde %35,40 artış gerçekleşmiştir (Tablo 63).

Tablo 63. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi

(2015=100)

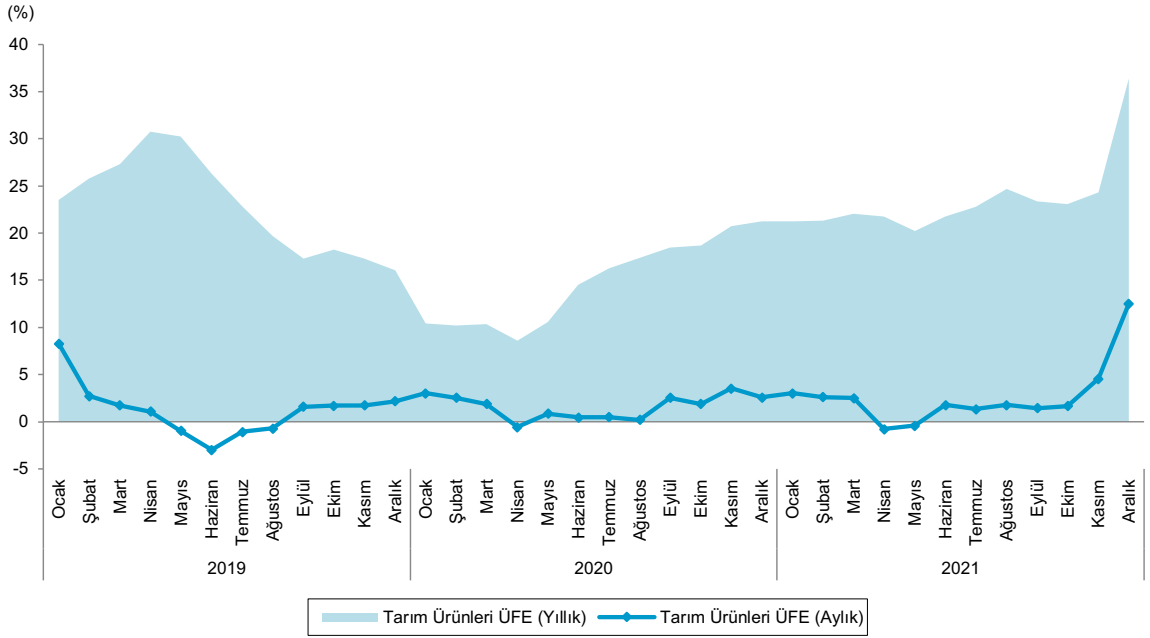
Sektörler	2019		2020		2021	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
Oniki Aylık Ortalama						
Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	158,05	23,34	181,80	15,03	223,03	22,68
Tek yıllık bitkisel ürünler	158,46	28,14	175,48	10,74	218,92	24,76
Çok yıllık bitkisel ürünler	155,56	30,70	190,24	22,30	226,61	19,12
Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler	159,12	13,46	184,89	16,20	226,29	22,39
Ormancılık ürünleri ve ilgili hizmetler	158,32	10,67	176,53	11,50	299,29	69,55
Balıkçılık ve diğer balıkçılık ürünleri	165,34	12,74	180,35	9,08	230,13	27,60
Genel	158,24	22,74	181,65	14,80	224,76	23,73
Yıl Sonu						
Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	164,83	16,35	200,20	21,46	269,51	34,62
Tek yıllık bitkisel ürünler	153,87	8,75	191,39	24,38	291,08	52,09
Çok yıllık bitkisel ürünler	181,26	39,87	226,32	24,86	230,60	1,89
Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler	169,03	12,79	195,08	15,41	265,58	36,14
Ormancılık ürünleri ve ilgili hizmetler	151,25	10,90	179,80	18,88	412,93	129,65
Balıkçılık ve diğer balıkçılık ürünleri	169,17	10,10	194,74	15,12	263,67	35,40
Genel	164,67	16,07	199,64	21,24	272,29	36,39

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında Tarım-ÜFE değişim oranı, döviz kuru gelişmeleri ile üretim maliyetleri ve arz koşullarında yaşanan olumsuz gelişmelerin fiyatlara yansımaları sonucunda yüksek bir seyir izlemiştir. Yıllık bazda en düşük değerini %20,20 ile Mayıs ayında alırken, en yüksek düzeyine %36,39 ile Aralık ayında ulaşmıştır.

Tarım-ÜFE’de aylık bazda Nisan ayında %0,79 ve Mayıs ayında %0,43 küçülme olurken, en yükseği %12,51 ile Aralık ayı olmak üzere diğer aylarda artış olmuştur (Grafik 33).

Grafik 33. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.4 Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi

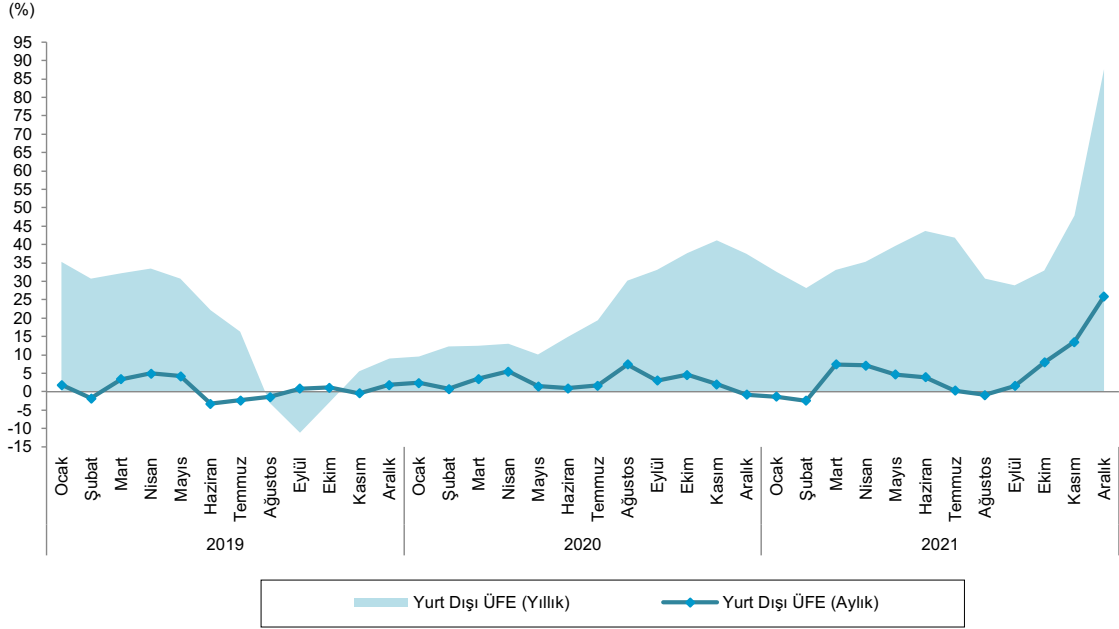
2020 yılı sonunda %37,56 artış olan ülke sınırları içinde üretimi yapılarak yurt dışına ihraç edilen malların üretici fiyatlarındaki değişimi ölçen Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi (YD-ÜFE) değişim oranı, 2021 yıl sonu itibarıyla 50,08 puanlık artışla %87,64'e yükselmiştir. YD-ÜFE artışındaki yükselişin temel nedenleri küresel salgının yarattığı arz kısıtları ve girdi maliyetlerindeki artış olmuştur. YD-ÜFE’de sanayi alt sektörlerinden madencilik ve taşocakçılığı sektöründe %84,76, imalat sanayi sektöründe %87,69 artış gerçekleşmiştir. Ana sanayi grupları sınıflamasına göre enerji fiyatları %176,93 ile en yüksek artış gösteren sektör olurken, onu %103,39 ile ara malı fiyatları, %76,38 ile dayanıklı tüketim fiyatları, %72,60 ile sermaye malı fiyatları ve %68,17 ile dayanıksız tüketim malı fiyatlarındaki artışlar izlemiştir (Tablo 64).

Tablo 64. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi

	(2010=100)					
	2019		2020		2021	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Sektörler						
Madencilik ve taşocakçılığı	324,20	18,66	406,12	25,27	565,42	39,23
İmalat Sanayi	313,84	14,09	384,85	22,63	542,81	41,04
Ana Sanayi Grupları						
Ara malı	332,87	12,89	405,18	21,72	603,93	49,05
Dayanıklı tüketim malı	278,02	17,92	366,58	31,86	505,14	37,80
Dayanısız tüketim malı	302,79	14,72	372,20	22,92	489,89	31,62
Enerji	358,02	5,83	260,25	-27,31	537,77	106,64
Sermaye malı	295,22	14,41	372,22	26,08	483,67	29,94
Genel	314,04	14,19	385,29	22,69	543,31	41,01
	Yıl Sonu					
Sektörler						
Madencilik ve taşocakçılığı	336,47	13,41	465,14	38,24	859,40	84,76
İmalat Sanayi	320,83	8,83	441,28	37,54	828,25	87,69
Ana Sanayi Grupları						
Ara malı	337,02	5,92	468,22	38,93	952,31	103,39
Dayanıklı tüketim malı	284,51	11,17	427,45	50,24	753,93	76,38
Dayanısız tüketim malı	312,43	9,63	425,73	36,26	715,93	68,17
Enerji	349,73	24,78	310,39	-11,25	859,57	176,93
Sermaye malı	304,72	10,27	419,96	37,82	724,85	72,60
Genel	321,15	8,93	441,77	37,56	828,95	87,64

Kaynak: TÜİK.

YD-ÜFE yıllık değişimde en düşük artışı %28,27 ile Şubat ayında gösterirken, en yüksek düzeyine %87,64 artış ile Aralık ayında ulaşmıştır. Aylık değişimde Ocak ayında %1,37, Şubat ayında %2,46 ve Ağustos ayında %0,92 düşüş gösterirken, en yükseği %25,92 ile Aralık ayında olmak üzere yılın diğer aylarında artış göstermiştir (Grafik 34).

Grafik 34. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

1.4.2 Para, Banka

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) 2021 yılında da enflasyon hedeflemesi rejimini tüm unsurlarıyla birlikte kararlı bir şekilde uygulayacağını açıklamıştır. Bu kapsamda geçmiş dönem para politikası uygulamaları incelenerek, 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilirken ortaya konulan çerçeve ve iletişim politikalarının geliştirilerek etkili bir şekilde uygulanması temel öncelik olarak belirlenmiştir¹.

Döviz kuru başta olmak üzere birikimli maliyet etkileri, uluslararası emtia fiyatlarındaki artışlar ve enflasyon beklentilerindeki yükseliş kaynaklı riskler önemini korumuş, 2021 yılında da para politikasının sıkı ve kararlı bir duruş sergilemesini zorunlu hale getirmiştir.

2021 yılında para politikası kararlarının fiyat istikrarı önceliği korunarak enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen diğer tüm unsurlardaki gelişmeler dikkate alınarak enflasyonda kalıcı bir düşüşü sağlayacak şekilde oluşturulması kararlaştırılmıştır. Sıkı parasal duruşun enflasyonu etkileyen tüm unsurlar dikkate alınarak, enflasyonda kalıcı düşüşe ve fiyat istikrarını gösteren güçlü göstergeler oluşana kadar sürdürülmesi benimsenmiştir.

2021 yılında da TCMB'nin temel politika aracının bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı olduğu, zorunlu karşılıklar başta olmak üzere diğer tüm politika araçlarının para politikasının etkinliğini artırmak ve makro finansal riskleri sınırlamak amacıyla kullanılacağı, gecelik faizlerde gün içi oynaklıkların sınırlanması amacıyla kullanılan faiz koridoru ile nihai kredi mercii işlevini gören geç likidite penceresinin (GLP) para politikası aracı olarak kullanılmayacağı

¹ TCMB, 2021 Yılı Para ve Kur Politikası

açıklanmıştır. Hükümetle birlikte belirlenen orta vadeli %5'lik enflasyon hedefi ve TCMB'nin hesap verme yükümlülüğünün bir unsuru olan her iki yönde %2'lik belirsizlik aralığı korunmuştur.

TCMB yıl sonu enflasyon tahmin hedefini göz önünde bulundurarak 2020 yılı Aralık ayında politika faizini %15,00'dan %17,00'a yükseltmiş, 2021 yılı Ocak ve Şubat aylarında politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını %17,00 düzeyinde sabit tutmuştur. Mart ayında enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve orta vadeli enflasyon görünümü üzerinde oluşan yukarı yönlü riskleri dikkate alarak önden yüklemeli ve güçlü bir ilave parasal sıkılaştırma yapılmasına karar vermiştir. Bu doğrultuda politika faizini %17,00'dan %19,00'a yükseltmiştir (Tablo 65).

Tablo 65. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Faiz Oranları

Tarih	Bir Hafta Vadeli Repo İhale Faiz Oranı	Gecelik Borçlanma Faiz Oranı	Gecelik Borç Verme Faiz Oranı	Geç Likidite Penceresi (GLP) Borç Verme Faiz Oranı
22 Ocak 2021	17,00	15,50	18,50	21,50
19 Şubat 2021	17,00	15,50	18,50	21,50
19 Mart 2021	19,00	17,50	20,50	23,50
16 Nisan 2021	19,00	17,50	20,50	23,50
7 Mayıs 2021	19,00	17,50	20,50	23,50
18 Haziran 2021	19,00	17,50	20,50	23,50
15 Temmuz 2021	19,00	17,50	20,50	23,50
13 Ağustos 2021	19,00	17,50	20,50	23,50
24 Eylül 2021	18,00	16,50	19,50	22,50
22 Ekim 2021	16,00	14,50	17,50	20,50
19 Kasım 2021	15,00	13,50	16,50	19,50
17 Aralık 2021	14,00	12,50	15,50	18,50

Kaynak: TCMB.

TCMB Nisan-Ağustos döneminde para politikasındaki sıkı duruşu sürdürerek politika faizini %19,00 seviyesinde sabit tutmuştur.

Para politikasının etkileyebildiği talep unsurları, çekirdek enflasyon gelişmeleri ve arz şoklarının oluşturduğu etkilerin ayrıştırılmasına yönelik analizleri değerlendirerek para politikası durumunda güncelleme yapmaya ihtiyaç bulunduğu sonucuna varmıştır. Politika faizini Eylül ayında 100 baz puan, Ekim ayında 200 baz puan, Kasım ayında 100 baz puan ve Aralık ayında 100 baz puan indirmiştir. Böylece Eylül-Aralık döneminde toplamda 500 baz puan indirim yapılmıştır. 2021 yılı Ocak ayında %17,00 olan politika faizi Aralık ayında %14,00'a çekilmiştir.

2021 yılında da fiyat istikrarı ve finansal istikrar amaçları doğrultusunda elindeki bütün araçları kullanmaya devam eden TCMB, Ocak ve Şubat aylarında gecelik borçlanma faiz oranını %15,50, borç verme faiz oranını %18,50 ve geç likidite penceresi (GLP) borç verme faiz oranını %21,50 seviyesinde sabit tutarken, Mart ayında 200'er baz puan artırmış, Eylül-Aralık döneminde 500'er baz puan indirmiştir. Yıl sonu itibarıyla geç likidite penceresi (GLP) uygulaması çerçevesinde borç verme faiz oranı %18,50, gecelik borçlanma faiz oranı %12,50 ve gecelik borç verme faiz oranı %15,50 olmuştur.

Temmuz ayında fiyat istikrarı temel amacı doğrultusunda parasal aktarım mekanizmasının etkinliğinin artırılması amacıyla zorunlu karşılıklarda düzenleme yapmış, döviz rezervlerindeki artışı desteklemek için reeskont kredileri kullanım ve geri ödeme koşullarında değişikliğe gitmiştir. Bu kapsamda yabancı para mevduat/katılım fonu hesaplarından Türk lirası mevduat/katılım fonu hesaplarına dönüşen tutarların zorunlu karşılık yükümlülüğünden muaf tutulması ve Türk lirası cinsinden tesis edilen zorunlu karşılıklara bankacılık sistemindeki toplam mevduat/katılım fonu içinde Türk lirasının payını artırıcı yönde ilave faiz/nema uygulanması kararlaştırılmıştır.

Aralık ayının son haftasında bankacılık sistemindeki toplam mevduat/katılım fonu içinde Türk lirasının payının artırılması amacıyla yurt içi yerleşik gerçek kişilerin 20 Aralık 2021 tarihinde mevcut olan döviz tevdiat hesaplarının ve döviz cinsinden katılım fonlarının Türk lirası vadeli mevduat ve katılma hesaplarına dönüşmesi halinde mevduat ve katılım fonu sahiplerine destek sağlanmasına ve bu kapsamda dönüşen tutarların da zorunlu karşılık yükümlülüğünden muaf tutulmasına karar vermiştir.

TCMB 2021 yılında para politikasını fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek amacı doğrultusu ve enflasyon hedeflemesi çerçevesinde uygulamıştır. Bu uygulamalar sonucunda, bir önceki yıla göre M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki para %26,5'lik artışla 221.448 milyon TL'ye, vadesiz TL mevduat %47,4'lük artışla 448.290 milyon TL'ye, vadesiz yabancı para cinsinden mevduat %92,7'lik artışla 1.427.482 milyon TL'ye yükselmiştir. TÜFE'nin 2021 yılında %36,1 arttığı dikkate alındığında reel olarak dolaşımdaki paranın %7,1 azaldığı, vadesiz TL mevduatın %8,3, vadesiz yabancı para cinsinden mevduatın %41,6 arttığı görülmektedir. Böylece dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak %71,9'luk artışla 2.097.220 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak %26,3 artış göstermiştir (Tablo 66, Grafik 35).

Tablo 66. Para Arzları

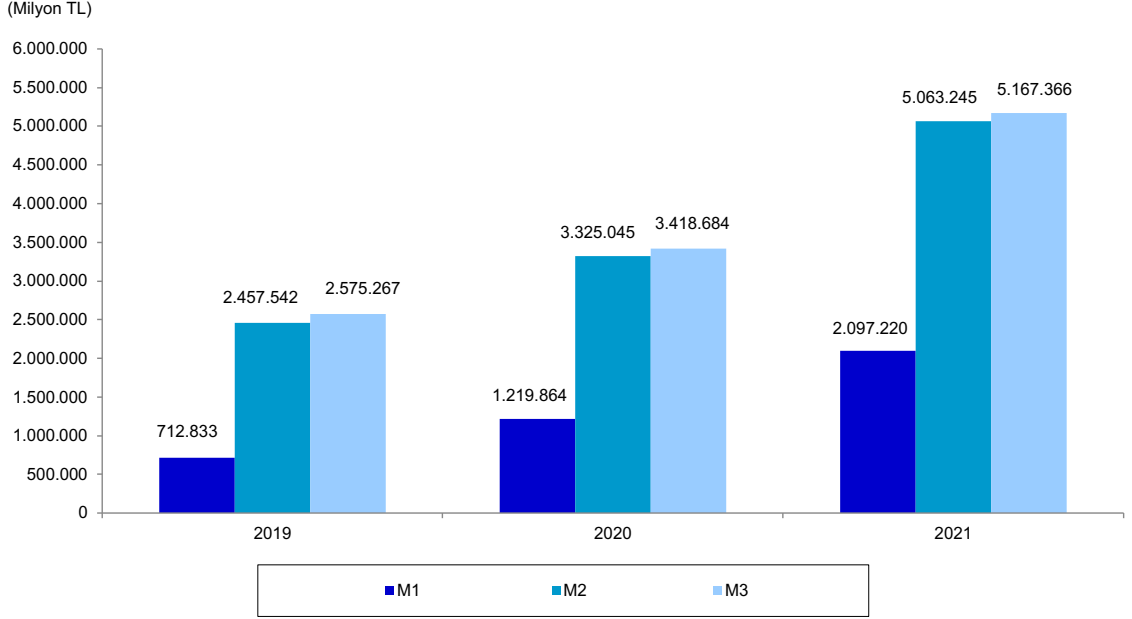
(Bin TL)

Para Arzları	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
M1	712.832.597	1.219.863.695	2.097.220.399	71,1	71,9
Dolaşımdaki para	145.006.709	175.076.274	221.447.669	20,7	26,5
Vadesiz mevduat (TL)	245.924.314	304.079.174	448.290.400	23,6	47,4
Vadesiz mevduat (YP)	321.901.574	740.708.247	1.427.482.330	130,1	92,7
M2	2.457.542.438	3.325.045.395	5.063.244.895	35,3	52,3
Vadeli mevduat (TL)	927.292.918	1.122.878.992	1.333.164.157	21,1	18,7
Vadeli mevduat (YP)	817.416.922	982.302.708	1.632.860.339	20,2	66,2
M3	2.575.267.171	3.418.684.239	5.167.365.781	32,8	51,2
Repo	29.507.319	20.422.413	13.322.112	-30,8	-34,8
Para piyasası fonları	40.410.924	26.596.397	40.387.625	-34,2	51,9
İhraç edilen menkul değerler	47.806.491	46.620.034	50.411.149	-2,5	8,1

Kaynak: TCMB.

YP: Yabancı para.

Grafik 35. Para Arzları

Kaynak: TCMB.

M2 para arzının alt kalemi olan TL cinsinden vadeli mevduat 2021 yılında %18,7'lik artışla 1.333.164 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden vadeli mevduat da %66,2'lik artışla 1.632.860 milyon TL'ye yükselmiştir. Böylece M2 para arzı %52,3 artarak 5.063.245 milyon TL olmuştur. M2 para arzında reel olarak %11,9'luk artış meydana gelmiştir. M3 para arzı %51,2'lik artışla 5.167.366 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak da %11,1 artış göstermiştir.

2021 yılında mevduat bankalarındaki toplam mevduat %51,4'lük artışla 4.899,192 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam mevduat içinde önemli bir yer tutan tasarruf mevduatı %25,0'lık artışla 979.834 milyon TL, ticari kurumlar mevduatı %20,8'lik artışla 539.955 milyon TL, diğer kurumlar mevduatı %26,9'luk artışla 96.504 milyon TL'ye yükselirken, resmi kurumlar mevduatı %18,8'lik azalışla 105.872 milyon TL'ye gerilemiştir. Döviz tevdiat hesapları %82,9'luk artışla 2.645.173 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kıymetli maden depo hesapları %49,0'lık artışla 327.760 milyon TL'ye, bankalararası mevduat %55,4'lük artışla 204.094 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam mevduat içinde en yüksek payı %54,0 ile geçen yıl da olduğu gibi döviz tevdiat hesapları alırken, bu hesapların önemli bir kısmını vadeli döviz tevdiat hesapları oluşturmuştur. Döviz tevdiat hesabını %20,0'lık pay ile tasarruf mevduatı takip ederken, bunun altında yer alan vadeli mevduatın payı %15,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam mevduat bir önceki yıla göre reel olarak %11,2 artış göstermiştir (Tablo 67, Grafik 36).

Tablo 67. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

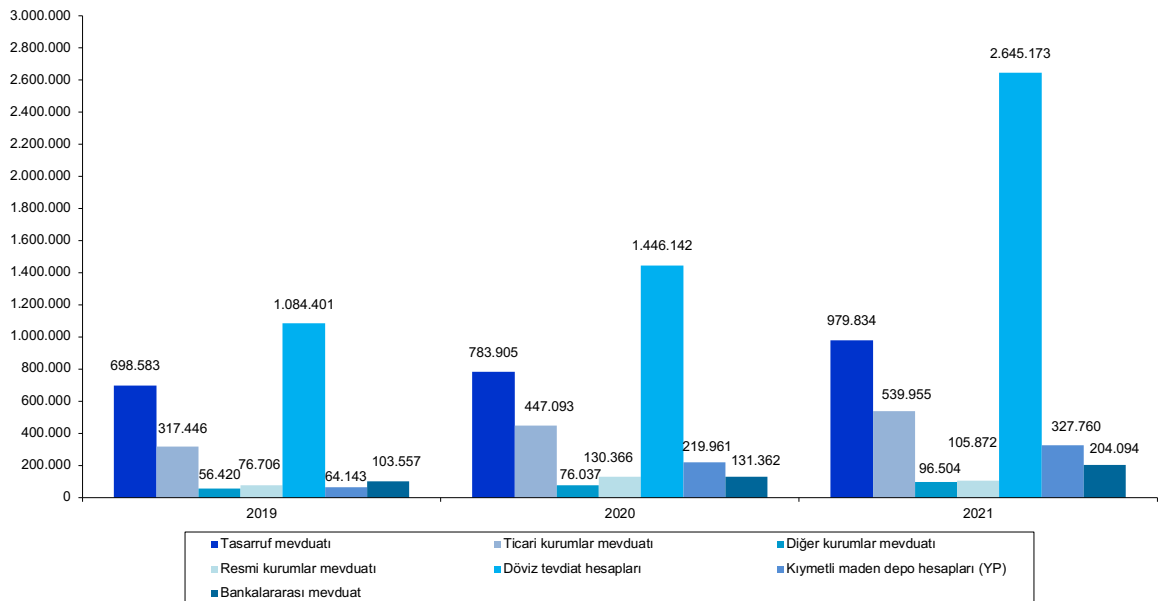
(Bin TL)

Mevduat Türleri	2019	2020	2021	Pay (%)			Değişim (%)	
				2019	2020	2021	2020	2021
Tasarruf mevduatı	698.583.274	783.905.419	979.833.714	29,1	24,2	20,0	12,2	25,0
Vadesiz	122.254.929	153.940.230	219.599.411	5,1	4,8	4,5	25,9	42,7
Vadeli	576.328.345	629.965.189	760.234.303	24,0	19,5	15,5	9,3	20,7
Ticari kurumlar mevduatı	317.446.243	447.093.295	539.955.356	13,2	13,8	11,0	40,8	20,8
Vadesiz	80.286.540	99.764.582	141.425.107	3,3	3,1	2,9	24,3	41,8
Vadeli	237.159.703	347.328.713	398.530.249	9,9	10,7	8,1	46,5	14,7
Diğer kurumlar mevduatı	56.420.238	76.037.287	96.504.407	2,3	2,4	2,0	34,8	26,9
Vadesiz	12.163.915	14.316.497	18.119.079	0,5	0,4	0,4	17,7	26,6
Vadeli	44.256.323	61.720.790	78.385.328	1,8	1,9	1,6	39,5	27,0
Resmi kurumlar mevduatı	76.705.577	130.365.904	105.872.032	3,2	4,0	2,2	70,0	-18,8
Vadesiz	29.084.758	29.454.717	44.250.168	1,2	0,9	0,9	1,3	50,2
Vadeli	47.620.819	100.911.187	61.621.864	2,0	3,1	1,3	111,9	-38,9
Döviz tevdiat hesapları	1.084.400.536	1.446.142.131	2.645.172.791	45,2	44,7	54,0	33,4	82,9
Vadesiz	259.693.944	482.243.956	1.062.313.850	10,8	14,9	21,7	85,7	120,3
Vadeli	824.706.592	963.898.175	1.582.858.941	34,3	29,8	32,3	16,9	64,2
Kıymetli maden depo hesapları (YP)	64.143.087	219.961.355	327.760.113	2,7	6,8	6,7	242,9	49,0
Vadesiz	52.659.873	192.036.050	284.167.739	2,2	5,9	5,8	264,7	48,0
Vadeli	11.483.214	27.925.305	43.592.374	0,5	0,9	0,9	143,2	56,1
Bankalararası mevduat	103.556.590	131.362.004	204.093.517	4,3	4,1	4,2	26,9	55,4
Toplam mevduat	2.401.255.545	3.234.867.395	4.899.191.930	100,0	100,0	100,0	34,7	51,4

Kaynak: TCMB.

Grafik 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

(Milyon TL)

Kaynak: TCMB.

TCMB'nin 2020 yılı Aralık ve 2021 yılı Mart ayında yaptığı parasal sıkılaştırma krediler üzerinde yavaşlatıcı etki yaparken, Eylül ayından başlayarak yıl sonuna kadar devam ettirdiği para politikası alanındaki güncelleme ticari krediler üzerinde büyümeye yol açmıştır. 2021 yılında krediler üzerinde kaldırılan salgın önlemleri ile güçlü şekilde devreye giren ertelenmiş talep artış yönlü etki yaparken, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Temmuz ve Eylül aylarında alınan makro ihtiyati kararlar bireysel kredi büyümesini bir miktar yavaşlatmıştır.

Toplam banka kredileri 2021 yılında nominal olarak %35,5 artarken, reel olarak ise %0,4 azalış göstermiştir. Böylece 2020 yılında 3.320.086 milyon TL olan kredi hacmi 2021 yılında 4.499.268 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 68).

Tablo 68. Banka Kredileri ⁽¹⁾

(Bin TL)

Banka kredileri	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Mevduat bankaları kredileri	2.114.456.705	2.863.858.216	3.800.157.282	35,4	32,7
TL	1.478.258.470	2.107.185.654	2.539.579.157	42,5	20,5
Ticari ve bireysel krediler	1.348.675.366	1.934.786.291	2.334.973.852	43,5	20,7
İhtisas kredileri	129.583.104	172.399.363	204.605.305	33,0	18,7
Tarımsal krediler	70.189.831	85.187.402	108.995.371	21,4	27,9
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	44.873.591	71.231.937	77.764.790	58,7	9,2
Konut kredileri	45.371	52.639	0	16,0	-100,0
Diğer	14.474.311	15.927.385	17.845.144	10,0	12,0
Yabancı para	636.198.235	756.672.562	1.260.578.125	18,9	66,6
Ticari ve bireysel krediler	630.583.058	751.955.872	1.254.490.157	19,2	66,8
İhtisas kredileri	5.615.177	4.716.690	6.087.968	-16,0	29,1
Tarımsal krediler	0	0	0	-	-
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	4.957.360	3.971.006	4.675.147	-19,9	17,7
Konut kredileri	0	0	0	-	-
Diğer	657.817	745.684	1.412.821	13,4	89,5
Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri	195.212.283	243.988.475	382.244.771	25,0	56,7
TL	35.600.110	47.371.280	48.865.615	33,1	3,2
Türkiye İhracat Kredi Bankası	3.115.736	10.223.769	7.796.503	228,1	-23,7
Diğer	32.484.374	37.147.511	41.069.112	14,4	10,6
Yabancı para	159.612.173	196.617.195	333.379.156	23,2	69,6
Türkiye İhracat Kredi Bankası	121.176.031	149.535.762	250.044.227	23,4	67,2
Diğer	38.436.142	47.081.433	83.334.929	22,5	77,0
Katılım bankaları kredileri	132.813.097	212.239.069	316.865.658	59,8	49,3
TL	81.473.600	147.823.233	174.349.678	81,4	17,9
Yabancı para	51.339.497	64.415.836	142.515.980	25,5	121,2
Toplam	2.442.482.085	3.320.085.760	4.499.267.711	35,9	35,5

Kaynak: TCMB.

(1): Yurt içi kredileri içermektedir.

Toplam krediler içinde, mevduat bankaları kredileri %32,7'lik artışla 3.800.157 milyon TL, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri %56,7'lik artışla 382.245 milyon TL, katılım bankaları kredileri %49,3'lük artışla 316.866 milyon TL olmuştur. Türk lirası cinsinden mevduat bankaları kredileri %20,5'lik artışla 2.539.579 milyon TL olurken, bunun alt kalemlerinden ticari ve bireysel krediler %20,7'lik artışla 2.334.974 milyon TL'ye, ihtisas kredileri %18,7'lik artışla 204.605 milyon TL'ye yükselmiştir. İhtisas kredileri içinde en yüksek oranlı artış %27,9 ile tarımsal kredilerde olurken, %9,2 ile küçük esnaf ve sanatkar kredileri onu takip etmiştir.

Yabancı para cinsinden mevduat bankaları kredileri %66,6 artarak 1.260.578 milyon TL ve bunun çok önemli bir kısmını oluşturan ticari ve bireysel krediler %66,8'lik artışla 1.254.490 milyon TL olmuştur. 2020 yılında %19,9 azalan küçük esnaf ve sanatkar kredileri 2021 yılında %17,7'lik azalışla 4.675 milyon TL olmuştur.

2021 yılında Türk lirası cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri %3,2'lik artışla 48.866 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri %69,6'lık artışla 333.379 milyon TL'ye yükselmiştir.

Türk lirası cinsinden katılım bankaları kredileri %17,9'luk artışla 147.350 milyon TL ve yabancı para cinsinden katılım bankaları kredileri %121,2'lik artışla 142.516 milyon TL olmuştur.

2021 yılında Mayıs ayından itibaren kısıtlamaların kaldırılarak tam açılmaya gidilmesi, bununla birlikte ertelenmiş olan talebin etkisiyle bireysel kredi kullanımında artış görülmüştür. Temmuz ve Eylül aylarında alınan makro ihtiyati kararlar ise kredi büyümesi üzerinde baskılayıcı etki yapmıştır. Böylece mevduat bankaları tüketici kredileri 2021 yılında %15,1 artarak 736.810 milyon TL'ye, kalkınma ve yatırım bankaları tüketici kredileri %43,3 artarak 6.267 milyon TL'ye, katılım bankaları tüketici kredileri %6,8 artarak 33.709 milyon TL'ye yükselmiştir. Mevduat bankaları tarafından verilen konut kredileri %8,0 artarak 273.169 milyon TL'ye, taşıt kredileri %7,8 artarak 8.569 milyon TL'ye, diğer krediler %20,1 artarak 455.071 milyon TL olmuştur. Dövizle endeksli kredilerde görülen yüksek oranlı azalış 2021 yılında da devam etmiştir (Tablo 69).

Tablo 69. Bankacılık Sektörü Tüketici Kredileri

	(Bin TL)				
	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Mevduat Bankaları	445.627.598	639.905.782	736.809.998	43,6	15,1
Konut	185.562.243	253.050.273	273.169.427	36,4	8,0
Taahhüt	4.981.920	7.952.198	8.569.354	59,6	7,8
Diğer	255.083.435	378.903.311	455.071.217	48,5	20,1
Dövizle	57.027	39.604	25.923	-30,6	-34,5
Endeksli	0	0	0	-	-
Diğer	619	518	422	-16,3	-18,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2.439.005	4.373.837	6.266.838	79,3	43,3
Konut	994	835	727	-16,0	-12,9
Taahhüt	203.720	412.918	828.541	102,7	100,7
Diğer	2.234.291	3.960.084	5.437.570	77,2	37,3
Dövizle	60	8	0	-86,7	-100,0
Endeksli	0	0	0	-	-
Diğer	0	0	0	-	-
Katılım Bankaları	16.474.795	31.552.567	33.708.964	91,5	6,8
Konut	13.087.279	25.196.250	25.905.172	92,5	2,8
Taahhüt	1.821.194	3.417.108	3.708.474	87,6	8,5
Diğer	1.566.322	2.939.209	4.095.318	87,7	39,3
Dövizle	0	0	0	-	-
Endeksli	0	0	0	-	-
Diğer	9.156	1.891	0	-79,3	-100,0

Kaynak: TCMB.

2021 yılında bir önceki yıla göre bireysel kredi borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı %212,3 artarak 1.353.996'ya, bireysel kredi kartı borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı %84,4 artarak 732.346'ya, bireysel kredi veya bireysel kredi kartı borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı %146,9 artarak 1.704.412'ye yükselmiştir (Tablo 70).

Tablo 70. Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı

Yıllar	Bireysel Kredi Borcunu	Bireysel Kredi Kartı Borcunu	Bireysel Kredi veya Bireysel Kredi Kartı
	Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı ⁽¹⁾	Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı ⁽¹⁾	Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı ⁽²⁾
2019	952.405	803.319	1.403.546
2020	433.575	397.237	690.355
2021	1.353.996	732.346	1.704.412
	Değişim (%)		
2020	-54,5	-50,6	-50,8
2021	212,3	84,4	146,9

Kaynak: TBB Risk Merkezi.

(1): İlgili yıl içinde bireysel kredisi ve kredi kartından dolayı yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısıdır.

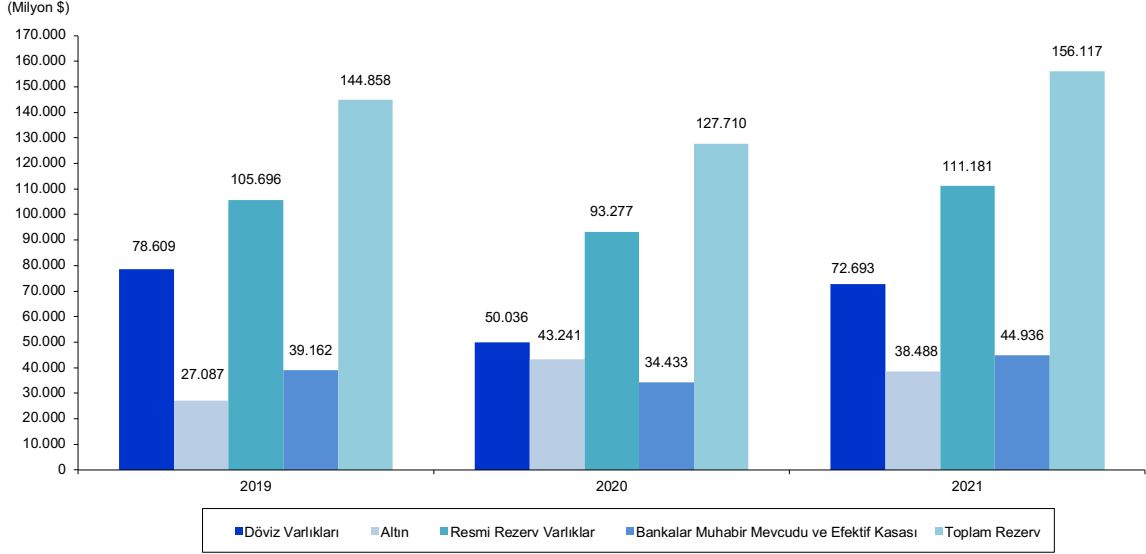
(2): İlgili yıl içinde sadece bireysel kredisi, sadece kredi kartı ile hem bireysel kredisi hem de kredi kartından dolayısıyla, yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısıdır.

2020 yılında %11,8 azalan toplam uluslararası rezervler, 2021 yılında %22,2 artarak 156.117 milyon dolara yükselmiştir. Döviz varlıkları %45,3 artarak 72.693 milyon dolara yükselirken, altın rezervi %11,0 azalarak 38.488 milyon dolara gerilemiştir. Böylece resmi rezervler %19,2 artarak 93.277 milyon dolardan 111.181 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 71, Grafik 37).

Tablo 71. Uluslararası Rezervler

(Milyon Dolar)

Yıllar	Altın	Döviz Varlıkları	Resmi Rezerv Varlıklar	Bankalar Muhabir Mevcudu ve Efektif Kasası	Toplam Rezerv	Değişim (%)
2019	27.087	78.609	105.696	39.162	144.858	-
2020	43.241	50.036	93.277	34.433	127.710	-11,8
2021	38.488	72.693	111.181	44.936	156.117	22,2

Kaynak: TCMB.
Grafik 37. Uluslararası Rezervler

Kaynak: TCMB.

2020 yılında 2,7 ay olan TCMB döviz rezervlerinin aylık ortalama ithalatı karşılama oranı, 2021 yılında 3,2 ay düzeyine yükselmiştir. Bu iyileşme TCMB döviz mevcudu artış oranının ithalat artış oranından daha büyük olmasından kaynaklanmıştır (Tablo 72).

Tablo 72. TCMB Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı

(Milyon Dolar)

Yıllar	TCMB Döviz Mevcudu	İthalat	Ortalama Aylık İthalat	Döviz Mevcudunun Aylık Ortalama İthalatı Karşılama Oranı
2019	78.609	210.345	17.529	4,5
2020	50.036	219.517	18.293	2,7
2021	72.693	271.423	22.619	3,2

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Mevduat bankacılığı ağırlıklı olan Türk bankacılık sektöründe 2021 yılı itibarıyla 35 mevduat, 16 kalkınma ve yatırım bankası ve 6 katılım bankası olmak üzere toplam 57 banka faaliyet göstermektedir. Mevduat bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 8'i özel sermayeli, 21'i yabancı sermayeli ve 3'ü de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında bulunan bankalardan oluşmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 9'u özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayelidir. Katılım bankalarının da 3'ü kamu sermayeli, 3'ü yabancı sermayelidir. Türk bankacılık sisteminde bankaların %61,4'ünü mevduat bankaları, %28,1'ini kalkınma ve yatırım bankaları, %10,5'ini katılım bankaları oluşturmuştur (Tablo 73).

Tablo 73. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri

Bankalar	Banka Sayısı			Şube Sayısı ⁽¹⁾			Personel Sayısı		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Mevduat bankaları	34	34	35	10.137	9.875	9.724	183.659	181.488	179.681
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	3.707	3.701	3.715	60.365	61.592	61.874
Özel sermayeli bankalar	9	9	8	3.785	3.643	3.573	69.071	67.498	66.133
TMSF'ye devredilen bankalar	1	1	3	1	2	2	223	243	254
Yabancı sermayeli bankalar	21	21	21	2.644	2.529	2.434	54.000	52.155	51.420
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	14	16	62	64	68	5.178	5.124	5.567
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	40	40	42	3.487	3.361	3.670
Özel sermayeli bankalar	6	7	9	18	20	22	1.511	1.587	1.715
Yabancı sermayeli bankalar	4	4	4	4	4	4	180	176	182
Katılım bankaları	6	6	6	1.179	1.254	1.310	16.044	16.838	17.132
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	208	271	321	2.837	3.717	4.515
Özel sermayeli bankalar	3	3	3	971	983	989	13.207	13.121	12.617
Toplam	53	54	57	11.378	11.193	11.102	204.881	203.450	202.380
Pay (%)									
Bankalar	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Mevduat bankaları	64,2	63,0	61,4	89,1	88,2	87,6	89,6	89,2	88,8
Kamu sermayeli bankalar	5,7	5,6	5,3	32,6	33,1	33,5	29,5	30,3	30,6
Özel sermayeli bankalar	17,0	16,7	14,0	33,3	32,5	32,2	33,7	33,2	32,7
TMSF'ye devredilen bankalar	1,9	1,9	5,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Yabancı sermayeli bankalar	39,6	38,9	36,8	23,2	22,6	21,9	26,4	25,6	25,4
Kalkınma ve yatırım bankaları	24,5	25,9	28,1	0,5	0,6	0,6	2,5	2,5	2,8
Kamu sermayeli bankalar	5,7	5,6	5,3	0,4	0,4	0,4	1,7	1,7	1,8
Özel sermayeli bankalar	11,3	13,0	15,8	0,2	0,2	0,2	0,7	0,8	0,8
Yabancı sermayeli bankalar	7,5	7,4	7,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Katılım bankaları	11,3	11,1	10,5	10,4	11,2	11,8	7,8	8,3	8,5
Kamu sermayeli bankalar	5,7	5,6	5,3	1,8	2,4	2,9	1,4	1,8	2,2
Özel sermayeli bankalar	5,7	5,6	5,3	8,5	8,8	8,9	6,4	6,4	6,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TBB, TKBB.

(1): Yurt içi ve yurt dışı şube sayıları toplamından oluşmaktadır.

Bankacılık sektöründeki toplam şube sayısı mevduat bankaları şube sayısındaki düşüş nedeniyle 2021 yılında 91 adet azalarak 11.102'ye gerilemiştir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 14 adet artarak 3.715'e yükselirken, özel sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 70 adet azalarak 3.573'e, yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 95 adet azalarak 2.434'e gerilemiştir. Böylece mevduat bankalarının şube sayısı 151 adet azalarak 9.724'e gerilemiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı 4 adet artarak 68, katılım bankalarının şube sayısı da 56 adet artarak 1.310 olmuştur.

Bankacılık sisteminde 2020 yılında 203.450 olan toplam personel sayısı, 2021 yılında 1.070 kişi azalarak 202.380'e düşmüştür. Sektörde çalışan personelin %88,8'i mevduat bankalarında, %2,8'i kalkınma ve yatırım bankalarında, %8,5'i katılım bankalarında istihdam edilmiştir.

1.4.3 Sermaye Piyasası

Menkul kıymet stokları 2021 yılında %24,0 artarak 1.286.937 milyon TL'den 1.595.398 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam menkul kıymet stoklarının %17,2'lik kısmını özel sektör menkul kıymetleri, %82,8'lik kısmını da kamu kesimi menkul kıymetleri oluşturmuştur. Özel sektör menkul kıymet stoklarında hisse senetlerinin payı %10,8, finansman bonosunun payı %4,1, özel sektör tahvilinin payı %1,8 ve varlığa dayalı menkul kıymetlerin (VDMK) payı %0,4 olurken, kamu kesimi menkul kıymetlerinde devlet tahvilinin payı %82,2, hazine bonosunun payı %0,6 olmuştur (Tablo 74, Grafik 38).

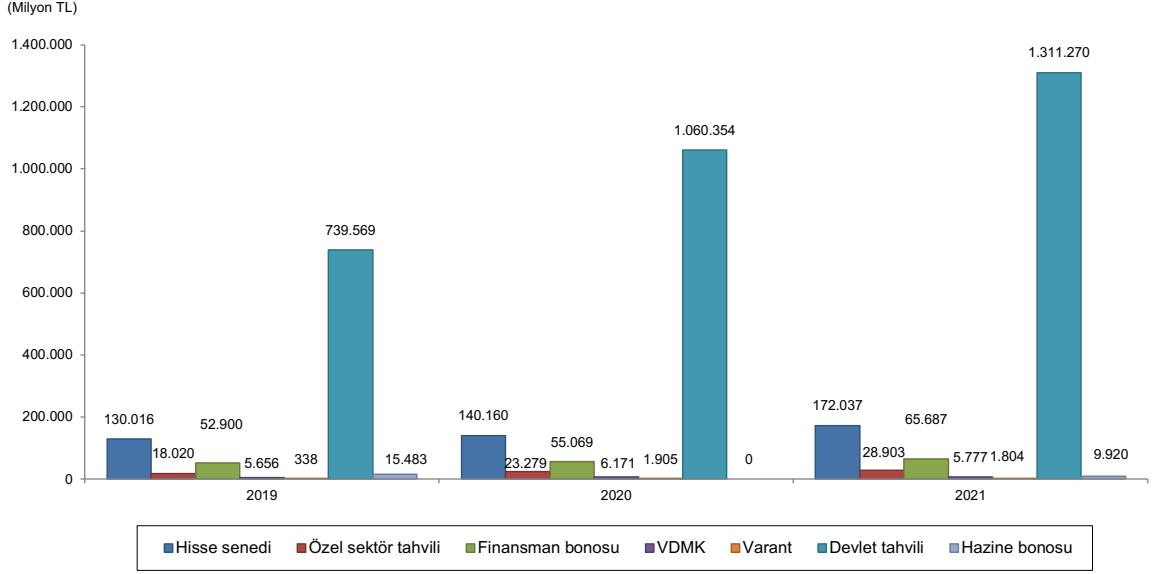
Tablo 74. Menkul Kıymet Stokları

Kamu/Özel Kesim	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021	2020	2021
Özel sektör menkul kıymetleri	206.930	226.584	274.208	21,5	17,6	17,2	9,5	21,0
Hisse senedi	130.016	140.160	172.037	13,5	10,9	10,8	7,8	22,7
Özel sektör tahvili	18.020	23.279	28.903	1,9	1,8	1,8	29,2	24,2
Finansman bonusu	52.900	55.069	65.687	5,5	4,3	4,1	4,1	19,3
VDMK	5.656	6.171	5.777	0,6	0,5	0,4	9,1	-6,4
KZOB	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Gayrimenkul sertifikası	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Varant	338	1.905	1.804	0,0	0,1	0,1	463,9	-5,3
Kamu kesimi menkul kıymetleri	755.052	1.060.354	1.321.190	78,5	82,4	82,8	40,4	24,6
Devlet tahvili	739.569	1.060.354	1.311.270	76,9	82,4	82,2	43,4	23,7
Hazine bonusu	15.483	0	9.920	1,6	0,0	0,6	-100,0	-
Gelir ortaklığı senetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Dövizde endeksli senetler	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Özelleştirme tahvili	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Toplam	961.982	1.286.937	1.595.398	100,0	100,0	100,0	33,8	24,0

Kaynak: SPK.

(1): Geçici.

Grafik 38. Menkul Kıymet Stokları

Kaynak: SPK.

Borsa İstanbul (BİST)

2021 yılında Borsa İstanbul'da halka arz olan şirket sayısı, yatırımcı sayısı, endeks değerleri ve işlem hacimlerinde önemli artışlar olmuştur.

2018 yılında yaşadığı düşüş sonrası 2019 ve 2020 yıllarında artan Borsa İstanbul BİST 100 endeksi 2021 yılını da yükselişle tamamlamıştır. 2019 yılında %25,4 ve 2020 yılında %29,1 oranında değer kazanan endeks, 2021 yılında da %25,8 oranında değer kazanarak, artış trendini üç yıldır sürdürmüştür.

2020 yılını 1.476,7 seviyesinde kapatan Borsa İstanbul 100 Endeksi, 2021 yılına 1.473,5 seviyesinde başlamış, küresel ekonomideki gelişmelere paralel olarak ilk çeyrekte sakin bir seyir izlemiştir. Yılın son çeyreğine kadar endeks dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, bu dalgalanmalar sınırlı düzeyde kalmıştır. Yılın son üç aylık dönemde yurtiçi piyasalarda yaşanan dalgalanmalar, Türk lirasının değer kaybındaki hızlanma ve yüksek enflasyon nedeniyle birikimlerini korumak isteyen yatırımcılar borsaya yönelirken, Türk şirketlerinin dolar bazında aşırı ucuzlaması da yabancı yatırımcının Borsa İstanbul'a olan ilgisini artırmıştır.

BİST 100 endeksi Ekim ayında 1.522, Kasım ayında 1.809,7 ve Aralık ayında da 1.857,7 ile yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Tablo 75).

Tablo 75. Borsa İstanbul (BİST) Endeksi ve İşlem Hacmi

Yıllar	Aylar	İşlem Hacmi (Bin TL)	BİST 100 Endeksi (Ocak 1986=0,01)	Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100)		İşlem Hacmi	
				Endeks	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2019	Ocak	174.140.079	1.040,74	398,1	1,1	52,1	50,5
	Şubat	162.084.625	1.045,30	398,7	0,2	-6,9	-7,1
	Mart	189.936.177	937,84	402,8	1,0	17,2	16,0
	Nisan	136.406.658	954,16	409,6	1,7	-28,2	-29,4
	Mayıs	136.721.675	905,90	413,5	0,9	0,2	-0,7
	Haziran	117.468.640	964,85	413,6	0,0	-14,1	-14,1
	Temmuz	173.650.422	1.020,82	419,2	1,4	47,8	45,8
	Ağustos	129.866.426	967,18	422,8	0,9	-25,2	-25,9
	Eylül	198.374.137	1.050,33	427,0	1,0	52,8	51,3
	Ekim	202.091.325	984,69	435,6	2,0	1,9	-0,1
	Kasım	231.786.161	1.069,04	437,3	0,4	14,7	14,3
Aralık	277.584.460	1.144,25	440,5	0,7	19,8	18,9	
2020	Ocak	400.029.154	1.191,40	446,5	1,4	44,1	42,2
	Şubat	391.634.023	1.059,94	448,0	0,4	-2,1	-2,4
	Mart	268.316.414	896,44	450,6	0,6	-31,5	-31,9
	Nisan	377.531.120	1.011,10	454,4	0,9	40,7	39,5
	Mayıs	342.791.385	1.055,20	460,6	1,4	-9,2	-10,4
	Haziran	556.585.483	1.165,25	465,8	1,1	62,4	60,5
	Temmuz	645.067.369	1.126,90	468,6	0,6	15,9	15,2
	Ağustos	538.979.600	1.078,61	472,6	0,9	-16,4	-17,2
	Eylül	604.949.481	1.145,24	477,2	1,0	12,2	11,2
	Ekim	671.015.641	1.112,37	487,4	2,1	10,9	8,6
	Kasım	884.767.653	1.283,58	498,6	2,3	31,9	28,9
Aralık	912.604.216	1.476,72	504,8	1,2	3,1	1,9	
2021	Ocak	931.562.953	1.473,45	513,3	1,7	2,1	0,4
	Şubat	871.644.205	1.471,39	518,0	0,9	-6,4	-7,3
	Mart	807.043.003	1.391,73	523,5	1,1	-7,4	-8,4
	Nisan	499.786.657	1.397,82	532,3	1,7	-38,1	-39,1
	Mayıs	403.699.390	1.420,49	537,1	0,9	-19,2	-19,9
	Haziran	416.494.041	1.356,34	547,5	1,9	3,2	1,2
	Temmuz	260.797.026	1.392,91	557,4	1,8	-37,4	-38,5
	Ağustos	434.283.999	1.472,07	563,6	1,1	66,5	64,7
	Eylül	425.671.861	1.406,39	570,7	1,3	-2,0	-3,2
	Ekim	456.581.667	1.522,04	584,3	2,4	7,3	4,8
	Kasım	885.061.492	1.809,65	604,8	3,5	93,8	87,3
Aralık	1.120.635.810	1.857,65	687,0	13,6	26,6	11,5	

Kaynak: TCMB, BİST, TÜİK.

2020 yılında %209,6 ile rekor düzeyde artan Borsa İstanbul toplam işlem hacmi, 2021 yılında %13,9'luk artışla 6.594.272 milyon TL'den 7.513.262 milyon TL'ye yükselmiştir. Aylar itibarıyla en yüksek işlem hacmi 1.120.636 milyon TL ile Aralık ayında, en düşük işlem hacmi ise 260.797 milyon TL ile Temmuz ayında gerçekleşmiştir.

2021 yılında Borsa İstanbul'da toplam işlem hacminde reel artışın en yüksek oranda gerçekleştiği ay %87,3 ile Kasım ayı olmuş, onu %64,7 ile Ağustos ve %11,5 ile Aralık ayları takip etmiştir. Toplam işlem hacminin reel olarak en yüksek oranda düşüş gösterdiği aylar ise %39,1 ile Nisan, %38,5 ile Temmuz ve %19,9 ile Mayıs ayları olmuştur.

2021 yılında Borsa İstanbul'da hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2020 yılına göre %18,5 artarak 2.341.923'e ve yabancı yatırımcı sayısı %9,9 artarak 13.147'ye yükselmiştir. Böylece 2021 yılında Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı %18,4 artarak 2.355.070 olmuştur (Tablo 76).

Tablo 76. Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri

Yatırımcı Uyuşu	Yatırımcı Sayısı			Değişim (%)		Portföy Değeri (Milyon TL)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Yerli	1.193.731	1.976.976	2.341.923	65,6	18,5	185.780	380.788	524.698	105,0	37,8
Yabancı	9.707	11.964	13.147	23,3	9,9	290.400	361.667	347.679	24,5	-3,9
Toplam	1.203.438	1.988.940	2.355.070	65,3	18,4	476.180	742.455	872.377	55,9	17,5

Kaynak: MKK.

Yerli yatırımcıların Borsa İstanbul'daki portföy değeri %37,8 artarak 524.698 milyon TL'ye yükselirken, yabancı yatırımcıların portföy değeri %3,9 azalarak 347.679 milyon TL'ye gerilemiş, toplam portföy değeri de %17,5 artarak 872.377 milyon TL olmuştur.

Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı içinde yerli yatırımcıların payı %99,4, yabancı yatırımcıların payı %0,6 olmuştur. Portföy değerine göre ise yerli yatırımcıların payı %60,1, yabancı yatırımcıların payı %39,9 olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılında Borsa İstanbul'da Amerika Birleşik Devletleri'nin ilgisi artmış, yatırım yapan yabancı yatırımcılar içinde portföy değerine göre ilk onda yer alan ülkeler arasında 938 yatırımcı ve 99.242 milyon TL'lik portföy ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada 6 yatırımcı ve 62.914 milyon TL'lik portföy ile Katar, üçüncü sırada 272 yatırımcı ve 39.461 milyon TL'lik portföy ile Birleşik Krallık bulunmaktadır. 2021 yılında ülkemizdeki yabancı yatırımcılar içinde ilk 10'da yer alan ülkeler, 274.113 milyon TL'lik portföy değeri ile 347.679 milyon TL'lik toplam yabancı yatırımcı portföy değerinin %78,8'ini oluşturmaktadır (Tablo 77).

Tablo 77. Borsa İstanbul'da Yabancı Yatırımcılarda İlk On Ülke ⁽¹⁾

(2021 Yılı)

Ülkeler	Yatırımcı Sayısı	Pay (%)	Portföy Değeri (Milyon TL)	Pay (%)
Amerika Birleşik Devletleri	938	7,1	99.242	28,5
Katar	6	0,0	62.914	18,1
Birleşik Krallık	272	2,1	39.461	11,3
Lüksemburg	184	1,4	24.045	6,9
İrlanda	126	1,0	13.085	3,8
Virjin Adaları	28	0,2	8.217	2,4
Hollanda	115	0,9	7.964	2,3
İsviçre	78	0,6	6.625	1,9
Norveç	15	0,1	6.377	1,8
Singapur	15	0,1	6.183	1,8
10 ülke toplamı	1.777	13,5	274.113	78,8
Toplam yabancı yatırımcı	13.147	100,0	347.679	100,0

Kaynak: MKK.

(1): Portföy değerine göre BİST'de yatırım yapan yabancı yatırımcılarda ilk on ülke alınmıştır.

1.4.4 Kamu Maliyesi

Orta Vadeli Mali Planda (2021-2023) maliye politikasının temel amacı önceki yıllarda olduğu gibi mali disipline kararlılıkla devam edilmesi olarak belirlenmiştir. Bunun için kamu hizmet sunumu ve idari yapısının etkinliğini artıracak ve ihtiyaçlarını dinamik bir yapıda karşılayacak program bütçe sistemine geçilerek kamu kaynaklarının daha verimli kullanılması öngörülmüştür. Bütçenin gelir performansının yükseltilmesi amacıyla sürekli ve kalıcı gelir kaynakları ile vergi tahsilatında etkinliğin artırılması ve ekonomide kayıt dışılığın azaltılması ve böylece kamu borçluluğunun düşük ve sürdürülebilir düzeylerde tutulmaya devam edilmesi hedeflenmiştir. Maliye politikasının para politikası ile eşgüdümlü olarak sürdürülmesi kararlaştırılmıştır².

2020 yılında %14,5 artan genel devlet gelirlerinin, 2021 yılında %24,6 artışla 2.039.313 milyon TL düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 78).

Tablo 78. Genel Devlet Gelirleri ⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Gelirler	2019	2020	2021 ⁽²⁾	Değişim (%)		Pay (%)		
				2020	2021	2019	2020	2021
Vergiler	686.315	846.357	1.074.582	23,3	27,0	48,0	51,7	52,7
Vasitasız	244.972	265.728	356.072	8,5	34,0	17,1	16,2	17,5
Vasitalı	416.398	552.662	684.858	32,7	23,9	29,1	33,8	33,6
Servet	24.944	27.966	33.652	12,1	20,3	1,7	1,7	1,7
Vergi dışı normal gelirler	80.987	89.078	123.131	10,0	38,2	5,7	5,4	6,0
Faktör gelirleri	261.169	262.013	281.116	0,3	7,3	18,3	16,0	13,8
Sosyal fonlar	396.347	435.055	555.484	9,8	27,7	27,7	26,6	27,2
Toplam	1.424.817	1.632.502	2.034.313	14,6	24,6	99,6	99,7	99,8
Özelleştirme gelirleri	5.086	4.738	5.000	-6,8	5,5	0,4	0,3	0,2
Toplam gelir	1.429.903	1.637.240	2.039.313	14,5	24,6	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB.

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

² SBB, Orta Vadeli Mali Plan (2021-2023)

Genel devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan vergi gelirlerinin %27,0 artışla 1.074.582 milyon TL olacağı öngörülmektedir. Vergi dışı normal gelirlerin %38,2 artışla 123.131 milyon TL'ye, faktör gelirlerinin %7,3 artışla 281.116 milyon TL'ye, sosyal fonların %27,7 artışla 555.484 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Özelleştirme gelirlerinde %5,5 artış olacağı ve 5.000 milyon TL'ye yükseleceği tahmin edilmektedir.

Genel devlet gelirleri içinde gelir bileşenlerinin payının vergilerde %52,7, vergi dışı normal gelirlerde %6,0, faktör gelirlerinde %13,8, sosyal fonlarda %27,2 ve özelleştirme gelirlerinde %0,2 olması beklenmektedir.

2020 yılında %17,6 artan genel devlet harcamalarının, 2021 yılında %24,2 artarak 2.278.844 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Cari harcamaların %22,1 artışla 998.645 milyon TL'ye, yatırım harcamalarının alt kalemlerinden sabit sermaye yatırımlarının %34,2 artışla 172.240 milyon TL'ye yükseleceği, kamu stoklarının ise 2.097 milyon TL açık vereceği tahmin edilmektedir. Böylece 2021 yılında genel devlet yatırım harcamalarının %33,4 artarak 174.338 milyon TL olması beklenmektedir. 2020 yılında %21,0 artan genel devlet transfer harcamalarının, 2021 yılında %24,7 artışla 1.105.861 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Transfer harcamalarının önemli bir kısmını oluşturan cari transferlerin %22,0 artışla 1.036.978 milyon TL'ye, sermaye transferlerinin %87,1 artışla 68.883 milyon TL'ye yükseleceği öngörülmektedir. Bu dönemde faiz dışı harcamaların da %23,4 artışla 2.088.881 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 79).

Tablo 79. Genel Devlet Harcamaları ⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Harcamalar	2019	2020	2021 ⁽²⁾	Değişim (%)		Pay (%)		
				2020	2021	2019	2020	2021
Cari harcamalar	712.644	817.829	998.645	14,8	22,1	45,7	44,6	43,8
Yatırım harcamaları	115.228	130.681	174.338	13,4	33,4	7,4	7,1	7,7
Sabit sermaye	113.748	128.346	172.240	12,8	34,2	7,3	7,0	7,6
Stok değişimi	1.480	2.335	2.097	57,8	-10,2	0,1	0,1	0,1
Transfer harcamaları	732.983	886.950	1.105.861	21,0	24,7	47,0	48,3	48,5
Cari transferler	697.694	850.133	1.036.978	21,8	22,0	44,7	46,3	45,5
Sermaye transferleri	35.289	36.816	68.883	4,3	87,1	2,3	2,0	3,0
Faiz dışı harcamalar	1.452.955	1.693.356	2.088.881	16,5	23,4	93,1	92,3	91,7
Toplam harcama	1.560.855	1.835.460	2.278.844	17,6	24,2	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB.

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

2021 yılında genel devlet harcamaları içinde cari harcamaların payı %43,8, yatırım harcamalarının payı %7,7 ve transfer harcamalarının payı %48,5 olacaktır.

1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi

2021 yılında da Orta Vadeli Mali Plana dayalı olarak hazırlanan merkezi yönetim bütçesinde kaynakların maliye politikası öncelikleri doğrultusunda tahsisi, etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda koronavirüs (Covid-19) salgını ile mücadele nedeniyle ekonomide ortaya çıkan olumsuzlukları gidermek için alınan kamu maliyesi tedbirlerinin geçici süreyle uygulanması, ekonomide kalıcı toparlanma sağlanmasıyla birlikte bütçe dengesinde de kademeli iyileşme sağlanacağı öngörülmüştür. Merkezi yönetim bütçesinin uygulama sürecinin Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından koordineli yürütülmesi kararlaştırılmıştır³.

2021 yılı merkezi yönetim bütçesinde merkezi yönetim bütçe giderlerinin 1.346.139 milyon TL, bütçe gelirlerinin 1.101.146 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre bütçe dengesinin 244.993 milyon TL, faiz dışı dengenin ise 65.450 milyon TL açık vermesi öngörülmüştür.

Yıl içinde salgının yarattığı olumsuzlukları gidermek amacıyla reel sektörü ve hanehalkını desteklemeye yönelik düzenleme ve tedbirlerin etkisiyle harcamalar artarken, aşılamanın yaygınlaşması ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla birlikte ekonomik aktivitede ve iç talepte yaşanan canlanma gelir tahsilatındaki artışı desteklemiştir.

2021 yılı sonunda bütçe gelirleri bir önceki yıla göre %36,8 artarak 1.407.399 milyon TL'ye, bütçe giderleri de %32,9 artarak 1.599.642 milyon TL'ye yükselmiştir. 2020 yılında %40,5 artan bütçe açığı, bütçe giderlerine kıyasla daha yüksek oranlı artış gösteren bütçe gelirlerinin etkisiyle 2021 yılında %9,7 artarak 192.243 milyon TL olmuştur. 2020 yılında 41.329 milyon TL olan faiz dışı açık 2021 yılında 11.391 milyon TL'ye gerilemiştir. Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı %88,0 olmuştur (Tablo 80, Grafik 39).

Tablo 80. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

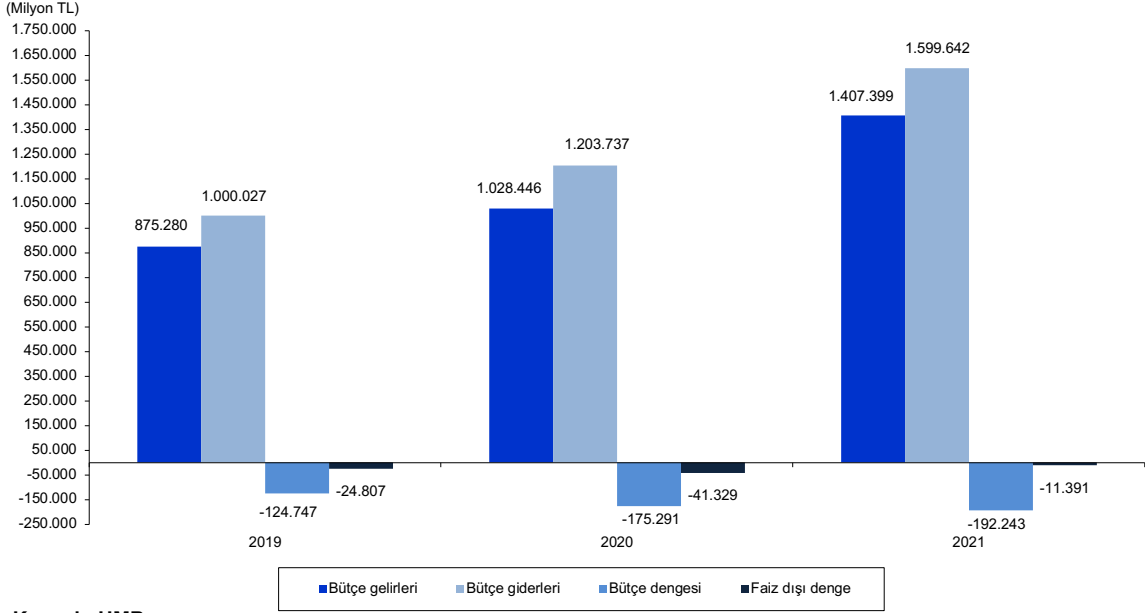
Bileşenler	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)							
	2019	2020	2021	Değişim (%)		GSYH'ye Oranı		
				2020	2021	2019	2020	2021
Bütçe giderleri	1.000.027	1.203.737	1.599.642	20,4	32,9	23,2	23,9	22,2
Faiz hariç giderler	900.087	1.069.775	1.418.790	18,9	32,6	20,8	21,2	19,7
Faiz giderleri	99.940	133.962	180.852	34,0	35,0	2,3	2,7	2,5
Bütçe gelirleri	875.280	1.028.446	1.407.399	17,5	36,8	20,3	20,4	19,5
Bütçe dengesi	-124.747	-175.291	-192.243	40,5	9,7	-2,9	-3,5	-2,7
Faiz dışı denge	-24.807	-41.329	-11.391	66,6	-72,4	-0,6	-0,8	-0,2

Kaynak: HMB, TÜİK.

³ SBB, Orta Vadeli Mali Plan (2021-2023)

Grafik 39. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

Kaynak: HMB.

Böylece başlangıç hedeflerinin bütçe giderleri 253.503 milyon TL, bütçe gelirleri 306.253 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Bütçe açığı 192.243 milyon TL ile hedeflenen değer 52.750 milyon TL altında gerçekleşirken 65.450 milyon TL açık vermesi hedeflenen faiz dışı denge 11.391 milyon TL açık vermiştir.

2021 yılı merkezi yönetim bütçe giderlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı %23,9'dan %22,2'ye, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranı %20,4'ten %19,5'e, merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı %3,5'ten %2,7'ye gerilemiştir. Faiz dışı merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı ise %0,2 olmuştur.

1.4.4.1.1 Gelirler

2021-2023 dönemi Orta Vadeli Mali Plan'da izlenecek kamu gelir politikalarının; makroekonomik değişim sürecinin desteklenmesi, kamu harcamaları için ihtiyaç duyulan finansmanın sağlanması, sosyo-ekonomik kalkınma ve adaletin desteklenmesi, ekonominin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılması ve yurt içi tasarruflara katkı sağlanması hedefleri doğrultusunda yürütüleceği belirtilmiştir. Vergi politikalarının vergide adalet ve eşitlik ilkelerini pekiştirecek şekilde sürdürülmesine, vergi mevzuatının sadeleştirilmesine, etkin olmayan istisna, muafiyet ve indirimlerin gözden geçirilmesine ve kademeli olarak kaldırılmasına devam edileceği, kamu gelirlerinin kalitesinin artırılarak, bütçenin gelir performansının yükseltilmesi amacıyla vergi tahsilatında etkinliğin artırılacağı açıklanmıştır.

Merkezi yönetim bütçe gelirlerinin Orta Vadeli Programda yer alan makroekonomik göstergeler ile gelir politikalarının bütçe gelirlerine etkileri, ulusal ve uluslararası piyasalardaki gelişmeler ve gelirlerin geçmiş yıllarda gösterdiği eğilimi dikkate alarak belirlendiği ifade edilmiştir.

2020 yılında salgın nedeniyle getirilen kısıtlamalar, arz ve talepteki daralma nedeniyle ekonomik aktivitede ortaya çıkan yavaşlamanın etkisiyle sınırlı düzeyde artan merkezi yönetim bütçe gelirleri, 2021 yılında kısıtlamaların kaldırılması ve ekonomideki canlanmanın etkisiyle %36,8'lik artışla 1.407.399 milyon TL'ye yükselirken, hedeflenen değerin 306.253 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 81).

Tablo 81. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

(Milyon TL)

Bileşenler	2019	2020	2021	Değişim (%)		Pay (%)		
				2020	2021	2019	2020	2021
A. Genel bütçe gelirleri	847.692	999.147	1.369.503	17,9	37,1	96,8	97,2	97,3
1. Vergi gelirleri	673.860	833.251	1.164.809	23,7	39,8	77,0	81,0	82,8
Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler	241.533	263.898	397.603	9,3	50,7	27,6	25,7	28,3
Gelir vergisi	162.704	158.842	219.632	-2,4	38,3	18,6	15,4	15,6
Beyana dayanan gelir vergisi	7.962	8.250	13.849	3,6	67,9	0,9	0,8	1,0
Basit usulde gelir vergisi	201	228	237	13,4	3,9	0,0	0,0	0,0
Gelir vergisi tevkifatı	151.789	147.251	201.347	-3,0	36,7	17,3	14,3	14,3
Gelir geçici vergisi	2.752	3.113	4.199	13,1	34,9	0,3	0,3	0,3
Kurumlar vergisi	78.829	105.057	177.970	33,3	69,4	9,0	10,2	12,6
Beyana dayanan kurumlar vergisi	3.211	-268	13.967	-108,3	5.311,6	0,4	0,0	1,0
Kurumlar vergisi tevkifatı	159	180	441	13,2	145,0	0,0	0,0	0,0
Kurumlar geçici vergisi	75.459	105.145	163.562	39,3	55,6	8,6	10,2	11,6
Mülkiyet üzerinden alınan vergiler	15.607	17.281	21.110	10,7	22,2	1,8	1,7	1,5
Veraset ve intikal vergisi	1.104	1.298	2.255	17,6	73,7	0,1	0,1	0,2
Motorlu taşıtlar vergisi	14.503	15.983	18.832	10,2	17,8	1,7	1,6	1,3
Değerli konut vergisi	0	0	23	-	-	0,0	0,0	-
Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri	230.955	314.910	377.361	36,4	19,8	26,4	30,6	26,8
Dahilde alınan katma değer vergisi	55.458	71.555	123.444	29,0	72,5	6,3	7,0	8,8
Özel tüketim vergisi	147.134	207.283	205.392	40,9	-0,9	16,8	20,2	14,6
Banka ve sigorta muameleleri vergisi	22.670	27.069	33.027	19,4	22,0	2,6	2,6	2,3
Şans oyunları vergisi	1.681	3.464	6.092	106,1	75,9	0,2	0,3	0,4
Özel iletişim vergisi	4.014	4.488	6.618	11,8	47,5	0,5	0,4	0,5
Dijital hizmet vergisi	0	1.061	2.830	-	166,7	0,0	0,1	0,2
Dahilde alınan diğer mal ve hizmet vergileri	-3	-10	-41	233,3	310,0	0,0	0,0	0,0
Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler	142.732	185.452	297.477	29,9	60,4	16,3	18,0	21,1
Gümrük vergileri	16.832	25.637	34.444	52,3	34,4	1,9	2,5	2,4
İthalde alınan katma değer vergisi	125.271	159.206	261.885	27,1	64,5	14,3	15,5	18,6
Diğer dış ticaret gelirleri	628	609	1.148	-3,0	88,5	0,1	0,1	0,1
Damga vergisi	18.853	20.964	28.199	11,2	34,5	2,2	2,0	2,0
Harçlar	24.176	30.741	41.956	27,2	36,5	2,8	3,0	3,0
Başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler	5	4	1.103	-20,0	27.475,0	0,0	0,0	0,1
2. Vergi dışı diğer gelirler	173.832	165.896	204.694	-4,6	23,4	19,9	16,1	14,5
B. Özel bütçeli idarelerin gelirleri	20.925	21.536	28.925	2,9	34,3	2,4	2,1	2,1
C. Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri	6.663	7.762	8.971	16,5	15,6	0,8	0,8	0,6
Toplam	875.280	1.028.446	1.407.399	17,5	36,8	100,0	100,0	100,0

Kaynak: HMB.

Merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi gelirleri %39,8 artarak 1.164.809 milyon TL olmuştur. Böylece vergi gelirleri 922.744 milyon TL olarak hedeflenen değerin 242.065 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. 2020 yılında vergi gelirlerinin toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde %81,0 olan payı 2021 yılında %82,8'e yükselmiştir.

Bütçe gelirlerinin hedefin üzerinde gerçekleşmesinde ekonomideki toparlanma, bazı kamu alacaklarına yönelik olarak çıkarılan yapılandırma kanunları kapsamında elde edilen gelirler, kurumlar vergisi oranında yapılan güncellenmenin etkisiyle kurumlar vergisi tahsilatındaki artış ile ücret ve faiz gibi makroekonomik göstergelerdeki gelişmelerin etkisiyle gelirler vergisi tahsilatında yüksek oranlı artış etkili olmuştur.

Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler 2021 yılında bir önceki yıla göre %50,7 artışla 397.603 milyon TL'ye yükselirken toplam gelirler içindeki payı %28,3 olmuştur. Bu vergilerin 219.632 milyon TL'sini gelir vergisi, 177.970 milyon TL'sini kurumlar vergisi oluşturmuştur. 2020 yılına göre gelir vergisi tahsilatı %38,3, kurumlar vergisi tahsilatı %69,4 artış göstermiştir. Gelir vergisi kalemleri içinde %67,9 ile beyana dayanan gelir vergisi, %36,7 ile gelir vergisi tevkifatı ve %34,9 ile gelir geçici vergisi en yüksek oranlı artış gösteren kalemler olmuştur. Kurumlar vergisindeki yüksek oranlı artışta büyük ölçüde kurumlar geçici vergisindeki artış etkili olmuştur. Toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde gelir vergisinin payı %15,6, kurumlar vergisinin payı %12,6 olmuştur.

Mülkiyet üzerinden alınan vergiler 2020 yılına göre %22,2 artarak 21.110 milyon TL olmuştur. Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri %19,8 artarak 377.361 milyon TL'ye yükselirken, merkezi yönetim toplam bütçe gelirleri içindeki payı %30,6'dan %26,8'e gerilemiştir. 2021 yılında dahilde alınan katma değer vergisi %72,5 artarak 123.444 milyon TL'ye yükselirken, özel tüketim vergisi %0,9 azalarak 205.392 milyon TL'ye gerilemiştir.

Vergi gelirleri içinde gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, mülkiyet üzerinden alınan vergiler ve başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler toplamından oluşan dolaysız vergiler %49,3'lük artışla 419.816 milyon TL'ye, dahilde alınan mal ve hizmet vergileri, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler, damga vergisi ve harçlardan oluşan dolaylı vergiler %34,9'lük artışla 744.993 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin payı %36,0, dolaylı vergilerin payı %64,0 olmuştur.

2021 yılında vergi dışı diğer gelirler %23,4 artarak 204.694 milyon TL olarak gerçekleşirken, toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı %16,1'den %14,5'e gerilemiştir.

Özel bütçeli idarelerin gelirleri %34,3 artarak 28.925 milyon TL'ye, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri %15,6 artarak 8.971 milyon TL'ye yükselmiştir.

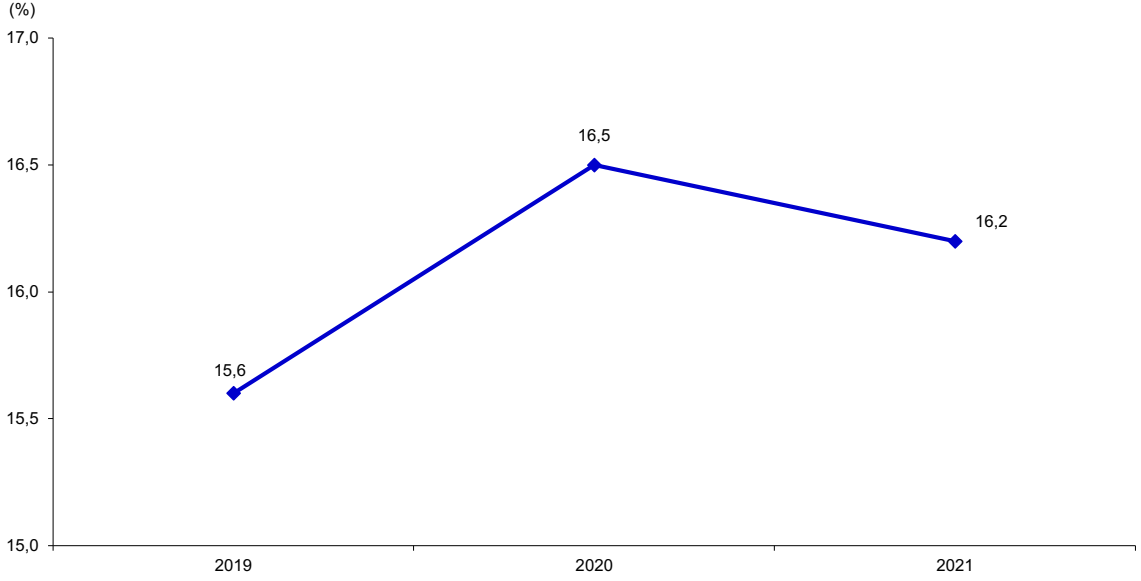
Toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı olarak tanımlanan vergi yükü, 2021 yılında 0,3 puanlık azalış ile %16,5'den %16,2'ye gerilemiştir (Tablo 82, Grafik 40).

Tablo 82. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları

Gösterge	2019	2020	2021
Toplam vergi yükü	15,6	16,5	16,2
Toplam vergi esnekliği	0,6	1,4	0,9
Gelir+kurumlar vergisi esnekliği	0,7	0,5	1,2

Kaynak: HMB, TÜİK.

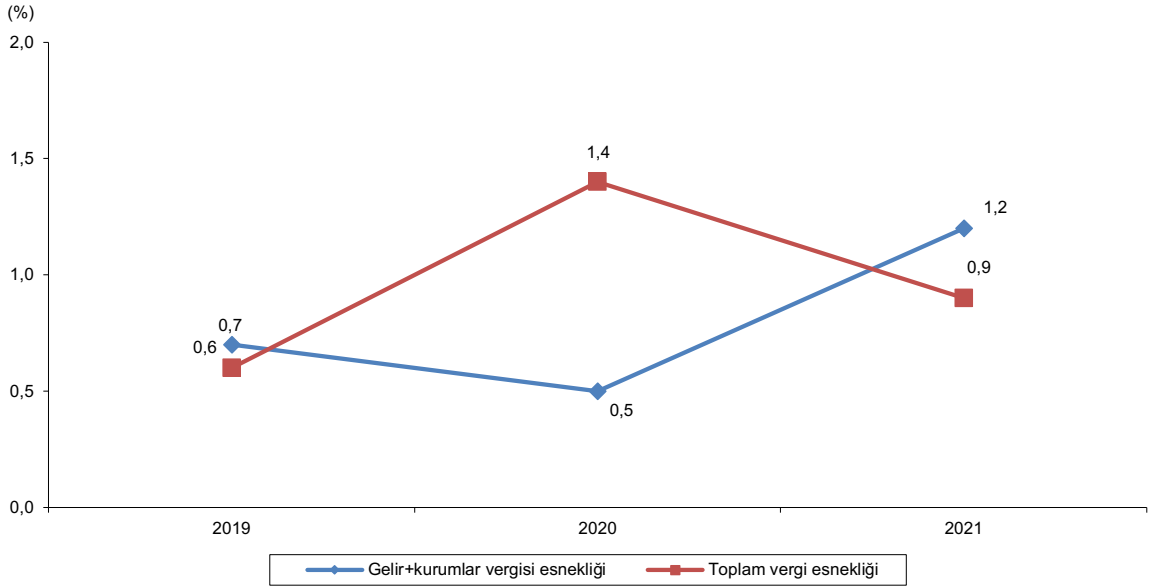
Grafik 40. Vergi Yüğü

Kaynak: HMB, TÜİK.

Vergi gelirlerinin GSYH'deki değişmelere karşı duyarlılığını gösteren vergi esnekliği katsayısı 2021 yılında 0,5 puanlık azalışla %0,9'a gerilerken, gelir ve kurumlar vergisi esnekliği 0,7 puan artarak %1,2'ye yükselmiştir (Grafik 41).

Grafik 41. Vergi Esnekliği Katsayıları

Kaynak: HMB, TÜİK.

1.4.4.1.2 Giderler

Orta Vadeli Mali Plan'da 2021-2023 döneminde kamu harcama politikasının önceki yıllarda olduğu gibi çok yıllık bütçe yaklaşımı çerçevesinde belirlenen politika öncelikleri dikkate alınarak ve kamu idarelerine tahsis edilen ödenek tavanları doğrultusunda yürütülmesi kararlaştırılmıştır. 2021 yılı bütçesi ile birlikte harcama önceliği geliştirilirken toplumun beklentilerine daha fazla odaklanan, kamu kaynakları ile kamu hizmetleri arasındaki bağı güçlendiren, şeffaflığı ve hesap verebilirliği artıran program bütçe sisteminin hayata geçirileceği açıklanmıştır.

Merkezi yönetim bütçe giderleri makroekonomik göstergeler, temel politika belgelerinde ortaya konulan öncelikler ve kamu idarelerinin ihtiyaçları esas alınarak belirlenmiştir. Bütçe harcamalarının içinde ekonominin uzun dönem üretkenliğini ve verimliliğini artıracak harcama kalemlerinin payının artırılması amaçlanmıştır.

2021 yılında bütçe giderleri bir önceki yıla göre %32,9 artarak 1.203.737 milyon TL'den 1.599.642 milyon TL'ye yükselirken, bütçe hedefinin de 253.503 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 83).

Cari transferler, mal ve hizmet alım giderleri, personel giderleri, SGK'ya devlet primi giderleri ve sermaye giderlerindeki artışın desteklediği faiz hariç giderler, bütçe gider kalemindeki artışın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

2021 yılında faiz dışı harcamalar %32,6 artarak 1.418.790 milyon TL'ye yükselmiştir. Personel giderleri %20,3 artışla 346.258 milyon TL'ye, Sosyal Güvenlik Kurumuna devlet primi giderleri %18,8 artışla 57.368 milyon TL'ye, mal ve hizmet alım giderleri %34,2 artışla 130.104 milyon TL'ye, cari transferler %25,8 artışla 626.664 milyon TL'ye, sermaye giderleri %39,7 artışla 130.926 milyon TL'ye, sermaye transferleri %68,0 artışla 25.492 milyon TL'ye, borç verme %242,8 artışla 101.978 milyon TL'ye yükselmiştir.

Merkezi yönetim bütçe giderlerinin önemli bir kısmını oluşturan cari transferlerin 2021 yılında toplam bütçe giderleri içindeki payı %39,2'ye gerilerken, personel giderlerinin payı %21,6, SGK'ya devlet primi giderlerinin payı %3,6, mal ve hizmet alım giderlerinin payı %8,1, sermaye giderlerinin payı %8,2, sermaye transferlerinin payı %1,6 ve borç vermenin payı %6,4 olmuştur.

Tablo 83. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

(Milyon TL)

Bileşenler	2019	2020	2021	Değişim (%)		Pay (%)		
				2020	2021	2019	2020	2021
A. Faiz hariç giderler	900.087	1.069.775	1.418.790	18,9	32,6	90,0	88,9	88,7
Personel giderleri	249.892	287.785	346.258	15,2	20,3	25,0	23,9	21,6
SGK'ya devlet primi giderleri	43.045	48.294	57.368	12,2	18,8	4,3	4,0	3,6
Mal ve hizmet alım giderleri	84.363	96.971	130.104	14,9	34,2	8,4	8,1	8,1
Savunma ve güvenlik	28.465	33.005	36.422	15,9	10,4	2,8	2,7	2,3
Sağlık giderleri	564	534	640	-5,3	19,9	0,1	0,0	0,0
Borçlanma genel giderleri	535	859	1.142	60,6	32,9	0,1	0,1	0,1
Diğer mal ve hizmet alım giderleri	54.798	62.573	91.899	14,2	46,9	5,5	5,2	5,7
Cari transferler	400.316	498.063	626.664	24,4	25,8	40,0	41,4	39,2
Görevlendirme giderleri	8.013	11.006	41.928	37,4	281,0	0,8	0,9	2,6
Hazine yardımları	219.546	275.858	294.324	25,6	6,7	22,0	22,9	18,4
Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler	5.934	3.976	5.551	-33,0	39,6	0,6	0,3	0,3
Hanehalkına yapılan transferler	6.662	7.661	9.047	15,0	18,1	0,7	0,6	0,6
Tarımsal destekleme ödemeleri	16.965	21.944	24.125	29,3	9,9	1,7	1,8	1,5
Hanehalkına yapılan diğer transferler	18.592	25.407	42.125	36,7	65,8	1,9	2,1	2,6
Sosyal amaçlı transferler	19.889	22.990	26.907	15,6	17,0	2,0	1,9	1,7
Yurt dışına yapılan transferler	4.109	4.971	6.248	21,0	25,7	0,4	0,4	0,4
Gelirden ayrılan paylar	100.606	124.249	176.408	23,5	42,0	10,1	10,3	11,0
Sermaye giderleri	80.717	93.742	130.926	16,1	39,7	8,1	7,8	8,2
Sermaye transferleri	16.316	15.171	25.492	-7,0	68,0	1,6	1,3	1,6
Borç verme	25.438	29.750	101.978	17,0	242,8	2,5	2,5	6,4
B. Faiz giderleri	99.940	133.962	180.852	34,0	35,0	10,0	11,1	11,3
Toplam	1.000.027	1.203.737	1.599.642	20,4	32,9	100,0	100,0	100,0

Kaynak: HMB.

Faiz harcamaları bütçe finansman ihtiyacı ve borçlanma maliyetlerindeki artış nedeniyle %35,0'lık artışla 133.962 milyon TL'den 180.852 milyon TL'ye yükselmiştir. Faiz giderlerinin merkezi yönetim bütçe giderleri içindeki payı 0,2 puanlık artışla %11,3 olmuştur.

1.4.4.2 Fonlar

2021 yılında da fon dengesi kapsamında, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonu olmak üzere 4 fon takip edilmiştir.

2021 yılında kamu kesimi genel dengesinde yer alan fonların gelirlerinin %19,5 artışla 40.413 milyon TL, giderlerinin %7,9 azalışla 30.525 milyon TL olarak gerçekleşmesi, böylece fon dengesinin 9.888 milyon TL fazla vermesi beklenmektedir (Tablo 84).

Tablo 84. Fon Dengesi ⁽¹⁾

Bileşenler	2019	2020	2021 ⁽²⁾	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	
				Değişim (%)	
				2020	2021
A. Fon gelirleri	25.172	33.811	40.413	34,3	19,5
Vergi gelirleri	18.572	22.541	33.000	21,4	46,4
Vergi dışı normal gelirler	3.348	7.804	3.425	133,1	-56,1
Faktör gelirleri (net)	102	0	0	-100,0	-
Cari transferler (net)	0	0	0	-	-
Sermaye transferleri (net)	3.149	3.467	3.987	10,1	15,0
B. Fon giderleri	26.150	33.149	30.525	26,8	-7,9
Cari giderler	21.037	21.552	22.503	2,4	4,4
Faktör giderleri (net)	0	12	18	-	50,0
Sabit sermaye yatırımları	0	0	0	-	-
Cari transferler (net)	5.114	11.585	8.004	126,5	-30,9
Sermaye transferleri (net)	0	0	0	-	-
C. Gelir-gider farkı	-979	662	9.888	-167,6	1.393,7
D. Finansman	979	-662	-9.888	-167,6	1.393,7
Dış borç kullanımı	0	0	0	-	-
Dış borç ödemesi	0	0	0	-	-
İç borç-alacak ilişkisi (net)	-32	-311	-247	871,9	-20,6
Kasa-banka değişimi	1.011	-351	-9.641	-134,7	2.646,7

Kaynak: SBB.

(1): İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri

2022 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında yer aldığı şekliyle, 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında faaliyet gösteren 19 kamu iktisadi teşebbüsü (KİT), özelleştirme kapsamında bulunan ve %50'den fazla kamu payı olan Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş. ve Sümer Holding A.Ş. KİT dengesi kapsamında izlenmektedir.

2021 yılında işletmeci KİT gelirlerinin %49,5 artışla 319.628 milyon TL'ye, giderlerinin de %60,6'lık artışla 339.760 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir (Tablo 85).

Tablo 85. İşletmeci KİT Finansman Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Bileşenler	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2020	2021
A. Toplam gelirler	205.998	213.745	319.628	3,8	49,5
I. İşletme gelirleri	176.253	182.652	264.576	3,6	44,9
1. Mal ve hizmet satış hasılatı	150.783	154.810	227.963	2,7	47,3
2. Diğer gelirler	25.470	27.842	36.613	9,3	31,5
II. Kurum bünyesinde kalan fonlar	9.665	13.077	14.598	35,3	11,6
1. Amortismanlar	6.780	6.692	8.222	-1,3	22,9
2. Karşılıklar	2.884	6.385	6.376	121,4	-0,1
III. Bütçe ve fonlar	20.080	18.016	40.455	-10,3	124,6
IV. Diğer gelirler	0	0	0	-	-
B. Toplam giderler	213.287	211.531	339.760	-0,8	60,6
I. İşletme giderleri	177.988	182.989	293.576	2,8	60,4
1. Mal ve hizmet satış maliyeti	141.250	139.263	242.009	-1,4	73,8
2. Diğer giderler	36.738	43.727	51.567	19,0	17,9
II. Yatırım harcamaları	20.559	23.638	41.228	15,0	74,4
III. Stok artışı	7.954	765	3.241	-90,4	323,7
IV. Sabit kıymet artışı	-828	-1.151	-4.941	39,0	329,3
V. Dolaysız vergiler	3.064	2.827	4.067	-7,7	43,9
VI. Temettü ödemeleri	2.637	1.879	2.263	-28,7	20,4
VII. Diğer giderler	1.912	582	327	-69,6	-43,8
C. Gelir-gider farkı	-7.289	2.213	-20.132	-130,4	-1.009,7
D. Finansman	7.289	-2.213	20.132	-130,4	-1.009,7
I. Kasa banka değişimi	-1.755	-10.177	7.804	479,9	-176,7
II. İç borçlanma (net)	5.760	4.443	6.643	-22,9	49,5
III. Dış borçlanma (net)	3.284	3.520	5.684	7,2	61,5

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı

2020 yılında 197.945 milyon TL açık veren kamu kesimi dengesinin, 2021 yılında 221.837 milyon TL açık vereceği, 2020 yılında 63.983 milyon TL açık veren bütçe faiz ödemeleri hariç kamu kesimi finansman dengesinin, 2021 yılında 40.985 milyon TL açık vereceği tahmin edilmektedir (Tablo 86).

Tablo 86. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Bileşenler	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					
				GSYH'ye Oranı		
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021
Merkezi yönetim bütçesi	124.747	175.291	192.243	2,9	3,5	2,7
KİT	9.325	-274	20.079	0,2	0,0	0,3
İşletmeci	694	-2.213	20.132	0,0	0,0	0,3
Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar	1.631	1.940	-52	0,0	0,0	0,0
Mahalli idareler	8.900	-3.652	348	0,2	-0,1	0,0
Döner sermaye	2.329	503	1.466	0,1	0,0	0,0
Sosyal güvenlik kuruluşları	-2.105	-1.590	0	0,0	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	-3.898	28.329	17.589	-0,1	0,6	0,2
Fonlar	979	-662	-9.888	0,0	0,0	-0,1
Borçlanma gereği	140.277	197.945	221.837	3,2	3,9	3,1
Bütçe faiz ödemeleri	99.940	133.962	180.852	2,3	2,7	2,5
Faiz dışı borçlanma gereği	40.337	63.983	40.985	0,9	1,3	0,6

Kaynak: SBB, HMB.

Not: (-) işareti fazlayı göstermektedir.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2021 yılında kamu kesimi açığı içinde en yüksek paya sahip olan merkezi yönetim bütçe açığı bir önceki yıla göre %9,7 artışla 192.243 milyon TL'ye yükselmiştir. İşletmeci KİT'lerin 20.132 milyon TL, İşsizlik Sigortası Fonunun 17.589 milyon TL, döner sermayeli kuruluşların 1.466 milyon TL, mahalli idarelerin 348 milyon TL açık vermesi beklenmektedir.

2021 yılında merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı %3,5'ten %2,7'ye, bütçe faiz ödemelerinin GSYH'ye oranı %2,7'den %2,5'e gerilemiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ye oranının bir önceki yıla göre 0,8 puan azalarak %3,1 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

1.4.4.5 Özelleştirme

Özelleştirme ile devletin asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonomideki sını ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi amaçlanmıştır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığının bu kapsamda 1984 yılından bu yana sürdürdüğü özelleştirme çalışmaları, son yıllarda özelleştirme kapsamındaki kuruluşların büyük bölümünde özelleştirme çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte oldukça yavaşlamıştır.

2020 yılında 22.270 bin dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2021 yılında 413.098 bin dolara yükselmiştir. 2021 yılındaki özelleştirme tutarınının 187.234 bin dolarını taşınmaz satışları, 174.770 bin dolarını tesis-işletme satış/devri, 34.890 bin dolarını diğer varlık satış/devri, 14.788 bin dolarını otel/sosyal tesis satışları ve 1.416 bin dolarını kamu kurumlarına devirler oluşturmuştur. 1986 yılından bu yana toplam 70.795 milyon dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir (Tablo 87).

Tablo 87. Özelleştirme İşlemleri

İşlemler	(Bin Dolar)				
	1986-2018	2019	2020	2021	Birikimli Toplam
Hisse satışı	46.099.865	1	-	-	46.099.866
Tesis-İşletme satış/devri	17.494.352	33.203	-	174.770	17.702.326
Otel/Sosyal tesis satışı	673.688	-	-	14.788	688.476
Taşınmaz satışı	3.839.614	82.284	21.992	187.234	4.131.124
Diğer varlık satış/devri	710.262	-	-	34.890	745.152
Kamu kurumlarına devir	1.425.840	477	278	1.416	1.428.012
Toplam	70.243.622	115.966	22.270	413.098	70.794.955

Kaynak: ÖİB.

1986-2021 yıllarını kapsayan birikimli sonuçlara göre toplam özelleştirme gelirlerinin %65,1'i hisse satışı, %25,0'ı tesis-işletme satış/devri, %5,8'i taşınmaz satışı, %2,0'ı kamu kurumlarına devir, %1,1'i diğer varlık satış/devri ve %1,0'ı otel/sosyal tesis satışından elde edilmiştir.

1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku

2002 yılından bu yana sürdürülen merkezi yönetim bütçe açığının finansmanına yönelik stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikasına 2021 yılında da devam edilmiştir. Uygulanan borçlanma politikasıyla risk, maliyet unsurları ve piyasa koşulları birlikte değerlendirilerek, maliyetlerin en uygun seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır.⁴

Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan 2021 yılı Finansman Programında; borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden yapılması, piyasa çeşitliliğinin sağlanması amacıyla uluslararası piyasalarda ABD dolarının yanında imkan olması durumunda diğer döviz cinslerinden de ihraç yapılması, faiz giderlerinin optimal şekilde yönetilmesini teminen uygun enstrüman ve vade bileşimi dikkate alınarak, gelecek 12 ayda faizi yenilenecek senetler ile vadesine 12 aydan az kalmış senetlerin payının belirli bir seviyede tutulması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla nakit rezervinin güçlü tutulması amaçlanmıştır.

2021 yılında mali disiplin gözetilerek ekonomik programlar, para ve maliye politikaları ile uyumlu borç yönetimi politika uygulamalarına devam edilmiştir.

2020 yılında 1.812.848 milyon TL olan merkezi yönetim toplam borç stoku, 2021 yılında %51,6 artarak 2.747.732 milyon TL'ye yükselmiştir. 2020 yılında %40,4 artan merkezi yönetim iç borç stoku 2021 yılında %24,6 artışla 1.321.190 milyon TL'ye yükselmiştir. Dış borç

⁴ Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021 Yılı Bütçe Gerekçesi

stoku 2020 yılındaki %31,1'lik artışın ardından 2021 yılında %89,6'lık yüksek oranlı artışla 1.426.542 milyon TL olmuştur.

Dolar cinsinden iç borç stoku %29,5 azalarak 101.623 milyon dolara gerilerken, dış borç stoku %7,2 artarak 109.725 milyon dolara yükselmiş, böylece merkezi yönetim toplam borç stoku %14,3 azalarak 211.348 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 88, Grafik 42).

Tablo 88. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

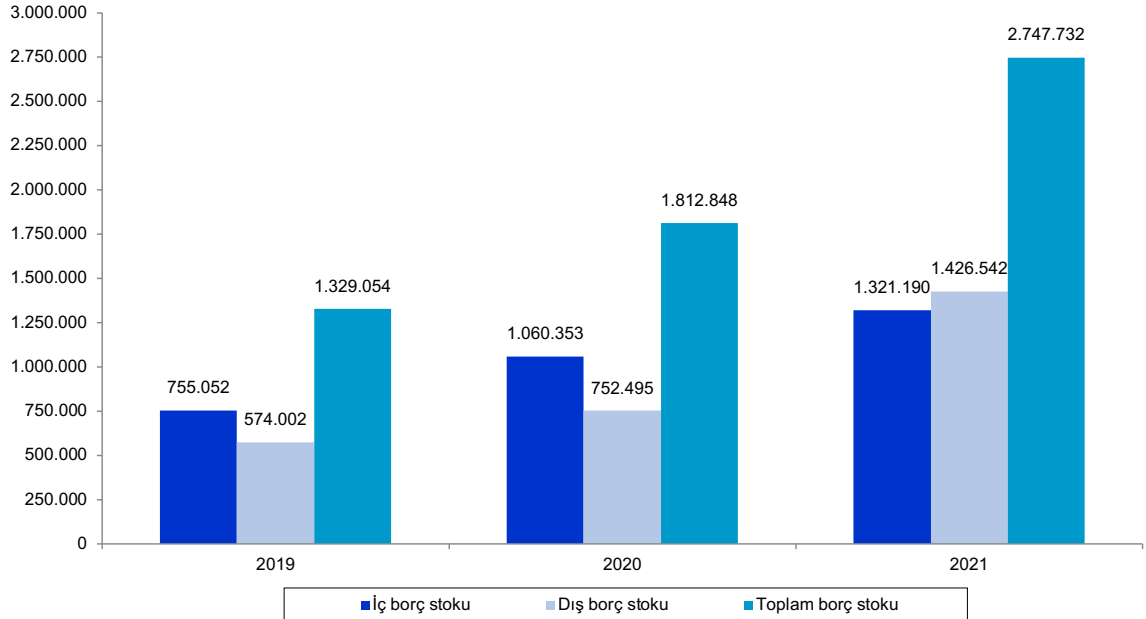
Bileşenler	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2020	2021
	(Milyon TL)				
İç borç stoku	755.052	1.060.353	1.321.190	40,4	24,6
Dış borç stoku	574.002	752.495	1.426.542	31,1	89,6
Toplam borç stoku	1.329.054	1.812.848	2.747.732	36,4	51,6
	(Milyon \$)				
İç borç stoku	126.880	144.193	101.623	13,6	-29,5
Dış borç stoku	96.443	102.317	109.725	6,1	7,2
Toplam borç stoku	223.323	246.510	211.348	10,4	-14,3
	Pay (%)				
İç borç stoku	56,8	58,5	48,1		
Dış borç stoku	43,2	41,5	51,9		
Toplam borç stoku	100,0	100,0	100,0		
	GSYH'ye Oranı				
İç borç stoku	17,5	14,7	18,3		
Dış borç stoku	13,3	10,4	19,8		
Toplam borç stoku	30,8	25,1	38,1		

Kaynak: HMB.

(1): Geçici.

Grafik 42. Merkezi Yönetim Borç Stoku

(Milyon TL)

Kaynak: HMB.

2021 yılında merkezi yönetim borç stoku içinde iç borç stokunun payı %58,5'ten %48,1'e gerilerken, dış borç stokunun payı %41,5'ten %51,9'a yükselmiştir.

2021 yılında iç borç stokunun GSYH'ye oranı 3,6 puan artarak %18,3'e, dış borç stokunun GSYH'ye oranı 9,4 puan artarak %19,8'e, merkezi yönetim toplam borç stokunun GSYH'ye oranı 13,0 puan artarak %38,1'e yükselmiştir.

2021 yılında toplam 434.861 milyon TL tutarında iç borç ödemesi yapılmıştır. Bunun %72,5'i olan 315.116 milyon TL'lik kısmını anapara, %27,5'i olan 119.745 milyon TL'lik kısmını ise faiz ödemeleri oluşturmuştur. 2021 yılında 87.200 milyon TL'lik net iç borçlanma gerçekleştirilmiştir. 2020 yılına göre net borçlanma %61,1 azalırken, toplam ödeme %40,7 artmıştır (Tablo 89).

Tablo 89. Merkezi Yönetim İç Borç Stoku

(Milyon TL)

Yıllar	Ödemeler			Borçlanma			Borç Stoku	Değişim (%)
	Anapara	Faiz	Toplam	Satış	Ödeme	Net Borçlanma		
2019	86.612	70.554	157.166	211.839	86.611	125.228	755.052	28,8
2020	218.159	90.848	309.007	442.290	218.159	224.131	1.060.353	40,4
2021 ⁽¹⁾	315.116	119.745	434.861	402.316	315.116	87.200	1.321.190	24,6

Kaynak: HMB.

(1): Geçici.

2020 yılında %10,5 olan iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyeti, 2021 yılında 7,0 puan artarak %17,5 seviyesine yükselmiştir. İç borç stokunun vade yapısında bir miktar düzelme olmuş ve 2020 yılında 34,0 ay olan iç borçlanmanın ortalama vadesi, 2021 yılında 53,5 aya yükselmiştir (Tablo 90).

Tablo 90. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti

Bileşenler	2019	2020	2021 ⁽¹⁾
Birikimli Vade (Ay) ⁽²⁾	30,1	34,0	53,5
Bileşik Faiz (%) ⁽³⁾	18,3	10,5	17,5

Kaynak: HMB.

(1): Geçici.

(2): Nakit iç borçlanmayı içermektedir.

(3): TL cinsi sabit getirili iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyetidir.

2021 yılında 2.747.732 milyon TL olan toplam merkezi yönetim borç stokunun 933.195 milyon TL'lik kısmını Türk lirası cinsinden borç senetleri, 1.814.536 milyon TL'lik kısmını döviz cinsinden borç senetleri oluşturmuştur. Toplam merkezi yönetim borç stoku içinde Türk lirası cinsinden borç senetlerinin payı %34,0, döviz cinsinden borç senetlerinin payı %66,0 olmuştur. Döviz kurlarındaki yüksek oranlı artışın etkisiyle bir önceki yıla göre döviz cinsinden borçlanmanın payı artmış, TL cinsinden borçlanmanın payı azalmıştır (Tablo 91).

Tablo 91. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı ⁽¹⁾

Bileşenler	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
	2019	2020	2021 ⁽²⁾	2019	2020	2021
Sabit	982.981	1.271.427	1.919.632	74,0	70,1	69,9
Değişken	173.748	290.525	536.452	13,1	16,0	19,5
TÜFE'ye endeksli	172.325	250.897	291.648	13,0	13,8	10,6
Toplam borç stoku	1.329.054	1.812.849	2.747.732	100,0	100,0	100,0
Sabit	402.293	401.137	435.686	30,3	22,1	15,9
Değişken	93.921	142.402	205.861	7,1	7,9	7,5
TÜFE'ye endeksli	172.325	250.897	291.648	13,0	13,8	10,6
Türk Lirası cinsinden	668.539	794.436	933.195	50,3	43,8	34,0
Sabit	580.689	870.290	1.483.945	43,7	48,0	54,0
Değişken	79.827	148.123	330.591	6,0	8,2	12,0
Döviz	660.516	1.018.413	1.814.536	49,7	56,2	66,0
Sabit	464.244	591.666	695.984	34,9	32,6	25,3
Değişken	118.483	217.790	333.558	8,9	12,0	12,1
TÜFE'ye endeksli	172.325	250.897	291.648	13,0	13,8	10,6
İç borç stoku	755.052	1.060.353	1.321.190	56,8	58,5	48,1
Sabit	518.737	679.760	1.223.648	39,0	37,5	44,5
Değişken	55.265	72.735	202.894	4,2	4,0	7,4
Dış borç stoku	574.002	752.495	1.426.542	43,2	41,5	51,9

Kaynak: HMB.

(1): İç ve dış borç stoku ana para yükümlülüklerinden oluşmaktadır.

(2): Geçici.

Toplam borç stokunun %69,9'unu sabit faizli, %19,5'ini değişken faizli ve %10,6'sını TÜFE'ye endeksli senetler oluşturmuştur. Toplam borç stoku içinde Türk lirasına endeksli sabit faizli senetlerin payı %15,9, değişken faizli senetlerin payı %7,5 ve TÜFE'ye endeksli senetlerin payı %10,6 olurken, dövizde endeksli sabit faizli senetlerin payı %54,0, değişken faizli senetlerin payı %12,0 olmuştur.

2021 yılında bir önceki yıla göre iç borç stokunun elinde bulunduranlara göre dağılımında; bankacılık kesiminin payı %67,8'den %72,7'ye yükselirken, banka dışı kesimin payı %20,8'den %19,6'ya, TCMB'nin payı %7,4'den %4,8'e gerilemiştir. Toplam iç borç stoku içinde bankacılık kesimi altında yer alan kamu bankalarının payı %38,6, özel bankaların payı %18,9, yabancı bankaların payı %8,0, kalkınma ve yatırım bankalarının payı %1,2 ve katılım bankalarının payı %6,0 olmuştur. Toplam borç stoku içinde banka dışı kesimde yer alan gerçek kişilerin payı %0,9, tüzel kişilerin payı %11,9 ve menkul kıymet yatırım fonlarının payı %6,9 olmuştur. Böylece iç borç stoku içinde yerli yatırımcıların payı %96,0'dan %97,1'e

yükselirken, yabancı yatırımcıların payı %4,0'dan %2,9'a gerilemiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda 2021 yılı sonunda borçlanma için belirlenmiş stratejik ölçüt ve göstergelerden sapma olduğu görülmektedir (Tablo 92).

Tablo 92. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı ⁽¹⁾

Bileşenler	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
	2019	2020	2021 ⁽³⁾	2019	2020	2021
Bankacılık kesimi	507.109	823.004	1.119.609	58,0	67,8	72,7
Kamu bankaları	223.278	423.783	594.869	25,6	34,9	38,6
Özel bankalar	163.842	222.914	290.368	18,8	18,4	18,9
Yabancı bankalar	74.561	92.556	122.711	8,5	7,6	8,0
Kalkınma ve yatırım bankaları	14.487	18.882	19.058	1,7	1,6	1,2
Katılım bankaları	30.940	64.869	92.603	3,5	5,3	6,0
Banka dışı kesim	259.743	252.627	301.651	29,7	20,8	19,6
Gerçek kişiler	3.655	11.579	13.568	0,4	1,0	0,9
Tüzel kişiler	189.785	161.370	182.560	21,7	13,3	11,9
Menkul kıymet yatırım fonları	66.303	79.678	105.523	7,6	6,6	6,9
TCMB ⁽²⁾	18.873	89.294	73.844	2,2	7,4	4,8
Yurt içi yerleşikler toplamı	785.725	1.164.925	1.495.104	89,9	96,0	97,1
Yurt dışı yerleşikler	87.895	48.310	45.195	10,1	4,0	2,9
Toplam	873.620	1.213.235	1.540.299	100,0	100,0	100,0

Kaynak: HMB.

(1): Stok verileri Resmi Gazete fiyatlarıyla değerlendirilmiştir. Repo vb. teminat işlemlerinde kullanılan DİBS'ler, teminatı veren tarafın bulunduğu alt sektörün verisi içerisinde gösterilmektedir.

(2): Açık piyasa işlemlerinden kaynaklanan tutarları kapsamaktadır.

(3): Geçici.

1.4.5 Altın Fiyatları

2020 yılında pandemi koşullarında faiz indirimleri, artan jeopolitik riskler ve küresel ticaretin durma noktasına gelmesiyle birlikte yatırımcıların riskli varlıklardan kaçarak daha güvenli olan altına yönelmesiyle altın fiyatları yüksek seviyelere çıkmıştır.

Küresel salgının olumsuz etkileri 2021 yılında da devam etmiş, dünya ticareti kesintiye uğramış, ham madde ve emtia fiyatları yükselmiştir. Tedarik zincirinde görülen sıkıntılar, hem arz hem de talep yönünde daralmalarla birlikte küresel çapta enflasyon oranları yükselmiştir. Bu enflasyonist ortamda altın yatırımcı için önemi korumakla birlikte 2020 yılına göre fiyat artışları sınırlı düzeyde kalmış, yıl genelinde sakin bir seyir izlemiştir. 2021 yılında altın fiyatlarının düşük kalmasında hisse senedi piyasalarında görülen hareketlilikte önemli ölçüde etkili olmuş, yatırımcılar altın yerine hisse senetlerinde kalmayı tercih etmiştir.

2020 yılı ortalaması 1.774 Amerikan doları olan altının ons fiyatı, 2021 yılında 1.800 Amerikan dolarına yükselmiştir. İç piyasalarda Cumhuriyet altını ve külçe altın fiyatları Mayıs, Kasım ve Aralık ayları güçlü olmak üzere genel olarak yukarı yönlü olmuştur. 2021 yılı genelinde Cumhuriyet altını nominal olarak %26,4, reel olarak %5,7, külçe altın nominal olarak %27,3, reel olarak %6,4 değer kazanmıştır (Tablo 93).

Tablo 93. Altın Fiyatları

Yıllar	Aylar	Cumhuriyet Altını ⁽¹⁾ (TL/Adet)	Külçe Altın ⁽¹⁾ (TL/Gr)	1 Ons Altın ⁽²⁾ (ABD \$/Ons)	TÜFE (2003=100)		Cumhuriyet Altını		Külçe Altın	
					Endeks Değeri	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2019	Ocak	1.562	225	1.287	398,1	1,1	3,9	2,8	4,1	3,0
	Şubat	1.559	225	1.320	398,7	0,2	-0,1	-0,3	-0,2	-0,3
	Mart	1.605	232	1.304	402,8	1,0	2,9	1,9	3,1	2,0
	Nisan	1.655	239	1.286	409,6	1,7	3,1	1,4	3,2	1,5
	Mayıs	1.730	251	1.282	413,5	0,9	4,6	3,6	4,8	3,8
	Haziran	1.787	260	1.386	413,6	0,0	3,3	3,2	3,5	3,4
	Temmuz	1.781	259	1.414	419,2	1,4	-0,3	-1,6	-0,1	-1,4
	Ağustos	1.839	268	1.490	422,8	0,9	3,3	2,4	3,2	2,3
	Eylül	1.899	277	1.505	427,0	1,0	3,2	2,2	3,6	2,5
	Ekim	1.918	280	1.495	435,6	2,0	1,0	-1,0	1,1	-0,9
	Kasım	1.880	274	1.473	437,3	0,4	-2,0	-2,4	-2,1	-2,4
	Aralık	1.916	280	1.479	440,5	0,7	1,9	1,2	2,0	1,2
	Yıllık	1.761	256	1.393	418,2	15,2	29,5	12,4	29,5	12,4
2020	Ocak	2.038	298	1.562	446,5	1,4	6,3	4,9	6,5	5,1
	Şubat	2.148	315	1.602	448,0	0,4	5,4	5,0	5,8	5,5
	Mart	2.279	331	1.622	450,6	0,6	6,1	5,5	4,9	4,3
	Nisan	2.568	373	1.680	454,4	0,9	12,7	11,7	12,8	11,8
	Mayıs	2.647	387	1.724	460,6	1,4	3,1	1,7	3,7	2,3
	Haziran	2.624	383	1.725	465,8	1,1	-0,9	-2,0	-1,0	-2,1
	Temmuz	2.821	414	1.847	468,6	0,6	7,5	6,9	8,1	7,5
	Ağustos	3.263	472	1.964	472,6	0,9	15,7	14,7	14,0	13,0
	Eylül	3.228	468	1.921	477,2	1,0	-1,1	-2,0	-0,9	-1,8
	Ekim	3.359	489	1.903	487,4	2,1	4,1	1,9	4,5	2,4
	Kasım	3.312	479	1.879	498,6	2,3	-1,4	-3,6	-2,0	-4,3
	Aralık	3.196	463	1.865	504,8	1,2	-3,5	-4,7	-3,4	-4,6
	Yıllık	2.790	406	1.774	469,6	12,3	58,5	41,1	58,6	41,3
2021	Ocak	3.109	449	1.872	513,3	1,7	-2,7	-4,3	-2,9	-4,5
	Şubat	2.879	414	1.787	518,0	0,9	-7,4	-8,2	-7,9	-8,7
	Mart	2.926	423	1.717	523,5	1,1	1,6	0,6	2,4	1,3
	Nisan	3.028	464	1.758	532,3	1,7	3,5	1,8	9,7	7,9
	Mayıs	3.347	501	1.863	537,1	0,9	10,6	9,6	8,0	7,0
	Haziran	3.492	512	1.833	547,5	1,9	4,3	2,3	2,1	0,2
	Temmuz	3.418	501	1.811	557,4	1,8	-2,1	-3,9	-2,2	-4,0
	Ağustos	3.354	490	1.779	563,6	1,1	-1,9	-3,0	-2,1	-3,2
	Eylül	3.368	471	1.780	570,7	1,3	0,4	-0,8	-3,9	-5,1
	Ekim	3.554	521	1.778	584,3	2,4	5,5	3,1	10,8	8,2
	Kasım	4.292	634	1.831	604,8	3,5	20,8	16,7	21,6	17,5
	Aralık	5.560	818	1.793	687,0	13,6	29,5	14,1	28,9	13,5
	Yıllık	3.527	516	1.800	561,6	19,6	26,4	5,7	27,3	6,4

Kaynak: TCMB.

(1): Satış fiyatıdır.

(2): Londra satış fiyatıdır.

1.4.6 Döviz Kurları

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) dalgalı döviz kuru rejimine 2021 yılında da devam etmiş, kurlar serbest piyasa koşullarında arz ve talep dengesine göre oluşmuştur.

Dalgalı kur rejiminde döviz arz ve talebini iktisadi temeller, uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik altyapı, uluslararası gelişmeler ve beklentiler belirlemekte, TCMB'nin nominal veya reel herhangi bir kur hedefi bulunmamaktadır. Döviz piyasasının sağlıklı çalışması amacıyla döviz arz ve talep gelişmelerini yakından takip etmektedir. TCMB kurların düzeyini ya da yönünü belirlemek için döviz alım ya da satım işlemi yapmamakta, kurlarda ekonomik temellerden kopuk aşırı dalgalanma olduğunda alış ya da satış yönünde müdahalede bulunabilmektedir.⁵

Para politikasının etkinliği ve finansal istikrar açısından döviz rezervlerinin güçlendirilmesi amaçlanırken, buna yönelik araçlar şeffaf bir şekilde, belirli bir plan dahilinde ve uygun koşullarla kullanılmaktadır.

2021 yılında TCMB döviz piyasalarında alım-satım ihaleleri düzenlememiş ve doğrudan satış yöntemiyle döviz satışı gerçekleştirmemiştir. Döviz piyasalarında gerçekçi olmayan ve iktisadi temellerden uzak, sağlıksız fiyat oluşumları nedeniyle 1 Aralık 2021 tarihinde, 2014 yılı Ocak ayından sonra ilk kez piyasaya satım yönünde doğrudan müdahalede bulunmuş ve 3, 10, 13 ve 17 Aralık 2021 tarihlerinde bu yöntemle 4 kez daha başvurmuştur. Böylece 2021 yılında döviz satım müdahalesi yoluyla 7.278 milyon TL döviz satışı gerçekleştirilmiştir. Enerji ithalatçısı kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) 6.111 milyon dolarlık döviz talebi TCMB tarafından karşılanmıştır. İhracatçılar ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerde bulunan firmalara TL olarak kullanılan ihracat reeskont kredileri TCMB döviz rezervlerine en fazla katkıyı sağlayan araç olma özelliğini sürdürmüştür. 2021 yılı sonu itibarıyla ihracat reeskont kredisi kullanımı 21.079 milyon dolar olmuştur. Yeni pazarlara yönelik ihracat ile yüksek teknoloji ürün ihracatına daha uzun vadeli reeskont kredisi kullanma imkanı sunulması yoluyla ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesini ve katma değeri yüksek ürünlerin ihracatını teşvik etmektedir.

2021 yılının ilk iki ayında aylık bazda gerileyen döviz kurlarında Mart ayından itibaren artış başlamıştır. Bu eğilim Ağustos ayı hariç Ekim ayı sonuna kadar devam etmiştir. Kasım ve Aralık aylarında kurlardaki artış yüksek oranlara ulaşmıştır. Böylece 2021 yılında Türk lirası diğer ülke paraları karşısında tarihi düşük değerlere gerilerken, diğer ülke paraları karşısında değer kaybı bir önceki yıla göre önemli oranda artış göstermiştir. Döviz kurlarındaki gelişmelerde salgının etkisiyle piyasalarda ortaya çıkan belirsizlik, küresel piyasalardaki ekonomik ve jeopolitik gelişmeler ve yılın son dört ayında yapılan faiz indirimleri etkili olmuştur. 2021 yılında TCMB tarafından 14.968 milyon dolar net döviz alımı yapılmıştır (Tablo 94).

⁵ TCMB, 2021 Yılı Para ve Kur Politikası

Tablo 94. TCMB Tarafından Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları

(Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat Reeskont Kredileri	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Enerji İthalatçısı KİT'lere Döviz Satışları	Toplam Net Döviz Alımları
2019	22.692	0	0	0	0	6.456	16.236
2020	23.067	0	0	0	0	5.985	17.082
2021	21.079	0	0	0	7.278	6.111	14.968

Kaynak: TCMB.

2021 yılında diğer ulusal paraların değer artış oranlarında yüksek artışlar kaydedilmiştir. 2021 yılı sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk lirası karşısında Amerikan doları %26,1 değer kazanarak 8,83173 TL'ye, Euro %30,0 değer kazanarak 10,41606 TL'ye, İngiliz sterlini %34,7 değer kazanarak 12,10710 TL'ye, 100 Japon yeni %22,1 değer kazanarak 8,00191 TL'ye yükselmiştir (Tablo 95).

Tablo 95. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları

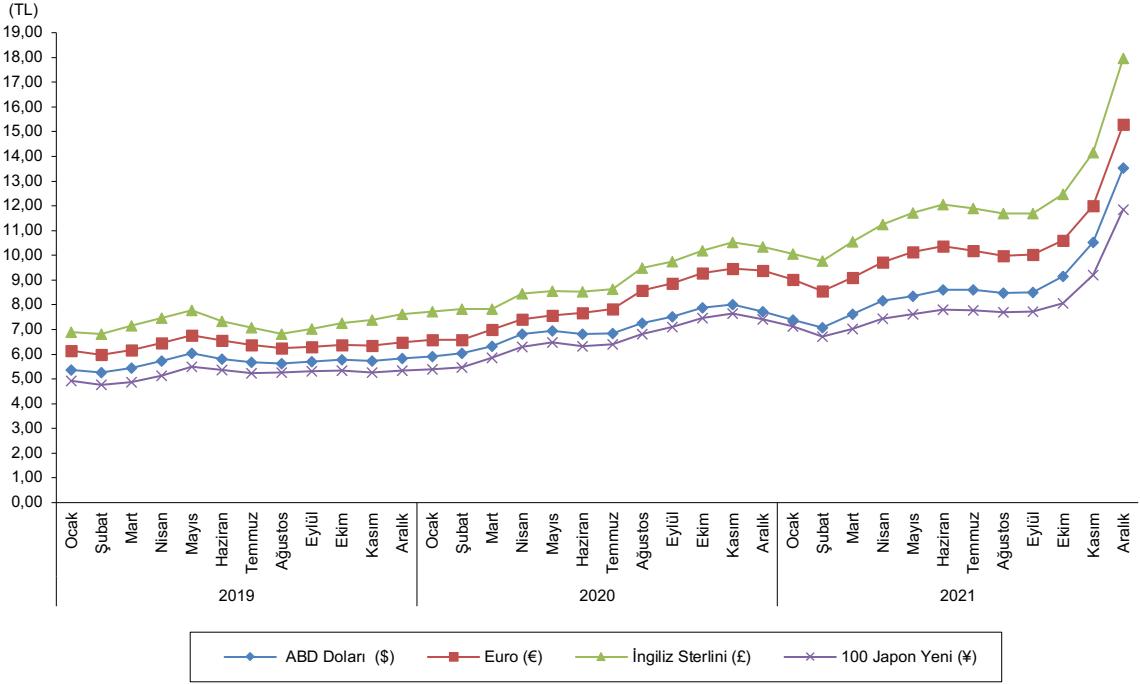
(Döviz Alış Kuru, Yıllık Ortalama)

Yıllar	ABD Doları	Değişim (%)	Euro	Değişim (%)	İngiliz Sterlini	Değişim (%)	100 Japon Yeni	Değişim (%)
2019	5,66947	17,5	6,34689	11,8	7,22365	12,8	5,18895	19,3
2020	7,00551	23,6	8,01408	26,3	8,98493	24,4	6,55625	26,4
2021	8,83173	26,1	10,41606	30,0	12,10710	34,7	8,00191	22,1

Kaynak: TCMB.

Aylık ortalama kurlara göre 2020 yılı Aralık ayında 7,72107 seviyesinde olan Amerikan dolarlarında 2021 yılı Ocak ve Şubat aylarında düşüş yaşanmıştır. Mart ayında yükselişe geçen dolar kurundaki bu eğilim Ağustos ayı hariç devam etmiştir. TCMB'nin Eylül ayında başlattığı faiz indirimlerini Ekim ve Kasım aylarında beklentilerin aksine devam edeceğini açıklamasıyla kurlarda hızlı bir artış olmuştur. Dolar kuru Ekim ayında 9,13995 TL, Kasım ayında 10,52326 TL ve Aralık ayında 13,52850 TL ile yılın yüksek seviyesine çıkmıştır. 20 Aralık 2021 tarihinde alınan politika önlemler ve Kur Korunmalı Mevduat Sistemine geçildiğinin açıklanmasıyla kurlar gerilemiştir. Böylece 2021 yılı sonunda ortalama dolar kuru bir önceki yıla göre %26,1 artışla 8,83173 TL olmuştur (Tablo 96, Grafik 43).

Grafik 43. Döviz Kurları

Kaynak: TCMB.

2021 yılının ilk iki ayına düşüşle başlayan Euro'da yılın diğer aylarında Temmuz ve Ağustos ayları hariç artış kaydedilmiştir. Euro en yüksek değerini 15,28958 TL ile Amerikan doları gibi Aralık ayında alırken, en düşük değerini 8,55619 TL ile Şubat ayında almıştır. 2021 yılı sonunda ortalama Euro değeri bir önceki yıla göre %30,0 artışla 10,41606 TL olmuştur.

Reel olarak tüketici fiyat endeksine göre Türk lirası karşısında 2021 yılında Amerikan doları %5,4, Euro %8,7 değer kazanmıştır. 2021 yılında aylık reel değişimlere bakıldığında, Amerikan doları en büyük değer kaybını %5,8 ile Ocak ayında ve en yüksek değer artışı da %13,2 ile Aralık ayında yaşamıştır. Euro'nun ise en yüksek değer kaybını %5,9 ile Şubat ayında, en yüksek değer artışı da %12,1 ile Aralık ayında yaptığı görülmektedir.

Tablo 96. Döviz Kurları

		(Döviz Alış Kuru, Aylık Ortalama)							
Yıllar	Aylar	ABD Doları (\$)	Euro (€)	TÜFE (2003=100)		Nominal Değişim (%)		Reel Değişim (%)	
				Endeks Değeri	Değişim (%)	\$	€	\$	€
2019	Ocak	5,36939	6,13243	398,1	1,1	1,2	1,6	0,1	0,5
	Şubat	5,26206	5,97510	398,7	0,2	-2,0	-2,6	-2,2	-2,7
	Mart	5,44194	6,15798	402,8	1,0	3,4	3,1	2,4	2,0
	Nisan	5,73577	6,44753	409,6	1,7	5,4	4,7	3,6	3,0
	Mayıs	6,04945	6,76732	413,5	0,9	5,5	5,0	4,5	4,0
	Haziran	5,81194	6,55689	413,6	0,0	-3,9	-3,1	-4,0	-3,1
	Temmuz	5,67218	6,36913	419,2	1,4	-2,4	-2,9	-3,7	-4,2
	Ağustos	5,62479	6,25603	422,8	0,9	-0,8	-1,8	-1,7	-2,6
	Eylül	5,71280	6,29360	427,0	1,0	1,6	0,6	0,6	-0,4
	Ekim	5,78454	6,38591	435,6	2,0	1,3	1,5	-0,7	-0,5
	Kasım	5,73123	6,33985	437,3	0,4	-0,9	-0,7	-1,3	-1,1
	Aralık	5,83763	6,48089	440,5	0,7	1,9	2,2	1,1	1,5
	Yıllık	5,66947	6,34689	418,2	15,2	17,5	11,8	2,0	-2,9
2020	Ocak	5,91816	6,57506	446,5	1,4	1,4	1,5	0,0	0,1
	Şubat	6,04447	6,59390	448,0	0,4	2,1	0,3	1,8	-0,1
	Mart	6,31443	6,98874	450,6	0,6	4,5	6,0	3,9	5,4
	Nisan	6,81895	7,41677	454,4	0,9	8,0	6,1	7,1	5,2
	Mayıs	6,95195	7,55952	460,6	1,4	2,0	1,9	0,6	0,6
	Haziran	6,80883	7,66242	465,8	1,1	-2,1	1,4	-3,2	0,2
	Temmuz	6,85110	7,82098	468,6	0,6	0,6	2,1	0,0	1,5
	Ağustos	7,25219	8,57579	472,6	0,9	5,9	9,7	4,9	8,7
	Eylül	7,50778	8,86075	477,2	1,0	3,5	3,3	2,5	2,3
	Ekim	7,87388	9,27370	487,4	2,1	4,9	4,7	2,7	2,5
	Kasım	8,00332	9,45720	498,6	2,3	1,6	2,0	-0,6	-0,3
	Aralık	7,72107	9,38417	504,8	1,2	-3,5	-0,8	-4,7	-2,0
	Yıllık	7,00551	8,01408	469,6	12,3	23,6	26,3	10,1	12,5
2021	Ocak	7,39398	9,00809	513,3	1,7	-4,2	-4,0	-5,8	-5,6
	Şubat	7,07237	8,55619	518,0	0,9	-4,3	-5,0	-5,2	-5,9
	Mart	7,62823	9,09133	523,5	1,1	7,9	6,3	6,7	5,1
	Nisan	8,15502	9,73390	532,3	1,7	6,9	7,1	5,1	5,3
	Mayıs	8,34225	10,13066	537,1	0,9	2,3	4,1	1,4	3,2
	Haziran	8,59668	10,37121	547,5	1,9	3,0	2,4	1,1	0,4
	Temmuz	8,61294	10,19219	557,4	1,8	0,2	-1,7	-1,6	-3,5
	Ağustos	8,47571	9,97830	563,6	1,1	-1,6	-2,1	-2,7	-3,2
	Eylül	8,51188	10,02858	570,7	1,3	0,4	0,5	-0,8	-0,7
	Ekim	9,13995	10,60133	584,3	2,4	7,4	5,7	4,9	3,2
	Kasım	10,52326	12,01140	604,8	3,5	15,1	13,3	11,2	9,5
	Aralık	13,52850	15,28958	687,0	13,6	28,6	27,3	13,2	12,1
	Yıllık	8,83173	10,41606	561,6	19,6	26,1	30,0	5,4	8,7

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Ülkelerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü gösteren en önemli göstergelerden biri reel efektif döviz kurudur. 2021 yılında ortalama değerlere göre TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru %9,4 değer kaybederek 61,06'ya, Yİ-ÜFE bazlı reel efektif döviz kuru %0,9 değer kaybederek 75,29'a gerilemiştir (Tablo 97, Grafik 44).

Tablo 97. Reel Efektif Döviz Kuru

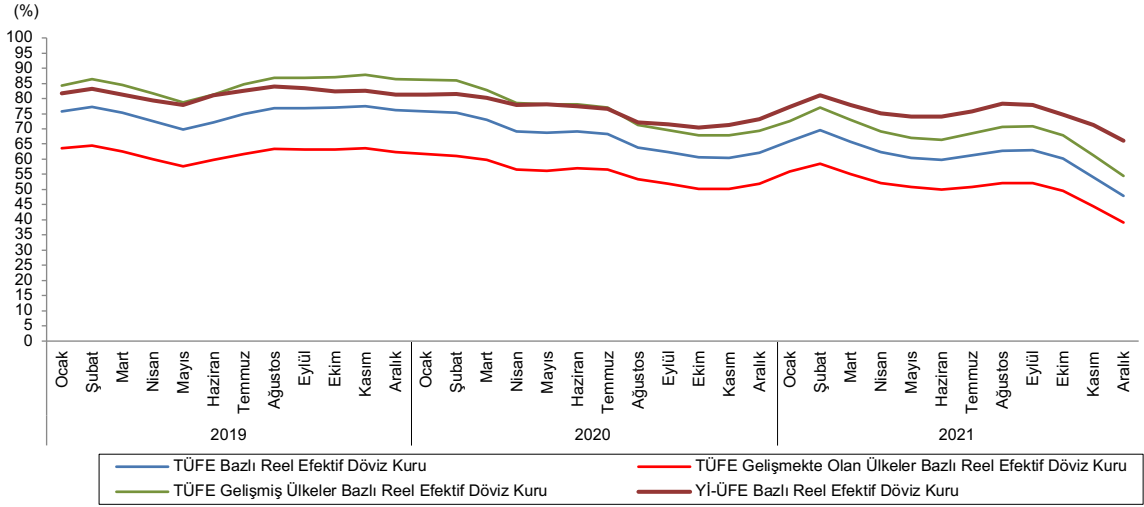
(2003=100)

Yıllar	Aylar	TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru ⁽¹⁾	TÜFE Gelişmekte Olan Ülkeler Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru ⁽¹⁾	TÜFE Gelişmiş Ülkeler Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru ⁽²⁾	Yİ-ÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru ⁽³⁾
2019	Ocak	75,82	63,54	84,27	81,71
	Şubat	77,35	64,49	86,38	83,23
	Mart	75,27	62,45	84,41	81,32
	Nisan	72,61	60,03	81,68	79,40
	Mayıs	69,81	57,63	78,64	77,87
	Haziran	72,21	59,71	81,23	81,12
	Temmuz	74,93	61,68	84,62	82,50
	Ağustos	76,91	63,32	86,84	83,97
	Eylül	76,80	63,11	86,87	83,38
	Ekim	76,98	63,20	87,15	82,36
	Kasım	77,48	63,51	87,84	82,64
	Aralık	76,18	62,40	86,41	81,28
	Yıllık	75,20	62,09	84,70	81,73
2020	Ocak	75,72	61,79	86,18	81,24
	Şubat	75,28	61,16	86,01	81,55
	Mart	72,95	59,81	82,69	80,17
	Nisan	69,19	56,65	78,51	77,86
	Mayıs	68,68	56,12	78,09	78,02
	Haziran	69,19	57,02	78,05	77,54
	Temmuz	68,40	56,57	76,93	76,59
	Ağustos	63,89	53,33	71,27	72,07
	Eylül	62,28	51,82	69,68	71,39
	Ekim	60,54	50,27	67,84	70,44
	Kasım	60,48	50,18	67,83	71,25
	Aralık	62,17	51,95	69,27	73,28
	Yıllık	67,40	55,56	76,03	75,95
2021	Ocak	65,94	55,85	72,59	77,26
	Şubat	69,54	58,54	76,97	81,00
	Mart	65,67	54,99	73,04	77,94
	Nisan	62,26	52,18	69,18	75,11
	Mayıs	60,45	50,76	67,07	74,15
	Haziran	59,68	49,88	66,49	74,08
	Temmuz	61,23	50,92	68,54	75,80
	Ağustos	62,84	52,07	70,54	78,26
	Eylül	63,00	52,18	70,77	77,80
	Ekim	60,15	49,53	67,91	74,66
	Kasım	54,11	44,41	61,26	71,28
	Aralık	47,90	39,11	54,48	66,09
	Yıllık	61,06	50,87	68,24	75,29

Kaynak: TCMB.

(1): 2021 yılı verileri geçicidir.

Grafik 44. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri (2003=100)

Kaynak: TCMB.

1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler

1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri

2020 yılında koronavirüs (Covid-19) salgını nedeniyle küresel talep ve üretimde oluşan daralma, hareket ve seyahat kısıtlamaları, sınır kapatmaları ticari faaliyetleri olumsuz etkilemiş, dünya ticaret hacmi küçülmüştür. Dünya genelinde ticaret hacmindeki daralmayla beraber ihracat ve ithalat talebindeki düşüş, ülkemiz dış ticaretini olumsuz etkilemiştir.

2021 yılında salgının yeni ortaya çıkan varyantlara rağmen etkisinin azalmasıyla küresel ekonomi ve ticarete görülen toparlanma eğilimi, Türkiye'nin dış ticaretine de yansımıştır. 2020 yılında azalan ülkemiz ihracatı 2021 yılında önemli oranda artış göstermiştir. Küresel ekonomideki özellikle ana ihracat pazarlarımızdaki toparlanmanın etkisiyle artan dış talep ve döviz kurlarındaki hızlı yükselişin ihracatçı sektörlerimize getirdiği rekabet avantajı ihracat artışını desteklemiştir. İktisadi faaliyetler ve salgın nedeniyle ertelenen iç talepteki güçlü seyir, enerji başta olmak üzere küresel emtia fiyatlarındaki yükselme ithalatı artırırken, altın ithalatında geçen yıla göre oluşan önemli oranda azalış sınırlandırıcı etki yapmıştır.

2020 yılında azalan ihracat, 2021 yılında önemli oranda artış göstermiştir. İthalat ise 2020 yılında sınırlı bir artış gösterirken, 2021 yılında ivme kazanmakla birlikte ihracat artışının gerisinde kalmıştır. 2020 yılında %6,2 azalan ihracat 2021 yılında %32,8 artmış, ithalattaki %4,4 olan artış, %23,6'ya yükselmiştir. İhracatta kaydedilen artışın ithalattaki artışın üzerinde gerçekleşmesinin etkisiyle dış ticaret açığı küçülmüş, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise yükselmiştir (Tablo 98, Grafik 45).

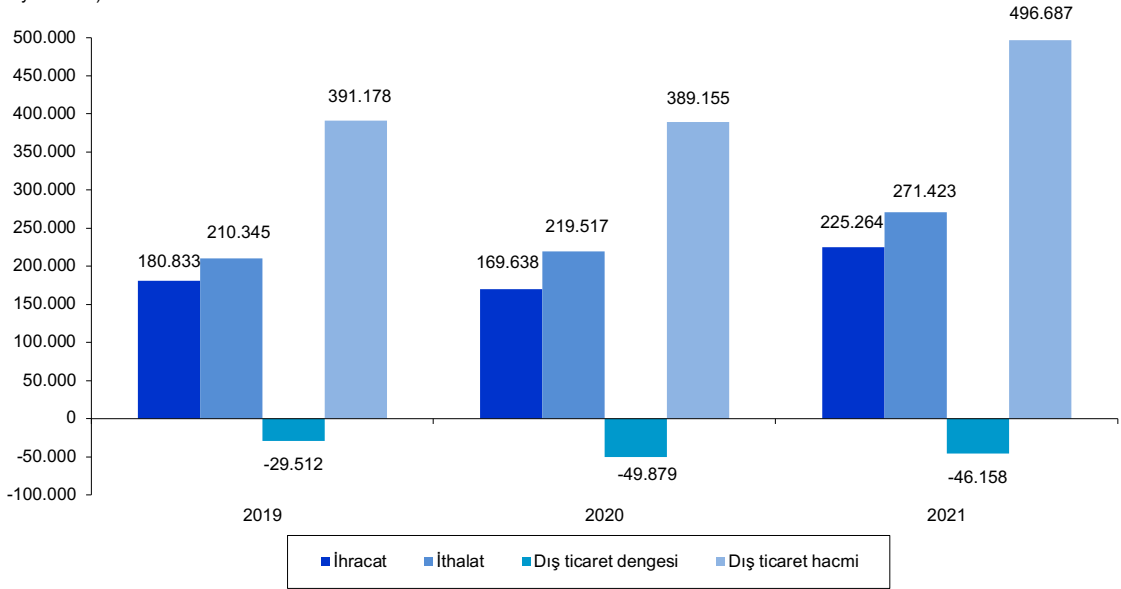
Tablo 98. Dış Ticaret Göstergeleri

Göstergeler	(Milyon Dolar)				
	Değer			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
İhracat	180.833	169.638	225.264	-6,2	32,8
İthalat	210.345	219.517	271.423	4,4	23,6
Dış ticaret hacmi	391.178	389.155	496.687	-0,5	27,6
Dış ticaret dengesi	-29.512	-49.879	-46.158	69,0	-7,5
İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)	86,0	77,3	83,0	-	-

Kaynak: TÜİK.

Grafik 45. Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

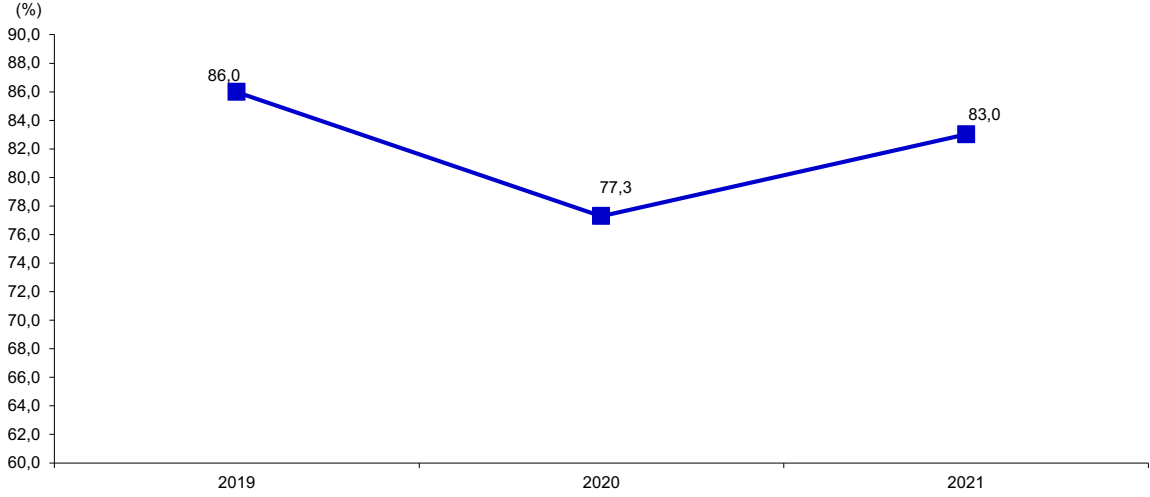

Kaynak: TÜİK.

İhracat 169.638 milyon dolardan 225.264 milyon dolara, ithalat 219.517 milyon dolardan 271.423 milyon dolara yükselmiştir. Böylece 2020 yılında %0,5 küçülen dış ticaret hacmi, 2021 yılında %27,6 büyüyerek 389.155 milyon dolardan 496.687 milyon dolara yükselmiştir. 2020 yılında 49.879 milyon dolar olan dış ticaret açığı ise 46.158 milyon dolara gerilemiştir.

İhracatın ithalatı karşılama oranı, 2021 yılında 5,7 puan artarak %77,3'ten %83,0'a yükselmiştir (Grafik 46).

Grafik 46. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK.

1.5.1.1 İhracat

2020 yılında %6,2 azalan ihracat 2021 yılında %32,8 artış göstermiştir. Küresel iktisadi faaliyet, talep ve ticaretteki toparlanmayla birlikte artan ihracat talebi, ihracat fiyatlarındaki artış, Türk lirasının değer kaybetmesinin ihracatçı sektörler kazandırdığı rekabet gücü ve düşük baz etkisi, 2021 yılı ihracat artışında belirleyici olmuştur. Navlun maliyetlerindeki artışlar ve tedarik zincirinde yaşanan sorunlar ise ihracat artışını sınırlandırmıştır. Böylece 2020 yılında 169.638 milyon dolar olan ihracat 225.264 milyon dolara yükselmiştir.

2021 yılında tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü ihracatı %20,2 artışla 7.160 milyon dolara, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ihracatı %38,5 artışla 4.060 milyon dolara ve imalat sektörü ihracatı %33,1 artışla 212.855 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 99).

Tablo 99. Sektörlere Göre İhracat

(Milyon Dolar)

Sektörler	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5.589	5.957	7.160	3,1	3,5	3,2	6,6	20,2
Madencilik ve taşocakçılığı	3.200	2.932	4.060	1,8	1,7	1,8	-8,4	38,5
İmalat	171.219	159.953	212.855	94,7	94,3	94,5	-6,6	33,1
Diğer	825	796	1.190	0,5	0,5	0,5	-3,6	49,5
Toplam	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8

Kaynak: TÜİK.

Toplam ihracat içinde imalat sektörü %94,5 ile en yüksek payı alırken tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü %3,2, madencilik ve taşocakçılığı sektörü %1,8 pay almıştır.

2021 yılında geniş ekonomik grup sınıflamasına göre bir önceki yıla göre sermaye (yatırım) malları ihracatı %25,6 artışla 24.845 milyon dolara, ara malları ihracatı %43,4 artışla 115.206 milyon dolara, tüketim malları ihracatı %22,8 artışla 83.867 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 100).

Tablo 100. Geniş Ekonomik Gruplar Sınıflamasına Göre İhracat

(Milyon Dolar)

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Sermaye (yatırım) malları	21.607	19.778	24.845	11,9	11,7	11,0	-8,5	25,6
Ara (hammadde) malları	85.380	80.344	115.206	47,2	47,4	51,1	-5,9	43,4
Tüketim malları	72.742	68.301	83.867	40,2	40,3	37,2	-6,1	22,8
Diğerleri	1.104	1.215	1.346	0,6	0,7	0,6	10,1	10,8
Toplam	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8

Kaynak: TÜİK.

Toplam ihracat içinde bir önceki yıla göre ara (hammadde) mallarının payında artış, sermaye (yatırım) ve tüketim mallarının payında azalış kaydedilmiştir. 2021 yılında ihracatın %11,0'ını sermaye (yatırım) malları, %51,1'ini ara (hammadde) malları ve %37,2'sini tüketim malları ihracatı oluşturmuştur.

2021 yılı ihracatında ilk onda yer alan fasıllar içinde motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı ihracatı 25.031 milyon dolar ile yine ilk sırada yer almıştır. Bu grubun toplam ihracat içindeki payı bir önceki yıla göre azalış göstererek %11,1'e düşmüştür. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ihracatı 20.778 milyon dolarlık değer ve %9,2'lik pay ile ikinci sırada, demir ve çelik ihracatı 17.076 milyon dolarlık değer ve %7,6'lık pay ile üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 101).

Tablo 101. İhracatta İlk On Fasıllar

(Milyon Dolar)

Fasıllar ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	26.901	22.098	25.031	14,9	13,0	11,1	-17,9	13,3
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	17.762	16.796	20.778	9,8	9,9	9,2	-5,4	23,7
Demir ve çelik	10.019	8.803	17.076	5,5	5,2	7,6	-12,1	94,0
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	9.748	9.303	12.014	5,4	5,5	5,3	-4,6	29,1
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	7.333	6.693	10.962	4,1	3,9	4,9	-8,7	63,8
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	9.200	8.385	10.784	5,1	4,9	4,8	-8,9	28,6
Plastikler ve mamulleri	6.805	6.971	10.016	3,8	4,1	4,4	2,4	43,7
Demir veya çelikten eşya	6.689	6.361	8.802	3,7	3,7	3,9	-4,9	38,4
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	8.447	4.715	8.516	4,7	2,8	3,8	-44,2	80,6
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	6.871	6.599	7.515	3,8	3,9	3,3	-4,0	13,9
Toplam ihracat	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

2021 yılında bir önceki yıla göre bu fasılların tamamının ihracatında artış olurken, en yüksek oranlı artış %94,0 ile demir ve çelik ihracatında gerçekleşmiş, onu %80,6 ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumların ihracatı, %63,8 ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar ihracatı takip etmiştir. İhracat artış oranının en düşük olduğu fasıl %13,3 ile motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı ve %13,9 ile örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı olmuştur.

1.5.1.2 İthalat

2020 yılında %4,4 ile sınırlı bir artış gösteren ithalat 2021 yılında ivme kazanarak %23,6 artış göstermiştir. İktisadi faaliyetteki güçlü seyir, salgının hafiflemesiyle güçlü seyreden iç talep ve enerji fiyatları başta olmak üzere küresel emtia fiyatlarındaki artış ithalattaki yükselişi desteklerken, geçen yıl önemli oranda artış gösteren altın ithalatındaki gerileme sınırlandırıcı etki yapmıştır. 2021 yılı sonunda ithalat 219.517 milyon dolardan 271.423 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 102).

Tablo 102. Sektörlere Göre İthalat

Sektörler	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	9.835	9.834	12.082	4,7	4,5	4,5	0,0	22,9
Madencilik ve taşocakçılığı	31.696	22.334	40.086	15,1	10,2	14,8	-29,5	79,5
İmalat	162.143	179.809	205.981	77,1	81,9	75,9	10,9	14,6
Diğer	6.671	7.540	13.273	3,2	3,4	4,9	13,0	76,0
Toplam	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında bir önceki yıla göre tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü ithalatı %22,9 artışla 12.082 milyon dolar, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ithalatı %79,5 artışla 40.086 milyon dolar, imalat sektörü ithalatı %14,6 artışla 205.981 milyon dolara yükselmiştir.

Toplam ithalat içinde imalat sanayi sektörünün payı %75,9, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payı %14,8, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün payı %4,5 olmuştur.

Geniş ekonomik grup sınıflamasına göre 2021 yılında sermaye (yatırım) malları ithalatı %13,0 artışla 35.946 milyon dolara, ara (hammadde) malları ithalatı %28,9 artışla 210.149 milyon dolara ve tüketim malları ithalatı %3,4 artışla 24.939 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 103).

Tablo 103. Geniş Ekonomik Gruplar Sınıflamasına Göre İthalat

(Milyon Dolar)

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Sermaye (yatırım) malları	26.068	31.817	35.946	12,4	14,5	13,2	22,1	13,0
Ara (hammadde) malları	162.530	163.015	210.149	77,3	74,3	77,4	0,3	28,9
Tüketim malları	21.196	24.118	24.939	10,1	11,0	9,2	13,8	3,4
Diğer	551	567	388	0,3	0,3	0,1	2,8	-31,6
Toplam	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6

Kaynak: TÜİK.

Toplam ithalatın %77,4'ünü ara (hammadde) malları, %13,2'sini sermaye (yatırım) malları ve %9,2'sini tüketim malları oluşturmuştur.

2021 yılında toplam ithalat içinde en yüksek paya sahip olan ilk 10 fasıl içinde 50.692 milyon dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar ithalatı ilk sırayı almıştır. Bu grubun toplam ithalat içindeki payı %13,2'den %18,7'ye yükselmiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ithalatı 30.965 milyon dolarlık değer ve %11,4'lük pay ile ikinci sırada, demir ve çelik ithalatı 27.618 milyon dolarlık değer ve %10,2'lik pay ile üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 104).

Tablo 104. İthalatta İlk On Fası

(Milyon Dolar)

Fasıllar ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	41.731	28.925	50.692	19,8	13,2	18,7	-30,7	75,3
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	22.160	25.272	30.965	10,5	11,5	11,4	14,0	22,5
Demir ve çelik	15.050	15.103	27.618	7,2	6,9	10,2	0,4	82,9
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	15.444	17.140	19.966	7,3	7,8	7,4	11,0	16,5
Plastikler ve mamulleri	11.800	11.739	17.590	5,6	5,3	6,5	-0,5	49,8
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	10.008	15.291	15.595	4,8	7,0	5,7	52,8	2,0
Organik kimyasal ürünler	5.965	5.888	9.342	2,8	2,7	3,4	-1,3	58,7
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	13.367	26.591	7.074	6,4	12,1	2,6	98,9	-73,4
Eczacılık ürünleri	4.911	4.958	6.875	2,3	2,3	2,5	1,0	38,7
Alüminyum ve alüminyumdan eşya	3.637	3.408	6.593	1,7	1,6	2,4	-6,3	93,5
Toplam ithalat	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

Bu fasıllar içinde 2021 yılında kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar ithalatında %73,4 azalış olurken diğer fasılların ithalatında artış olmuştur. En yüksek oranlı artışlar %93,5 ile alüminyum ve alüminyumdan eşya, %82,9 ile demir ve çelik, %75,3 ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar ithalatında gerçekleşmiştir.

1.5.1.3 İllere Göre Dış Ticaret

En yüksek ihracat yapan il 108.852 milyon dolar ile 2021 yılında da önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul olmuştur. İstanbul'un ihracatı Türkiye toplam ihracatının %48,3'ünü oluşturmuştur. İstanbul'u 14.775 milyon dolar ile toplam ihracatın %6,6'sını gerçekleştiren İzmir ve 12.194 milyon dolar ile toplam ihracatın %5,4'ünü gerçekleştiren Kocaeli izlemiştir. 2021 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada ilk onda yer alan iller içinde önceki yıla göre ihracatı en çok artan iller %67,0 ile Hatay, %57,8 ile Kocaeli ve %47,1 ile Denizli olurken ihracatı azalan il olmamıştır (Tablo 105).

Tablo 105. En Çok İhracat Yapan İlk On İl

İller ^{(1), (2)}	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
İstanbul	88.828	82.815	108.852	49,1	48,8	48,3	-6,8	31,4
İzmir	12.169	11.636	14.775	6,7	6,9	6,6	-4,4	27,0
Kocaeli	9.917	7.728	12.194	5,5	4,6	5,4	-22,1	57,8
Bursa	10.898	9.554	11.638	6,0	5,6	5,2	-12,3	21,8
Gaziantep	7.812	8.165	10.335	4,3	4,8	4,6	4,5	26,6
Ankara	8.464	7.960	9.493	4,7	4,7	4,2	-6,0	19,3
Sakarya	5.351	4.624	5.333	3,0	2,7	2,4	-13,6	15,3
Hatay	3.063	2.657	4.438	1,7	1,6	2,0	-13,2	67,0
Denizli	2.884	2.868	4.220	1,6	1,7	1,9	-0,6	47,1
Mersin	3.091	3.211	4.206	1,7	1,9	1,9	3,9	31,0
İlk on il toplamı	152.477	141.219	185.482	84,3	83,2	82,3	-7,4	31,3
Toplam ihracat	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.

(2): İl verileri girişim merkezlerinin bulunduğu ile göre oluşturulmaktadır.

2021 yılında en yüksek ithalat değerine 138.218 milyon dolar ile Türkiye toplam ithalatının %50,9'unu gerçekleştiren İstanbul sahiptir. İstanbul'u 14.774 milyon dolar ile toplam ithalatın %5,4'ünü gerçekleştiren Kocaeli ve 14.639 milyon dolar ile yine toplam ithalatın %5,4'ünü gerçekleştiren Ankara takip etmiştir. İlk onda yer alan iller içinde 2020 yılına göre en yüksek oranlı artışlar %78,4 ile Hatay, %66,7 ile Adana ve %54,5 ile Kocaeli'nin ithalatında olurken, ithalatın azaldığı il olmamıştır (Tablo 106).

Tablo 106. En Çok İthalat Yapan İlk On İl

(Milyon Dolar)

İller ^{(1), (2)}	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
İstanbul	109.281	126.858	138.218	52,0	57,8	50,9	16,1	9,0
Kocaeli	8.848	9.561	14.774	4,2	4,4	5,4	8,0	54,5
Ankara	11.028	11.458	14.639	5,2	5,2	5,4	3,9	27,8
İzmir	8.676	8.476	10.923	4,1	3,9	4,0	-2,3	28,9
Bursa	7.982	7.607	8.549	3,8	3,5	3,1	-4,7	12,4
Gaziantep	5.066	5.277	7.397	2,4	2,4	2,7	4,2	40,2
Hatay	3.883	3.733	6.660	1,8	1,7	2,5	-3,9	78,4
Mersin	2.767	2.841	3.948	1,3	1,3	1,5	2,7	38,9
Adana	2.115	2.127	3.547	1,0	1,0	1,3	0,6	66,7
Manisa	2.382	2.432	3.259	1,1	1,1	1,2	2,1	34,0
İlk on il toplamı	162.028	180.370	211.914	77,0	82,2	78,1	11,3	17,5
Toplam ithalat	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6

Kaynak: TÜİK.

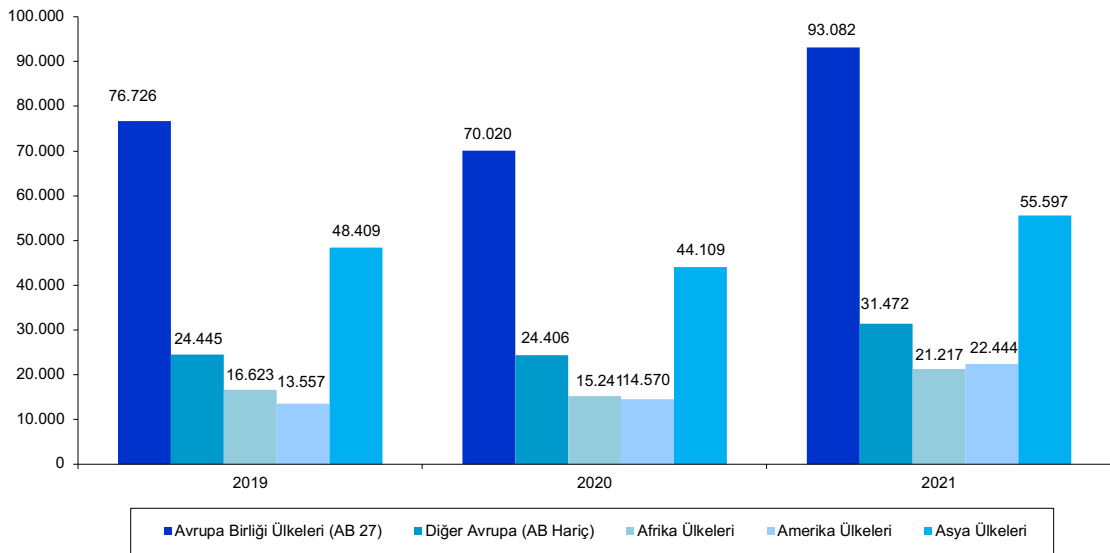
(1): 2021 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.
(2) : İl verileri girişim merkezlerinin bulunduğu ile göre oluşturulmaktadır.

1.5.1.4 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

2021 yılında salgının etkilerinin hafiflemesiyle küresel ekonomik aktivitede görülen canlanma ve talep artışı, Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere bütün ticaret ortaklarımıza olan ihracatı olumlu etkilemiştir. 2020 yılında %8,7 azalan en büyük ticaret ortağımız Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ihracat 2021 yılında %32,9 artarak 93.082 milyon dolara, diğer ülkeler grubuna yapılan ihracat Diğer Avrupa, Afrika, Amerika ve Asya ülkelerine yapılan ihracattaki artışın katkısıyla %32,7 artarak 132.182 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 107, Grafik 47).

Grafik 47. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat

(Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK.

Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Ülke Grupları	İhracat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
A. Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)⁽¹⁾	76.726	70.020	93.082	42,4	41,3	41,3	-8,7	32,9
B. Diğer Ülkeler	104.107	99.618	132.182	57,6	58,7	58,7	-4,3	32,7
1. Diğer Avrupa (AB Hariç)	24.445	24.406	31.472	13,5	14,4	14,0	-0,2	28,9
2. Afrika Ülkeleri	16.623	15.241	21.217	9,2	9,0	9,4	-8,3	39,2
Kuzey Afrika	10.829	9.224	13.341	6,0	5,4	5,9	-14,8	44,6
Diğer Afrika	5.794	6.017	7.876	3,2	3,5	3,5	3,8	30,9
3. Amerika Ülkeleri	13.557	14.570	22.444	7,5	8,6	10,0	7,5	54,0
Kuzey Amerika	9.957	11.189	16.407	5,5	6,6	7,3	12,4	46,6
Orta Amerika ve Karayipler	1.767	1.453	2.443	1,0	0,9	1,1	-17,8	68,2
Güney Amerika	1.833	1.929	3.594	1,0	1,1	1,6	5,2	86,4
4. Asya Ülkeleri	48.409	44.109	55.597	26,8	26,0	24,7	-8,9	26,0
Yakın ve Orta Doğu	35.009	31.333	38.363	19,4	18,5	17,0	-10,5	22,4
Diğer Asya	13.399	12.776	17.234	7,4	7,5	7,7	-4,7	34,9
5. Avustralya ve Yeni Zelanda	782	837	1.128	0,4	0,5	0,5	7,0	34,7
6. Diğer Ülke ve Bölgeler	290	455	325	0,2	0,3	0,1	56,7	-28,5
Toplam	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8
Ülke Grupları	İthalat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
A. Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)⁽¹⁾	67.913	73.338	85.386	32,3	33,4	31,5	8,0	16,4
B. Diğer Ülkeler	142.432	146.179	186.037	67,7	66,6	68,5	2,6	27,3
1. Diğer Avrupa (AB Hariç)	36.935	35.754	44.757	17,6	16,3	16,5	-3,2	25,2
2. Afrika Ülkeleri	5.821	7.310	8.233	2,8	3,3	3,0	25,6	12,6
Kuzey Afrika	4.010	4.757	5.418	1,9	2,2	2,0	18,6	13,9
Diğer Afrika	1.811	2.552	2.815	0,9	1,2	1,0	41,0	10,3
3. Amerika Ülkeleri	19.995	19.632	23.094	9,5	8,9	8,5	-1,8	17,6
Kuzey Amerika	13.479	12.603	14.224	6,4	5,7	5,2	-6,5	12,9
Orta Amerika ve Karayipler	941	1.031	1.099	0,4	0,5	0,4	9,5	6,6
Güney Amerika	5.575	5.998	7.772	2,7	2,7	2,9	7,6	29,6
4. Asya Ülkeleri	63.430	69.307	84.366	30,2	31,6	31,1	9,3	21,7
Yakın ve Orta Doğu	16.089	20.276	16.123	7,6	9,2	5,9	26,0	-20,5
Diğer Asya	47.341	49.031	68.243	22,5	22,3	25,1	3,6	39,2
5. Avustralya ve Yeni Zelanda	1.084	442	1.158	0,5	0,2	0,4	-59,2	161,7
6. Diğer Ülke ve Bölgeler	15.168	13.734	24.428	7,2	6,3	9,0	-9,5	77,9
Toplam	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6

Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri (Devam)

(Milyon Dolar)

Ülke Grupları	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
A. Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)⁽¹⁾	144.639	143.357	178.468	37,0	36,8	35,9	-0,9	24,5
B. Diğer Ülkeler	246.539	245.797	318.219	63,0	63,2	64,1	-0,3	29,5
1. Diğer Avrupa (AB Hariç)	61.380	60.161	76.229	15,7	15,5	15,3	-2,0	26,7
2. Afrika Ülkeleri	22.444	22.550	29.449	5,7	5,8	5,9	0,5	30,6
Kuzey Afrika	14.839	13.981	18.759	3,8	3,6	3,8	-5,8	34,2
Diğer Afrika	7.605	8.569	10.690	1,9	2,2	2,2	12,7	24,8
3. Amerika Ülkeleri	33.552	34.202	45.538	8,6	8,8	9,2	1,9	33,1
Kuzey Amerika	23.436	23.792	30.630	6,0	6,1	6,2	1,5	28,7
Orta Amerika ve Karayipler	2.708	2.484	3.542	0,7	0,6	0,7	-8,3	42,6
Güney Amerika	7.408	7.927	11.366	1,9	2,0	2,3	7,0	43,4
4. Asya Ülkeleri	111.838	113.415	139.963	28,6	29,1	28,2	1,4	23,4
Yakın ve Orta Doğu	51.098	51.609	54.486	13,1	13,3	11,0	1,0	5,6
Diğer Asya	60.740	61.806	85.477	15,5	15,9	17,2	1,8	38,3
5. Avustralya ve Yeni Zelanda	1.866	1.280	2.285	0,5	0,3	0,5	-31,4	78,6
6. Diğer Ülke ve Bölgeler	15.459	14.189	24.754	4,0	3,6	5,0	-8,2	74,5
Toplam	391.178	389.155	496.687	100,0	100,0	100,0	-0,5	27,6

Kaynak: TÜİK.

(1): Birleşik Krallık 1 Şubat 2020 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği'nden ayrıldığından ülke gruplarında Avrupa Birliği değerleri 27 üye ülkeye göre hazırlanmıştır.

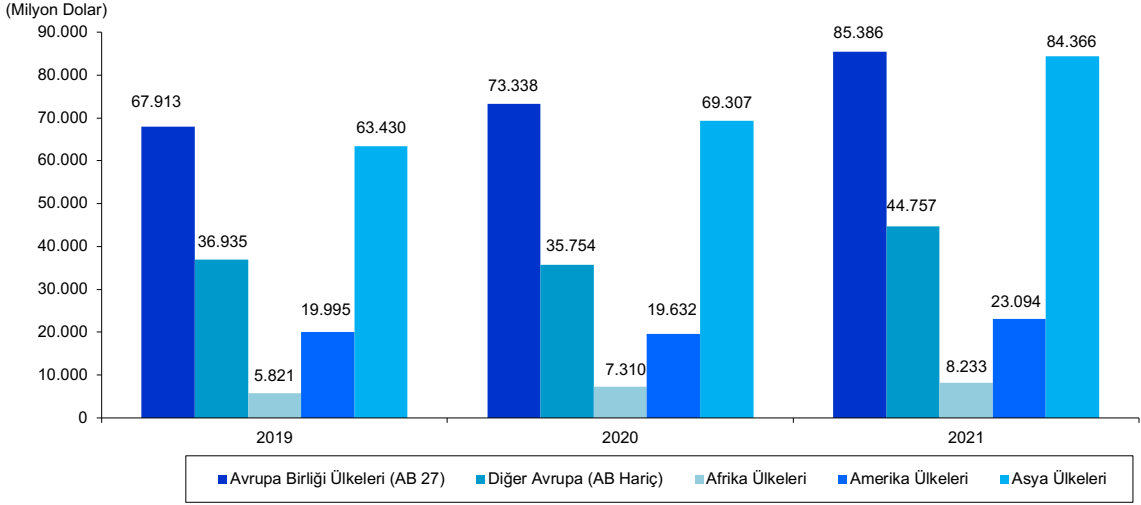
2021 yılında toplam ihracat içinde AB ülkelerine ve diğer ülkelere yapılan ihracatın payı aynı kalmıştır. Toplam ihracat içinde AB ülkelerine yapılan ihracatın payı %41,3, diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın payı %58,7 olmuştur.

2021 yılında diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın 31.472 milyon doları AB ülkeleri dışında kalan Avrupa ülkelerine, 21.217 milyon doları Afrika ülkelerine, 22.444 milyon doları Amerika ülkelerine, 55.597 milyon doları Asya ülkelerine, 1.128 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan ihracattan oluşmuştur.

Toplam ihracat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerine yapılan ihracatın payı %14,0, Afrika ülkelerine yapılan ihracatın payı %9,4, Amerika ülkelerine yapılan ihracatın payı %10,0, Asya ülkelerine yapılan ihracatın payı %24,7, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan ihracatın payı %0,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2021 yılında AB ülkelerinden yapılan ithalat %16,4 artarak 85.386 milyon dolara, diğer ülkeler grubundan yapılan ithalat %27,3 artarak 186.037 milyon dolara yükselmiştir (Grafik 48).

Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat

Kaynak: TÜİK.

Toplam ithalat içinde AB ülkelerinden yapılan ithalatın payı azalırken, diğer ülkelerden yapılan ithalatın payı artış göstermiştir. Toplam ithalat içinde AB ülkelerinden yapılan ithalatın payı %31,5, diğer ülkeler grubundan yapılan ithalatın payı %68,5 olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılında diğer ülkeler başlığı altında yer alan ülkelere yapılan 186.037 milyon dolarlık ithalatın 44.757 milyon doları AB haricindeki diğer Avrupa ülkelerinden, 8.233 milyon doları Afrika ülkelerinden, 23.094 milyon doları Amerika ülkelerinden, 84.366 milyon doları Asya ülkelerinden, 1.158 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalattan oluşmuştur.

Toplam ithalat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat %16,5, Afrika ülkelerinden yapılan ithalat %3,0, Amerika ülkelerinden yapılan ithalat %8,5, Asya ülkelerinden yapılan ithalat %31,1, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalat %0,4 paya sahiptir.

2020 yılında %0,5 azalan dış ticaret hacmi 2021 yılında %27,6 artarak 496.687 milyon dolar olmuştur. AB ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi %24,5 artarak 178.468 milyona, diğer ülkeler grubu altında yer alan ülkelere olan dış ticaret hacmi %29,5 artarak 318.219 milyon dolara yükselmiştir.

Diğer ülkeler grubu altında yer alan AB haricindeki diğer Avrupa ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi %26,7, Afrika ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi %30,6, Amerika ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi %33,1, Asya ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi %23,4, Avustralya ve Yeni Zelanda ile olan dış ticaret hacmi %78,6 artmıştır.

2021 yılında seçilmiş ülke grupları itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelere 125.907 milyon dolar, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkelere 56.678 milyon dolar, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ülkelere 27.703 milyon dolar, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelere 13.628 milyon dolar, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ülkelere 11.269 milyon dolar, Geleşen Sekiz Ülkeye (D-8) 10.236 milyon dolar, Türk Cumhuriyetlerine 7.208 milyon dolar, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelere 2.228 milyon dolar ihracat gerçekleştirilmiştir (Tablo 108).

Tablo 108. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Seçilmiş Ülke Grupları	İhracat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	99.581	95.055	125.907	55,1	56,0	55,9	-4,5	32,5	
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	1.795	1.848	2.228	1,0	1,1	1,0	3,0	20,6	
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	20.446	20.301	27.703	11,3	12,0	12,3	-0,7	36,5	
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	8.708	8.684	11.269	4,8	5,1	5,0	-0,3	29,8	
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	9.558	10.262	13.628	5,3	6,0	6,0	7,4	32,8	
Türk Cumhuriyetleri	5.107	5.430	7.208	2,8	3,2	3,2	6,3	32,7	
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	48.768	43.737	56.678	27,0	25,8	25,2	-10,3	29,6	
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	8.463	7.565	10.236	4,7	4,5	4,5	-10,6	35,3	
Genel Toplam	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8	
Seçilmiş Ülke Grupları	İthalat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	100.296	108.318	120.833	47,7	49,3	44,5	8,0	11,6	
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	4.179	8.480	3.956	2,0	3,9	1,5	102,9	-53,4	
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	33.882	28.044	43.741	16,1	12,8	16,1	-17,2	56,0	
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	7.514	4.610	8.312	3,6	2,1	3,1	-38,7	80,3	
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	26.778	20.991	34.042	12,7	9,6	12,5	-21,6	62,2	
Türk Cumhuriyetleri	3.377	2.972	4.944	1,6	1,4	1,8	-12,0	66,4	
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	26.222	30.993	30.546	12,5	14,1	11,3	18,2	-1,4	
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	9.683	7.058	10.877	4,6	3,2	4,0	-27,1	54,1	
Genel Toplam	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6	
Seçilmiş Ülke Grupları	Dış Ticaret Hacmi								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	199.877	203.373	246.739	51,1	52,3	49,7	1,7	21,3	
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	5.974	10.327	6.183	1,5	2,7	1,2	72,9	-40,1	
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	54.328	48.345	71.444	13,9	12,4	14,4	-11,0	47,8	
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	16.222	13.294	19.580	4,1	3,4	3,9	-18,0	47,3	
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	36.336	31.253	47.670	9,3	8,0	9,6	-14,0	52,5	
Türk Cumhuriyetleri	8.485	8.401	12.152	2,2	2,2	2,4	-1,0	44,6	
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	74.989	74.729	87.224	19,2	19,2	17,6	-0,3	16,7	
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	18.146	14.623	21.113	4,6	3,8	4,3	-19,4	44,4	
Genel Toplam	391.178	389.155	496.687	100,0	100,0	100,0	-0,5	27,6	

Kaynak: TÜİK.

(1): Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır, Nijerya.

Seçilmiş ülke gruplarına ihracatta bir önceki yıla göre en yüksek artış %36,5 ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ülkelerinde olurken, ihracatta düşüş olan ülke grubu olmamıştır.

2021 yılında en fazla ithalat 120.833 milyon dolar ile OECD ülkelerinden yapılırken, onu 43.741 milyon dolar ile KEİ ülkeleri, 34.042 milyon dolar ile BDT ülkeleri, 30.546 milyon dolar ile İİT ülkeleri, 10.877 milyon dolar ile D-8 ülkeleri, 8.312 milyon dolar ile EİT ülkeleri, 4.944 milyon dolar ile Türk Cumhuriyetleri ve 3.956 milyon dolar ile EFTA ülkelerinden yapılan ithalat izlemiştir.

2021 yılında bir önceki yıla göre EFTA ülkelerinden yapılan ithalatta %53,4, İİT ülkelerinden yapılan ithalatta %1,4 azalış olurken diğer seçilmiş ülke gruplarından yapılan ithalatta artış olmuştur. En yüksek oranlı artış %80,3 ile EİT ülkelerinden yapılan ithalatta gerçekleşmiştir.

Toplam ihracat içinde OECD ülkelere yapılan ihracat %55,9, İİT ülkelere yapılan ihracat %25,2, KEİ ülkelere yapılan ihracat %12,3, BDT ülkelere yapılan ihracat %6,0, EİT ülkelere yapılan ihracat %5,0, D-8 ülkelere yapılan ihracat %4,5, Türk Cumhuriyetlerine yapılan ihracat %3,2 ve EFTA ülkelere yapılan ihracat %1,0 paya sahiptir.

Toplam ithalat içinde OECD ülkelerinden yapılan ithalatın payı %44,5, KEİ ülkelerinden yapılan ithalatın payı %16, BDT ülkelerinden yapılan ithalatın payı %12,5, İİT ülkelerinden yapılan ithalatın payı %11,3, D-8 ülkelerinden yapılan ithalatın payı %4,0, EİT ülkelerinden yapılan ithalatın payı %3,1, Türk Cumhuriyetlerinden yapılan ithalatın payı %1,8 ve EFTA ülkelerinden yapılan ithalatın payı %1,5 olmuştur.

2021 yılında seçilmiş ülke grupları dış ticaret hacminin %49,7'si OECD ülkelerinden, %17,6'sı İİT ülkelerinden ve %14,4'ü KEİ ülkelerinden yapılmıştır.

En çok ihracat yapılan ilk on ülke içinde ilk sırada %8,6'lık pay ve 19.318 milyon dolar ihracat değeri ile Almanya yer almıştır. Almanyayı %6,5'lik pay ve 14.719 milyon dolarlık ihracat ile ABD, %6,1'lik pay ve 13.705 milyon dolarlık ihracat ile Birleşik Krallık izlemiştir. Bir önceki yıla göre ilk onda yer alan ülkelerin tamamına yapılan ihracat artış göstermiştir. En yüksek oranlı artışlar %44,5 ile ABD, %44,0 ile İspanya ve %42,0 ile İtalya'ya yapılan ihracatta görülmüştür. Rusya Federasyonu 5.776 milyon dolarlık ihracat ve %2,6'lık pay ile ilk on ülke arasında en sonda yer almıştır. İlk onda yer alan ülkelere 2021 yılında toplam ihracatın %47,9'u gerçekleştirilmiştir (Tablo 109).

Tablo 109. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke

(Milyon Dolar)

Ülkeler ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Almanya	16.617	15.979	19.318	9,2	9,4	8,6	-3,8	20,9
ABD	8.971	10.183	14.719	5,0	6,0	6,5	13,5	44,5
Birleşik Krallık	11.279	11.236	13.705	6,2	6,6	6,1	-0,4	22,0
İtalya	9.753	8.083	11.475	5,4	4,8	5,1	-17,1	42,0
Irak	10.223	9.142	11.131	5,7	5,4	4,9	-10,6	21,8
İspanya	8.139	6.683	9.627	4,5	3,9	4,3	-17,9	44,0
Fransa	7.946	7.195	9.120	4,4	4,2	4,0	-9,4	26,8
Hollanda	5.762	5.195	6.769	3,2	3,1	3,0	-9,8	30,3
İsrail	4.464	4.704	6.356	2,5	2,8	2,8	5,4	35,1
Rusya Federasyonu	4.152	4.507	5.776	2,3	2,7	2,6	8,5	28,2
İlk on ülke toplamı	87.305	82.906	107.996	48,3	48,9	47,9	-5,0	30,3
Toplam ihracat	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

En fazla ithalat yapılan ilk on ülke içinde ilk sırayı 32.239 milyon dolar ve %11,9'luk pay ile Çin almıştır. Çini 28.959 milyon dolar ve %10,7'lik pay ile Rusya Federasyonu, 21.757 milyon dolar ve %8,0'lık pay ile Almanya izlemiştir. Belçika ilk on ülke içinde 5.628 milyon dolar ithalat ve %2,1 pay ile son sırada yer almıştır. Bir önceki yıla göre ilk onda yer alan ülkelerin tamamından yapılan ithalatta artış görülmüştür. Hindistan'dan yapılan ithalat %64,3, Rusya Federasyonu'ndan yapılan ithalat %62,4 ve Belçika'dan yapılan ithalat %51,5 artış ile ilk üç sırada yer almıştır. 2021 yılında ithalatta ilk onda yer alan ülkelerin toplam ithalat içindeki payı %52,7 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 110).

Tablo 110. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke

(Milyon Dolar)

Ülkeler ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Çin	19.128	23.041	32.239	9,1	10,5	11,9	20,5	39,9
Rusya Federasyonu	23.115	17.829	28.959	11,0	8,1	10,7	-22,9	62,4
Almanya	19.280	21.733	21.757	9,2	9,9	8,0	12,7	0,1
ABD	11.847	11.525	13.148	5,6	5,3	4,8	-2,7	14,1
İtalya	9.350	9.200	11.562	4,4	4,2	4,3	-1,6	25,7
Hindistan	6.635	4.830	7.936	3,2	2,2	2,9	-27,2	64,3
Fransa	6.760	6.988	7.932	3,2	3,2	2,9	3,4	13,5
Güney Kore	5.777	5.734	7.597	2,7	2,6	2,8	-0,7	32,5
İspanya	4.446	5.039	6.312	2,1	2,3	2,3	13,3	25,2
Belçika	3.229	3.716	5.628	1,5	1,7	2,1	15,1	51,5
İlk on ülke toplamı	109.568	109.636	143.070	52,1	49,9	52,7	0,1	30,5
Toplam ithalat	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

1.5.1.5 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret

2020 yılında %8,7 azalan komşu ülkelere yapılan ihracat 2021 yılında %29,4 artarak 27.131 milyon dolar olmuştur. Toplam ihracat içinde komşu ülkelerin payı bir önceki yıla göre 0,4 puan azalışla %12,0'a gerilemiştir.

Komşu ülkeler içinde en fazla ihracat yapılan ülke 11.131 milyon dolar ile Irak olurken, onu 3.954 milyon dolar ile Bulgaristan ve 3.117 milyon dolar ile Yunanistan izlemiştir. 2021 yılında bir önceki yıla göre Irak'a yapılan ihracat %21,8, Bulgaristan'a yapılan ihracat %50,1 ve Yunanistan'a yapılan ihracat %73,2 artış göstermiştir. İhracatta azalış görülen ülke olmazken, en düşük oranlı artış %12,4 ile Azerbaycan-Nahçıvana yapılan ihracatta görülmüştür (Tablo 111).

Tablo 111. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret

(Milyon Dolar)

Komşu Ülkeler	İhracat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	
Azerbaycan- Nahçıvan	1.788	2.085	2.343	1,0	1,2	1,0	16,6	12,4	
Bulgaristan	2.668	2.634	3.954	1,5	1,6	1,8	-1,3	50,1	
Ermenistan	0	1	2	0,0	0,0	0,0	-	100,0	
Gürcistan	1.578	1.461	1.704	0,9	0,9	0,8	-7,4	16,6	
Irak	10.223	9.142	11.131	5,7	5,4	4,9	-10,6	21,8	
İran	2.737	2.253	2.771	1,5	1,3	1,2	-17,7	23,0	
Suriye	1.731	1.596	2.109	1,0	0,9	0,9	-7,8	32,2	
Yunanistan	2.245	1.800	3.117	1,2	1,1	1,4	-19,8	73,2	
Komşu ülkeler toplamı	22.971	20.973	27.131	12,7	12,4	12,0	-8,7	29,4	
Genel toplam	180.833	169.638	225.264	100,0	100,0	100,0	-6,2	32,8	
Komşu Ülkeler	İthalat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	
Azerbaycan- Nahçıvan	411	411	751	0,2	0,2	0,3	-0,1	82,9	
Bulgaristan	2.385	2.124	2.545	1,1	1,0	0,9	-10,9	19,8	
Ermenistan	3	3	4	0,0	0,0	0,0	25,8	9,9	
Gürcistan	272	349	471	0,1	0,2	0,2	28,1	35,0	
Irak	2.678	8.202	1.664	1,3	3,7	0,6	206,2	-79,7	
İran	3.608	1.193	2.824	1,7	0,5	1,0	-66,9	136,7	
Suriye	118	247	184	0,1	0,1	0,1	109,7	-25,3	
Yunanistan	1.475	1.321	2.162	0,7	0,6	0,8	-10,4	63,7	
Komşu ülkeler toplamı	10.950	13.849	10.606	5,2	6,3	3,9	26,5	-23,4	
Genel toplam	210.345	219.517	271.423	100,0	100,0	100,0	4,4	23,6	
Komşu Ülkeler	Dış Ticaret Hacmi								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	
Azerbaycan- Nahçıvan	2.199	2.496	3.094	0,6	0,6	0,6	13,5	24,0	
Bulgaristan	5.053	4.759	6.500	1,3	1,2	1,3	-5,8	36,6	
Ermenistan	3	4	6	0,0	0,0	0,0	63,3	30,6	
Gürcistan	1.850	1.810	2.175	0,5	0,5	0,4	-2,2	20,2	
Irak	12.901	17.344	12.795	3,3	4,5	2,6	34,4	-26,2	
İran	6.345	3.446	5.595	1,6	0,9	1,1	-45,7	62,4	
Suriye	1.848	1.842	2.293	0,5	0,5	0,5	-0,3	24,5	
Yunanistan	3.720	3.121	5.279	1,0	0,8	1,1	-16,1	69,2	
Komşu ülkeler toplamı	33.921	34.822	37.737	8,7	8,9	7,6	2,7	8,4	
Genel toplam	391.178	389.155	496.687	100,0	100,0	100,0	-0,5	27,6	

Kaynak: TÜİK.

Komşu ülkelerden yapılan ithalat 2020 yılında %26,5 artarken, 2021 yılında Irak ve Suriye'den yapılan ithalattaki düşüşün etkisiyle %23,4 azalmış ve 10.606 milyon dolara gerilemiştir. Komşu ülkelerin toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıla 2,4 puan azalarak %3,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Komşu ülkeler içinde en fazla ithalat yapılan ülke 2.824 milyon dolar ile İran olurken, onu 2.545 milyon dolar ile Bulgaristan ve 2.162 milyon dolar ile Yunanistan takip etmiştir. 2020 yılına göre Irak'tan yapılan ithalat %79,7 ve Suriye'den yapılan ithalat %25,3 azalırken, diğer ülkelerden yapılan ithalat artmıştır. İran'dan yapılan ithalat %136,7, Bulgaristan'dan yapılan ithalat %19,8 ve Yunanistan'dan yapılan ithalat %63,7 artış göstermiştir.

Ülkemizin komşu ülkelerle olan dış ticaret hacmi 2021 yılında %8,4 artarak 37.737 milyon dolara yükselmiştir. Komşu ülkelerle yapılan dış ticaret hacminin, toplam dış ticaret hacmi içindeki payı 2020 yılına göre 1,3 puan azalarak %7,6 olmuştur.

1.5.2 Ödemeler Dengesi

2020 yılında ihracatta meydana gelen azalmaya karşılık ithalatta meydana gelen artış ve turizm gelirlerindeki düşüşün etkisiyle 35.537 milyon dolar düzeyinde gerçekleşen cari işlemler açığı, 2021 yılında önemli oranda iyileşme göstererek 14.887 milyon dolara gerilemiştir.

Salgının ekonomik aktivite üzerindeki olumsuz etkisinin 2020 yılına göre sınırlı kalması, dış ticaret açığındaki daralma, altın ithalatındaki düşüş, taşımacılık ve seyahat gelirlerindeki artış, 2021 yılında cari dengedeki iyileşmede etkili olmuştur. Ancak 2020 yılında düşüş gösteren enerji ithalatının, 2021 yılında petrol ve doğalgaz fiyatlarında görülen yükselişin etkisiyle artması, cari dengedeki iyileşmeyi sınırlandırmıştır (Tablo 112, Grafik 49).

Ödemeler dengesinde gösterildiği şekilde 2021 yılında ihracat %33,5, ithalat %23,1 artış göstermiştir. Böylece mal dengesi açığı %22,9 azalarak 29.198 milyon dolara gerilemiştir.

2020 yılında dünya genelinde salgını önlemek adına getirilen seyahat kısıtlamaları nedeniyle önemli oranda azalan seyahat gelirleri, 2021 yılında kısıtlamaların büyük oranda kaldırılmasıyla birlikte %103,8 artarak 20.827 milyon dolara yükselmiştir. Bu dönemde seyahat giderleri de %58,7 artarak 1.650 milyon dolar olmuştur. Böylece net seyahat gelirleri %108,9 artarak 19.177 milyon dolara yükselmiştir. Taşımacılık kaleminden kaynaklanan net gelirler %43,8 artarak 11.827 milyon dolar, inşaat kaleminden kaynaklanan net gelirler %59,0 artarak 485 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında net hizmet gelirleri 2020 yılına göre %118,3 artarak 25.190 milyon dolar olmuştur.

Ücret ödemeleri ve yatırım geliri kalemlerinden oluşan birincil gelir dengesindeki net çıkış 2021 yılında %25,4 artarak 11.778 milyon dolara yükselmiştir.

Genel Hükümet ve diğer sektörlerin cari transferlerinden oluşan ikincil gelir dengesinden kaynaklanan net girişler %399,4 artarak 899 milyon dolar olmuştur.

2021 yılında doğrudan yatırımlardan kaynaklanan net girişler bir önceki yıla göre %56,6 artarak 7.192 milyon dolara yükselmiştir.

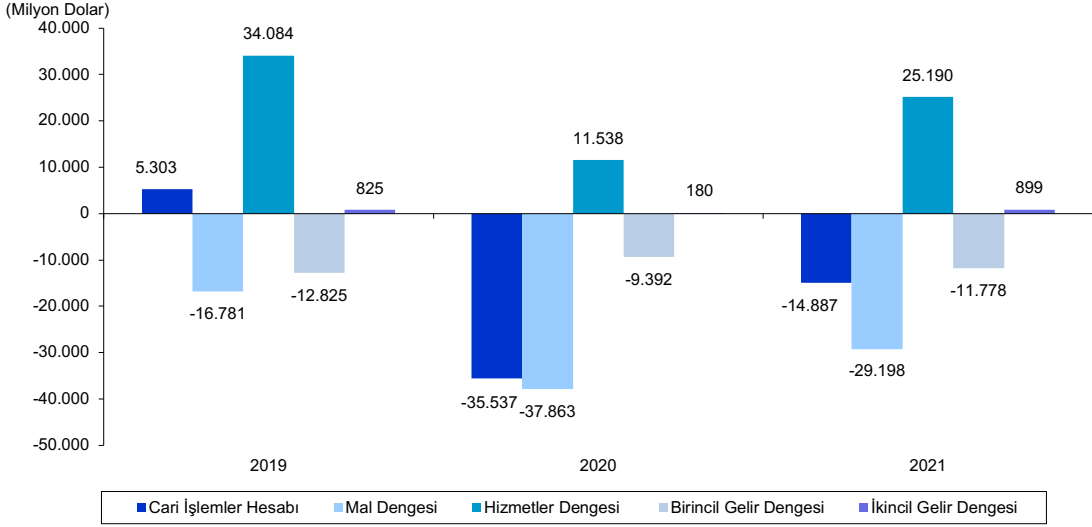
Tablo 112. Ödemeler Dengesi

(Milyon Dolar)

Bileşenler	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2020	2021
Cari İşlemler Hesabı	5.303	-35.537	-14.887	-770,1	-58,1
İhracat	182.200	168.387	224.741	-7,6	33,5
İthalat	198.981	206.250	253.939	3,7	23,1
Mal Dengesi	-16.781	-37.863	-29.198	125,6	-22,9
Hizmet Gelirleri	62.741	35.429	56.808	-43,5	60,3
Seyahat Gelirleri	29.829	10.220	20.827	-65,7	103,8
Diğer Gelirler	32.912	25.209	35.981	-23,4	42,7
Hizmet Giderleri	28.657	23.891	31.618	-16,6	32,3
Seyahat Giderleri	4.110	1.040	1.650	-74,7	58,7
Diğer Giderler	24.547	22.851	29.968	-6,9	31,1
Mal ve Hizmet Dengesi	17.303	-26.325	-4.008	-252,1	-84,8
Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	6.331	6.221	6.726	-1,7	8,1
Faiz Gelirleri	3.110	2.424	2.568	-22,1	5,9
Diğer Gelirler	3.221	3.797	4.158	17,9	9,5
Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	19.156	15.613	18.504	-18,5	18,5
Faiz Giderleri	8.159	6.111	5.702	-25,1	-6,7
Diğer Giderler	10.997	9.502	12.802	-13,6	34,7
Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	4.478	-35.717	-15.786	-897,6	-55,8
İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	825	180	899	-78,2	399,4
İşçi Gelirleri	184	169	181	-8,2	7,1
Diğer Transferler	641	11	718	-98,3	6.427,3
Sermaye Hesabı	34	-36	-64	-205,9	77,8
Finans Hesabı	-1.269	-7.618	-28.065	500,3	268,4
Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	2.945	3.239	6.449	10,0	99,1
Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	9.573	7.831	13.641	-18,2	74,2
Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	6.342	2.894	2.260	-54,4	-21,9
Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	3.579	-6.662	3.056	-286,1	-145,9
Hisse Senetleri	406	-4.255	-1.434	-1.148,0	-66,3
Borç Senetleri	3.173	-2.407	4.490	-175,9	-286,5
Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	8.789	-1.884	12.938	-121,4	-786,7
Merkez Bankası	0	0	0	-	-
Genel Hükümet	110	33	16	-70,0	-51,5
Bankalar	5.703	-4.080	7.491	-171,5	-283,6
Diğer Sektörler	2.976	2.163	5.431	-27,3	151,1
Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	6.193	10.698	33.015	72,7	208,6
Merkez Bankası	2.542	12.678	4.778	398,7	-62,3
Genel Hükümet	-920	-413	6.008	-55,1	-1.554,7
Bankalar	-525	3.393	6.374	-746,3	87,9
Diğer Sektörler	5.096	-4.960	15.855	-197,3	-419,7
Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	6.606	-27.955	13.114	-523,2	-146,9
Net Hata ve Noksan	-282	-3.907	10.216	1.285,5	-361,5
Genel Denge	-6.324	31.862	-23.330	-603,8	-173,2
Rezerv Varlıklar	6.324	-31.862	23.330	-603,8	-173,2
Resmi Rezervler	6.324	-31.862	23.330	-603,8	-173,2
Uluslararası Para Fonu Kredileri	0	0	0	-	-
Ödemeler Dengesi Finansmanı	0	0	0	-	-

Kaynak: TCMB.

(1): Geçici.

Grafik 49. Ödemeler Dengesi

Kaynak: TCMB.

Portföy yatırımlarında 796 milyon dolarlık, diğer yatırımlarda 20.077 milyon dolarlık net giriş gerçekleşmiştir.

2020 yılında 31.862 milyon dolar azalış gösteren resmi rezervler, 2021 yılında 23.330 milyon dolar artış göstermiştir.

Cari işlemler ile net hata ve noksan kalemleri toplamı olarak tanımlanan dış finansman ihtiyacı, 2021 yılında 4.671 milyon dolar açık vermiştir.

1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

2020 yılında koronavirüs salgınının etkisiyle önemli oranda azalan uluslararası doğrudan yatırımlar, 2021 yılında yükselişe geçmiştir. Kısıtlamaların kaldırılmasıyla birikmiş likiditenin güvenli ülkelere gitme isteği, ertelenmiş tüketim ve yatırım talebinin harekete geçmesi ve küresel ekonomideki hareketlilik uluslararası doğrudan yatırımların artmasına neden olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak 2020 yılında son yıllardaki en düşük yatırım girişinin kaydedildiği Türkiye'ye olan net uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2021 yılında %67,4 artarak 7.367 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 113).

2021 yılında Türkiye'ye 7.592 milyon dolar tutarında doğrudan sermaye girişi olurken, 225 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur. Böylece 7.367 milyon dolarlık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarıyla olan 940 milyon dolarlık net diğer sermaye girişi ve 5.334 milyon dolarlık net gayrimenkul satışı sonucunda toplam net yatırım tutarı %74,2 artarak 13.641 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 113. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)

(Milyon Dolar)

Yıllar	Uluslararası Doğrudan Sermaye						Toplam Yatırım (Net Yükümlülük Oluşumu)
	Sermaye			Diğer Sermaye (Net) ⁽¹⁾	Toplam (Net)	Gayrimenkul (Net)	
	Yatırım	Tasfiye	Net				
2019	5.881	369	5.512	-918	4.594	4.979	9.573
2020	5.791	1.390	4.401	-524	3.877	3.954	7.831
2021	7.592	225	7.367	940	8.307	5.334	13.641
Değişim (%)							
2019	-12,2	-21,5	-11,5	-354,3	-30,3	-15,8	-23,4
2020	-1,5	276,7	-20,2	-42,9	-15,6	-20,6	-18,2
2021	31,1	-83,8	67,4	-279,4	114,3	34,9	74,2

Kaynak: STB.

(1): Uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldıkları kredi değeridir.

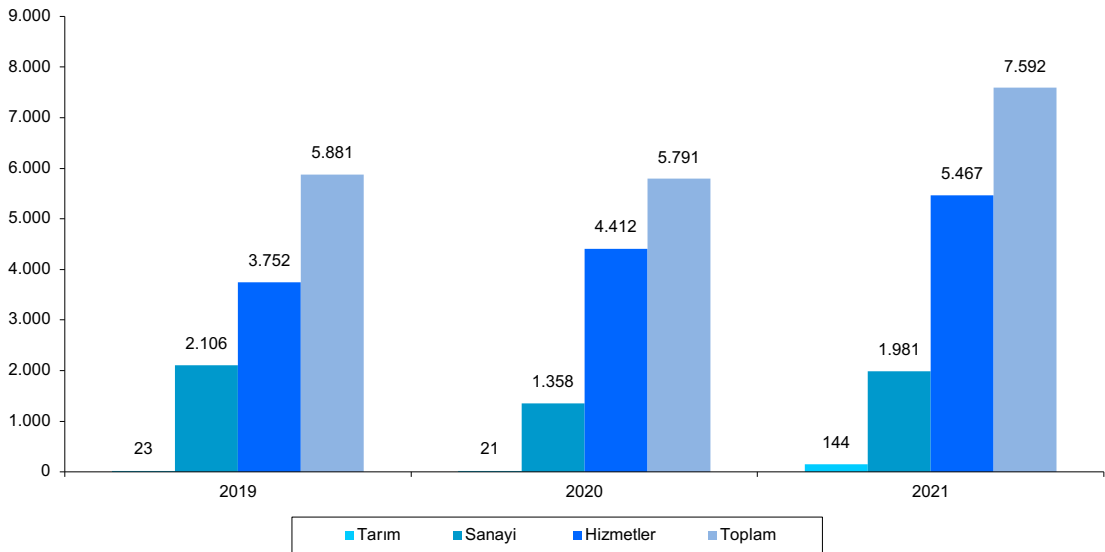
(2): Geçici.

2020 yılında net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermayenin %49,5 olan payı 2021 yılında %60,9'a yükselirken, net gayrimenkul satışlarının %50,5 olan payı %39,1'e gerilemiştir.

2021 yılında uluslararası doğrudan yatırım girişleri içinde en yüksek payı hizmetler sektörü almıştır. Hizmetler sektörüne yönelik yatırım girişleri içinde en büyük payı toptan ve perakende ticaret kalemi alırken, sanayi sektöründeki yatırım girişinin büyük bölümü de imalat sanayi sektöründen kaynaklanmıştır. Tarım sektörü geçen yıla göre artış göstermekle birlikte 2021 yılında da yabancı yatırımcıların en az ilgi gösterdiği sektör olmaya devam etmiştir. Uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişinin %1,9'u olan 144 milyon doları tarım sektöründe, %26,1'i olan 1.981 milyon doları sanayi sektöründe ve %72,0'si olan 5.467 milyon doları da hizmetler sektöründe gerçekleştirmiştir (Tablo 114, Grafik 50).

Grafik 50. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

(Milyon Dolar)

Kaynak: TCMB.

Alt sektörler itibarıyla toptan ve perakende ticaret 3.338 milyon dolar, imalat sanayi 1.799 milyon dolar, bilgi ve iletişim faaliyetleri 945 milyon dolar ile yabancı sermaye girişlerinin en yoğun olduğu faaliyetler olmuştur.

Tablo 114. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

(Milyon Dolar)

Sektörler	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021	2020	2021
Tarım Sektörü	23	21	144	0,4	0,4	1,9	-8,7	585,7
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	23	21	144	0,4	0,4	1,9	-8,7	585,7
Sınai Sektörler	2.106	1.358	1.981	35,8	23,5	26,1	-35,5	45,9
Madencilik ve taşocaklığı	83	133	51	1,4	2,3	0,7	60,2	-61,7
İmalat sanayi	1.933	1.172	1.799	32,9	20,2	23,7	-39,4	53,5
Gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı	229	113	173	3,9	2,0	2,3	-50,7	53,1
Tekstil ve giyim eşyası imalatı	25	27	29	0,4	0,5	0,4	8,0	7,4
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	28	63	98	0,5	1,1	1,3	125,0	55,6
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	421	188	138	7,2	3,2	1,8	-55,3	-26,6
Kimyasalların, kimyasal ürünlerin ve temel eczacılık ürünleri ile malzemelerinin imalatı	586	388	292	10,0	6,7	3,8	-33,8	-24,7
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	74	15	107	1,3	0,3	1,4	-79,7	613,3
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	39	11	4	0,7	0,2	0,1	-71,8	-63,6
Ana metal sanayi ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine teçhizat hariç)	58	46	95	1,0	0,8	1,3	-20,7	106,5
Makine ve teçhizat (başka yerde sınıflandırılmamış) imalatı	29	16	62	0,5	0,3	0,8	-44,8	287,5
Bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı	215	125	258	3,7	2,2	3,4	-41,9	106,4
Ulaşım araçları imalatı	175	45	412	3,0	0,8	5,4	-74,3	815,6
Mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayii	54	135	130	0,9	2,3	1,7	150,0	-3,7
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim ve dağıtımı	89	52	129	1,5	0,9	1,7	-41,6	148,1
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	1	1	2	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Hizmetler Sektörü	3.752	4.412	5.467	63,8	76,2	72,0	17,6	23,9
İnşaat	452	97	101	7,7	1,7	1,3	-78,5	4,1
Toptan ve perakende ticaret	892	572	3.338	15,2	9,9	44,0	-35,9	483,6
Ulaştırma ve depolama	274	525	232	4,7	9,1	3,1	91,6	-55,8
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	117	73	67	2,0	1,3	0,9	-37,6	-8,2
Bilgi ve iletişim	581	1.389	945	9,9	24,0	12,4	139,1	-32,0
Finans ve sigorta faaliyetleri	900	1.397	379	15,3	24,1	5,0	55,2	-72,9
Gayrimenkul faaliyetleri	229	75	77	3,9	1,3	1,0	-67,2	2,7
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	74	73	66	1,3	1,3	0,9	-1,4	-9,6
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	83	4	59	1,4	0,1	0,8	-95,2	1.375,0
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Eğitim	0	6	0	0,0	0,1	0,0	-	-
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	98	85	46	1,7	1,5	0,6	-13,3	-45,9
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor faaliyetleri	2	17	6	0,0	0,3	0,1	750,0	-64,7
Diğer hizmet faaliyetleri	50	99	151	0,9	1,7	2,0	98,0	52,5
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri; hanehalkları tarafından kendi kullarımlarına yönelik olarak ayırım yapılmamış mal ve hizmet üretim faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Uluslararası örgütler ve temsilcilerinin faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Toplam	5.881	5.791	7.592	100,0	100,0	100,0	-1,5	31,1

Kaynak: TCMB.

(1): Geçici.

2021 yılında gerçekleşen doğrudan uluslararası sermaye girişlerinin %60,2'si olan 4.572 milyon dolarlık kısmı Avrupa ülkeleri, %23,5'i olan 1.781 milyon dolarlık kısmı Asya ülkeleri, %16,3'ü olan 1.236 milyon dolarlık kısmı Amerika ülkeleri kaynaklı sermayeden oluşmuştur (Tablo 115, Grafik 51).

Tablo 115. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

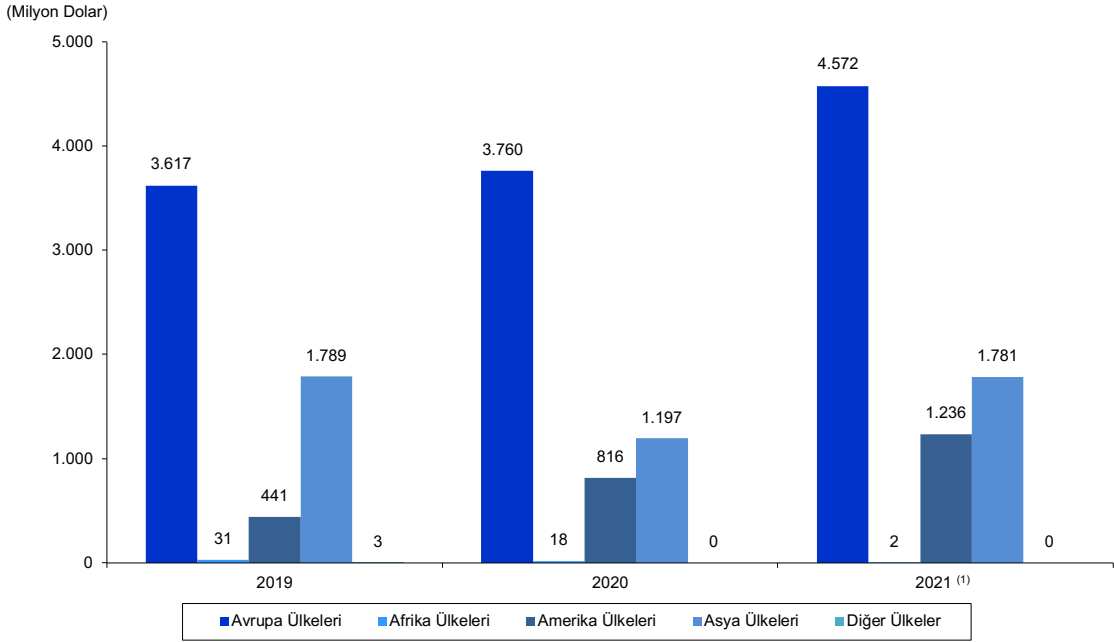
(Milyon Dolar)

Ülke Grupları	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021	2020	2021
Avrupa Ülkeleri	3.617	3.760	4.572	61,5	64,9	60,2	4,0	21,6
Almanya	467	287	466	7,9	5,0	6,1	-38,5	62,4
Avusturya	75	57	103	1,3	1,0	1,4	-24,0	80,7
Belçika	69	73	83	1,2	1,3	1,1	5,8	13,7
Fransa	158	168	134	2,7	2,9	1,8	6,3	-20,2
Hollanda	1.169	598	1.014	19,9	10,3	13,4	-48,8	69,6
İngiltere	874	474	1.436	14,9	8,2	18,9	-45,8	203,0
İrlanda	41	237	222	0,7	4,1	2,9	478,0	-6,3
İspanya	215	87	67	3,7	1,5	0,9	-59,5	-23,0
İtalya	94	977	39	1,6	16,9	0,5	939,4	-96,0
Lüksemburg	135	425	351	2,3	7,3	4,6	214,8	-17,4
EFTA Ülkeleri	264	277	551	4,5	4,8	7,3	4,9	98,9
Diğer Avrupa Ülkeleri	56	100	106	1,0	1,7	1,4	78,6	6,0
Afrika Ülkeleri	31	18	2	0,5	0,3	0,0	-41,9	-88,9
Amerika Ülkeleri	441	816	1.236	7,5	14,1	16,3	85,0	51,5
ABD	340	813	1.180	5,8	14,0	15,5	139,1	45,1
Kanada	6	3	42	0,1	0,1	0,6	-50,0	1.300,0
Asya Ülkeleri	1.789	1.197	1.781	30,4	20,7	23,5	-33,1	48,8
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.328	754	907	22,6	13,0	11,9	-43,2	20,3
Körfez Ülkeleri	686	561	718	11,7	9,7	9,5	-18,2	28,0
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	639	193	187	10,9	3,3	2,5	-69,8	-3,1
Diğer Asya Ülkeleri	461	443	874	7,8	7,6	11,5	-3,9	97,3
Çin	4	0	89	0,1	0,0	1,2	-100,0	-
Diğer Ülkeler	3	0	0	0,1	0,0	0,0	-100,0	-
Toplam	5.881	5.791	7.591	100,0	100,0	100,0	-1,5	31,1

Kaynak: TCMB.

(1): Geçici.

Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ükelere Göre Dağılımı

Kaynak: TCMB.
(1): Geçici.

2021 yılında kurlardaki yükselişin etkisiyle oluşan yatırım için ucuz fiyat, işgücü ve hammadde avantajı ile en çok yatırım aldığımız Avrupa ülkelerinden uluslararası doğrudan sermaye girişi %21,6 artış göstermiştir. Avrupa ülkeleri içinde yer alan Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda ve İngiltere'den olan sermaye girişleri artarken, Fransa, İrlanda, İspanya, İtalya ve Lüksemburg'dan olan sermaye girişleri azalmıştır. Afrika ülkelerinden olan sermaye girişleri %88,9 azalırken, Amerika ülkelerinden olan sermaye girişleri %51,5, Asya ülkelerinden olan sermaye girişleri %48,8 artmıştır.

1.5.4 Dış Borçlar

2020 yılında %4,1 artan brüt dış borç stoku, 2021 yılında da %1,9 artış göstermiştir. Böylece 2020 yılında 432.848 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2021 yılında 441.064 milyon dolara yükselmiştir.

2020 yılında %18,0 artışla 113.967 milyon dolara yükselen kısa vadeli dış borçlar, 2021 yılında %5,6 artışla 120.323 milyon dolar olmuştur. Uzun vadeli dış borçlar %0,2'lik azalışın ardından 2021 yılında %0,6 artarak 320.741 milyon dolara yükselmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak 2021 yılında dış borç stokunun vade yapısında bozulma devam etmiştir. Brüt borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı %26,3'ten %27,3'e yükselirken, uzun vadeli borçların payı %73,7'den %72,7'ye gerilemiştir (Tablo 116, Grafik 52).

Tablo 116. Brüt Dış Borç Stoku

Göstergeler	2019 ⁽¹⁾	2020 ⁽²⁾	2021 ⁽²⁾
Dış borç stoku	415.983	432.848	441.064
Değişim (%)	-2,5	4,1	1,9
Kısa vade	96.579	113.967	120.323
Değişim (%)	3,3	18,0	5,6
Borç stoku içindeki payı (%)	23,2	26,3	27,3
Uzun vade	319.404	318.881	320.741
Değişim (%)	-4,2	-0,2	0,6
Borç stoku içindeki payı (%)	76,8	73,7	72,7
	Borçlulara Göre		
Kısa vade	96.579	113.967	120.323
Kamu	23.444	24.892	22.300
TCMB	8.452	21.344	26.052
Özel	64.683	67.731	71.971
Uzun vade	319.404	318.881	320.741
Kamu	137.985	153.466	157.486
TCMB	0	0	0
Özel	181.419	165.415	163.255
Kamu toplam	161.429	178.358	179.786
Değişim (%)	12,7	10,5	0,8
Borç stoku içindeki payı (%)	38,8	41,2	40,8
TCMB toplam	8.452	21.344	26.052
Değişim (%)	42,9	152,5	22,1
Borç stoku içindeki payı (%)	2,0	4,9	5,9
Özel toplam	246.102	233.146	235.226
Değişim (%)	-11,3	-5,3	0,9
Borç stoku içindeki payı (%)	59,2	53,9	53,3

Kaynak: HMB.

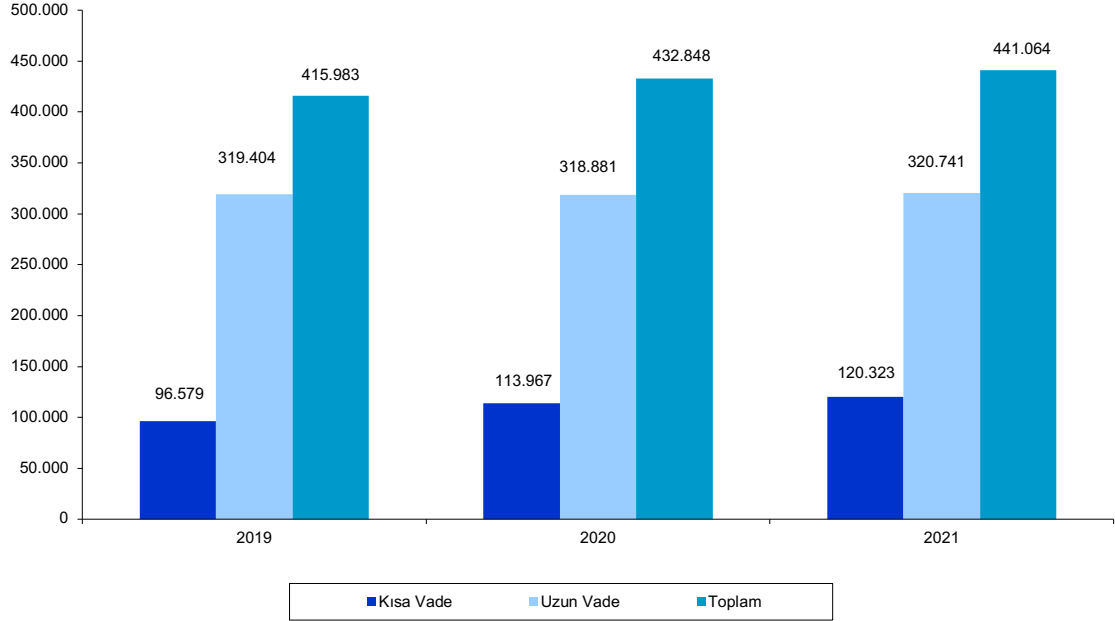
- (1): 04 Aralık 2019 tarih ve 1814 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı gereğince "Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O." kurumuna ait dış borç verileri 2019 Ç4 itibarıyla kamu sektörü sınıflandırılmasında takip edilmeye başlanmıştır.
- (2): Kamu sektörü sınıflaması, 2020 ilk çeyreğinden itibaren 28 Ocak 2020 tarih ve 31022 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanan "İstatistiki Sınıflamalar Yönetmeliği" çerçevesinde güncellenmiştir.

2021 yılında kamu sektörünün dış borcu %0,8 artarak 179.786 milyon dolara, özel sektörün dış borcu %0,9 artarak 235.226 milyon dolara, TCMB'nin dış borcu da %22,1 artarak 26.052 milyon dolara yükselmiştir.

2021 yılında kamu kesimi dış borcunun 157.486 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli, 22.300 milyon dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşurken, özel sektör dış borcunun 163.255 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli ve 71.971 milyon dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşmuştur.

Grafik 52. Dış Borç Stoku

(Milyon Dolar)

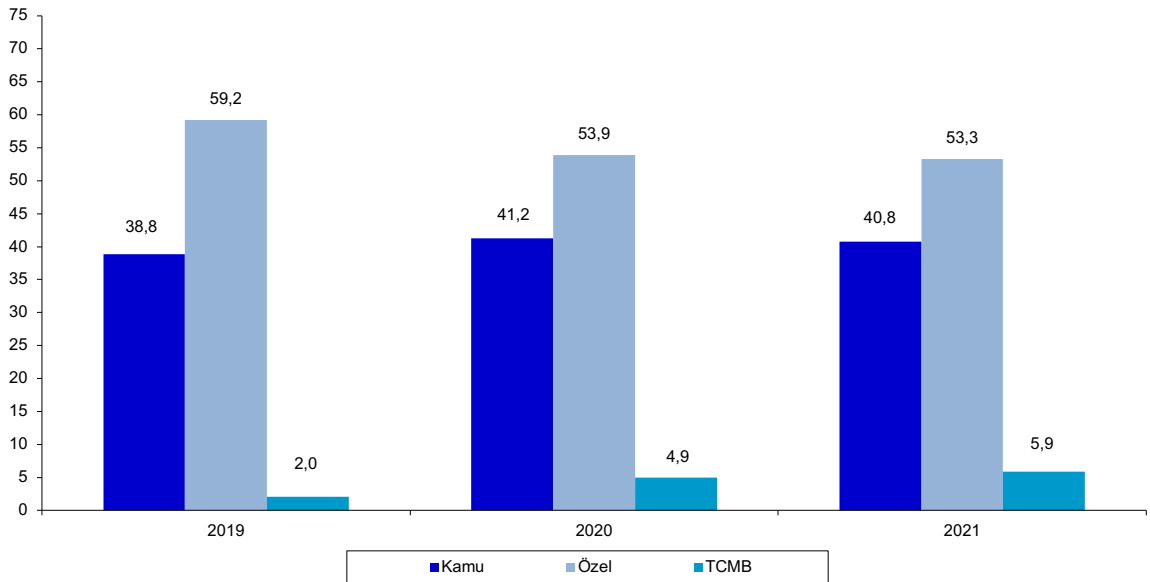

Kaynak: HMB.

Toplam dış borç stoku içinde kamu sektörünün payı %41,2'den %40,8'e, özel sektörün payı %53,9'dan %53,3'e gerilerken, TCMB'nin payı %4,9'dan %5,9'a yükselmiştir (Grafik 53).

Grafik 53. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı

(%)

Kaynak: HMB.

Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcu

Özel sektörün yurtdışından sağladığı toplam kredi borcu 2021 yılı sonu itibarıyla 2020 yılı sonuna göre %2,2 azalarak 168.592 milyon dolara gerilemiştir. 2021 yılında özel sektörün yurtdışından sağladığı kısa ve uzun vadeli kredi borçları azalış göstermiştir. 2020 yılında toplam borcun %5,5'ini kısa vadeli kredi borçları oluştururken, 2021 yılında bu oran %4,4'e gerilemiştir. 2020 yılında toplam borcun %94,5'ini uzun vadeli kredi borçları oluştururken, 2021 yılında ise bu oran %95,6'ya yükselmiştir (Tablo 117).

Tablo 117. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları ⁽¹⁾

	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
Borçluya Göre				Kısa Vadeli				
Finansal	6.777	8.062	6.226	79,9	85,1	83,2	19,0	-22,8
Bankalar ⁽²⁾	5.613	6.629	5.105	66,2	70,0	68,2	18,1	-23,0
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	1.164	1.433	1.121	13,7	15,1	15,0	23,1	-21,8
Finansal olmayan	1.704	1.407	1.257	20,1	14,9	16,8	-17,4	-10,7
Krediler	1.420	1.101	892	16,7	11,6	11,9	-22,5	-18,9
Yabancı sermaye sayılan krediler	283	306	364	3,3	3,2	4,9	8,1	18,9
Tahvil	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Toplam	8.481	9.469	7.483	100,0	100,0	100,0	11,6	-21,0
				Uzun Vadeli				
Finansal	77.234	71.061	64.615	43,0	43,5	40,0	-8,0	-9,1
Bankalar	64.561	61.426	56.539	36,0	37,6	35,0	-4,9	-8,0
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	12.673	9.635	8.076	7,1	5,9	5,0	-24,0	-16,2
Finansal olmayan	102.267	92.197	96.854	57,0	56,5	60,0	-9,8	5,1
Krediler	83.051	73.465	76.251	46,3	45,0	47,2	-11,5	3,8
Yabancı sermaye sayılan krediler	11.087	10.555	10.088	6,2	6,5	6,2	-4,8	-4,4
Ticari krediler	548	548	403	0,3	0,3	0,2	0,0	-26,4
Tahvil	7.582	7.628	10.111	4,2	4,7	6,3	0,6	32,5
Toplam	179.501	163.258	161.469	100,0	100,0	100,0	-9,0	-1,1
				Toplam				
Kısa Vadeli	8.481	9.469	7.483	4,5	5,5	4,4	11,6	-21,0
Uzun Vadeli	179.501	163.258	161.469	95,5	94,5	95,6	-9,0	-1,1
Kısa Vadeli + Uzun Vadeli	187.983	172.727	168.952	100,0	100,0	100,0	-8,1	-2,2

Kaynak: TCMB.

(1): Ticari krediler dahil değildir.

(2): Repo işlemlerinden doğan borçlar dahil değildir.

2021 yılında özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcu, bir önceki yıla göre %21,0 azalarak 7.483 milyon dolar olmuştur. Kısa vadeli özel sektör kredi borcunun %83,2'si olan 6.226 milyon doları finansal kesime, %16,8'i olan 1.257 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait kısa vadeli özel sektör borcunun 5.105 milyon doları bankalara, 1.121 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşlara aittir. Finansal olmayan özel sektörün kısa vadeli kredi borcunun 892 milyon doları kredilerden, 364 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden oluşmaktadır.

Özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcu 2021 yılında, bir önceki yıla göre %1,1 azalarak 161.469 milyon dolar olmuştur. Toplam uzun vadeli kredi borcunun %40,0'ı olan 64.615 milyon doları finansal kesime, %60,0'ı olan 96.854 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 56.539 milyon doları bankaların, 8.076 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşların borçlarından oluşmaktadır. Finansal olmayan kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 76.251 milyon doları kredilerden, 10.088 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden, 403 milyon doları ticari kredilerden ve 10.111 milyon doları da tahvillerden oluşmaktadır.

Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı

2021 yılında sektörler bazında finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcunun %49,3'ü olan 620 milyon doları sanayi, %47,4'ü olan 596 milyon doları hizmetler ve %3,3'ü olan 41 milyon doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır (Tablo 118).

Finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcunun %61,0'ı olan 59.084 milyon doları hizmetler, %38,6'sı olan 37.415 milyon doları sanayi ve %0,4'ü olan 355 milyon doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır.

Tablo 118. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı ^{(1), (2)}

Sektörler	Kısa Vadeli						Uzun Vadeli					
	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Tarım sektörü	92	16	41	5,4	1,1	3,3	510	454	355	0,5	0,5	0,4
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	92	16	41	5,4	1,1	3,3	510	454	355	0,5	0,5	0,4
Sanayi sektörü	1.111	817	620	65,2	58,1	49,3	36.813	35.308	37.415	36,0	38,3	38,6
Madencilik ve taşocakçılığı	91	5	13	5,3	0,4	1,1	961	822	776	0,9	0,9	0,8
İmalat	955	789	573	56,1	56,1	45,6	24.424	23.053	22.771	23,9	25,0	23,5
Gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı	204	210	168	11,9	14,9	13,4	3.551	3.587	3.710	3,5	3,9	3,8
Tekstil ve giyim eşyaları imalatı	51	80	33	3,0	5,7	2,7	2.378	2.071	1.953	2,3	2,2	2,0
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0	0	0	0,0	0,0	0,0	19	18	13	0,0	0,0	0,0
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	0	0	0	0,0	0,0	0,0	392	420	378	0,4	0,5	0,4
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	2	6	13	0,1	0,4	1,0	496	352	359	0,5	0,4	0,4
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	246	124	67	14,4	8,8	5,4	4.708	4.430	4.150	4,6	4,8	4,3
Kimyasalların, kimyasal ürünlerin ve temel eczacılık ürünleri ile malzemelerinin imalatı	68	129	81	4,0	9,2	6,5	2.977	2.596	2.597	2,9	2,8	2,7
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	10	22	4	0,6	1,6	0,3	817	992	881	0,8	1,1	0,9
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	34	27	16	2,0	1,9	1,3	1.116	678	735	1,1	0,7	0,8
Ana metal sanayi ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine teçhizat hariç)	71	64	117	4,2	4,6	9,3	2.505	2.536	2.352	2,4	2,8	2,4
Makina ve teçhizat (başka yerde sınıflandırılmamış) imalatı	1	1	1	0,0	0,1	0,1	164	109	92	0,2	0,1	0,1
Bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı	145	81	31	8,5	5,7	2,5	2.278	2.072	1.965	2,2	2,2	2,0
Ulaşım araçları imalatı	100	29	31	5,9	2,1	2,5	2.083	2.209	2.558	2,0	2,4	2,6
Mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayi	25	17	9	1,5	1,2	0,7	939	984	1.027	0,9	1,1	1,1
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	62	22	32	3,6	1,6	2,6	11.342	11.340	13.842	11,1	12,3	14,3
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	3	1	1	0,2	0,1	0,1	86	93	26	0,1	0,1	0,0
Hizmetler sektörü	501	574	596	29,4	40,8	47,4	64.945	56.434	59.084	63,5	61,2	61,0
İnşaat	57	90	31	3,3	6,4	2,4	18.474	19.712	23.110	18,1	21,4	23,9
Toptan ve perakende ticaret	192	165	196	11,3	11,7	15,6	5.002	4.665	5.578	4,9	5,1	5,8
Ulaştırma ve depolama	7	9	5	0,4	0,7	0,4	21.529	13.313	12.164	21,1	14,4	12,6
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	9	12	15	0,5	0,8	1,2	1.351	1.375	1.066	1,3	1,5	1,1
Bilgi ve iletişim	104	109	109	6,1	7,7	8,7	7.740	5.912	5.891	7,6	6,4	6,1
Gayrimenkul faaliyetleri	13	16	11	0,8	1,2	0,9	5.401	5.289	4.781	5,3	5,7	4,9
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	27	21	50	1,6	1,5	4,0	384	419	809	0,4	0,5	0,8
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	25	120	76	1,5	8,5	6,0	1.507	1.162	803	1,5	1,3	0,8
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	0	75	0,0	0,0	0,1
Eğitim	0	0	0	0,0	0,0	0,0	117	52	42	0,1	0,1	0,0
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	3	2	6	0,2	0,2	0,4	3.096	3.878	3.514	3,0	4,2	3,6
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	0	8	4	0,0	0,5	0,3	242	263	234	0,2	0,3	0,2
Diğer hizmet faaliyetleri	63	22	93	3,7	1,5	7,4	100	392	1.016	0,1	0,4	1,0
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	1	1	1	0,0	0,0	0,0
Uluslar arası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Toplam	1.704	1.407	1.257	100,0	100,0	100,0	102.267	92.197	96.854	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TCMB.

(1): Ticari krediler dahil değildir.

(2): Özel sektörün yurtdışından sağladığı kredi borcunun sektörel dağılımı, NACE Rev.2'ye göre yayımlanmaktadır.

2. SOSYAL GÖSTERGELER

2.1 Nüfus ve Göç

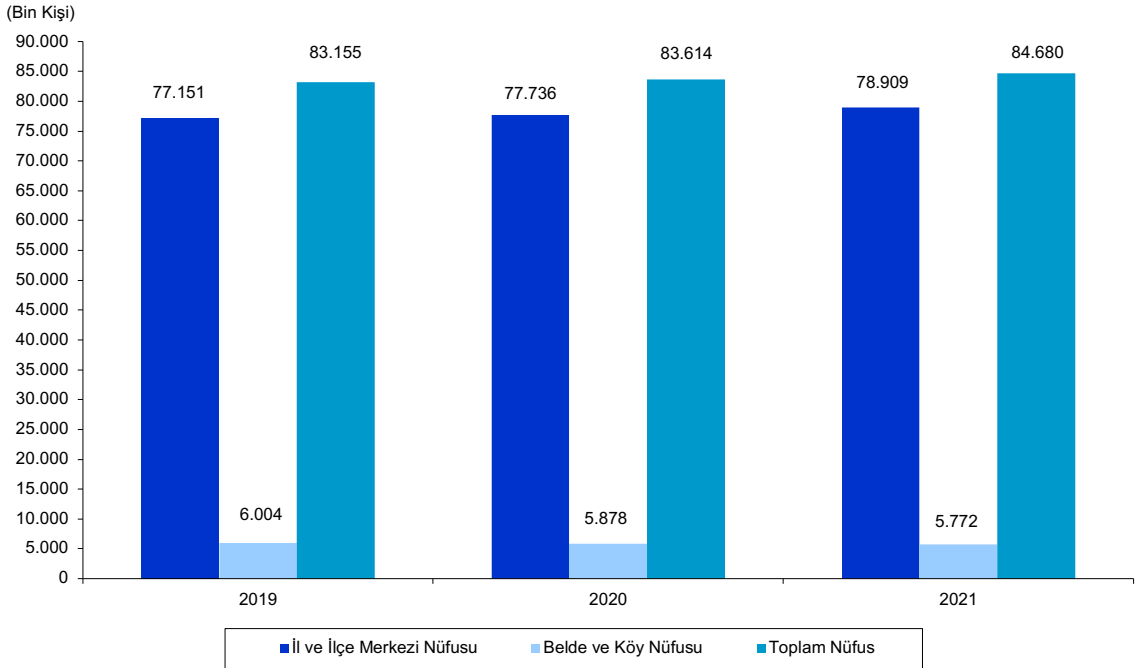
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2021 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de ikamet eden nüfus bir önceki yıla göre 1.066 bin kişi artarak 84.680 bin kişi olmuştur. Toplam nüfusun 42.428 binini erkekler, 42.252 binini kadınlar oluşturmuştur. Toplam nüfus içinde bir önceki yıl olduğu gibi erkek nüfus oranı %50,1, kadın nüfusun oranı %49,9 olmuştur (Tablo 119, Grafik 54).

Tablo 119. Temel Nüfus Göstergeleri

Yıllar	Toplam Nüfus (Bin Kişi)			İl ve İlçe Merkezi (Bin Kişi)			Belde ve Köyler (Bin Kişi)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın		
2019	83.155	41.721	41.434	77.151	38.661	38.491	6.004	3.061	2.943	13,9	108
2020	83.614	41.916	41.698	77.736	38.922	38.814	5.878	2.994	2.884	5,5	109
2021	84.680	42.428	42.252	78.909	39.482	39.427	5.772	2.946	2.825	12,7	110

Kaynak: TÜİK.

Grafik 54. İl/ilçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları

Kaynak: TÜİK.

Yıllık nüfus artış hızı 2020 yılında %5,5 iken, 2021 yılında %12,7’ye yükselmiştir. Nüfus yoğunluğu (bir kilometrekareye düşen insan sayısı) 2020 yılında 109 kişi iken 2021 yılında 1 kişi artarak 110 kişi olmuştur.

Nüfusun 78.909 bini il ve ilçe merkezlerinde, 5.772 bini belde ve köylerde yaşamaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2020 yılında %93,0 iken, 2021 yılında %93,2’ye yükselmiştir. Belde ve köylerde ikamet edenlerin oranı ise 2020 yılında %7,0 iken, 2021 yılında %6,8’e gerilemiştir.

2021 yılında nüfusu en yüksek il 15.841 bin kişi ile İstanbul olmuştur. Türkiye nüfusunun %18,7'sinin ikamet ettiği İstanbul'u, 5.747 bin kişi ile Ankara, 4.426 bin kişi ile İzmir, 3.148 bin kişi ile Bursa ve 2.620 bin kişi ile Antalya takip etmiştir. Nüfusu en az olan il ise 84 bin kişi ile nüfusun %0,1'inin yaşadığı Tunceli olmuş, onu 85 bin kişi ile Bayburt, 95 bin kişi ile Ardahan, 146 bin kişi ile Kilis ve 150 bin kişi ile Gümüşhane izlemiştir (Tablo 120).

Tablo 120. 2021 Yılında En Fazla ve En Az Nüfusa Sahip İlk 5 İlin Cinsiyete Göre Dağılımı

İller	Nüfus (Bin Kişi)			Toplam Nüfus içindeki Oranı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
En Fazla Nüfusa Sahip İlk 5 İl						
İstanbul	15.841	7.934	7.907	18,7	18,7	18,7
Ankara	5.747	2.843	2.904	6,8	6,7	6,9
İzmir	4.426	2.199	2.227	5,2	5,2	5,3
Bursa	3.148	1.573	1.574	3,7	3,7	3,7
Antalya	2.620	1.315	1.305	3,1	3,1	3,1
En Az Nüfusa Sahip İlk 5 İl						
Tunceli	84	44	39	0,1	0,1	0,1
Bayburt	85	43	42	0,1	0,1	0,1
Ardahan	95	49	46	0,1	0,1	0,1
Kilis	146	74	72	0,2	0,2	0,2
Gümüşhane	150	75	75	0,2	0,2	0,2
Türkiye	84.680	42.428	42.252	100,0	50,1	49,9

Kaynak: TÜİK.

Toplam nüfus içinde çalışma çağı olarak tanımlanan 15-64 yaş grubundaki nüfusun oranı, 2020 yılında %67,7 iken, 2021 yılında %67,9'a yükselmiştir. Çocuk yaş grubu olarak tanımlanan 0-14 yaş grubundaki nüfusun oranı 2020 yılında %22,8 iken, 2021 yılında %22,4'e gerilemiştir. 2020 yılında %9,5 olan 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı, 2021 yılında %9,7'ye yükselmiştir (Tablo 121).

Tablo 121. Nüfusun Yaş Grupları ve Bağımlılıklara Göre Dağılımı, Ortanca Yaş

Yıllar	Toplam Nüfus içindeki Oranı (%)			Bağımlılık Oranı (%)			Ortanca Yaş		
	0-14 Yaş	15-64 Yaş	65 + Yaş	Toplam Yaş		Yaşlı	Toplam	Erkek	Kadın
				Bağımlılık Oranı	Bağımlılık Oranı				
2019	23,1	67,8	9,1	47,5	34,1	13,4	32,4	31,7	33,1
2020	22,8	67,7	9,5	47,7	33,7	14,1	32,7	32,1	33,4
2021	22,4	67,9	9,7	47,4	33,0	14,3	33,1	32,4	33,8

Kaynak: TÜİK.

2020 yılında %47,7 olan çalışma çağındaki birey başına düşen çocuk ve yaşlı birey sayısını gösteren toplam yaş bağımlılık oranı, 2021 yılında %47,4'e gerilemiştir. Ekonomik olarak aktif olan birey başına düşen çocuk sayısını ifade eden çocuk bağımlılık oranı, 2020 yılında %33,7 iken, 2021 yılında %33,0'a gerilemiştir. Çalışan birey başına düşen yaşlı birey sayısını ölçen yaşlı bağımlılık oranı ise 2020 yılında %14,1 iken, 2021 yılında %14,3'e yükselmiştir. 2021 yılında çalışma çağındaki her 100 kişi, 33 çocuğa ve 14,3 yaşlıya bakmaktadır.

Yeni doğan bebekten nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşını ifade eden ortanca yaş 2021 yılında 32,7'den 33,1'e yükselmiştir. 2020 yılında erkeklerde 32,1 olan ortanca yaş, 2021 yılında 32,4'e ulaşmıştır. Kadınlarda da 2020 yılında 33,4 olan ortanca yaş, 2021 yılında 33,8'e çıkmıştır.

Ortanca yaş değerine göre, 2020 yılında erkek nüfus 3 ay, kadın nüfus 4 ay yaşlanırken, toplam nüfus 4 ay yaşlanmıştır. Nüfusun yaşlanmasının en anlaşılır işareti olan ortanca yaşın yükselmesi yaşlı nüfusun genç nüfusa göre daha hızlı arttığını göstermektedir.

Özetle Türkiye'de doğurganlık ve ölüm hızlarındaki azalmaya bağlı olarak yaşlı nüfusun arttığı, ortanca yaşın yükseldiği ve bunlara bağlı olarak yaşlı bağımlılığının arttığı görülmektedir.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e göre 2021 yılında toplam nüfusta 15.841 bin kişi ile İstanbul bölgesi birinci, 10.889 bin kişi ile Akdeniz bölgesi ikinci ve 10.785 bin kişi ile Ege bölgesi üçüncü sırada yer almıştır. Erkek nüfusa göre 7.934 bin kişi ile İstanbul bölgesi birinci, 5.462 bin kişi ile Akdeniz bölgesi ikinci ve 5.377 bin kişi ile Ege bölgesi üçüncü sırada yer alırken, kadın nüfusa göre İstanbul bölgesi 7.907 bin kişi ile birinci, Akdeniz bölgesi 5.427 bin kişi ile ikinci ve Ege bölgesi 5.408 bin kişi ile üçüncü sırada yer almıştır. Kuzeydoğu Anadolu bölgesi toplam nüfusa göre 2.183 bin kişi, erkek nüfusa göre 1.111 bin kişi ve kadın nüfusa göre 1.072 bin kişi ile son sırada yer almıştır (Tablo 122).

Tablo 122. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler

Yıllar	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Nüfus (Bin Kişi)			Cinsiyet Oranı	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Çocuk Bağımlılık Oranı (0-14 Yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+Yaş)
			Toplam	Erkek	Kadın						
2019	TR1	İstanbul	15.519	7.790	7.729	100,8	29,5	2.987	40,1	30,4	9,7
	TR2	Batı Marmara	3.602	1.824	1.778	102,5	9,0	84	44,2	25,5	18,8
	TR3	Ege	10.618	5.302	5.316	99,8	9,9	119	44,7	27,7	16,9
	TR4	Doğu Marmara	8.125	4.080	4.045	100,9	19,5	167	44,4	30,8	13,6
	TR5	Batı Anadolu	8.125	4.029	4.095	98,4	20,3	112	44,3	31,5	12,9
	TR6	Akdeniz	10.628	5.336	5.291	100,9	15,8	120	49,2	36,2	13,0
	TR7	Orta Anadolu	4.076	2.037	2.038	100,0	2,7	45	49,4	33,5	15,9
	TR8	Batı Karadeniz	4.666	2.323	2.344	99,1	-4,8	64	48,0	27,5	20,5
	TR9	Doğu Karadeniz	2.690	1.342	1.348	99,5	-10,7	76	47,4	27,1	20,3
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.200	1.120	1.080	103,8	-5,0	31	55,1	42,5	12,6
TRB	Ortadoğu Anadolu	3.930	1.997	1.933	103,3	0,2	51	55,0	44,5	10,5	
TRC	Güneydoğu Anadolu	8.976	4.540	4.436	102,3	14,3	119	65,1	56,8	8,3	
TR	Türkiye		83.155	41.721	41.434	100,7	13,9	108	47,5	34,1	13,4
2020	TR1	İstanbul	15.462	7.751	7.712	100,5	-3,7	2.976	40,4	30,1	10,3
	TR2	Batı Marmara	3.632	1.834	1.799	102,0	8,4	85	45,3	25,5	19,8
	TR3	Ege	10.689	5.336	5.353	99,7	6,6	120	45,3	27,5	17,7
	TR4	Doğu Marmara	8.236	4.130	4.105	100,6	13,6	169	44,7	30,5	14,2
	TR5	Batı Anadolu	8.168	4.053	4.116	98,5	5,3	113	44,6	31,1	13,6
	TR6	Akdeniz	10.759	5.398	5.361	100,7	12,3	122	49,2	35,5	13,7
	TR7	Orta Anadolu	4.088	2.044	2.044	100,0	3,1	45	49,7	33,1	16,6
	TR8	Batı Karadeniz	4.639	2.304	2.335	98,7	-5,9	63	49,1	27,4	21,8
	TR9	Doğu Karadeniz	2.678	1.336	1.342	99,6	-4,7	76	48,9	27,2	21,7
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.192	1.117	1.076	103,8	-3,5	31	55,3	42,0	13,3
TRB	Ortadoğu Anadolu	3.951	2.006	1.945	103,1	5,3	51	54,5	43,5	10,9	
TRC	Güneydoğu Anadolu	9.119	4.607	4.511	102,1	15,8	121	63,9	55,5	8,4	
TR	Türkiye		83.614	41.916	41.698	100,5	5,5	109	47,7	33,7	14,1
2021	TR1	İstanbul	15.841	7.934	7.907	100,3	24,2	3.049	39,7	29,2	10,4
	TR2	Batı Marmara	3.700	1.871	1.829	102,3	18,4	86	45,4	25,2	20,1
	TR3	Ege	10.785	5.377	5.408	99,4	8,9	121	45,3	27,1	18,2
	TR4	Doğu Marmara	8.381	4.204	4.177	100,7	17,5	172	44,8	30,2	14,6
	TR5	Batı Anadolu	8.283	4.105	4.178	98,2	14,0	115	44,3	30,4	13,9
	TR6	Akdeniz	10.889	5.462	5.427	100,7	12,0	123	49,0	34,9	14,1
	TR7	Orta Anadolu	4.109	2.054	2.055	100,0	5,0	45	49,2	32,2	16,9
	TR8	Batı Karadeniz	4.667	2.316	2.351	98,5	6,0	64	49,1	26,8	22,3
	TR9	Doğu Karadeniz	2.693	1.344	1.349	99,6	5,8	77	49,3	26,9	22,4
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.183	1.111	1.072	103,7	-4,3	31	54,3	40,7	13,6
TRB	Ortadoğu Anadolu	3.940	1.999	1.941	103,0	-2,8	51	53,7	42,4	11,3	
TRC	Güneydoğu Anadolu	9.210	4.651	4.559	102,0	10,0	122	63,2	54,7	8,5	
TR	Türkiye		84.680	42.428	42.252	100,4	12,7	110	47,4	33,0	14,3

Kaynak: TÜİK.

Türkiye genelinde 2020 yılında 100,5 olan cinsiyet oranı, 2021 yılında 100,4 olarak gerçekleşmiştir. Her 100 kadın için erkek sayısı olan cinsiyet oranının en yüksek olduğu bölgeler; 103,7 ile Kuzeydoğu Anadolu, 103,0 ile Ortadoğu Anadolu ve 102,3 ile Batı Marmara bölgeleridir. Cinsiyet oranının en düşük olduğu bölge ise 98,2 ile Batı Anadolu bölgesidir. Cinsiyet oranı 2021 yılında bir önceki yıla göre İstanbul, Ege, Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde azalmış, Batı Marmara, ve Doğu Marmara bölgelerinde artmış, Akdeniz, Orta Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde aynı kalmıştır.

2021 yılında bir önceki yıla göre İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Orta Anadolu, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinde nüfus artış hızı artarken, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yavaşlamış, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde ise nüfus azalmıştır. En yüksek nüfus artış hızı %24,2 ile İstanbul bölgesinde gerçekleşirken, %4,3 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi nüfusun en fazla azaldığı bölge olmuştur.

Nüfus yoğunluğu en fazla olan İstanbul bölgesinin 2020 yılında 2.976 olan nüfus yoğunluğu, 2021 yılında 73 kişi artarak 3.049'a yükselmiştir. İstanbul bölgesini km²'ye düşen 172 kişi ile Doğu Marmara, 123 kişi ile Akdeniz ve 122 kişi ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri izlemiştir. Nüfus yoğunluğunun en düşük seviyede olduğu bölge ise 31 kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir.

"15-64" yaş grubundaki her yüz kişi için "0-14" ve "65 ve daha yukarı yaş" gruplarındaki kişi sayısı olan toplam yaş bağımlılık oranı 2021 yılında bir önceki yıla göre 0,3 puan azalarak %47,4 olmuştur. İBBS Düzey-1'e göre toplam yaş bağımlılık oranı en yüksek değerini %63,2 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde, en düşük değerini ise %39,7 ile İstanbul bölgesinde almıştır. "15-64" yaş grubundaki her 100 kişi için "0-14" yaş grubundaki kişi sayısı olan çocuk bağımlılık oranı en yüksek değerini %54,7 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde alırken, en düşük değerini %25,2 ile Batı Marmara bölgesinde almıştır. Yaşlı bağımlılık oranında en yüksek değer %22,4 ile Doğu Karadeniz bölgesinde, en düşük değer ise %8,5 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerçekleşmiştir.

İBBS Düzey-1 bazında 2021 yılında net göç alan bölgeler içinde Doğu Marmara 63 bin kişi, Ege bölgesi 53 bin kişi ve Batı Marmara bölgesi 52 bin kişi ile ilk üç sırada yer almıştır. Net göç hızı Doğu Marmara bölgesinde %7,5, Ege bölgesinde %4,9, Batı Marmara bölgesinde %14,2 olmuştur. Net göç veren bölgeler içinde Güneydoğu bölgesi 81 bin kişi, Ortadoğu Anadolu bölgesi 55 bin kişi ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesi 33 bin kişi ile ilk üç sırada yer almıştır. Net göç hızı Güneydoğu Anadolu bölgesinde %8,8, Ortadoğu Anadolu bölgesinde %14,0 ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde %14,8 olmuştur (Tablo 123).

Tablo 123. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Göç İstatistikleri

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	2019				2020				2021			
		Göç ^{(1),(2)} (Bin Kişi)				Göç ^{(1),(2)} (Bin Kişi)				Göç ^{(1),(2)} (Bin Kişi)			
		Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
TR1	İstanbul	499	378	120	7,8	329	382	-53	-3,4	385	408	-23	-1,4
TR2	Batı Marmara	126	113	13	3,7	121	87	34	9,3	157	105	52	14,2
TR3	Ege	239	206	33	3,1	205	170	35	3,3	262	209	53	4,9
TR4	Doğu Marmara	251	202	50	6,1	218	162	56	6,8	270	207	63	7,5
TR5	Batı Anadolu	255	203	52	6,4	189	182	7	0,8	252	213	39	4,7
TR6	Akdeniz	240	237	3	0,3	217	179	38	3,5	237	260	-23	-2,1
TR7	Orta Anadolu	114	149	-35	-8,5	93	107	-14	-3,5	123	134	-11	-2,7
TR8	Batı Karadeniz	169	216	-46	-9,9	137	158	-21	-4,6	178	163	15	3,2
TR9	Doğu Karadeniz	96	153	-57	-21,1	80	88	-9	-3,2	100	96	4	1,5
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	79	115	-35	-16,0	61	90	-28	-12,8	80	113	-33	-14,8
TRB	Ortadoğu Anadolu	107	149	-42	-10,6	93	119	-26	-6,6	109	164	-55	-14,0
TRC	Güneydoğu Anadolu	169	224	-55	-6,2	157	175	-18	-1,9	169	250	-81	-8,8
TR	Türkiye	2.345	2.345	0	0,0	1.898	1.898	0	0,0	2.323	2.323	0	0,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Bölge içindeki illerin birbirleri arasındaki göç kapsamamıştır.

(2): Türkiye'de ikamet eden yabancı nüfus kapsamıştır.

2.2 Eğitim

2.2.1 Okullaşma Oranları

İlkokulda net okullaşma oranı 2020/21 eğitim öğretim yılında 2019/20 yılına göre toplamda 0,39 puan azalarak %93,62'den %93,23'e, erkek öğrencilerde 0,40 puan azalarak %93,74'ten %93,34'e, kız öğrencilerde 0,38 puan azalarak %93,49'dan %99,11'e gerilemiştir (Tablo 124).

Tablo 124. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları^{(1),(2)}

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı	Okullaşma Oranları (%)											
		İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2018/19	Brüt	98,40	98,61	98,19	100,33	99,41	101,29	108,88	112,24	105,32	109,46	111,44	107,38
	Net	91,92	91,78	92,08	93,28	92,94	93,64	84,20	84,51	83,88	44,10	41,93	46,37
2019/20	Brüt	97,41	97,70	97,11	105,96	104,65	107,34	110,63	113,66	107,44	112,78	113,39	112,14
	Net	93,62	93,74	93,49	95,90	95,68	96,14	85,01	85,16	84,85	43,37	40,56	46,32
2020/21	Brüt	96,62	97,00	96,23	95,86	96,00	97,77	124,11	126,94	121,13	117,77	116,33	119,29
	Net	93,23	93,34	93,11	88,85	88,95	88,74	87,93	88,05	87,79	44,41	40,53	48,46

Kaynak: MEB.

(1): Okullaşma oranları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfus Sayımı sonuçlarına göre hesaplanmıştır.

(2): 2020/21 okullaşma oranları hesaplanırken, kullanılan nüfus ve öğrenci sayılarında Türkiye'de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsamıştır. Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak, tamamlanmış olan en son takvim yılı sonu öğrenci rakamları ve tamamlanmış olan en son nüfus rakamları (31 Aralık 2020) kullanılarak hesaplanmıştır.

Ortaokulda net okullaşma oranı 2020/21 eğitim öğretim yılında 2019/20 yılına göre toplamda 7,05 puan azalarak %95,90'dan %88,85'e, erkek öğrencilerde 6,73 puan azalarak %95,68'den %88,95'e, kız öğrencilerde 7,40 puan azalarak %96,14'ten %88,74'e gerilemiştir.

Ortaöğretimde net okullaşma oranı 2020/21 eğitim öğretim yılında 2019/20 yılına göre toplamda 2,92 puan artarak %85,01'den %87,93'e, erkek öğrencilerde 2,89 puan artarak %85,16'dan %88,05'e, kız öğrencilerde 2,94 puan artarak %84,85'ten %87,79'a yükselmiştir.

Yükseköğretimde net okullaşma oranı 2020/21 eğitim öğretim yılında 2019/20 yılına göre, toplamda 1,04 puan artarak %43,37'den %44,41'e yükselirken, erkek öğrencilerde 0,03 puan azalarak %40,56'dan %40,53'e gerilemiş, kız öğrencilerde 2,14 puan artarak %46,32'den %48,46'ya yükselmiştir.

Yaş gruplarına göre 2020/21 eğitim öğretim yılında en yüksek toplam net okullaşma oranı %98,45 ile 10-13 yaş grubundadır (Tablo 125).

Tablo 125. Yaş Gruplarına (Doğum Yıllarına) Göre Net Okullaşma Oranı ^{(1), (2)}

Öğretim Yılı	Cinsiyet	3 Yaş	4 Yaş	5 Yaş	3-5 Yaş	4-5 Yaş	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş
2018/19	Toplam	12,40	38,06	75,17	44,05	56,24	98,28	98,64	88,22
	Erkek	14,42	38,02	75,54	44,18	56,41	98,21	98,71	88,88
	Kadın	12,39	38,10	74,78	43,92	56,07	98,36	98,57	87,52
2019/20	Toplam	13,31	33,42	75,10	43,20	54,36	97,96	98,64	89,19
	Erkek	13,39	33,42	75,46	43,36	54,56	97,88	98,70	89,71
	Kadın	13,21	33,42	74,71	43,02	54,16	98,05	98,58	88,65
2020/21	Toplam	5,63	16,41	58,53	28,95	37,62	97,23	98,55	90,76
	Erkek	5,73	16,45	58,87	29,10	37,81	97,16	98,64	91,01
	Kadın	5,53	16,36	58,17	28,80	37,43	97,31	98,45	90,49

Kaynak: MEB.

(1): Yaş gruplarına (doğum yılları) göre net okullaşma oranları hesaplanırken; öğrencinin ait olduğu eğitim kademesine (öğrenim türüne) bakılmaksızın, ilgili yaş grubunda bulunan toplam öğrencilerin, ilgili yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilmiştir.

(2): 2020/21 okullaşma oranları hesaplanırken, kullanılan nüfus ve öğrenci sayılarında Türkiye'de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsamıştır. Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak, tamamlanmış olan en son takvim yılı sonu öğrenci rakamları ve tamamlanmış olan en son nüfus rakamları (31 Aralık 2020 kullanılarak hesaplanmıştır).

2.2.2 Okul, Öğrenci, Öğretmen, Mezun Olan Öğrenci ve Derslik Sayısı

2020/21 eğitim öğretim yılında örgün eğitimde öğrenci sayısı 2019/20 yılına göre %0,9 azalarak 18.085.943 olurken, bunun 9.352.605'i erkek, 8.733.338'i kız öğrencilerden oluşmuştur. Öğrencilerin 15.194.574'ü resmi okullarda, 1.310.605'i özel okullarda, 1.580.764'ü de açık öğretimde eğitim görmektedir (Tablo 126).

Tablo 126. Okul/Kurum, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı

Öğretim Yılı	Okul Türü	Okul/Kurum	Öğrenci Sayısı ⁽¹⁾		Öğretmen Sayısı ⁽²⁾	Derslik	
			Toplam	Erkek			Kadın
2018/19	Örgün Eğitim Toplamı	66.849	18.108.860	9.394.125	8.714.735	1.007.307	706.015
	Örgün Eğitim (Resmi)	54.036	15.088.592	7.727.273	7.361.319	907.567	571.351
	Örgün Eğitim (Özel)	12.809	1.440.577	787.958	652.619	169.740	134.664
	Örgün Eğitim (Açıköğretim)	4	1.579.691	878.894	700.797	-	-
2019/20	Örgün Eğitim Toplamı	68.589	18.241.881	9.435.000	8.806.881	1.117.686	727.347
	Örgün Eğitim (Resmi)	54.715	15.189.878	7.781.791	7.408.087	942.936	588.010
	Örgün Eğitim (Özel)	13.870	1.468.198	804.170	664.028	174.750	139.337
	Örgün Eğitim (Açıköğretim)	4	1.583.805	849.039	734.766	-	-
2020/21	Örgün Eğitim Toplamı	67.125	18.085.943	9.352.605	8.733.338	1.112.305	732.381
	Örgün Eğitim (Resmi)	53.620	15.194.574	7.802.825	7.391.749	950.090	593.632
	Örgün Eğitim (Özel)	13.501	1.310.605	723.749	586.856	162.215	138.749
	Örgün Eğitim (Açıköğretim)	4	1.580.764	826.031	754.733	-	-

Kaynak: MEB.

(1): Açıköğretim öğrenci sayıları 2020/2021 yılı 1., 2. ve 3. dönem yeni kayıt yaptıran ve kayıt yenileyen aktif öğrencileri kapsar.

(2): Öğretmen sayıları, sadece MEB'e bağlı okullardaki öğretmenleri kapsamaktadır. Kadroları MEB'in diğer birimlerinde (ilçe MEM, ASO, vb.) bulunan öğretmenler, toplam öğretmen sayısına dahil edilmemiştir.

Örgün eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen sayısı 2020/21 eğitim öğretim yılında 2019/20 yılına göre %0,5 azalarak 1.112.305 olmuştur. Bu öğretmenlerin 950.090'ı resmi okullarda, 162.215'i özel okullarda bulunmaktadır.

2020/21 eğitim öğretim yılında örgün eğitimdeki okul sayısı 2019/20 yılına göre %2,1 azalarak 67.125 olmuştur. Bu okulların 53.620'si resmi, 13.501'i özel, 4'ü açık öğretim okuludur. Resmi ve özel okulların tamamındaki derslik sayısı %0,7 artarak 732.381'e yükselmiştir.

2020/21 eğitim öğretim yılında 2019/20 yılına göre ilkokulda okul sayısı %0,9 azalarak 24.576'ya, öğretmen sayısı %0,7 azalarak 306.937'ye gerilerken, öğrenci sayısı %0,9 artarak 5.328.391'e yükselmiştir. Ortaokulda okul sayısı %1,3 azalarak 19.025'e, öğretmen sayısı %0,2 azalarak 370.798'e, öğrenci sayısı %8,6 azalarak 5.212.969'a gerilemiştir (Tablo 127).

Tablo 127. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Okul Türü	Öğretim Yılı	Okul /Birim ⁽³⁾	Öğretmen ⁽⁴⁾	Öğrenci ⁽¹⁾⁽²⁾	Mezun
İlkokul	2018/19	24.739	300.732	5.267.378	-
	2019/20	24.790	309.247	5.279.945	-
	2020/21	24.576	306.937	5.328.391	-
Ortaokul	2018/19	18.935	354.198	5.627.075	1.233.861
	2019/20	19.268	371.590	5.701.564	1.700.560
	2020/21	19.025	370.798	5.212.969	-
Genel ortaöğretim	2018/19	6.242	175.275	3.250.334	594.137
	2019/20	6.925	186.914	3.412.564	674.914
	2020/21	6.876	189.193	3.920.083	-
Mesleki ve teknik ortaöğretim	2018/19	6.264	195.959	2.399.260	455.323
	2019/20	6.121	193.717	2.218.088	481.270
	2020/21	6.096	192.916	2.398.519	-
Fakülte ve yüksekokul	2018/19	3.982	166.225	7.250.129	797.138
	2019/20	3.979	174.494	7.541.890	1.044.321
	2020/21	3.695	179.685	7.791.280	-

Kaynak: MEB.

(1): Açık ilköğretim ve açık lise öğrencilerini de kapsar.

(2): Önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını kapsar.

(3): Faal olan okullar kapsamıştır. Fakülte, yüksekokul, MYO ve enstitüleri kapsar.

(4): Toplam öğretmen, kadrolu ve sözleşmeli öğretmenleri kapsar.

Genel ortaöğretimde okul sayısı %0,7 azalarak 6.876'ya gerilerken, öğretmen sayısı %1,2 artarak 189.193'e, öğrenci sayısı %14,9 artarak 3.920.083'e yükselmiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul sayısı %0,4 azalarak 6.096'ya, öğretmen sayısı %0,4 azalarak 192.916'ya gerilerken, öğrenci sayısı %8,1 artarak 2.398.519'a yükselmiştir.

2020/21 eğitim öğretim yılında fakülte ve yüksekokul sayısı %7,1 azalarak 3.695'e gerilerken, öğretmen sayısı %3,0 artarak 179.685'e, öğrenci sayısı %3,3 artarak 7.791.280'e yükselmiştir.

2.3 Sağlık

Toplam sağlık harcaması 2020 yılında bir önceki yıla göre %24,3 artarak 249.932 milyon TL'ye yükselmiştir. Genel devlet sağlık harcaması %26,3 artarak 198.062 milyon TL, özel sektör sağlık harcaması %17,3 artarak 51.869 milyon TL olmuştur.

2020 yılında kişi başına sağlık harcaması %23,1 artarak 2.997 TL'ye yükselmiştir.

Toplam sağlık harcamasının GSYH'ye oranı 0,3 puan artarak %5,0 olmuştur. Genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı 1,2 puan artarak %79,2'ye yükselirken, özel sektör sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı 1,2 puan azalarak %20,8'e gerilemiştir (Tablo 128).

Tablo 128. Sağlık Harcamaları⁽¹⁾

Dallar	2018	2019	2020	Değişim (%)	
				2019	2020
Toplam sağlık harcaması	165.234	201.031	249.932	21,7	24,3
Genel devlet	128.021	156.819	198.062	22,5	26,3
Merkezi devlet	40.461	51.492	68.927	27,3	33,9
Mahalli idareler	1.439	1.373	1.632	-4,6	18,9
Sosyal Güvenlik Kurumu	86.121	103.954	127.504	20,7	22,7
Özel sektör	37.213	44.212	51.869	18,8	17,3
Hanehalkları	28.655	33.626	40.105	17,3	19,3
Sigorta şirketleri	4.625	5.801	6.458	25,4	11,3
Diğer ⁽²⁾	3.933	4.785	5.306	21,7	10,9
Kişi başına sağlık harcaması (TL)	2.030	2.434	2.997	19,9	23,1
				Fark (Puan)	
Toplam sağlık harcamasının GSYH'ye oranı (%)	4,4	4,7	5,0	0,3	0,3
Genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı (%)	77,5	78,0	79,2	0,5	1,2
Özel sektör sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı (%)	22,5	22,0	20,8	-0,5	-1,2

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

(2): Hanehalklarına hizmet eden kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer işletmelerin yaptığı sağlık harcamalarıdır.

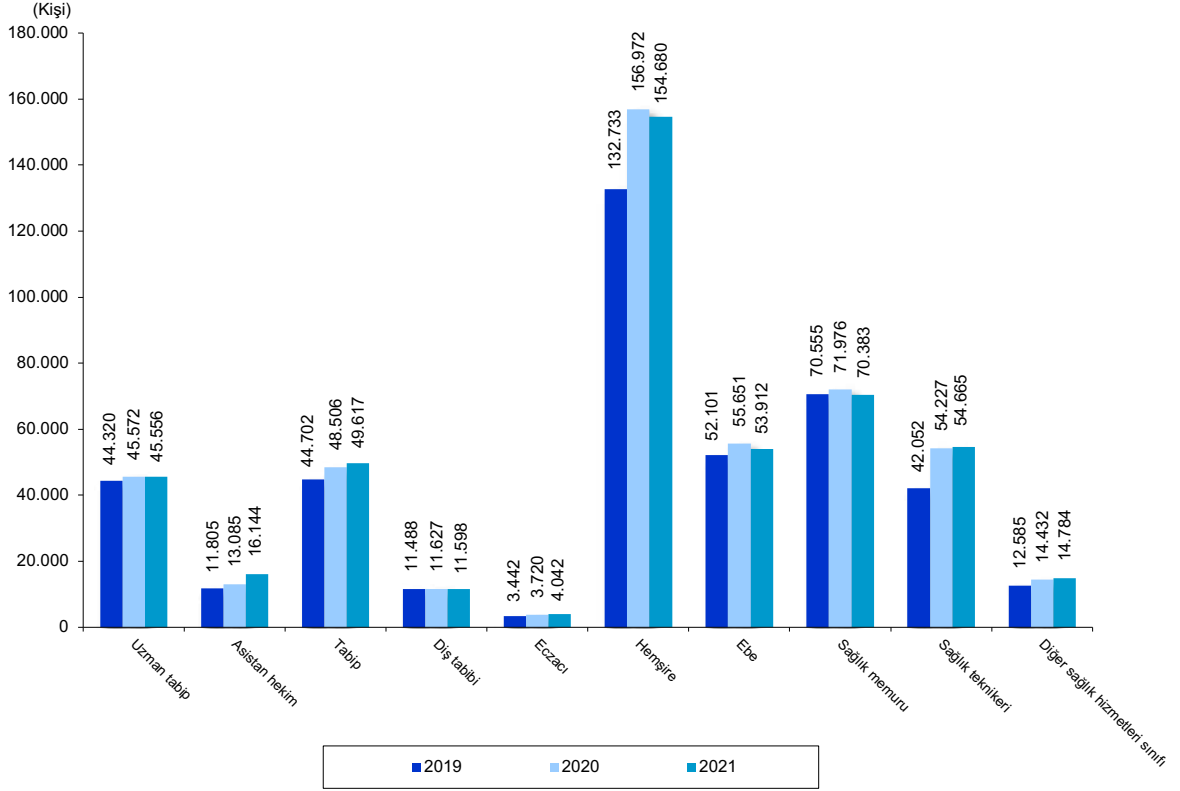
2020 yılında %11,7 artan Sağlık Bakanlığı sağlık personeli sayısı, 2021 yılında %0,1 azalarak 475.381 olmuştur. 2021 yılında Sağlık Bakanlığı uzman tabip sayısı bir önceki yıla göre önemli bir değişim göstermeyerek 45.556 olurken, asistan hekim sayısı %23,4 artarak 16.144'e, tabip sayısı %2,3 artarak 49.617'ye, eczacı sayısı %8,7 artarak 4.042'ye, sağlık teknikeri %0,8 artarak 54.665'e ve diğer sağlık hizmetleri sınıfında çalışan sayısı %2,4 artarak 14.784'e yükselmiştir.

Diş tabibi sayısı %0,2 azalarak 11.598'e, hemşire sayısı %1,5 azalarak 154.680'e, ebe sayısı %3,1 azalarak 53.912'ye, sağlık memuru sayısı %2,2 azalarak 70.383'e gerilemiştir (Tablo 129, Grafik 55).

Tablo 129. Sağlık Bakanlığı Sağlık Personeli Sayıları

Sağlık Personeli	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Uzman tabip	44.320	45.572	45.556	2,8	0,0
Asistan hekim	11.805	13.085	16.144	10,8	23,4
Tabip	44.702	48.506	49.617	8,5	2,3
Diş tabibi	11.488	11.627	11.598	1,2	-0,2
Eczacı	3.442	3.720	4.042	8,1	8,7
Hemşire	132.733	156.972	154.680	18,3	-1,5
Ebe	52.101	55.651	53.912	6,8	-3,1
Sağlık memuru	70.555	71.976	70.383	2,0	-2,2
Sağlık teknikeri	42.052	54.227	54.665	29,0	0,8
Diğer sağlık hizmetleri sınıfı	12.585	14.432	14.784	14,7	2,4
Toplam personel sayısı	425.783	475.768	475.381	11,7	-0,1

Kaynak: SB.

Grafik 55. Sağlık Bakanlığı Sağlık Personeli Sayıları

Kaynak: SB.

2.4 Çalışma Hayatı

2.4.1 İşgücü

2.4.1.1 Temel İşgücü Göstergeleri

2020 yılında koronavirüs (Covid-19) salgınının etkisiyle ekonomik aktivitedeki yavaşlama, getirilen kısıtlama ve kapanma önlemleri işgücü piyasalarını olumsuz etkilemiştir. Dünya genelinde istihdamda daralma olmuş, işsizlik oranları önemli oranda artış göstermiştir. Salgın nedeniyle çalışma modellerinde de belirgin ve radikal değişiklikler ortaya çıkmıştır.

İşsizlik oranları 2021 yılında küresel ekonominin toparlanmaya başlamasıyla azalışa geçmesine rağmen, yüksek seviyelerini korumuştur. İşgücü piyasalarının seyri her ülkenin kendi koşullarına göre değişiklik göstermiş ve bazı ülkelerde istihdamdaki toparlanma daha yavaş seyretilmiştir.

2021 yılında hareketliliği kısıtlayıcı tedbirler ve karantina uygulamalarının kaldırılması, iktisadi faaliyetlerdeki canlılık, iç ve dış talepteki güçlü seyir istihdamı olumlu etkilemiştir. 2020 yılında uygulanan esnek ve uzaktan çalışma, kısa çalışma ödeneği, iş akdi feshi yasağı, ücretsiz izin uygulamaları ve işverenlere sosyal güvenlik primi ödemelerinde sağlanan kolaylıklara 2021 yılının ilk yarısına kadar devam edilmesi istihdama katkı sağlamıştır.

Sanayi sektörünün ihracatın desteklediği yurtdışı talep artışının etkisiyle gösterdiği güçlü performans ve kademeli de olsa normalleşme sürecine girilmesiyle ülkemiz işgücü piyasasında büyük payı olan hizmetler sektöründeki canlanma istihdam artışında önemli oranda etkili olmuştur.

2021 yılında istihdam edilenler %7,9 artarken, işsizlik oranı 1,1 puan azalarak %12,0'a gerilemiştir. İşsizlik oranı erkeklerde 1,7 puan azalışla %10,7'ye, kadınlarda 0,1 puan azalışla %14,7'ye gerilemiştir. Böylece işsizlik oranı 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Program hedefi olan %12,9'un 0,9 puan, 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Program ve Yeni Ekonomi Programı 2022-2024 (Orta Vadeli Programı) gerçekleşme tahmini olan %12,6'nın 0,6 puan gerisinde gerçekleşmiştir (Tablo 130).

Tablo 130. Temel İşgücü Göstergeleri⁽¹⁾

Göstergeler	(15+ Yaş, Bin Kişi)		
	2020 ⁽¹⁾	2021	2021 Değişim (%)
	Toplam		
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	62.579	63.704	1,8
İşgücü	30.735	32.716	6,4
İstihdam edilenler	26.695	28.797	7,9
İşsiz	4.040	3.919	-3,0
İşgücüne dahil olmayan nüfus	31.844	30.989	-2,7
	Fark (Puan)		
İşgücüne katılma oranı (%)	49,1	51,4	2,3
İstihdam oranı (%)	42,7	45,2	2,5
İşsizlik oranı (%)	13,1	12,0	-1,1
Genç nüfusta (15-24 yaş işsizlik oranı (%))	24,9	22,6	-2,3
	Erkek		
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	30.956	31.533	1,9
İşgücü	20.990	22.156	5,6
İstihdam edilenler	18.396	19.792	7,6
İşsiz	2.594	2.364	-8,9
İşgücüne dahil olmayan nüfus	9.966	9.377	-5,9
	Fark (Puan)		
İşgücüne katılma oranı (%)	67,8	70,3	2,5
İstihdam oranı (%)	59,4	62,8	3,4
İşsizlik oranı (%)	12,4	10,7	-1,7
Genç nüfusta (15-24 yaş işsizlik oranı (%))	22,4	19,4	-3,0
	Kadın		
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	31.623	32.172	1,7
İşgücü	9.746	10.560	8,4
İstihdam edilenler	8.299	9.005	8,5
İşsiz	1.446	1.554	7,5
İşgücüne dahil olmayan nüfus	21.877	21.612	-1,2
	Fark (Puan)		
İşgücüne katılma oranı (%)	30,8	32,8	2,0
İstihdam oranı (%)	26,2	28,0	1,8
İşsizlik oranı (%)	14,8	14,7	-0,1
Genç nüfusta (15-24 yaş işsizlik oranı (%))	29,7	28,7	-1,0

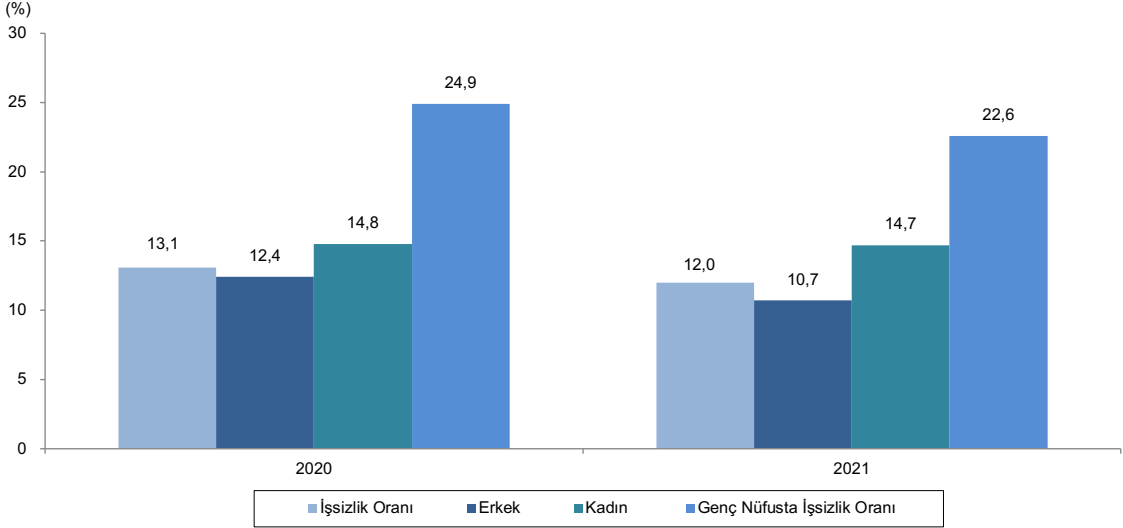
Kaynak: TÜİK.

(1): Hanehalkı İşgücü Araştırması'nda 2021 yılından itibaren, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile eş zamanlı olarak Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 19. Çalışma İstatistikçileri Konferansı (ICLS) kararlarına ve ilgili AB tüzüğüne uyum sağlamak amacıyla yeni düzenlemelere geçilmiştir. 2021 yılı ile karşılaştırılabilir olması açısından, 2020 yılı sonuçları yeni tanım ve kavramlara göre hesaplanabilir göstergeler için revize edilmiştir. Önceki yıllar revize edilmediği için tabloda yer verilememiştir.

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Ekonomik krizlerden en çok etkilenen grup olan genç nüfusta işsizlik oranı (15-24 yaş) 2021 yılında 2,3 puan azalarak %22,6'ya düşmüştür. Toplam işsizlik oranının oldukça üzerinde seyretmeye devam eden genç nüfusta işsizlik oranı; erkeklerde 3,0 puan azalarak %19,4, kadınlarda 0,1 puan azalarak %28,7 olmuştur (Grafik 56).

Grafik 56. İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında işgücü 1 milyon 981 bin kişi artarak 32 milyon 716 bin kişiye yükselmiştir. İşgücünün 22 milyon 156 binini erkekler, 10 milyon 560 binini de kadınlar oluşturmuştur. 2021 yılında istihdam edilen 28 milyon 797 bin kişinin 19 milyon 792 binini erkekler, 9 milyon 5 binini kadınlar oluşturmuştur. İşsiz sayısı ise 121 bin kişi azalarak 3 milyon 919 bin kişiye düşerken, işsiz erkek sayısı 2 milyon 364 bin kişi, işsiz kadın sayısı da 1 milyon 554 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında bir önceki yıla göre istihdam oranı 2,5 puanlık artışla %45,2'ye yükselmiştir. İstihdam oranı erkeklerde 3,4 puanlık artışla %62,8, kadınlarda 1,8 puan artışla %28,0 seviyesinde gerçekleşmiştir.

15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun işgücüne katılma oranı, 2021 yılında 2,3 puan artışla %51,4'e yükselirken, bu oran erkeklerde 2,5 puan artışla %70,3'e, kadınlarda 2,0 puan artışla %32,8'e yükselmiştir.

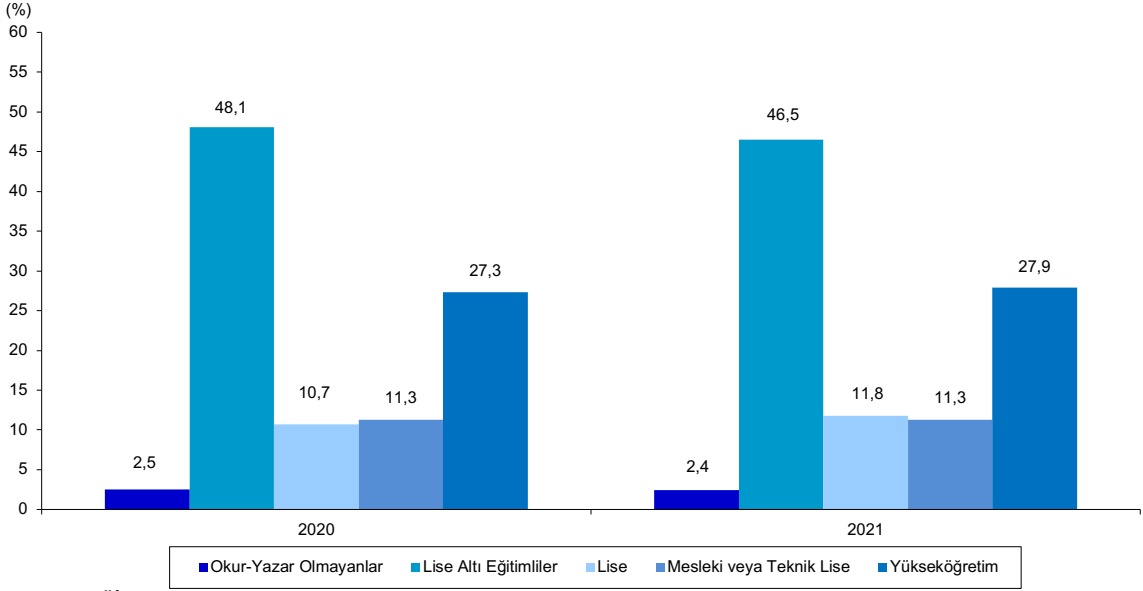
2.4.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücü

İstihdam edilenler ve işsizlerin toplamı olan işgücünün yaklaşık yarısını lise altı eğitim seviyesindekiler oluşturmaktadır. 2021 yılında toplam işgücünün %46,5'ini lise altı eğitimliler oluştururken onu, %27,9 ile yükseköğretim mezunları, %11,8 ile lise mezunları, %11,3 ile mesleki veya teknik lise mezunları ve %2,4 ile okur-yazar olmayanlar izlemiştir (Tablo 131, Grafik 57).

Tablo 131. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

Eğitim Durumu	İşgücü Durumu	2020	2021	Pay (%)		Değişim (%)
				2020	2021	2021
	İşgücü	783	799	2,5	2,4	2,0
Okur-yazar olmayanlar	İstihdam	711	733	2,7	2,5	3,1
	İşsiz	72	66	1,8	1,7	-8,3
Lise altı eğitimliler	İşgücü	14.791	15.209	48,1	46,5	2,8
	İstihdam	12.910	13.515	48,4	46,9	4,7
	İşsiz	1.881	1.694	46,6	43,2	-9,9
Lise	İşgücü	3.293	3.869	10,7	11,8	17,5
	İstihdam	2.782	3.325	10,4	11,5	19,5
	İşsiz	512	544	12,7	13,9	6,3
Mesleki veya teknik lise	İşgücü	3.470	3.696	11,3	11,3	6,5
	İstihdam	2.972	3.219	11,1	11,2	8,3
	İşsiz	497	477	12,3	12,2	-4,0
Yükseköğretim	İşgücü	8.399	9.143	27,3	27,9	8,9
	İstihdam	7.320	8.004	27,4	27,8	9,3
	İşsiz	1.078	1.138	26,7	29,0	5,6
	Toplam işgücü	30.735	32.716	100,0	100,0	6,4
	Toplam istihdam	26.695	28.797	100,0	100,0	7,9
	Toplam işsiz	4.040	3.919	100,0	100,0	-3,0

Kaynak: TÜİK.

Grafik 57. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında istihdam edilenlerin %46,9'u lise altı eğitilmiş, %27,8'i yükseköğretim mezunu, %11,5'i lise mezunu, %11,2'si mesleki veya teknik lise mezunu ve %2,5'i de okur-yazar olmayanlardan oluşmaktadır.

İşsizlerin %43,2'sini lise altı eğitimliler, %29,0'ını yükseköğretim mezunları, %13,9'unu lise mezunları, %12,2'sini mesleki veya teknik lise mezunları ve %1,7'sini okur-yazar olmayanlar oluşturmaktadır.

2021 yılında bir önceki yıla göre toplam işsizler içinde okur-yazar olmayanlar, lise altı eğitimliler ve mesleki veya teknik lise mezunlarının payı azalmış, lise mezunları ve yükseköğretim mezunlarının payı ise artmıştır.

2.4.1.3 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey-2 işgücü istatistiklerine göre 2021 yılında da İstanbul bölgesi bütün göstergelerde ilk sırada yer almıştır. İstanbul bölgesinde 2021 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 12 milyon 220 bin kişiye yükselirken bunun 5 milyon 781 bin kişisini istihdam edilenler ve 814 bin kişisini işsizler olmak üzere 6 milyon 595 bin kişisini işgücü, 5 milyon 625 bin kişisini de işgücüne dahil olmayan nüfus oluşturmuştur. Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesinde bütün göstergeler en düşük değerlerini almıştır. Bu bölgede 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 635 bin kişiye yükselirken bunun 309 bin kişisini istihdam edilenler ve 19 bin kişisini işsizler olmak üzere 328 bin kişisini işgücü, 308 bin kişisini de işgücüne dahil olmayan nüfus oluşturmuştur (Tablo 132).

Tablo 132. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye (26 bölge) Göre Temel İşgücü Göstergeleri-1

		2020 ⁽¹⁾					2021				
Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus		İstihdam Edilenler		İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus		İstihdam Edilenler		İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus
		İşgücü	İşsiz	İşgücü	İşsiz		İşgücü	İşsiz			
TR10	İstanbul	11.990	6.308	5.379	929	5.682	12.220	6.595	5.781	814	5.625
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	1.458	812	739	73	646	1.498	858	778	80	640
TR22	Balıkesir, Çanakkale	1.421	672	619	53	749	1.453	718	661	57	735
TR31	İzmir	3.482	1.793	1.486	307	1.690	3.572	1.861	1.588	273	1.711
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	2.497	1.265	1.142	122	1.232	2.540	1.349	1.211	138	1.192
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	2.419	1.216	1.116	100	1.203	2.448	1.255	1.169	86	1.193
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3.276	1.607	1.452	155	1.669	3.321	1.742	1.579	163	1.579
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3.035	1.527	1.338	188	1.508	3.105	1.630	1.474	156	1.474
TR51	Ankara	4.398	2.207	1.882	326	2.191	4.471	2.341	2.027	314	2.130
TR52	Konya, Karaman	1.834	889	819	69	945	1.850	928	855	74	921
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	2.525	1.336	1.173	163	1.189	2.585	1.425	1.257	168	1.160
TR62	Adana, Mersin	3.042	1.418	1.230	188	1.624	3.137	1.579	1.371	208	1.558
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	2.402	1.058	896	162	1.343	2.401	1.154	957	197	1.247
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1.195	565	499	67	629	1.204	605	526	79	599
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	1.854	831	725	105	1.023	1.850	896	791	105	954
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	823	388	353	36	435	826	406	362	44	420
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	628	325	305	20	303	635	328	309	19	308
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2.182	1.075	985	90	1.107	2.215	1.178	1.085	93	1.037
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2.090	1.088	992	96	1.003	2.111	1.163	1.048	115	948
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	775	364	327	37	410	787	377	339	38	410
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	753	328	289	40	425	756	383	330	52	373
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1.318	618	554	64	700	1.352	653	587	67	699
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1.412	666	510	157	745	1.447	674	536	138	773
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1.896	904	786	117	992	1.936	969	871	98	967
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	2.385	904	723	181	1.481	2.474	1.004	854	151	1.469
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1.490	572	377	195	918	1.512	645	453	192	867
Türkiye		62.579	30.735	26.695	4.040	31.844	63.704	32.716	28.797	3.919	30.989
Pay (%)											
TR10	İstanbul	19,2	20,5	20,1	23,0	17,8	19,2	20,2	20,1	20,8	18,2
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2,3	2,6	2,8	1,8	2,0	2,4	2,6	2,7	2,0	2,1
TR22	Balıkesir, Çanakkale	2,3	2,2	2,3	1,3	2,4	2,3	2,2	2,3	1,5	2,4
TR31	İzmir	5,6	5,8	5,6	7,6	5,3	5,6	5,7	5,5	7,0	5,5
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	4,0	4,1	4,3	3,0	3,9	4,0	4,1	4,2	3,5	3,8
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	3,9	4,0	4,2	2,5	3,8	3,8	3,8	4,1	2,2	3,8
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	5,2	5,2	5,4	3,8	5,2	5,2	5,3	5,5	4,2	5,1
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	4,8	5,0	5,0	4,7	4,7	4,9	5,0	5,1	4,0	4,8
TR51	Ankara	7,0	7,2	7,1	8,1	6,9	7,0	7,2	7,0	8,0	6,9
TR52	Konya, Karaman	2,9	2,9	3,1	1,7	3,0	2,9	2,8	3,0	1,9	3,0
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	4,0	4,3	4,4	4,0	3,7	4,1	4,4	4,4	4,3	3,7
TR62	Adana, Mersin	4,9	4,6	4,6	4,7	5,1	4,9	4,8	4,8	5,3	5,0
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3,8	3,4	3,4	4,0	4,2	3,8	3,5	3,3	5,0	4,0
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1,9	1,8	1,9	1,7	2,0	1,9	1,8	1,8	2,0	1,9
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	3,0	2,7	2,7	2,6	3,2	2,9	2,7	2,7	2,7	3,1
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1,3	1,3	1,3	0,9	1,4	1,3	1,2	1,3	1,1	1,4
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	1,0	1,1	1,1	0,5	1,0	1,0	1,0	1,1	0,5	1,0
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3,5	3,5	3,7	2,2	3,5	3,5	3,6	3,8	2,4	3,3
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3,3	3,5	3,7	2,4	3,1	3,3	3,6	3,6	2,9	3,1
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	1,2	1,2	1,2	0,9	1,3	1,2	1,2	1,2	1,0	1,3
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1,2	1,1	1,1	1,0	1,3	1,2	1,2	1,1	1,3	1,2
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	2,1	2,0	2,1	1,6	2,2	2,1	2,0	2,0	1,7	2,3
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	2,3	2,2	1,9	3,9	2,3	2,3	2,1	1,9	3,5	2,5
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	3,0	2,9	2,9	2,9	3,1	3,0	3,0	3,0	2,5	3,1
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	3,8	2,9	2,7	4,5	4,7	3,9	3,1	3,0	3,9	4,7
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2,4	1,9	1,4	4,8	2,9	2,4	2,0	1,6	4,9	2,8
Türkiye		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Veriler yeni tanım ve kavramlara göre revize edilmiştir.

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

2021 yılında, İBBS Düzey-2'e göre işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu bölge %57,3 ile Tekirdağ, Edirne, Çanakkale bölgesi olurken, en düşük olduğu bölge %40,6 ile Şanlıurfa Diyarbakır bölgesi olmuştur. İşgücüne katılma oranında 2020 yılına göre Kastamonu, Çankırı, Sinop ve Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgelerinde düşüş, bunların kalan bölgelerde artış olmuştur (Tablo 133).

Tablo 133. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye (26 bölge) Göre Temel İşgücü Göstergeleri-2

(15+ Yaş, %)

Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	2020 ⁽¹⁾			2021		
		İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
TR10	İstanbul	52,6	14,7	44,9	54,0	12,3	47,3
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	55,7	9,0	50,7	57,3	9,3	52,0
TR22	Balıkesir, Çanakkale	47,3	7,9	43,5	49,4	7,9	45,5
TR31	İzmir	51,5	17,1	42,7	52,1	14,7	44,4
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	50,7	9,7	45,8	53,1	10,2	47,7
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	50,3	8,2	46,1	51,3	6,9	47,7
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	49,0	9,6	44,3	52,4	9,4	47,5
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	50,3	12,3	44,1	52,5	9,6	47,5
TR51	Ankara	50,2	14,8	42,8	52,4	13,4	45,3
TR52	Konya, Karaman	48,5	7,8	44,7	50,2	7,9	46,2
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	52,9	12,2	46,5	55,1	11,8	48,6
TR62	Adana, Mersin	46,6	13,3	40,4	50,3	13,2	43,7
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	44,1	15,4	37,3	48,1	17,1	39,9
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	47,3	11,8	41,7	50,2	13,0	43,7
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	44,8	12,7	39,1	48,4	11,7	42,8
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	47,2	9,2	42,8	49,1	10,9	43,8
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	51,8	6,2	48,5	51,6	5,8	48,6
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	49,3	8,3	45,2	53,2	7,9	49,0
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	52,0	8,8	47,5	55,1	9,9	49,7
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	47,0	10,2	42,2	47,9	10,0	43,1
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	43,6	12,1	38,3	50,7	13,7	43,7
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	46,9	10,3	42,0	48,3	10,2	43,4
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	47,2	23,5	36,1	46,6	20,4	37,1
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	47,7	13,0	41,5	50,0	10,1	45,0
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	37,9	20,0	30,3	40,6	15,0	34,5
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	38,4	34,1	25,3	42,7	29,8	29,9
Türkiye		49,1	13,1	42,7	51,4	12,0	45,2

Kaynak: TÜİK.

(1): Veriler yeni tanım ve kavramlara göre revize edilmiştir.

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

İşsizlik oranının 2021 yılında en yüksek olduğu bölgeler %29,8 ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesi, %20,4 ile Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgesi ve %17,1 ile Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye bölgesi, en düşük olduğu bölgeler ise %5,8 ile Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesi, %6,9 ile Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak bölgesi olmuştur.

2021 yılında istihdam oranı en yüksek değerini %52,0 ile bir önceki yıla göre Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgesinde, en düşük değerini ise %29,9 ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesinde almıştır. İstihdam oranında bir önceki yıla göre bölgelerin tamamında artış olmuştur.

2.4.2 İstihdam

2.4.2.1 İstihdamın Sektörel Dağılımı

2021 yılında bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenler %4,5 artışla 4 milyon 948 bin kişiye, sanayi sektöründe istihdam edilenler %12,7 artışla 7 milyon 920 bin kişiye, hizmetler sektöründe istihdam edilenler %6,7 artışla 15 milyon 928 bin kişiye yükselmiştir. Böylece toplam istihdam edilenler %7,9 artışla 28 milyon 797 bin kişi olmuştur.

2021 yılında toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı bir önceki yıla göre 0,5 puan azalarak %17,2'ye, hizmetler sektörünün payı 0,6 puan azalarak %55,3'e gerilerken, sanayi sektörünün payı 1,2 puan artarak %27,5'e yükselmiştir.

İstihdam tarım sektöründe 211 bin kişi, sanayi sektöründe 892 bin kişi ve hizmetler sektöründe 998 bin kişi artış göstermiştir. Toplam istihdamdaki 2 milyon 102 bin kişilik artışta büyük ölçüde imalat sanayi, inşaat, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, idari ve destek hizmet faaliyetleri ile ulaştırma ve depolama sektörlerinde yaşanan istihdam artışları etkili olmuştur (Tablo 134, Grafik 58).

Tablo 134. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı⁽¹⁾

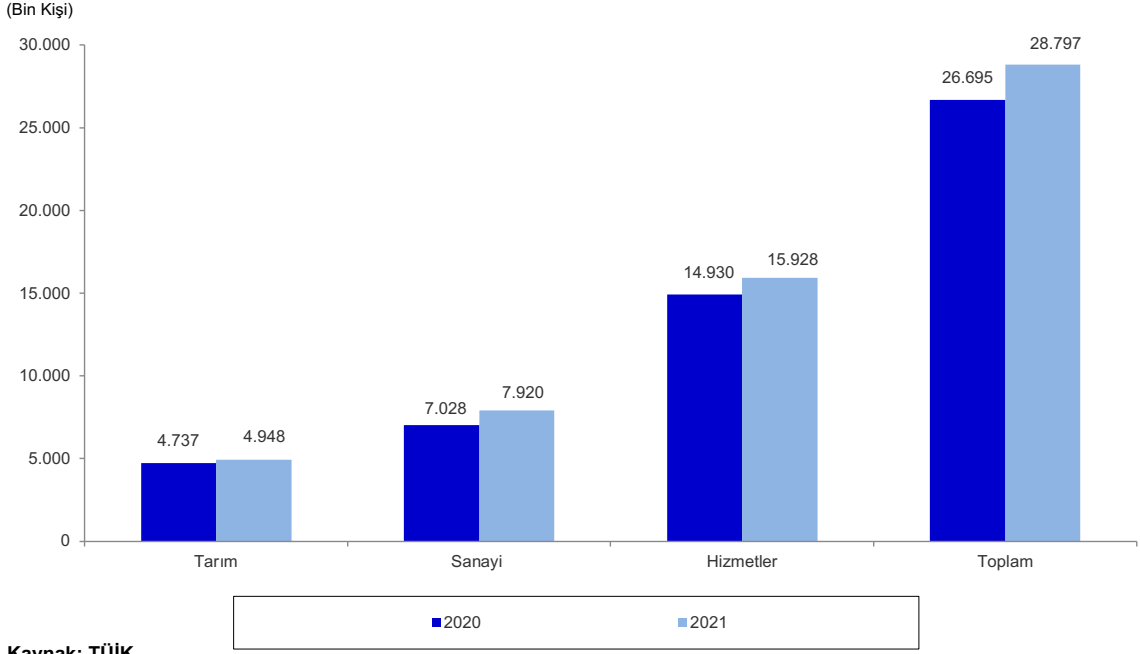
Sektörler	2020 ⁽¹⁾	2021	Pay (%)		Değişim (%)	
			2020	2021	2021	2020
Tarım	4.737	4.948	17,7	17,2	4,5	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	4.737	4.948	17,7	17,2	4,5	
Sanayi	7.028	7.920	26,3	27,5	12,7	
Madencilik ve taş ocakçılığı	132	147	0,5	0,5	11,4	
İmalat	5.059	5.662	19,0	19,7	11,9	
Elektrik, gaz, buhar, su temini ve kanalizasyon	291	334	1,1	1,2	14,8	
İnşaat	1.546	1.777	5,8	6,2	14,9	
Hizmetler	14.930	15.928	55,9	55,3	6,7	
Toptan ve perakende ticaret	3.714	4.052	13,9	14,1	9,1	
Ulaştırma ve depolama	1.206	1.338	4,5	4,6	10,9	
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1.371	1.413	5,1	4,9	3,1	
Bilgi ve iletişim	242	247	0,9	0,9	2,1	
Finans ve sigorta faaliyetleri	313	299	1,2	1,0	-4,5	
Gayrimenkul faaliyetleri	289	289	1,1	1,0	0,0	
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	872	926	3,3	3,2	6,2	
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	865	1.000	3,2	3,5	15,6	
Kamu yönetimi ve savunma	1.921	1.995	7,2	6,9	3,9	
Eğitim	1.763	1.805	6,6	6,3	2,4	
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1.462	1.614	5,5	5,6	10,4	
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	118	124	0,4	0,4	5,1	
Diğer hizmet faaliyetleri	794	826	3,0	2,9	4,0	
Toplam	26.695	28.797	100,0	100,0	7,9	

Kaynak: TÜİK.

(1): Veriler yeni tanım ve kavramlara göre revize edilmiştir.

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Grafik 58. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

2.4.2.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam Göstergeleri

2021 yılında İBBS Düzey-2'ye göre istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında tarım sektörünün en büyük değeri 427 bin kişi ile Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bölgesinde, en küçük değeri 27 bin kişi ile İstanbul bölgesinde aldığı görülmektedir. Sanayi sektörü en büyük değeri 1 milyon 842 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değeri de 39 bin kişi ile Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinde almaktadır. Hizmetler sektörü ise sanayi sektöründe olduğu gibi en büyük değeri 3 milyon 911 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değeri de 116 bin kişi ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesinde almıştır (Tablo 135).

İstihdam edilenler içinde tarım sektörünün payının en yüksek olduğu bölge %52,1 ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi, en düşük olduğu bölge ise %0,5 ile İstanbul bölgesi olmuştur. Sanayi sektörünün istihdam edilenler içindeki payının en yüksek olduğu bölge %40,4 ile Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi, en düşük olduğu bölge ise %11,4 ile Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesidir. Hizmetler sektörünün istihdam edilenler içindeki payının en yüksek olduğu bölge %71,7 ile Ankara bölgesi, en düşük olduğu bölge ise %35,1 ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi olmuştur.

Tablo 135. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı, 2021

Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	Sektörler				(15+ Yaş, Bin Kişi)		
		Tarım	Sanayi ⁽¹⁾	Hizmetler	Toplam	Pay (%)		
TR	Türkiye	4.948	7.921	15.928	28.797	17,2	27,5	55,3
TR10	İstanbul	27	1.842	3.911	5.781	0,5	31,9	67,7
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	123	290	365	778	15,8	37,3	46,9
TR22	Balıkesir, Çanakkale	159	151	351	661	24,1	22,9	53,1
TR31	İzmir	142	523	922	1.588	9,0	32,9	58,1
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	271	296	644	1.211	22,4	24,5	53,2
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	360	359	450	1.169	30,8	30,7	38,5
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	147	638	794	1.579	9,3	40,4	50,3
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	197	551	725	1.474	13,4	37,4	49,2
TR51	Ankara	76	497	1.454	2.027	3,8	24,5	71,7
TR52	Konya, Karaman	217	259	379	855	25,4	30,3	44,3
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	251	199	806	1.257	20,0	15,9	64,2
TR62	Adana, Mersin	261	308	802	1.371	19,0	22,5	58,5
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	189	248	520	957	19,8	26,0	54,3
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	152	105	268	526	29,0	20,0	51,0
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	161	217	414	791	20,3	27,4	52,3
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	89	100	172	362	24,7	27,8	47,5
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	119	57	133	309	38,6	18,5	42,9
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	416	210	460	1.085	38,3	19,3	42,4
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	427	176	445	1.048	40,7	16,8	42,5
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	113	39	188	339	33,2	11,4	55,5
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	172	42	116	330	52,1	12,8	35,1
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	170	112	304	587	29,1	19,1	51,9
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	201	115	220	536	37,5	21,4	41,1
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	167	282	422	871	19,1	32,4	48,5
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	272	200	382	854	31,8	23,4	44,8
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	68	104	280	453	15,1	22,9	62,0

Kaynak: TÜİK.

(1): İnşaat sektörü sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

2.4.2.3 İstihdam Edilenlerin İsteki Durumu

2021 yılında 15 ve daha yukarı yaşta toplam 28 milyon 797 bin kişi olan çalışan nüfusun 20 milyon 137 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 4 milyon 647 bin kişisi kendi hesabına müteşebbis olarak, 2 milyon 695 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak ve 1 milyon 318 bin kişisi işveren olarak çalışmıştır. 2021 yılında bir önceki yıla göre ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanlar %7,7, işveren olarak çalışanlar %11,9, kendi hesabına çalışanlar %8,7 ve ücretsiz aile işçisi olanlar %5,8 oranında artmıştır (Tablo 136, Grafik 59).

Tablo 136. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

İşteki Durum	2020 ⁽¹⁾	2021	Pay (%)		Değişim (%)
			2020	2021	2021
Tarım	4.737	4.948	17,7	17,2	4,5
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	603	632	3,2	3,1	4,8
İşveren	54	69	4,6	5,2	27,8
Kendi hesabına	1.971	2.048	77,4	44,1	3,9
Ücretsiz aile işçisi	2.110	2.200	82,8	81,6	4,3
Tarım dışı	21.958	23.848	82,3	82,8	8,6
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	18.091	19.505	96,8	96,9	7,8
İşveren	1.124	1.249	95,4	94,8	11,1
Kendi hesabına	2.306	2.599	195,8	197,2	12,7
Ücretsiz aile işçisi	437	495	17,2	18,4	13,3
Toplam	26.695	28.797	100,0	100,0	7,9
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	18.693	20.137	100,0	100,0	7,7
İşveren	1.178	1.318	100,0	100,0	11,9
Kendi hesabına	4.277	4.647	100,0	100,0	8,7
Ücretsiz aile işçisi	2.547	2.695	100,0	100,0	5,8

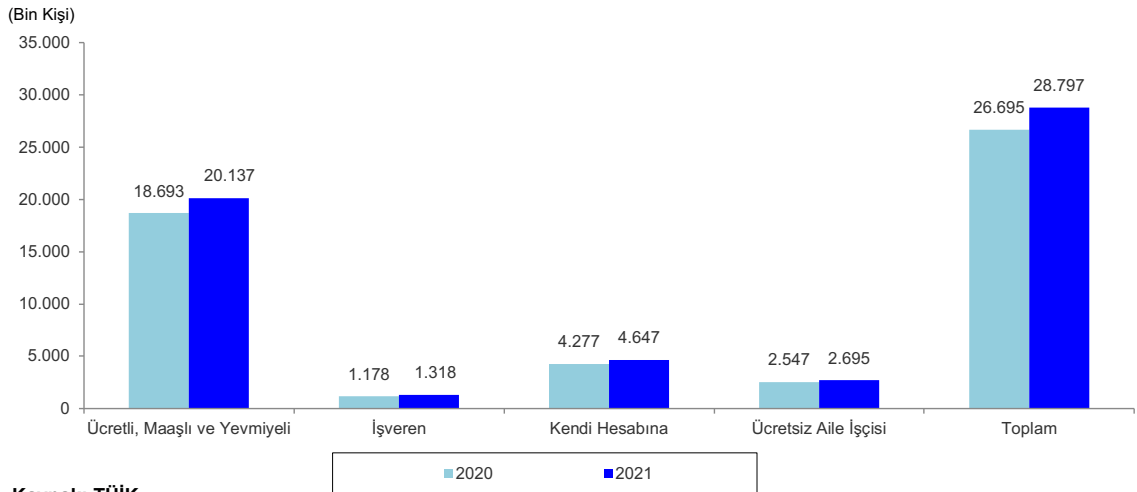
Kaynak: TÜİK.

(1): Veriler yeni tanım ve kavramlara göre revize edilmiştir.

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

2021 yılında istihdam edilenlerin %17,2'sini oluşturan 4 milyon 948 bin kişisi tarım sektöründe çalışmıştır. Tarımda çalışan nüfusun 632 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 69 bin kişisi işveren, 2 milyon 48 bin kişisi kendi hesabına müteşebbis olarak ve 2 milyon 200 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmıştır.

İstihdam edilenlerin %82,8'ini oluşturan 23 milyon 848 bin kişi ise tarım dışı sektörlerde çalışmıştır. Tarım dışı sektörlerde çalışan nüfusun 19 milyon 505 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 1 milyon 249 bin kişisi işveren, 2 milyon 599 bin kişisi kendi hesabına müteşebbis olarak ve 495 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmıştır.

Grafik 59. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında İBBS Düzey-2'ye göre toplam istihdamın işteki durumu itibarıyla yapılan değerlendirilmede; ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölgenin 4 milyon 812 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölgenin 141 bin kişi ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi olduğu görülmektedir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 910 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 73 bin kişi ile Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin en yüksek olduğu bölge 248 bin kişi ile Samsun, Tokat, Çorum, Amasya bölgesi, en düşük olduğu bölge 35 bin kişi ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesidir (Tablo 137).

Tablo 137. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2'ye Göre İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu, 2021

(15+ Yaş, Bin Kişi)

Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	Toplam				Tarım				Tarım Dışı			
		Toplam	Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	İşveren ve Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam	Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	İşveren ve Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam	Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	İşveren ve Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
TR	Türkiye	28.797	20.137	5.966	2.695	4.948	632	2.117	2.200	23.848	19.505	3.848	495
TR10	İstanbul	5.781	4.812	910	59	27	4	17	6	5.754	4.809	892	53
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	778	539	170	70	123	10	65	49	655	529	105	21
TR22	Balıkesir, Çanakkale	661	412	164	85	159	23	69	66	502	389	94	19
TR31	İzmir	1.588	1.223	284	81	142	37	57	48	1.445	1.186	227	32
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	1.211	766	300	145	271	44	121	107	940	722	180	38
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	1.169	690	289	189	360	46	152	163	808	644	138	27
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	1.579	1.227	271	81	147	26	66	55	1.432	1.201	205	27
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1.474	1.091	284	100	197	19	99	79	1.277	1.071	185	20
TR51	Ankara	2.027	1.643	318	66	76	5	39	32	1.950	1.638	279	34
TR52	Konya, Karaman	855	510	216	129	217	16	90	110	638	493	126	19
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	1.257	812	307	138	251	36	110	106	1.006	776	198	32
TR62	Adana, Mersin	1.371	940	306	124	261	69	103	89	1.110	872	203	35
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	957	655	214	89	189	43	80	66	768	612	134	22
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	526	301	131	94	152	10	62	81	373	291	70	13
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	791	517	178	96	161	5	74	82	631	512	105	14
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	362	230	80	52	89	3	41	45	272	227	38	7
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	309	152	73	84	119	4	40	76	190	148	33	9
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	1.085	562	275	248	416	24	162	230	669	539	113	18
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1.048	512	367	169	427	12	255	161	621	501	113	8
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	339	195	77	68	113	3	46	64	227	192	31	4
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	330	141	90	99	172	7	70	95	158	135	20	3
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	587	344	136	106	170	5	69	96	416	339	67	10
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	536	303	113	120	201	16	73	112	335	287	40	8
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	871	593	186	93	167	18	66	83	704	575	120	10
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	854	630	147	76	272	136	65	71	582	495	82	6
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	453	338	79	35	68	14	27	28	384	324	53	7

Kaynak: TÜİK.

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Tarım sektöründe ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 136 bin kişi ile Şanlıurfa, Diyarbakır bölgesi, en düşük olduğu bölge 3 bin kişi ile Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesi ile Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi olmuştur. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 255 bin kişi ile Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 17 bin kişi ile İstanbul bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin en yüksek olduğu bölge 230 bin kişi ile Samsun, Tokat, Çorum, Amasya bölgesi, en düşük olduğu bölge 6 bin kişi ile İstanbul bölgesi olmuştur.

Tarım dışı sektörlerde ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 4 milyon 809 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge 135 bin kişi ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 892 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 20 bin kişi ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesidir. Ücretsiz aile işçileri ise en yüksek değerini 53 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 3 bin kişi ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesinde almıştır.

2.4.2.4 Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Sektör ve İsteki Durumu

2021 yılında herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı %29,0 olmuştur. Bu oran erkeklerde %25,9, kadınlarda %35,9'dur.

Kayıt dışı istihdam oranının en yüksek tarım sektöründe olduğu görülmektedir. Bu sektörde kayıt dışı çalışanların oranı %84,6 olurken, erkeklerde %77,7, kadınlarda %94,2 olmuştur.

Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların oranı %17,5, erkeklerde %17,0, kadınlarda %18,7 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 138, Grafik 60).

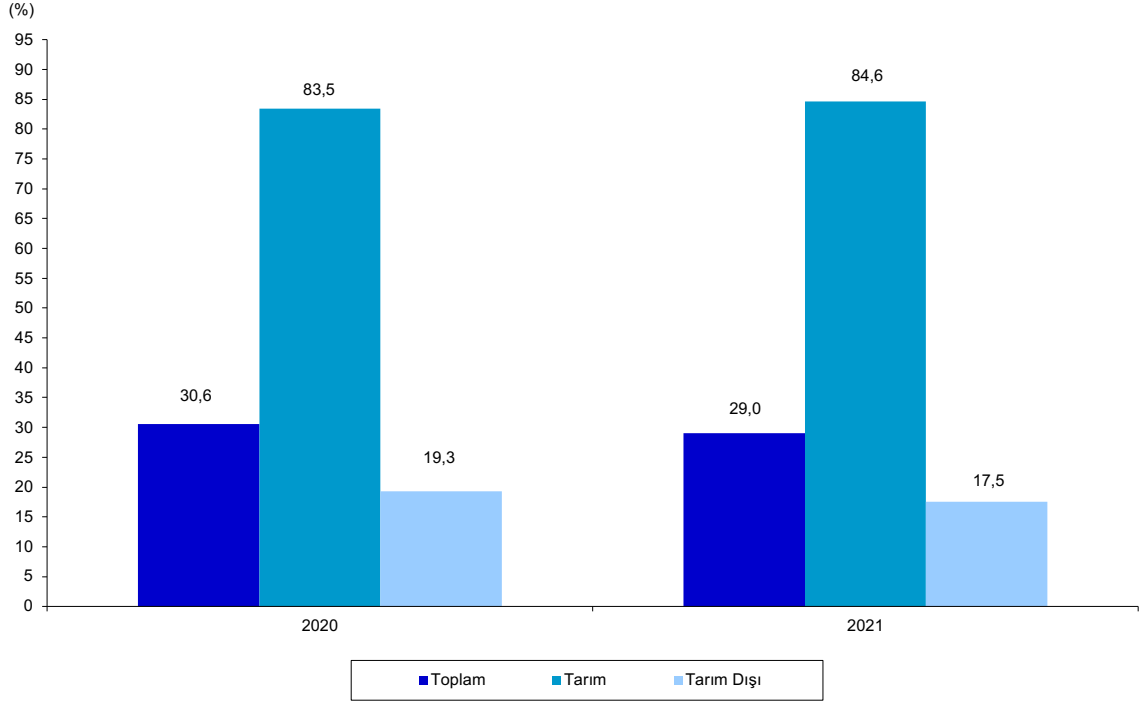
Tablo 138. Kayıt Dışı İstihdam Oranı

Sektör	(15+ Yaş, %)	
	2020 ⁽¹⁾	2021
	Genel Toplam	
Toplam	30,6	29,0
Tarım	83,5	84,6
Tarım dışı	19,3	17,5
	Erkek	
Toplam	27,7	25,9
Tarım	76,2	77,7
Tarım dışı	18,9	17,0
	Kadın	
Toplam	37,1	35,9
Tarım	94,3	94,2
Tarım dışı	20,2	18,7

Kaynak: TÜİK.

(1): 2020 yılı verileri yeni tanım ve kavramlara göre revize edilemediğinden, eski veriler kullanılmıştır.

Grafik 60. Kayıt Dışı İstihdam Oranı

Kaynak: TÜİK.

2.4.2.5 İş Arama Sürelerine Göre İşsizler

2021 yılında iş arama sürelerine göre işsizlerin %68,8'ini 1 yıldan az süredir işsiz olanlar, %31,2'sini ise 1 yıl ve daha fazla süredir işsiz olanlar oluşturmuştur. İşsizlerin en fazla yoğunlaştıkları iş arama süresinin 1-2 ay olduğu gözlenmiştir (Tablo 139).

Tablo 139. İş Arama Sürelerine Göre İşsizler

İş Arama (İşsizlik Süresi)	2020 ⁽¹⁾	2021	Pay (%)	
			2020	2021
Bir yıldan az süreli işsizler	3.042	2.697	74,9	68,8
1-2 ay	1.300	1.261	32,0	32,2
3-5 ay	978	814	24,1	20,8
6-8 ay	553	424	13,6	10,8
9-11 ay	211	199	5,2	5,1
Bir yıl ve daha fazla süreli işsizler (Uzun süreli işsizler)	1.019	1.221	25,1	31,2
1 yıl ve daha fazla, 2 yıldan az	685	859	16,9	21,9
2 yıl ve daha fazla, 3 yıldan az	214	228	5,3	5,8
3 yıl ve daha fazla	120	134	3,0	3,4
İşsiz	4.061	3.919	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): 2020 yılı verileri yeni tanım ve kavramlara göre revize edilemediğinden eski veriler kullanılmıştır.

2.4.3 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler

2021 yılında toplu iş sözleşmesi sayısında bir önceki yıla göre %87,4 artış olurken, bu sözleşmelerin kapsadığı işyeri sayısında %73,1 ve işçi sayısında %55,4 artış olmuştur. 2021 yılında 25.999 işyerinde 3.424 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 1.036.134 işçinin %57,9'u olan 599.604 kişisi kamu kesiminde, %42,1'i olan 436.530 kişisi ise özel sektörde çalışmaktadır (Tablo 140).

Tablo 140. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları

Değişken	Sayı			Pay (%)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021	2020	2021
Yapılan sözleşme sayısı	2.305	1.827	3.424	-	-	-	-20,7	87,4
İşyeri sayısı	18.227	15.019	25.999	-	-	-	-17,6	73,1
İşçi sayısı								
Kamu	306.704	166.318	599.604	41,8	25,0	57,9	-45,8	260,5
Özel	427.637	500.244	436.530	58,2	75,0	42,1	17,0	-12,7
Toplam	734.341	666.562	1.036.134	100,0	100,0	100,0	-9,2	55,4

Kaynak: ÇSGB.

(1): Geçici.

2021 yılında kamu sektöründe 2 adet grev kararı alınmış, bu grevlere katılan işçi sayısı 2 ve kaybolan işgünü sayısı 322 olmuştur. Özel sektördeki 14 adet greve 517 işçi katılmış, 104.018 işgünü kaybı olmuştur. Toplamda 16 adet greve 519 işçi katılmış, 104.340 işgünü kaybı yaşanmıştır (Tablo 141).

Tablo 141. Grev Uygulamaları

Sektör	Uygulanan Grev Sayısı			Greve Katılan İşçi Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı Değişim (%)	
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2020	2021 ⁽¹⁾
Kamu	3	2	2	29	2	2	1.502	606	322	-59,7	-46,9
Özel	9	10	14	738	542	517	49.014	55.194	104.018	12,6	88,5
Toplam	12	12	16	767	544	519	50.516	55.800	104.340	10,5	87,0

Kaynak: ÇSGB.

(1): Geçici.

2021 yılında kamu kesiminde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki net işçi ücretleri nominal olarak bir önceki yıla göre %0,5 artışla 6.573,12 TL/aya yükselirken, işgücü maliyeti %1,2 azalışla 11.515,27 TL/aya gerilemiş, reel olarak işçi ücretlerinde %16,0, işgücü maliyetinde %31,3 azalış gerçekleşmiştir (Tablo 142).

Tablo 142. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamında Kamu Kesimi İşçi Ücretlerinde Gelişmeler⁽¹⁾

Yıllar	(TL/Ay)					
	Net Ele Geçen Ücret ⁽²⁾	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽³⁾	İşgücü Maliyeti	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽⁴⁾
2019	5.955,71	22,8	6,6	10.711,93	17,8	0,2
2020	6.537,39	9,8	-2,2	11.649,79	8,8	-3,0
2021	6.573,12	0,5	-16,0	11.515,27	-1,2	-31,3

Kaynak: SBB, KİS, TÜİK.

(1): Belediyeler kapsam dışı bırakılmıştır.

(2): Bekar çalışanlar için net ele geçen ücret rakamının içine asgari geçim indirimi dahildir.

(3): Net ele geçen ücretteki reel artışın hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Tüketici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

(4): İşgücü maliyetindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

2021 yılında günlük kanuni brüt asgari ücret 119,25 TL, aylık brüt asgari ücret 3.577,50 TL, aylık net asgari ücret 2.825,90 TL olarak belirlenmiştir. 2021 yılında aylık brüt ve net asgari ücret bir önceki yıl sonuna göre %21,6 oranında artmıştır (Tablo 143).

Tablo 143. Günlük ve Aylık Asgari Ücretler

Yürürlük Tarihleri	Brüt Asgari Ücret			Net Asgari Ücret ⁽¹⁾	
	Günlük	Aylık	Değişim (%)	Aylık	Değişim (%)
01.01.2019 - 31.12.2019	85,28	2.558,40	26,1	2.020,90	26,1
01.01.2020 - 31.12.2020	98,10	2.943,00	15,0	2.324,71	15,0
01.01.2021 - 31.12.2021	119,25	3.577,50	21,6	2.825,90	21,6

Kaynak: ÇSGB.

(1): Net asgari ücrete 2019 yılı için 191,88 TL, 2020 yılı için 220,73 TL, 2021 yılı için 268,31 TL asgari geçim indirimi ilave edilmiştir.

2021 yılında asgari ücretin işverene maliyeti 4.203,56 TL olurken, bunun 554,51 TL'lik kısmı SGK primi işveren payı, 71,55 TL'lik kısmı işveren işsizlik sigorta primi kesintisidir (Tablo 144).

Tablo 144. Asgari Ücretin İşverene Maliyeti

	(TL/Ay)	
	01.01.2019 - 31.12.2019	01.01.2020 - 31.12.2020
Asgari Ücret	2.558,40	2.943,00
SGK primi %15,5 (işveren payı ⁽¹⁾)	396,55	456,17
İşveren İşsizlik Sigorta Primi %2	51,17	58,86
İşverene toplam maliyet	3.006,12	3.458,03
	01.01.2021 - 31.12.2021	
Asgari Ücret	3.577,50	
SGK primi %15,5 (işveren payı ⁽¹⁾)	554,51	
İşveren İşsizlik Sigorta Primi %2	71,55	
İşverene toplam maliyet	4.203,56	

Kaynak: ÇSGB.

(1): 5510 sayılı Kanununun 81. maddesinin (ı) bendine göre, bentde belirtilen şartları sağlayan işverenlere, SGK primi işveren payında 5 puanlık indirim öngörüldüğünden hesaplamalar buna göre yapılmıştır. Gerekli şartları sağlamayan işverenler için, SGK primi işveren payı %20,5'dir. 6385 sayılı Kanununun 9. maddesiyle yapılan düzenleme ile 01.09.2013 tarihinde itibaren geçerli olmak üzere 5510 sayılı Kanununun 81. maddesi; kısa vadeli sigorta kolları prim oranı, sigortalının prime esas kazancının %2'sidir.

2021 yılında net ele geçen ortalama memur maaşı nominal olarak %15,3 artışla aylık 5.387,32 TL'ye yükselmiş, ortalama maaş maliyeti de %15,0 artışla aylık 7.078,32 TL olmuştur. Reel olarak net ortalama memur maaşında %3,6, ortalama maaş maliyetinde ise %20,1 oranında azalış gerçekleşmiştir (Tablo 145).

Tablo 145. Memur Maaşlarında Nominal ve Reel Değişimler

Yıllar	Ağırlıklı Ortalama Maaş ^{(1), (2)}	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽³⁾	Ortalama Maaş Maliyeti	(TL/Ay)	
					Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽⁴⁾
2019	4.176,53	19,1	3,4	5.510,96	18,8	1,0
2020	4.671,98	11,9	-0,4	6.155,45	11,7	-0,4
2021	5.387,32	15,3	-3,6	7.078,32	15,0	-20,1

Kaynak: SBB, HMB, TÜİK.

- (1): Bekar çalışanlar için ortalama net maaşa asgari geçim indirimi dahildir.
- (2): Aile yardımı, olağanüstü hal tazminatı, kalkınmada öncelikli yörelerde ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden ödenen maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildir. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.
- (3): Ağırlıklı ortalama maaşlardaki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Tüketici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.
- (4): Ortalama maaş maliyetlerindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

EK-I
TEMEL EKONOMİK VE
SOSYAL GÖSTERGELER
(2017-2021)

78. GENEL KURUL

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2017-2021)

I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2017	2018	2019	2020	2021
GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (2009=100)					
Cari fiyatlarla (Milyon TL)	3.133.704	3.758.774	4.317.787	5.046.883	7.209.040
Cari fiyatlarla (Milyon \$)	859.055	797.221	760.355	716.902	802.678
Cari fiyatlarla kişi başına GSYH (\$)	10.696	9.793	9.208	8.597	9.539
BÜYÜME HIZI (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, %)					
GSYH büyüme hızı (%)	7,5	3,0	0,9	1,8	11,0
Tarım	4,9	2,1	3,3	5,9	-2,2
Sanayi	9,3	1,4	-0,9	3,1	16,6
İnşaat	9,4	-1,9	-8,6	-5,5	-0,9
Hizmetler	11,0	5,3	1,4	-5,9	21,1
Diğer faaliyetler	5,2	4,4	3,6	5,3	7,3
GSYH-SEKTÖREL DAĞILIM (Cari fiyatlarla, %)					
Tarım	6,0	5,8	6,4	6,7	5,6
Sanayi	20,6	22,3	21,8	22,8	26,0
İnşaat	8,5	7,1	5,4	5,2	5,1
Hizmetler	22,7	23,8	24,4	22,3	24,6
Diğer faaliyetler	30,9	30,7	32,0	31,9	28,2
ÜRETİM					
Tarım katma değeri (Zincirlenmiş Hacim, Milyon TL)	106.263	108.521	112.134	118.702	116.132
Sanayi katma değeri (Zincirlenmiş Hacim, Milyon TL)	341.814	346.654	343.604	354.311	413.059
Sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	112,7	114,2	113,6	115,4	135,6
İmalat sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	112,7	114,1	113,3	115,4	136,7
İmalat sanayi kapasite kullanım oranı (%)	78,5	76,8	75,9	71,9	76,6
YATIRIM					
Sabit sermaye yatırımları (Cari fiyatlarla, Milyon TL)	935.635	1.114.952	1.117.455	1.382.087	1.960.416
Kamu	134.516	168.305	141.242	160.254	224.509
Özel	801.119	946.647	976.213	1.221.833	1.735.907
Yatırım teşvik belgeleri (Adet)	7.219	5.720	5.611	10.425	12.740
Tarım	238	277	378	978	830
Madencilik	167	158	127	186	320
İmalat	2.902	3.318	3.436	7.233	9.450
Enerji	2.239	603	393	627	758
Hizmetler	1.673	1.364	1.277	1.401	1.382
ENFLASYON					
Yıllık ortalama yüzde değişim					
TÜFE	11,1	16,3	15,2	12,3	19,6
Yİ-ÜFE	15,8	27,0	17,6	12,2	43,9
Yıl sonu yüzde değişim					
TÜFE	11,9	20,3	11,8	14,6	36,1
Yİ-ÜFE	15,5	33,6	7,4	25,2	79,9
PARA-BANKA (Milyon TL)					
M1	449.632	512.524	712.833	1.219.864	2.097.220
M2	1.624.675	1.940.590	2.457.542	3.325.046	5.063.245
M3	1.675.831	1.988.305	2.575.267	3.418.684	5.167.366
Kredi stoku	1.971.683	2.213.669	2.442.482	3.320.086	4.499.268
Mevduat	1.627.269	1.952.951	2.401.256	3.234.867	4.899.192
SERMAYE PİYASASI					
Borsa İstanbul işlem hacmi (Milyon TL)	1.468.001	1.993.296	2.130.111	6.594.272	7.513.262
BIST 100 endeksi (Ocak 1986=0,01)	1.153	913	1.144	1.477	1.858

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2017-2021) (DEVAM)

	2017	2018	2019	2020	2021
KAMU FİNANSMANI					
Merkezi yönetim bütçesi (Milyon TL)					
Gelirler	630.490	757.996	875.280	1.028.446	1.407.399
Giderler	678.269	830.809	1.000.027	1.203.737	1.599.642
Bütçe dengesi	-47.779	-72.813	-124.747	-175.291	-192.243
Faiz dışı denge	8.932	1.148	-24.807	-41.329	-11.391
Merkezi yönetim borç stoku	876.494	1.067.115	1.329.054	1.812.848	2.747.732
İç borç stoku (Milyon TL)	535.448	586.142	755.052	1.060.353	1.321.190
Dış borç stoku (Milyon TL)	341.047	480.973	574.002	752.495	1.426.542
Özelleştirme işlemleri (Milyon \$)	751	1.359	116	22	413
DÖVİZ KURLARI (Yıllık ortalama)					
TL/Dolar (Alış)	3,64494	4,82597	5,66947	7,00551	8,83173
TL/Euro (Alış)	4,11388	5,67717	6,34689	8,01408	10,41606
DIŞ TİCARET (Milyon \$)					
İhracat	164.495	177.169	180.833	169.638	225.264
İthalat	238.715	231.152	210.345	219.517	271.423
Dış ticaret dengesi	-74.220	-53.983	-29.512	-49.879	-46.159
Dış ticaret hacmi	403.210	408.321	391.178	389.155	496.687
İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)	68,9	76,6	86,0	77,3	83,0
ÖDEMELER DENGESİ (Milyon \$)					
Mal dengesi	-58.575	-40.726	-16.781	-37.863	-29.198
İhracat	169.214	178.909	182.200	168.387	224.741
İthalat	227.789	219.635	198.981	206.250	253.939
Cari işlemler dengesi	-40.877	-21.740	5.303	-35.537	-14.887
İşçi gelirleri	413	379	184	169	181
Seyahat gelirleri	22.478	25.220	29.829	10.220	20.827
ULUSLARARASI REZERVLER (Brüt, Milyon \$)	136.158	130.434	144.858	127.710	156.690
ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Milyon \$)					
Uluslararası doğrudan sermaye (Net)	6.547	6.590	4.594	3.877	8.307
Sermaye	5.532	6.229	5.512	4.401	7.367
Diğer sermaye (Net)	1.015	361	-918	-524	940
Gayrimenkul (Net)	4.643	5.915	4.979	3.954	5.334
Uluslararası doğrudan yatırımlar (Net yükümlülük oluşumu)	11.190	12.505	9.573	7.831	13.641
DIŞ BORÇ STOKU (Milyon \$)					
Kısa vade	109.998	93.493	96.579	113.967	120.323
Uzun vade	340.925	333.238	319.404	318.881	320.741
Toplam	450.923	426.731	415.983	432.848	441.064
Kamu	137.261	143.219	161.429	178.358	179.786
TCMB	1.753	5.914	8.452	21.344	26.052
Özel	311.908	277.599	246.102	233.146	235.226
II. SOSYAL GÖSTERGELER					
NÜFUS (Bin Kişi)					
Toplam nüfus	80.811	82.004	83.155	83.614	84.680
Erkek	40.535	41.140	41.721	41.916	42.428
Kadın	40.275	40.864	41.434	41.698	42.252
Yıllık nüfus artış hızı (%)	12,4	14,7	13,9	5,5	12,7
İl ve ilçe merkezleri nüfusu	74.761	75.666	77.151	77.736	78.909
İl ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	92,5	92,3	92,8	93,0	93,2
Belde ve köy nüfusu	6.049	6.337	6.004	5.878	5.772
Belde ve köy nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	7,5	7,7	7,2	7,0	6,8
Nüfus yoğunluğu	105	107	108	109	110
Toplam yaş bağımlılık oranı	47,2	47,4	47,5	47,7	47,4
Çocuk bağımlılık oranı (0-14 yaş)	34,7	34,5	34,1	33,7	33,0
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	12,6	12,9	13,4	14,1	14,3
Ortanca yaş	31,7	32,0	32,4	32,7	33,1

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2017-2021) (DEVAM)

	2017	2018	2019	2020	2021
EĞİTİM	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
İlkokul net okullaşma oranı (Toplam)	91,2	91,5	91,9	93,6	93,2
Ortaokul net okullaşma oranı (Toplam)	95,7	94,5	93,3	95,9	88,9
Ortaöğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	82,5	83,6	84,2	85,0	87,9
Yükseköğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	41,7	45,6	44,1	43,4	44,4
İSTİHDAM⁽¹⁾					
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (Bin kişi)	59.894	60.654	61.469	62.579	63.704
İşgücü (Bin kişi)	31.643	32.274	32.549	30.735	32.716
İstihdam edilenler (Bin kişi)	28.189	28.738	28.080	26.695	28.797
Tarım	5.464	5.297	5.097	4.737	4.948
Sanayi ⁽²⁾	7.478	7.667	7.111	7.028	7.920
Hizmetler	15.246	15.774	15.872	14.930	15.928
İşsiz (Bin kişi)	3.454	3.537	4.469	4.040	3.919
İşgücüne dahil olmayan nüfus (Bin kişi)	28.251	28.380	28.920	31.844	30.989
İstihdamın sektörel dağılımı (%)					
Tarım	19,4	18,4	18,2	17,7	17,2
Sanayi ⁽²⁾	26,5	26,7	25,3	26,3	27,5
Hizmetler	54,1	54,9	56,5	55,9	55,3
İşgücüne katılma oranı (%)	52,8	53,2	53,0	49,1	51,4
İstihdam oranı (%)	47,1	47,4	45,7	42,7	45,2
İşsizlik Oranı (%)	10,9	11,0	13,7	13,1	12,0
Genç nüfusta işsizlik oranı	20,8	20,3	25,4	24,9	22,6

(1): Hanehalkı İşgücü Araştırmasında 2020 ve 2021 yılı verileri yeni tanım ve kavramlara göre.

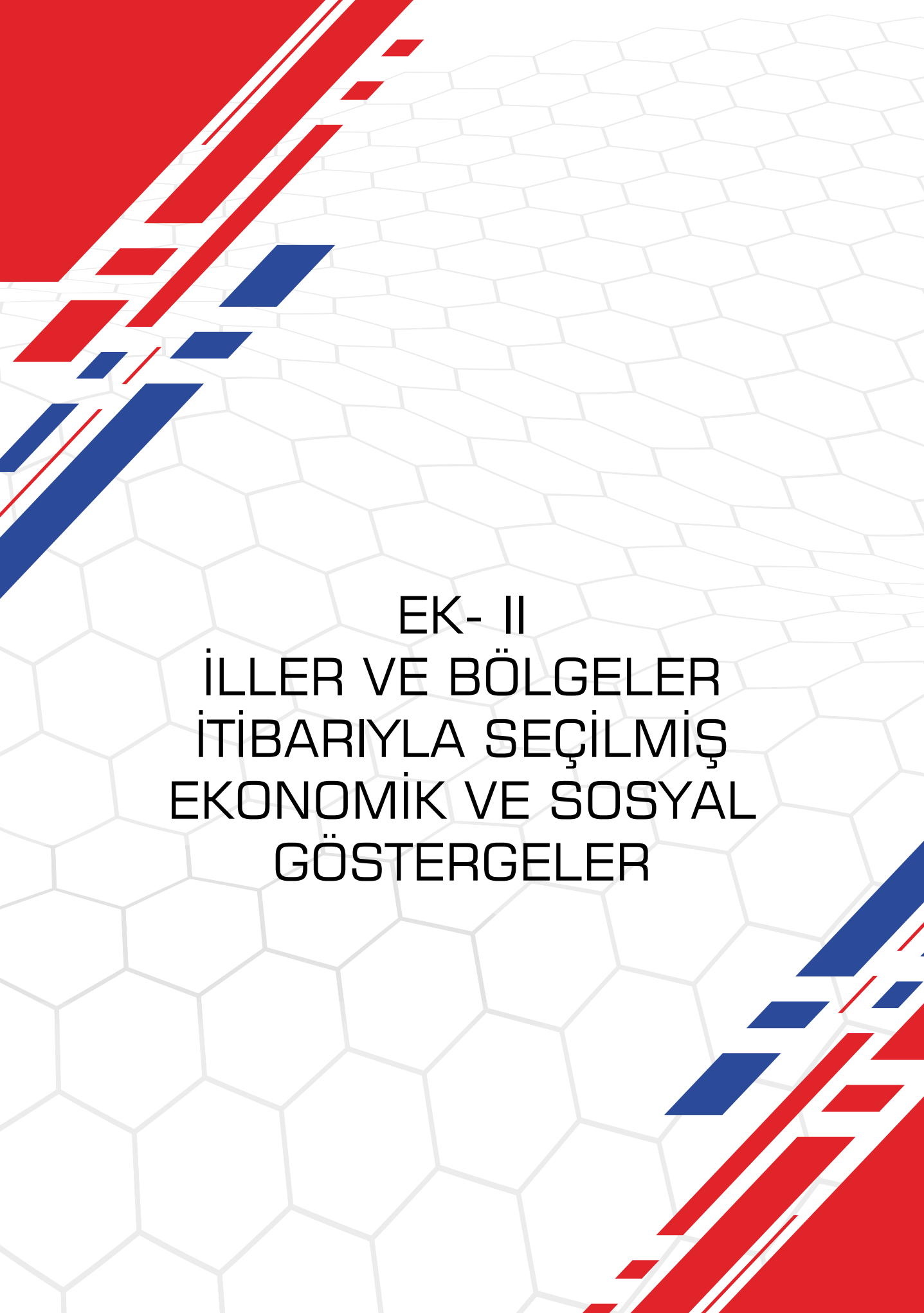
(2): İnşaat sektörü, sanayi sektörünün içinde değerlendirilmiştir.

78. GENEL KURUL

EK- II
İLLER VE BÖLGELER
İTİBARIYLA SEÇİLMİŞ
EKONOMİK VE SOSYAL
GÖSTERGELER

78. GENEL KURUL

- Tablo 1. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Cari Fiyatlarla
- Tablo 2. Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
- Tablo 3. Sanayi Kapasite Raporu Sayısı
- Tablo 4. Sanayi Kapasite Raporu Olan Tesislerde Çalışan Sayısı
- Tablo 5. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi
- Tablo 6. Tüketici Fiyat Endeksi
- Tablo 7. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları
- Tablo 8. Türkiye'nin 1000 Büyük Sanayi Kuruluşu (İSO 1000)
- Tablo 9. Protesto Edilen Senet Sayıları
- Tablo 10. Protesto Edilen Senet Tutarları
- Tablo 11. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Sayıları
- Tablo 12. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Tutarları
- Tablo 13. Mevduat Miktarları
- Tablo 14. Krediler
- Tablo 15. Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı ve Sorunlu Kredi Oranı
- Tablo 16. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları
- Tablo 17. Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları
- Tablo 18. Ticaret Hacmi
- Tablo 19. Dış Ticaret Göstergeleri
- Tablo 20. İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı
- Tablo 21. Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu
- Tablo 22. Göç İstatistikleri
- Tablo 23. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları
- Tablo 24. Nüfusun İşgücü Durumu
- Tablo 25. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı
- Tablo 26. 4/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalı Sayıları
- Tablo 27. 4/a Kapsamındaki İşyeri Sayıları
- Harita 1. İstihdam Oranı, İBBS 2. Düzey
- Harita 2. İşsizlik Oranı, İBBS 2. Düzey

Tablo 1. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Cari Fiyatlarla, 2009 Bazlı ⁽¹⁾

İller	Değer (Bin TL)			Pay (%)		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Adana	70.271.231	81.920.046	99.235.670	1,9	1,9	2,0
Adıyaman	12.684.671	14.258.556	16.877.423	0,3	0,3	0,3
Afyonkarahisar	22.644.071	26.200.454	30.755.302	0,6	0,6	0,6
Ağrı	7.607.472	9.064.814	11.443.621	0,2	0,2	0,2
Aksaray	13.159.503	15.306.713	20.360.347	0,4	0,4	0,4
Amasya	10.368.344	12.061.461	14.099.828	0,3	0,3	0,3
Ankara	333.282.787	396.272.616	482.588.714	8,9	9,2	9,6
Antalya	123.379.841	149.525.374	128.815.120	3,3	3,5	2,6
Ardahan	3.004.953	3.401.717	4.487.333	0,1	0,1	0,1
Artvin	7.026.607	8.716.465	10.554.924	0,2	0,2	0,2
Aydın	35.762.508	41.632.587	47.027.532	1,0	1,0	0,9
Balıkesir	46.996.392	54.277.495	64.542.301	1,3	1,3	1,3
Bartın	5.923.705	6.412.754	7.680.322	0,2	0,1	0,2
Batman	12.203.553	14.371.292	16.094.394	0,3	0,3	0,3
Bayburt	2.318.052	2.814.133	3.190.767	0,1	0,1	0,1
Bilecik	11.325.194	12.621.798	15.444.799	0,3	0,3	0,3
Bingöl	6.442.292	7.700.264	9.338.507	0,2	0,2	0,2
Bitlis	6.293.738	7.748.020	9.556.233	0,2	0,2	0,2
Bolu	14.904.298	17.053.920	20.643.986	0,4	0,4	0,4
Burdur	10.016.691	11.434.258	13.687.025	0,3	0,3	0,3
Bursa	160.277.710	178.304.922	203.226.255	4,3	4,1	4,0
Çanakkale	24.884.587	28.989.212	37.498.607	0,7	0,7	0,7
Çankırı	6.419.325	7.748.792	9.832.100	0,2	0,2	0,2
Çorum	14.585.014	16.830.433	20.254.600	0,4	0,4	0,4
Denizli	42.239.775	47.868.304	56.273.711	1,1	1,1	1,1
Diyarbakır	34.736.081	41.578.281	47.884.272	0,9	1,0	0,9
Düzce	14.344.660	17.037.478	20.629.513	0,4	0,4	0,4
Edirne	15.332.048	18.179.429	20.806.958	0,4	0,4	0,4
Elazığ	16.827.113	19.136.175	24.606.026	0,4	0,4	0,5
Erzincan	9.270.392	11.145.384	14.348.715	0,2	0,3	0,3
Erzurum	20.375.393	23.143.617	27.697.312	0,5	0,5	0,5
Eskişehir	42.735.204	48.940.003	57.896.606	1,1	1,1	1,1
Gaziantep	67.402.191	76.814.932	99.273.776	1,8	1,8	2,0
Giresun	11.133.781	14.066.157	16.707.251	0,3	0,3	0,3
Gümüşhane	4.274.342	4.760.722	5.814.901	0,1	0,1	0,1
Hakkari	6.929.730	8.576.389	10.081.140	0,2	0,2	0,2
Hatay	49.095.647	51.545.150	62.114.356	1,3	1,2	1,2
İğdır	5.024.676	6.079.633	7.645.689	0,1	0,1	0,2
Isparta	15.804.684	18.273.104	20.958.904	0,4	0,4	0,4
İstanbul	1.157.705.220	1.326.304.462	1.517.323.616	30,8	30,7	30,1

Tablo 1. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Cari Fiyatlarla, 2009 Bazlı ⁽¹⁾ (Devam)

İller	Değer (Bin TL)			Pay (%)		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
İzmir	236.098.402	262.826.629	306.712.772	6,3	6,1	6,1
Kahramanmaraş	32.630.466	39.056.021	45.767.086	0,9	0,9	0,9
Karabük	9.818.177	9.603.803	11.097.541	0,3	0,2	0,2
Karaman	10.097.897	11.844.412	13.890.660	0,3	0,3	0,3
Kars	6.550.215	7.584.811	9.627.167	0,2	0,2	0,2
Kastamonu	12.656.206	14.844.719	18.567.235	0,3	0,3	0,4
Kayseri	53.145.003	61.694.005	75.471.991	1,4	1,4	1,5
Kırıkkale	11.064.349	11.161.169	12.151.882	0,3	0,3	0,2
Kırklareli	17.670.867	20.676.382	24.590.518	0,5	0,5	0,5
Kırşehir	7.302.422	8.191.063	10.420.551	0,2	0,2	0,2
Kilis	3.501.542	4.143.494	5.066.162	0,1	0,1	0,1
Kocaeli	148.543.573	156.799.991	191.084.571	4,0	3,6	3,8
Konya	78.840.733	90.536.706	110.555.434	2,1	2,1	2,2
Kütahya	20.899.246	24.058.688	27.659.463	0,6	0,6	0,5
Malatya	20.799.124	24.291.205	29.592.008	0,6	0,6	0,6
Manisa	63.189.963	70.905.377	85.930.555	1,7	1,6	1,7
Mardin	20.581.132	24.090.243	30.041.036	0,5	0,6	0,6
Mersin	66.913.903	79.147.124	96.635.595	1,8	1,8	1,9
Muğla	46.256.372	54.946.341	57.457.931	1,2	1,3	1,1
Muş	8.178.455	9.512.261	11.756.821	0,2	0,2	0,2
Nevşehir	8.988.040	11.002.901	11.974.699	0,2	0,3	0,2
Niğde	10.754.389	13.017.322	14.934.107	0,3	0,3	0,3
Ordu	18.891.336	23.048.376	26.934.843	0,5	0,5	0,5
Osmaniye	14.968.831	16.012.665	19.392.598	0,4	0,4	0,4
Rize	12.036.863	14.041.329	16.333.079	0,3	0,3	0,3
Sakarya	43.764.283	50.818.006	59.773.557	1,2	1,2	1,2
Samsun	39.643.717	46.615.818	55.979.128	1,1	1,1	1,1
Siirt	6.805.953	8.860.622	10.210.814	0,2	0,2	0,2
Sinop	5.837.612	6.922.503	8.259.206	0,2	0,2	0,2
Sivas	19.509.388	22.531.279	26.514.851	0,5	0,5	0,5
Şanlıurfa	31.693.747	35.886.211	42.769.538	0,8	0,8	0,8
Şırnak	11.966.093	14.415.169	17.918.902	0,3	0,3	0,4
Tekirdağ	64.193.297	73.822.146	90.289.312	1,7	1,7	1,8
Tokat	13.884.440	16.469.264	19.629.247	0,4	0,4	0,4
Trabzon	25.992.779	30.140.483	34.685.663	0,7	0,7	0,7
Tunceli	3.284.337	4.146.818	5.064.588	0,1	0,1	0,1
Uşak	13.559.249	16.111.653	19.416.402	0,4	0,4	0,4
Van	17.998.799	21.164.625	25.265.515	0,5	0,5	0,5
Yalova	12.843.233	14.714.585	18.417.075	0,3	0,3	0,4
Yozgat	11.054.637	12.130.923	14.923.969	0,3	0,3	0,3
Zonguldak	21.351.178	21.882.450	26.820.775	0,6	0,5	0,5
Türkiye	3.758.773.727	4.317.786.909	5.046.883.307	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı verileri 8 Aralık 2022 tarihinde açıklanacaktır.

Tablo 2. Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla ⁽¹⁾

İller	Kişi Başına GSYH (TL)			Değişim (%)		Kişi Başına GSYH (\$)			Değişim (%)	
	2018	2019	2020	2019	2020	2018	2019	2020	2019	2020
Adana	31.678	36.751	44.138	16,0	20,1	6.719	6.472	6.270	-3,7	-3,1
Adıyaman	20.466	22.796	26.812	11,4	17,6	4.341	4.014	3.809	-7,5	-5,1
Afyonkarahisar	31.423	36.013	41.947	14,6	16,5	6.665	6.342	5.958	-4,8	-6,0
Ağrı	14.141	16.851	21.357	19,2	26,7	2.999	2.967	3.034	-1,1	2,2
Aksaray	32.310	36.949	48.513	14,4	31,3	6.853	6.507	6.891	-5,1	5,9
Amasya	31.071	35.721	41.883	15,0	17,2	6.590	6.290	5.949	-4,5	-5,4
Ankara	60.879	71.125	85.396	16,8	20,1	12.912	12.525	12.130	-3,0	-3,2
Antalya	51.508	60.560	50.915	17,6	-15,9	10.925	10.665	7.232	-2,4	-32,2
Ardahan	30.662	34.671	46.385	13,1	33,8	6.503	6.106	6.589	-6,1	7,9
Artvin	41.314	50.547	62.019	22,3	22,7	8.763	8.901	8.810	1,6	-1,0
Aydın	32.831	37.698	42.176	14,8	11,9	6.963	6.639	5.991	-4,7	-9,8
Balıkesir	38.658	44.214	52.284	14,4	18,3	8.199	7.786	7.427	-5,0	-4,6
Bartın	30.179	32.286	38.670	7,0	19,8	6.401	5.685	5.493	-11,2	-3,4
Batman	20.608	23.798	26.192	15,5	10,1	4.371	4.191	3.721	-4,1	-11,2
Bayburt	28.496	33.679	38.269	18,2	13,6	6.044	5.931	5.436	-1,9	-8,3
Bilecik	50.884	56.999	70.501	12,0	23,7	10.792	10.037	10.015	-7,0	-0,2
Bingöl	23.234	27.451	33.258	18,2	21,2	4.928	4.834	4.724	-1,9	-2,3
Bitlis	18.220	22.216	27.338	21,9	23,1	3.864	3.912	3.883	1,2	-0,7
Bolu	48.470	54.317	65.440	12,1	20,5	10.280	9.565	9.296	-7,0	-2,8
Burdur	37.466	42.293	50.892	12,9	20,3	7.946	7.448	7.229	-6,3	-2,9
Bursa	54.044	58.938	66.004	9,1	12,0	11.463	10.379	9.376	-9,5	-9,7
Çanakkale	46.466	53.544	69.204	15,2	29,2	9.855	9.429	9.830	-4,3	4,3
Çankırı	31.902	37.602	50.653	17,9	34,7	6.766	6.622	7.195	-2,1	8,7
Çorum	27.392	31.537	38.181	15,1	21,1	5.810	5.554	5.423	-4,4	-2,3
Denizli	41.280	46.362	54.158	12,3	16,8	8.755	8.164	7.693	-6,8	-5,8
Diyarbakır	20.241	23.836	27.055	17,8	13,5	4.293	4.197	3.843	-2,2	-8,4
Düzce	37.480	43.685	52.369	16,6	19,9	7.949	7.693	7.439	-3,2	-3,3
Edirne	37.469	44.048	50.646	17,6	15,0	7.947	7.757	7.194	-2,4	-7,3
Elazığ	28.537	32.250	41.738	13,0	29,4	6.053	5.679	5.929	-6,2	4,4
Erzincan	39.656	47.348	61.165	19,4	29,2	8.411	8.338	8.688	-0,9	4,2
Erzurum	26.664	30.255	36.436	13,5	20,4	5.655	5.328	5.176	-5,8	-2,9
Eskişehir	49.353	55.656	65.188	12,8	17,1	10.468	9.801	9.260	-6,4	-5,5
Gaziantep	33.416	37.490	47.607	12,2	27,0	7.087	6.602	6.763	-6,9	2,4
Giresun	24.983	31.178	37.246	24,8	19,5	5.299	5.490	5.291	3,6	-3,6
Gümüşhane	25.678	29.094	37.978	13,3	30,5	5.446	5.123	5.395	-5,9	5,3
Hakkari	24.651	30.227	35.908	22,6	18,8	5.228	5.323	5.101	1,8	-4,2
Hatay	30.828	31.830	37.780	3,2	18,7	6.539	5.605	5.367	-14,3	-4,3
İğdır	25.621	30.636	38.156	19,6	24,5	5.434	5.395	5.420	-0,7	0,5
İsparta	36.115	41.233	47.353	14,2	14,8	7.660	7.261	6.726	-5,2	-7,4
İstanbul	76.932	86.723	97.950	12,7	12,9	16.317	15.272	13.914	-6,4	-8,9

Tablo 2. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ⁽¹⁾ (Devam)

İller	Kişi Başına GSYH (TL)			Değişim (%)		Kişi Başına GSYH (\$)			Değişim (%)	
	2018	2019	2020	2019	2020	2018	2019	2020	2019	2020
İzmir	54.905	60.505	70.010	10,2	15,7	11.645	10.655	9.945	-8,5	-6,7
Kahramanmaraş	28.718	33.977	39.416	18,3	16,0	6.091	5.983	5.599	-1,8	-6,4
Karabük	39.873	38.688	45.105	-3,0	16,6	8.457	6.813	6.407	-19,4	-6,0
Karaman	40.506	46.891	54.666	15,8	16,6	8.591	8.257	7.765	-3,9	-6,0
Kars	22.723	26.415	33.760	16,2	27,8	4.819	4.652	4.796	-3,5	3,1
Kastamonu	33.493	38.923	49.134	16,2	26,2	7.104	6.854	6.979	-3,5	1,8
Kayseri	38.422	44.113	53.359	14,8	21,0	8.149	7.768	7.579	-4,7	-2,4
Kırıkkale	39.142	39.188	43.267	0,1	10,4	8.302	6.901	6.146	-16,9	-10,9
Kırklareli	49.297	57.220	67.970	16,1	18,8	10.456	10.076	9.655	-3,6	-4,2
Kırşehir	30.657	33.791	42.885	10,2	26,9	6.502	5.951	6.092	-8,5	2,4
Kilis	25.113	29.074	35.517	15,8	22,2	5.326	5.120	5.045	-3,9	-1,5
Kocaeli	78.394	81.256	96.745	3,7	19,1	16.627	14.309	13.742	-13,9	-4,0
Konya	35.953	40.801	49.329	13,5	20,9	7.626	7.185	7.007	-5,8	-2,5
Kütahya	36.340	41.581	47.856	14,4	15,1	7.708	7.322	6.798	-5,0	-7,2
Malatya	26.266	30.417	36.844	15,8	21,1	5.571	5.356	5.234	-3,9	-2,3
Manisa	44.458	49.407	59.442	11,1	20,3	9.429	8.700	8.444	-7,7	-3,0
Mardin	25.116	28.886	35.478	15,0	22,8	5.327	5.087	5.040	-4,5	-0,9
Mersin	37.088	43.310	52.106	16,8	20,3	7.866	7.627	7.402	-3,0	-3,0
Muğla	48.532	56.337	57.924	16,1	2,8	10.293	9.921	8.228	-3,6	-17,1
Muş	20.131	23.292	28.678	15,7	23,1	4.270	4.102	4.074	-3,9	-0,7
Nevşehir	30.432	36.594	39.392	20,3	7,6	6.454	6.444	5.596	-0,2	-13,2
Niğde	29.980	35.783	41.201	19,4	15,1	6.359	6.301	5.853	-0,9	-7,1
Ordu	24.951	30.205	35.544	21,1	17,7	5.292	5.319	5.049	0,5	-5,1
Osmaniye	28.186	29.842	35.671	5,9	19,5	5.978	5.255	5.067	-12,1	-3,6
Rize	35.421	40.592	47.510	14,6	17,0	7.513	7.148	6.749	-4,8	-5,6
Sakarya	43.744	49.813	57.688	13,9	15,8	9.278	8.772	8.195	-5,5	-6,6
Samsun	29.934	34.733	41.395	16,0	19,2	6.349	6.116	5.880	-3,7	-3,9
Siirt	20.748	26.771	30.879	29,0	15,3	4.401	4.714	4.386	7,1	-7,0
Sinop	27.332	31.611	37.999	15,7	20,2	5.797	5.567	5.398	-4,0	-3,0
Sivas	30.774	35.053	41.597	13,9	18,7	6.527	6.173	5.909	-5,4	-4,3
Şanlıurfa	15.762	17.465	20.421	10,8	16,9	3.343	3.076	2.901	-8,0	-5,7
Şırnak	23.293	27.358	33.576	17,5	22,7	4.940	4.818	4.769	-2,5	-1,0
Tekirdağ	63.077	70.801	84.522	12,2	19,4	13.378	12.468	12.006	-6,8	-3,7
Tokat	22.860	26.880	32.429	17,6	20,6	4.849	4.734	4.606	-2,4	-2,7
Trabzon	32.609	37.282	42.799	14,3	14,8	6.916	6.565	6.079	-5,1	-7,4
Tunceli	38.482	47.979	60.256	24,7	25,6	8.162	8.449	8.559	3,5	1,3
Uşak	37.023	43.662	52.481	17,9	20,2	7.852	7.689	7.455	-2,1	-3,0
Van	16.138	18.725	22.104	16,0	18,0	3.423	3.297	3.140	-3,7	-4,8
Yalova	50.028	55.192	67.335	10,3	22,0	10.611	9.719	9.565	-8,4	-1,6
Yozgat	26.207	28.672	35.521	9,4	23,9	5.558	5.049	5.046	-9,2	-0,1
Zonguldak	35.687	36.600	45.181	2,6	23,4	7.569	6.445	6.418	-14,8	-0,4
Türkiye	46.172	52.286	60.525	13,2	15,8	9.793	9.208	8.598	-6,0	-6,6

Kaynak: TÜİK.

(1): 2021 yılı verileri 8 Aralık 2022 tarihinde açıklanacaktır.

Tablo 3. Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ⁽¹⁾

İller	Değişim (%)					İller	Değişim (%)				
	2019	2020	2021	2020	2021		2019	2020	2021	2020	2021
Adana	1.558	1.657	1.768	6,4	6,7	Kahramanmaraş	727	774	887	6,5	14,6
Adıyaman	236	257	305	8,9	18,7	Karabük	151	159	174	5,3	9,4
Afyonkarahisar	874	921	997	5,4	8,3	Karaman	232	247	292	6,5	18,2
Ağrı	40	58	80	45,0	37,9	Kars	92	83	84	-9,8	1,2
Aksaray	296	300	301	1,4	0,3	Kastamonu	244	258	292	5,7	13,2
Amasya	182	198	206	8,8	4,0	Kayseri	1.526	1.499	1.652	-1,8	10,2
Ankara	5.108	5.260	5.754	3,0	9,4	Kırıkkale	147	152	147	3,4	-3,3
Antalya	1.394	1.444	1.574	3,6	9,0	Kırklareli	327	347	395	6,1	13,8
Ardahan	23	36	37	56,5	2,8	Kırşehir	100	107	116	7,0	8,4
Artvin	81	88	102	8,6	15,9	Kilis	67	72	84	7,5	16,7
Aydın	751	788	828	4,9	5,1	Kocaeli	2.745	2.924	3.176	6,5	8,6
Balıkesir	959	1.000	1.065	4,3	6,5	Konya	2.852	3.121	3.581	9,4	14,7
Bartın	119	115	134	-3,4	16,5	Kütahya	381	421	462	10,5	9,7
Batman	272	277	381	1,8	37,5	Malatya	543	550	600	1,3	9,1
Bayburt	18	19	21	5,6	10,5	Manisa	1.609	1.676	1.797	4,2	7,2
Bilecik	289	286	314	-1,0	9,8	Mardin	280	319	379	13,9	18,8
Bingöl	81	91	101	12,3	11,0	Mersin	1.300	1.363	1.464	4,8	7,4
Bitlis	62	76	101	22,6	32,9	Muğla	623	650	688	4,3	5,8
Bolu	273	289	313	5,9	8,3	Muş	67	81	105	20,9	29,6
Burdur	330	337	357	2,1	5,9	Nevşehir	258	274	271	6,2	-1,1
Bursa	4.927	5.096	5.574	3,4	9,4	Niğde	189	191	217	1,1	13,6
Çanakkale	404	403	417	-0,2	3,5	Ordu	319	309	330	-3,1	6,8
Çankırı	90	101	107	12,2	5,9	Osmaniye	256	248	256	-3,1	3,2
Çorum	372	386	420	3,8	8,8	Rize	246	257	247	4,5	-3,9
Denizli	1.543	1.582	1.667	2,5	5,4	Sakarya	1.031	1.078	1.181	4,6	9,6
Diyarbakır	460	494	575	7,4	16,4	Samsun	582	637	678	9,5	6,4
Düzce	414	440	460	6,3	4,5	Siirt	45	44	54	-2,2	22,7
Edirne	268	270	294	0,7	8,9	Sinop	104	127	120	22,1	-5,5
Elazığ	303	287	285	-5,3	-0,7	Sivas	291	302	338	3,8	11,9
Erzincan	109	118	119	8,3	0,8	Şanlıurfa	727	748	844	2,9	12,8
Erzurum	147	133	149	-9,5	12,0	Şırnak	126	136	141	7,9	3,7
Eskişehir	802	779	860	-2,9	10,4	Tekirdağ	1.655	1.785	1.908	7,9	6,9
Gaziantep	2.531	2.705	2.951	6,9	9,1	Tokat	218	218	263	0,0	20,6
Giresun	162	175	199	8,0	13,7	Trabzon	473	464	488	-1,9	5,2
Gümüşhane	69	67	80	-2,9	19,4	Tunceli	36	31	30	-13,9	-3,2
Hakkari	33	37	39	12,1	5,4	Uşak	527	593	644	12,5	8,6
Hatay	708	780	817	10,2	4,7	Van	199	200	228	0,5	14,0
Iğdır	51	51	54	0,0	5,9	Yalova	178	201	214	12,9	6,5
Isparta	324	332	346	2,5	4,2	Yozgat	166	171	181	3,0	5,8
İstanbul	22.324	23.416	25.019	4,9	6,8	Zonguldak	269	271	306	0,7	12,9
İzmir	4.786	4.984	5.305	4,1	6,4	Toplam	75.681	79.221	85.790	4,7	8,3

Kaynak: TOBB.

(1): Yıl sonları itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

Tablo 4. Sanayi Kapasite Raporu Olan Tesislerde Çalışan Sayısı ⁽¹⁾

İller	2019	2020	2021	Değişim (%)		İller	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021					2020	2021
Adana	62.705	65.816	69.362	5,0	5,4	Kahramanmaraş	47.405	51.193	58.095	8,0	13,5
Adıyaman	9.432	10.776	11.635	14,2	8,0	Karabük	11.215	11.561	12.153	3,1	5,1
Afyonkarahisar	21.721	22.485	24.833	3,5	10,4	Karaman	16.632	16.570	17.881	-0,4	7,9
Ağrı	1.660	2.283	4.188	37,5	83,4	Kars	1.514	1.354	1.371	-10,6	1,3
Aksaray	12.566	13.023	14.421	3,6	10,7	Kastamonu	11.126	11.766	12.639	5,8	7,4
Amasya	9.454	10.542	11.172	11,5	6,0	Kayseri	69.122	67.439	78.139	-2,4	15,9
Ankara	172.585	177.608	197.003	2,9	10,9	Kırkkale	7.875	7.607	7.578	-3,4	-0,4
Antalya	37.498	37.824	40.994	0,9	8,4	Kırklareli	33.142	32.934	34.643	-0,6	5,2
Ardahan	270	475	432	75,9	-9,1	Kırşehir	5.726	6.028	6.166	5,3	2,3
Artvin	3.137	3.249	3.099	3,6	-4,6	Kilis	1.553	1.956	2.773	25,9	41,8
Aydın	29.823	30.963	31.474	3,8	1,7	Kocaeli	204.419	203.528	216.350	-0,4	6,3
Balıkesir	36.479	39.102	43.558	7,2	11,4	Konya	76.832	81.153	91.617	5,6	12,9
Bartın	9.678	9.587	10.703	-0,9	11,6	Kütahya	28.171	28.931	30.964	2,7	7,0
Batman	13.572	13.443	17.804	-1,0	32,4	Malatya	24.539	27.653	29.243	12,7	5,7
Bayburt	344	374	396	8,7	5,9	Manisa	114.713	116.689	123.174	1,7	5,6
Bilecik	23.101	25.072	26.153	8,5	4,3	Mardin	8.031	9.669	11.138	20,4	15,2
Bingöl	1.748	2.542	3.285	45,4	29,2	Mersin	40.848	43.599	48.554	6,7	11,4
Bitlis	2.287	2.719	3.707	18,9	36,3	Muğla	15.558	15.927	16.352	2,4	2,7
Bolu	20.415	21.771	24.001	6,6	10,2	Muş	3.488	3.304	3.256	-5,3	-1,5
Burdur	9.268	8.830	9.502	-4,7	7,6	Nevşehir	5.998	6.140	6.087	2,4	-0,9
Bursa	273.871	284.256	298.916	3,8	5,2	Niğde	7.167	7.104	8.207	-0,9	15,5
Çanakkale	16.311	16.284	17.405	-0,2	6,9	Ordu	15.198	17.074	18.270	12,3	7,0
Çankırı	9.003	11.055	10.395	22,8	-6,0	Osmaniye	13.561	13.888	15.732	2,4	13,3
Çorum	15.496	16.494	17.168	6,4	4,1	Rize	14.030	14.409	14.467	2,7	0,4
Denizli	68.822	71.178	76.875	3,4	8,0	Sakarya	67.670	68.461	72.460	1,2	5,8
Diyarbakır	11.698	13.600	16.944	16,3	24,6	Samsun	22.389	23.617	26.694	5,5	13,0
Düzce	27.140	27.186	29.199	0,2	7,4	Siirt	1.226	1.556	1.805	26,9	16,0
Edirne	14.583	15.087	15.988	3,5	6,0	Sinop	5.282	6.086	5.798	15,2	-4,7
Elazığ	8.731	8.016	8.372	-8,2	4,4	Sivas	11.837	10.214	12.762	-13,7	24,9
Erzincan	4.103	5.285	5.704	28,8	7,9	Şanlıurfa	18.033	20.371	23.090	13,0	13,3
Erzurum	3.730	3.896	3.989	4,5	2,4	Şırnak	2.894	3.460	3.526	19,6	1,9
Eskişehir	58.764	60.335	64.885	2,7	7,5	Tekirdağ	139.570	150.407	161.398	7,8	7,3
Gaziantep	103.589	110.758	126.126	6,9	13,9	Tokat	11.227	11.892	14.153	5,9	19,0
Giresun	7.607	7.911	8.660	4,0	9,5	Trabzon	12.756	12.640	13.446	-0,9	6,4
Gümüşhane	2.029	2.111	2.266	4,0	7,3	Tunceli	748	579	559	-22,6	-3,5
Hakkari	415	492	654	18,6	32,9	Uşak	22.791	22.251	24.946	-2,4	12,1
Hatay	28.438	29.384	31.467	3,3	7,1	Van	5.515	4.784	6.526	-13,3	36,4
İğdır	762	777	850	2,0	9,4	Yalova	10.729	16.314	17.711	52,1	8,6
İsparta	11.482	11.456	12.174	-0,2	6,3	Yozgat	6.760	5.950	5.921	-12,0	-0,5
İstanbul	677.474	704.558	756.527	4,0	7,4	Zonguldak	24.276	27.318	29.153	12,5	6,7
İzmir	216.397	224.409	238.572	3,7	6,3	Toplam	3.179.754	3.306.388	3.575.655	4,0	8,1

Kaynak: TOBB.

(1): Çalışan sayısına diğer çalışanlar da (geçici, mevsimlik vb.) dahil edilmiştir.

Tablo 5. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Borsalar	İşlem Hacmi (Bin TL)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Adana	8.862.213	11.076.148	16.875.499	25,0	52,4
Adıyaman	722.347	943.113	1.207.066	30,6	28,0
Afyonkarahisar	5.170.438	6.070.373	8.370.397	17,4	37,9
Akhisar	2.115.046	2.437.315	5.028.742	15,2	106,3
Aksaray	2.713.045	3.523.982	3.921.333	29,9	11,3
Akşehir	646.700	960.630	1.049.060	48,5	9,2
Akyazı	584.969	545.544	1.098.217	-6,7	101,3
Alaca	609.625	947.101	1.590.617	55,4	67,9
Alaşehir	2.916.276	4.046.234	3.874.988	38,7	-4,2
Ankara	12.855.739	12.652.965	20.642.356	-1,6	63,1
Antakya	1.967.548	2.545.215	3.802.008	29,4	49,4
Antalya	2.922.190	3.831.666	5.292.654	31,1	38,1
Aydın	4.779.047	6.341.191	9.160.450	32,7	44,5
Babaeski	476.775	3.018.793	986.963	533,2	-67,3
Bafra	883.072	989.860	1.034.620	12,1	4,5
Balıkesir	4.224.181	5.015.942	7.669.852	18,7	52,9
Bandırma	6.102.049	8.598.200	12.059.823	40,9	40,3
Batman	1.157.115	1.231.539	1.998.398	6,4	62,3
Biga	974.408	1.241.823	1.673.815	27,4	34,8
Boğazlıyan	747.123	757.458	753.250	1,4	-0,6
Bolvadin	326.634	309.684	366.115	-5,2	18,2
Burdur	1.151.726	1.671.658	2.225.391	45,1	33,1
Bursa	4.574.238	5.976.018	8.236.252	30,6	37,8
Ceyhan	2.222.641	2.732.779	5.026.276	23,0	83,9
Cihanbeyli	398.764	584.526	881.394	46,6	50,8
Çanakkale	1.342.623	1.733.548	2.547.426	29,1	46,9
Çankırı	828.205	1.643.882	2.015.073	98,5	22,6
Çarşamba	3.756.376	4.667.140	6.475.428	24,2	38,7
Çorlu	2.522.865	2.921.250	3.541.913	15,8	21,2
Çorum	2.169.931	2.825.838	3.948.857	30,2	39,7
Çubuk	651.247	408.428	553.988	-37,3	35,6
Denizli	3.873.337	4.379.986	5.204.095	13,1	18,8
Diyarbakır	5.652.158	7.618.882	12.005.448	34,8	57,6
Düzce	5.704.618	7.498.468	13.870.061	31,4	85,0
Edirne	3.259.371	4.165.008	6.202.145	27,8	48,9
Edremit	1.463.745	1.680.902	3.277.589	14,8	95,0
Elazığ	854.732	961.026	1.216.485	12,4	26,6
Ereğli/Konya	2.226.029	3.014.451	4.139.148	35,4	37,3
Erzincan	421.828	438.616	624.388	4,0	42,4
Erzurum	877.576	1.195.466	1.698.251	36,2	42,1
Eskişehir	2.535.294	3.515.741	5.443.113	38,7	54,8
Fatsa	2.204.014	963.117	2.026.579	-56,3	110,4
Gaziantep	10.664.643	11.845.198	23.484.277	11,1	98,3
Gemlik	914.268	1.158.403	1.281.283	26,7	10,6
Giresun	5.040.368	5.650.772	10.917.125	12,1	93,2
Gönen	1.973.162	2.384.575	2.315.397	20,9	-2,9
Haymana	208.712	290.217	298.269	39,1	2,8
Hayrabolu	929.141	958.045	1.402.681	3,1	46,4
İğdır	260.578	267.139	431.475	2,5	61,5
İlgin	860.362	1.276.752	1.552.772	48,4	21,6
İsparta	1.539.306	1.966.804	3.000.181	27,8	52,5
İpsala	835.265	1.080.128	1.330.498	29,3	23,2
İskenderun	1.185.813	1.825.408	2.646.460	53,9	45,0
İstanbul	42.138.443	50.981.345	67.985.796	21,0	33,4
İzmir	17.874.107	22.172.865	33.440.963	24,1	50,8
Kadirli	603.612	631.990	1.727.377	4,7	173,3
Kahramanmaraş	2.822.321	2.689.653	5.110.612	-4,7	90,0

Tablo 5. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi (Devam)

Borsalar	İşlem Hacmi (Bin TL)			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Karacabey	2.563.633	2.637.217	3.473.750	2,9	31,7
Karaman	2.060.209	2.492.019	3.239.547	21,0	30,0
Karapınar	1.173.085	1.581.102	2.397.793	34,8	51,7
Kars	280.578	216.421	362.398	-22,9	67,5
Kastamonu	418.677	556.229	891.984	32,9	60,4
Kayseri	3.303.611	4.483.475	5.930.319	35,7	32,3
Keşan	889.201	1.142.642	1.463.739	28,5	28,1
Kırıkkale	1.493.664	1.032.973	660.061	-30,8	-36,1
Kırklareli	818.648	1.079.561	1.626.617	31,9	50,7
Kırşehir	1.965.253	2.014.975	2.537.735	2,5	25,9
Kızıltepe	6.613.152	10.463.288	17.577.183	58,2	68,0
Konya	15.589.763	15.245.887	22.279.034	-2,2	46,1
Kozan	1.036.419	1.433.812	2.972.932	38,3	107,3
Kumluca	507.703	707.141	930.786	39,3	31,6
Kütahya	702.176	994.778	1.347.332	41,7	35,4
Lüleburgaz	2.537.056	2.704.170	4.045.027	6,6	49,6
Malatya	2.421.866	2.979.676	5.772.789	23,0	93,7
Malkara	1.131.143	1.545.355	1.969.483	36,6	27,4
Manisa	3.962.837	5.136.722	7.368.653	29,6	43,5
Mersin	7.810.569	10.679.182	14.086.019	36,7	31,9
Muğla	1.103.814	1.486.471	1.851.211	34,7	24,5
Mustafakemalpaşa	636.357	677.047	881.297	6,4	30,2
Nazilli	1.199.826	1.751.822	2.469.241	46,0	41,0
Nevşehir	1.622.833	2.387.169	3.063.812	47,1	28,3
Niğde	1.016.996	1.334.754	1.784.017	31,2	33,7
Nizip	1.234.573	1.873.407	3.571.609	51,7	90,6
Nusaybin	538.640	472.578	646.916	-12,3	36,9
Ordu	5.986.699	7.509.125	13.976.578	25,4	86,1
Osmaniye	1.339.080	2.095.006	3.106.540	56,5	48,3
Ödemiş	1.813.267	2.365.996	3.181.795	30,5	34,5
Polatlı	3.129.923	3.424.940	4.567.461	9,4	33,4
Reyhanlı	979.043	1.538.093	2.946.939	57,1	91,6
Rize	3.360.016	3.886.830	4.584.702	15,7	18,0
Sakarya	11.190.699	14.359.304	20.690.184	28,3	44,1
Salihli	1.479.941	1.739.937	2.158.227	17,6	24,0
Samsun	6.174.428	8.397.470	12.369.162	36,0	47,3
Sarımsaklı	392.685	308.931	559.282	-21,3	81,0
Sivas	1.107.580	1.518.532	1.887.785	37,1	24,3
Söke	1.973.765	2.544.412	4.865.772	28,9	91,2
Sungurlu	492.388	777.014	781.986	57,8	0,6
Susurluk	1.437.113	1.698.204	1.518.737	18,2	-10,6
Şanlıurfa	14.629.987	20.959.488	47.163.250	43,3	125,0
Tarsus	3.854.199	3.724.782	5.705.780	-3,4	53,2
Tekirdağ	5.693.002	7.146.295	12.031.459	25,5	68,4
Terme	1.476.937	1.981.019	3.915.723	34,1	97,7
Tokat	965.263	1.358.304	1.660.722	40,7	22,3
Trabzon	4.156.105	5.476.860	8.358.574	31,8	52,6
Turgutlu	1.303.141	1.643.629	1.713.749	26,1	4,3
Uşak	1.367.511	1.940.386	2.458.043	41,9	26,7
Uzunköprü	1.605.373	1.940.412	3.072.522	20,9	58,3
Ünye	3.513.002	5.515.469	8.473.809	57,0	53,6
Van	466.489	437.675	1.343.834	-6,2	207,0
Yenişehir	1.139.947	1.626.234	2.336.351	42,7	43,7
Yerköy	356.814	383.624	360.019	7,5	-6,2
Yozgat	976.047	1.924.033	2.086.345	97,1	8,4
Zile	447.211	659.279	716.815	47,4	8,7
Toplam	345.737.898	430.851.959	650.334.117	24,6	50,9

Kaynak: TOBB.

Tablo 6. Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

	Endeks			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
İBBS Düzey-2	Oniki Aylık Ortalama				
İstanbul	420,79	473,13	561,12	12,44	18,60
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	420,14	469,10	561,66	11,65	19,73
Balıkesir, Çanakkale	441,30	498,94	596,65	13,06	19,58
İzmir	435,65	491,13	584,26	12,74	18,96
Aydın, Denizli, Muğla	437,88	490,22	595,65	11,95	21,51
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	422,11	473,87	571,36	12,26	20,57
Bursa, Eskişehir, Bilecik	417,96	472,10	564,81	12,95	19,64
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	426,33	480,51	579,06	12,71	20,51
Ankara	418,63	467,96	554,00	11,79	18,39
Konya, Karaman	427,86	478,85	575,89	11,92	20,27
Antalya, Isparta, Burdur	411,36	462,58	562,65	12,45	21,63
Adana, Mersin	441,78	495,78	591,64	12,22	19,33
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	424,35	474,02	570,26	11,70	20,30
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	428,76	482,12	585,22	12,44	21,39
Kayseri, Sivas, Yozgat	437,87	492,60	593,20	12,50	20,42
Zonguldak, Karabük, Bartın	421,08	471,68	571,66	12,02	21,20
Kastamonu, Çankırı, Sinop	415,86	459,97	556,46	10,61	20,98
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	426,89	481,67	586,44	12,83	21,75
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	428,56	480,65	585,84	12,16	21,88
Erzurum, Erzincan, Bayburt	428,22	484,99	584,36	13,25	20,49
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	443,69	490,81	590,17	10,62	20,25
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	420,02	466,72	575,01	11,12	23,20
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	436,10	488,53	580,75	12,02	18,88
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	438,65	494,11	592,80	12,65	19,97
Şanlıurfa, Diyarbakır	442,18	499,89	603,77	13,05	20,78
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	395,46	444,10	531,24	12,30	19,62
Türkiye	418,24	469,59	561,61	12,28	19,60
	Yıl Sonu				
İstanbul	444,55	507,60	673,82	14,18	32,75
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	442,95	500,98	687,84	13,10	37,30
Balıkesir, Çanakkale	466,46	532,15	723,18	14,08	35,90
İzmir	459,63	526,25	705,15	14,49	34,00
Aydın, Denizli, Muğla	460,79	527,76	741,53	14,53	40,51
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	443,07	507,60	709,75	14,56	39,82
Bursa, Eskişehir, Bilecik	440,84	507,11	686,33	15,03	35,34
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	448,26	517,03	715,67	15,34	38,42
Ankara	440,55	499,95	678,38	13,48	35,69
Konya, Karaman	449,10	514,28	715,93	14,51	39,21
Antalya, Isparta, Burdur	432,53	499,63	694,40	15,51	38,98
Adana, Mersin	464,66	534,68	726,58	15,07	35,89
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	446,51	512,53	702,51	14,79	37,07
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	453,11	521,00	726,32	14,98	39,41
Kayseri, Sivas, Yozgat	461,69	529,49	735,41	14,69	38,89
Zonguldak, Karabük, Bartın	441,08	509,06	718,81	15,41	41,20
Kastamonu, Çankırı, Sinop	436,03	497,58	701,74	14,12	41,03
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	447,99	523,55	743,28	16,87	41,97
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	448,84	519,00	737,42	15,63	42,08
Erzurum, Erzincan, Bayburt	454,04	525,69	731,55	15,78	39,16
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	463,57	526,42	750,86	13,56	42,64
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	442,15	501,55	709,62	13,43	41,49
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	458,98	524,18	714,82	14,21	36,37
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	459,62	531,28	730,45	15,59	37,49
Şanlıurfa, Diyarbakır	463,62	544,80	754,37	17,51	38,47
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	419,17	477,37	654,26	13,88	37,06
Türkiye	440,50	504,81	686,95	14,60	36,08

Kaynak: TÜİK.

Tablo 7. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları

İller	2020									2021								
	Kurulan			Tasfiye			Kapanan			Kurulan			Tasfiye			Kapanan		
	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme
Adana	2.094	42	397	279	10	255	8	391	2.127	38	351	400	18	276	19	358		
Adıyaman	266	19	123	40	2	42	7	40	375	14	80	45	0	39	4	148		
Afyonkarahisar	382	11	210	29	5	49	0	121	426	26	164	55	8	51	5	164		
Ağrı	137	3	108	12	1	8	1	36	152	2	72	16	3	12	1	59		
Amasya	145	4	51	25	1	21	2	39	144	10	38	27	4	21	6	46		
Ankara	9.760	290	1.248	1.328	43	1.152	69	1.624	10.547	251	1.097	1.553	70	1.474	106	1.459		
Antalya	4.379	35	834	387	22	445	26	636	4.820	37	702	508	25	427	59	669		
Artvin	91	9	30	7	4	7	6	28	91	10	38	12	5	9	5	53		
Aydın	810	26	573	79	4	112	22	457	856	17	462	162	15	102	28	478		
Balıkesir	718	21	341	88	9	69	14	268	752	14	317	108	20	84	32	306		
Bilecik	151	8	27	16	0	11	3	61	154	5	29	22	5	11	1	74		
Bingöl	129	1	77	20	1	14	0	32	131	10	57	15	2	16	2	34		
Bitlis	128	1	94	6	0	12	2	60	134	0	64	22	7	16	0	49		
Bolu	196	9	76	3	0	32	3	64	168	4	49	2	0	30	6	81		
Burdur	186	5	63	20	2	17	1	46	192	4	35	22	6	22	2	47		
Bursa	3.759	45	692	498	20	469	20	497	3.947	50	596	604	26	548	50	517		
Çanakkale	355	30	113	40	5	48	8	106	400	42	106	48	5	41	10	106		
Çankırı	66	1	29	11	6	12	6	16	61	11	14	15	4	12	10	33		
Çorum	325	33	136	26	3	31	3	171	321	19	116	41	9	27	6	174		
Denizli	923	19	569	95	6	123	10	452	973	10	465	133	12	132	17	482		
Diyarbakır	1.366	24	281	100	5	95	6	46	1.535	16	257	135	5	138	11	73		
Edirne	242	23	105	27	5	27	3	101	222	30	78	31	6	30	11	108		
Elazığ	320	13	261	48	2	44	2	103	332	10	166	59	4	59	5	52		
Erzincan	121	3	135	28	3	10	2	78	108	5	95	26	4	34	1	73		
Erzurum	313	19	109	28	4	27	11	58	252	28	101	31	7	28	11	46		
Eskişehir	596	28	469	123	3	121	7	438	712	14	391	122	9	137	19	353		
Gaziantep	2.527	17	548	208	2	344	3	263	2.771	26	440	299	6	284	4	304		
Giresun	205	10	67	25	4	28	4	51	167	15	70	31	5	30	6	54		
Gümüşhane	52	6	54	4	2	9	4	32	50	7	36	6	9	1	3	44		
Hakkari	100	2	51	4	0	2	1	35	98	2	43	4	4	4	1	14		
Hatay	1.119	25	388	228	7	213	4	370	1.346	24	302	221	14	199	18	147		
Isparta	249	26	80	41	3	53	9	85	284	21	76	43	17	44	15	79		
Mersin	2.369	20	505	285	9	280	5	286	2.668	12	408	329	8	273	5	366		
İstanbul	40.129	73	13.030	7.517	27	7.741	38	11.106	43.944	59	12.276	8.433	38	8.008	72	7.974		
İzmir	6.274	63	1.173	324	14	939	34	1.081	6.654	68	1.110	1.068	47	976	62	1.151		
Kars	53	5	69	5	2	7	1	54	55	8	57	4	3	4	0	47		
Kastamonu	181	14	82	25	4	33	1	76	137	15	54	31	8	23	9	88		
Kayseri	1.480	19	372	196	5	256	7	268	1.507	18	336	285	15	324	12	244		
Kırklareli	220	8	109	22	5	17	3	120	223	5	98	37	3	36	5	132		
Kırşehir	95	6	56	26	2	25	3	75	88	7	54	23	4	20	2	68		

Tablo 7. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları (Devam)

İller	2020									2021						
	Kurulan			Tasfiye			Kapanan			Kurulan			Tasfiye		Kapanan	
	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme
Kocaeli	2.265	19	704	302	10	310	18	251	2.445	5	656	388	10	337	12	302
Konya	2.147	71	740	194	15	227	24	422	2.384	59	755	270	40	250	50	382
Kütahya	194	19	150	24	0	32	6	90	209	15	129	27	6	26	7	116
Malatya	465	25	210	51	4	66	1	84	479	7	151	64	9	50	3	90
Manisa	779	13	365	88	4	115	15	317	838	13	300	100	26	116	17	329
K.Maraş	636	19	236	43	5	55	9	124	694	14	172	65	14	58	9	133
Mardin	779	9	174	21	4	25	13	36	838	16	102	37	5	17	6	57
Muğla	1.368	19	503	149	12	212	10	299	1.582	26	440	189	12	158	19	336
Muş	109	2	56	13	6	11	4	23	113	3	45	21	6	20	9	15
Nevşehir	273	30	67	30	9	30	28	62	307	32	55	51	22	48	34	56
Niğde	178	1	89	27	4	25	2	35	200	4	60	27	2	27	7	29
Ordu	265	4	123	40	1	46	4	161	250	18	106	41	6	39	3	95
Rize	107	6	81	23	3	34	3	54	137	13	62	22	5	23	4	65
Sakarya	743	12	264	108	1	103	8	169	857	10	240	92	7	117	7	149
Samsun	781	12	314	107	3	128	5	204	787	11	292	112	9	113	12	213
Siirt	133	4	34	10	0	10	0	11	127	6	26	15	6	6	0	13
Sinop	66	5	42	7	0	4	2	35	71	12	39	13	3	9	5	26
Sivas	286	25	99	53	6	71	6	117	305	15	93	47	4	44	10	65
Tekirdağ	904	6	478	104	5	82	7	431	993	9	409	143	9	138	15	454
Tokat	194	20	183	21	3	16	8	87	222	12	123	21	6	25	6	109
Trabzon	468	5	115	37	4	43	5	157	470	6	117	48	8	47	11	91
Tunceli	34	2	24	2	0	3	0	7	37	2	18	5	0	2	1	20
ŞanlıUrfa	1.304	7	408	94	0	85	1	157	1.613	23	406	160	3	96	3	248
Uşak	245	9	155	36	1	29	4	59	255	8	121	32	2	45	6	102
Van	475	7	282	62	10	62	5	128	505	14	219	64	4	51	10	148
Yozgat	135	23	121	6	3	12	4	69	135	26	86	18	8	21	6	72
Zonguldak	187	4	100	38	4	31	2	109	191	2	93	35	6	37	11	127
Aksaray	388	18	145	44	5	34	5	41	325	6	90	30	8	22	2	35
Bayburt	26	0	18	2	3	6	1	7	27	4	25	3	0	1	3	11
Karaman	171	9	124	16	2	16	5	44	163	4	100	17	6	22	5	38
Kırıkkale	117	5	72	20	1	22	2	27	115	3	31	17	2	18	3	24
Batman	533	18	184	54	4	52	1	30	486	18	135	65	16	45	1	40
Şırnak	318	1	79	25	0	18	0	18	389	6	81	32	1	26	0	20
Bartın	55	5	23	11	2	10	2	33	62	4	20	11	2	11	7	27
Ardahan	19	1	29	1	1	3	0	8	21	2	17	0	0	0	2	15
Iğdır	82	4	110	3	1	4	0	101	69	3	73	9	1	1	1	66
Yalova	381	4	127	65	3	48	3	41	338	9	112	60	4	50	5	60
Karabük	96	8	48	20	3	13	6	95	85	8	27	22	10	17	6	81
Kilis	111	0	50	9	0	9	0	17	73	2	42	10	0	9	0	18
Osmaniye	222	5	106	41	2	33	1	48	250	5	82	45	0	40	3	58
Düzce	268	4	69	30	1	31	4	57	324	11	103	60	2	38	0	82
Toplam	101.318	1.476	31.036	14.304	397	15.366	583	24.136	109.695	1.430	27.553	17.516	750	16.222	962	21.171

Kaynak: TOBB.

Tablo 8. Türkiye'nin 1000 Büyük Sanayi Kuruluşu Dağılımı (İSO 1000)

İller	2018	2019	2020	İller	2018	2019	2020
Adana	25	25	25	Konya	21	22	23
Adıyaman	0	0	0	Kütahya	4	2	1
Afyonkarahisar	2	2	3	Malatya	2	1	2
Ağrı	0	0	0	Manisa	22	25	26
Amasya	2	2	2	Kahramanmaraş	25	25	26
Ankara	59	60	61	Mardin	1	0	0
Antalya	7	7	7	Muğla	2	2	2
Artvin	0	0	0	Muş	0	0	0
Aydın	8	6	6	Nevşehir	1	2	1
Balıkesir	13	12	13	Niğde	0	1	1
Bilecik	5	5	7	Ordu	7	8	8
Bingöl	0	0	0	Rize	2	2	1
Bitlis	0	0	0	Sakarya	14	14	14
Bolu	4	4	4	Samsun	13	14	13
Burdur	1	1	1	Siirt	1	1	1
Bursa	64	64	62	Sinop	0	0	0
Çanakkale	5	4	4	Sivas	2	2	3
Çankırı	1	1	1	Tekirdağ	21	22	19
Çorum	0	0	0	Tokat	1	1	1
Denizli	22	18	21	Trabzon	3	3	4
Diyarbakır	1	1	1	Tunceli	0	0	0
Edirne	1	2	2	Şanlıurfa	0	0	0
Elazığ	1	1	0	Uşak	4	5	5
Erzincan	0	0	0	Van	0	0	0
Erzurum	1	1	1	Yozgat	0	0	0
Eskişehir	11	9	7	Zonguldak	4	4	3
Gaziantep	57	61	67	Aksaray	0	0	0
Giresun	3	3	4	Bayburt	0	0	0
Gümüşhane	0	0	0	Karaman	4	4	4
Hakkari	0	0	0	Kırıkkale	0	0	0
Hatay	17	14	14	Batman	0	0	0
Isparta	2	2	2	Şırnak	1	1	1
Mersin	10	11	16	Bartın	0	0	0
İstanbul	322	320	299	Ardahan	0	0	0
İzmir	79	79	84	Iğdır	0	0	0
Kars	0	0	0	Yalova	3	4	3
Kastamonu	0	1	1	Karabük	5	5	7
Kayseri	30	28	27	Kilis	0	0	0
Kırklareli	2	4	3	Osmaniye	5	3	3
Kırşehir	1	1	1	Düzce	4	5	6
Kocaeli	72	73	76				

Kaynak: İSO, TEPAV.

Tablo 9. Protesto Edilen Senet Sayıları⁽¹⁾
(Adet)

İller	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Adana	14.658	9.149	7.059	-37,6	-22,8
Adıyaman	3.111	1.605	1.536	-48,4	-4,3
Afyonkarahisar	6.806	4.259	4.225	-37,4	-0,8
Ağrı	1.874	919	983	-51,0	7,0
Aksaray	3.902	2.417	2.255	-38,1	-6,7
Amasya	4.002	2.275	2.105	-43,2	-7,5
Ankara	73.668	45.790	34.996	-37,8	-23,6
Antalya	31.100	22.403	16.502	-28,0	-26,3
Ardahan	1.342	470	429	-65,0	-8,7
Artvin	2.138	1.095	737	-48,8	-32,7
Aydın	11.273	6.578	6.292	-41,6	-4,3
Balıkesir	13.523	7.858	7.420	-41,9	-5,6
Bartın	1.782	1.233	837	-30,8	-32,1
Batman	1.921	1.270	1.087	-33,9	-14,4
Bayburt	580	290	274	-50,0	-5,5
Bilecik	1.725	757	668	-56,1	-11,8
Bingöl	1.266	718	556	-43,3	-22,6
Bitlis	1.482	928	737	-37,4	-20,6
Bolu	3.236	1.838	1.736	-43,2	-5,5
Burdur	2.913	1.716	1.888	-41,1	10,0
Bursa	35.000	23.611	19.875	-32,5	-15,8
Çanakkale	6.225	3.513	2.852	-43,6	-18,8
Çankırı	1.448	684	835	-52,8	22,1
Çorum	5.602	3.025	2.810	-46,0	-7,1
Denizli	12.631	7.187	6.529	-43,1	-9,2
Diyarbakır	6.600	4.073	3.540	-38,3	-13,1
Düzce	4.665	2.415	2.052	-48,2	-15,0
Edirne	3.926	2.202	1.785	-43,9	-18,9
Elazığ	3.228	1.531	1.399	-52,6	-8,6
Erzincan	1.701	937	903	-44,9	-3,6
Erzurum	6.107	3.795	3.183	-37,9	-16,1
Eskişehir	7.149	4.424	3.358	-38,1	-24,1
Gaziantep	15.717	9.955	8.279	-36,7	-16,8
Giresun	4.546	2.678	2.621	-41,1	-2,1
Gümüşhane	1.150	473	449	-58,9	-5,1
Hakkari	940	534	675	-43,2	26,4
Hatay	8.394	5.447	4.244	-35,1	-22,1
İğdır	1.277	922	823	-27,8	-10,7
Isparta	4.596	2.834	2.387	-38,3	-15,8
İstanbul	151.788	115.653	90.855	-23,8	-21,4
İzmir	49.799	32.749	28.857	-34,2	-11,9
Kahramanmaraş	7.915	4.765	3.672	-39,8	-22,9
Karabük	2.155	1.405	1.060	-34,8	-24,6
Karaman	2.749	1.757	1.376	-36,1	-21,7
Kars	1.566	843	942	-46,2	11,7
Kastamonu	3.473	2.109	1.942	-39,3	-7,9
Kayseri	16.123	10.622	9.098	-34,1	-14,3
Kırıkkale	2.136	1.391	1.088	-34,9	-21,8
Kırklareli	2.918	1.786	1.457	-38,8	-18,4
Kırşehir	2.364	1.409	1.356	-40,4	-3,8

Tablo 9. Protesto Edilen Senet Sayıları⁽¹⁾ (Devam)

İller	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Kilis	555	299	202	-46,1	-32,4
Kocaeli	15.566	9.980	7.730	-35,9	-22,5
Konya	49.822	31.652	27.893	-36,5	-11,9
Kütahya	4.191	2.123	1.758	-49,3	-17,2
Malatya	5.377	3.206	2.451	-40,4	-23,5
Manisa	14.345	8.752	8.032	-39,0	-8,2
Mardin	2.569	1.761	1.616	-31,5	-8,2
Mersin	13.337	7.964	6.518	-40,3	-18,2
Muğla	12.871	8.634	6.731	-32,9	-22,0
Muş	1.679	1.000	1.009	-40,4	0,9
Nevşehir	2.542	2.067	1.845	-18,7	-10,7
Niğde	3.263	1.956	1.797	-40,1	-8,1
Ordu	9.637	4.957	4.325	-48,6	-12,7
Osmaniye	3.279	2.080	1.677	-36,6	-19,4
Rize	2.995	1.624	1.410	-45,8	-13,2
Sakarya	9.240	5.452	4.856	-41,0	-10,9
Samsun	17.215	9.975	8.059	-42,1	-19,2
Siirt	480	274	297	-42,9	8,4
Sinop	2.047	1.396	1.227	-31,8	-12,1
Sivas	4.997	2.859	2.537	-42,8	-11,3
Şanlıurfa	8.714	5.313	4.147	-39,0	-21,9
Şırnak	1.054	735	872	-30,3	18,6
Tekirdağ	7.722	4.204	3.379	-45,6	-19,6
Tokat	5.135	2.812	2.607	-45,2	-7,3
Trabzon	9.313	5.361	3.973	-42,4	-25,9
Tunceli	200	120	138	-40,0	15,0
Uşak	4.248	2.706	2.471	-36,3	-8,7
Van	5.390	3.133	2.962	-41,9	-5,5
Yalova	2.207	1.236	1.031	-44,0	-16,6
Yozgat	2.849	1.902	1.637	-33,2	-13,9
Zonguldak	4.480	2.834	2.207	-36,7	-22,1
İl bilgisi yok ⁽²⁾	-	712	1.015	-	42,6
Toplam	916.169	572.098	421.033	-37,6	-26,4

Kaynak: TBBRM.

(1): Protesto edilen senet bilgilerinde 2000 TL altı ve üstü şeklinde gösterim 2021-05 ayı itibarıyla kaldırılmıştır. Buna istinaden, TBB Veri Sisteminde protesto edilen senetlerin il bazında adet ve tutar bilgileri 2020-05 dönemi dahil olmak üzere geriye yönelik olarak düzenlenmiştir. TBB Veri Sisteminde 2020-05 öncesi dönemlere ait protesto edilen senetlerin il bazında adet ve tutar bilgileri, 2000 TL ve üzeri senet bilgilerinden oluşmaktadır.

(2): Şube kodu bilgisi tespit edilemeyen kayıtlar "İl bilgisi yok" başlığı altında gösterilmiştir.

Tablo 10. Protesto Edilen Senet Tutarları ⁽¹⁾

(Bin TL)

İller	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Adana	535.015	185.658	181.380	-65,3	-2,3
Adıyaman	86.448	49.065	46.765	-43,2	-4,7
Afyonkarahisar	105.377	59.842	78.318	-43,2	30,9
Ağrı	44.159	22.631	22.741	-48,8	0,5
Aksaray	61.622	37.681	50.358	-38,9	33,6
Amasya	68.573	35.416	50.131	-48,4	41,5
Ankara	2.033.251	1.355.900	1.251.982	-33,3	-7,7
Antalya	745.948	389.593	437.842	-47,8	12,4
Ardahan	26.059	13.985	4.422	-46,3	-68,4
Artvin	31.730	16.318	17.848	-48,6	9,4
Aydın	274.447	131.604	126.333	-52,0	-4,0
Balıkesir	515.306	112.375	163.067	-78,2	45,1
Bartın	25.214	15.566	12.268	-38,3	-21,2
Batman	80.846	30.862	25.024	-61,8	-18,9
Bayburt	7.706	3.598	5.245	-53,3	45,7
Bilecik	31.086	15.757	10.009	-49,3	-36,5
Bingöl	14.584	7.322	12.214	-49,8	66,8
Bitlis	56.124	15.874	16.313	-71,7	2,8
Bolu	48.336	23.404	30.312	-51,6	29,5
Burdur	57.350	37.986	32.537	-33,8	-14,3
Bursa	684.257	410.550	529.783	-40,0	29,0
Çanakkale	125.790	63.225	45.680	-49,7	-27,7
Çankırı	37.487	14.552	20.545	-61,2	41,2
Çorum	99.349	40.924	35.537	-58,8	-13,2
Denizli	285.309	100.388	132.167	-64,8	31,7
Diyarbakır	323.460	134.291	117.312	-58,5	-12,6
Düzce	90.278	40.303	39.632	-55,4	-1,7
Edirne	75.029	45.366	35.917	-39,5	-20,8
Elazığ	60.232	24.351	25.187	-59,6	3,4
Erzincan	34.138	11.167	14.688	-67,3	31,5
Erzurum	118.036	55.583	69.436	-52,9	24,9
Eskişehir	150.226	72.349	60.950	-51,8	-15,8
Gaziantep	529.638	217.706	239.014	-58,9	9,8
Giresun	55.940	30.161	29.714	-46,1	-1,5
Gümüşhane	14.490	6.493	7.401	-55,2	14,0
Hakkari	11.434	7.420	9.260	-35,1	24,8
Hatay	280.006	111.605	105.794	-60,1	-5,2
Iğdır	30.130	14.539	20.374	-51,7	40,1
Isparta	72.580	42.501	44.904	-41,4	5,7
İstanbul	5.918.700	3.659.200	4.211.053	-38,2	15,1
İzmir	1.203.250	580.956	667.946	-51,7	15,0
Kahramanmaraş	210.541	100.837	92.233	-52,1	-8,5
Karabük	23.366	15.460	9.918	-33,8	-35,8
Karaman	47.005	22.984	22.586	-51,1	-1,7
Kars	27.491	20.072	21.242	-27,0	5,8
Kastamonu	57.860	31.861	31.157	-44,9	-2,2
Kayseri	410.164	229.053	227.451	-44,2	-0,7
Kırıkkale	65.501	16.018	12.548	-75,5	-21,7
Kırklareli	74.100	28.426	41.670	-61,6	46,6
Kırşehir	45.711	25.058	35.580	-45,2	42,0

Tablo 10. Protesto Edilen Senet Tutarları ⁽¹⁾ (Devam)

İller	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Kilis	20.629	5.317	6.656	-74,2	25,2
Kocaeli	370.157	195.834	194.764	-47,1	-0,5
Konya	817.131	488.663	480.862	-40,2	-1,6
Kütahya	57.456	25.919	42.212	-54,9	62,9
Malatya	111.455	46.357	50.283	-58,4	8,5
Manisa	338.327	162.611	143.508	-51,9	-11,7
Mardin	126.232	42.624	44.964	-66,2	5,5
Mersin	430.317	128.333	179.534	-70,2	39,9
Muğla	271.174	118.634	130.152	-56,3	9,7
Muş	57.052	42.957	19.181	-24,7	-55,3
Nevşehir	45.667	27.185	39.578	-40,5	45,6
Niğde	86.675	29.938	76.180	-65,5	154,5
Ordu	131.999	54.341	50.454	-58,8	-7,2
Osmaniye	119.226	43.815	36.516	-63,3	-16,7
Rize	43.501	33.611	26.190	-22,7	-22,1
Sakarya	178.023	100.416	87.102	-43,6	-13,3
Samsun	268.845	130.194	103.530	-51,6	-20,5
Siirt	65.529	14.750	13.356	-77,5	-9,5
Sinop	22.035	18.445	18.096	-16,3	-1,9
Sivas	101.480	61.895	43.959	-39,0	-29,0
Şanlıurfa	459.376	191.198	157.900	-58,4	-17,4
Şırnak	24.406	15.148	18.935	-37,9	25,0
Tekirdağ	211.552	90.194	89.931	-57,4	-0,3
Tokat	91.310	35.692	41.022	-60,9	14,9
Trabzon	165.964	75.605	55.783	-54,4	-26,2
Tunceli	2.913	1.299	1.883	-55,4	44,9
Uşak	82.971	59.035	39.338	-28,8	-33,4
Van	111.051	60.858	66.511	-45,2	9,3
Yalova	35.201	25.731	17.291	-26,9	-32,8
Yozgat	51.352	31.513	47.891	-38,6	52,0
Zonguldak	60.974	39.138	20.914	-35,8	-46,6
İl bilgisi yok ⁽²⁾	0	9.693	13.479	-	39,1
Toplam	21.134.910	11.219.379	11.889.742	-46,9	6,0

Kaynak: TBBRM.

(1): Protesto edilen senet bilgilerinde 2000 TL altı ve üstü şeklinde gösterim 2021-05 ayı itibarıyla kaldırılmıştır. Buna istinaden, TBB Veri Sisteminde protesto edilen senetlerin il bazında adet ve tutar bilgileri 2020-05 dönemi dahil olmak üzere geriye yönelik olarak düzenlenmiştir. TBB Veri Sisteminde 2020-05 öncesi dönemlere ait protesto edilen senetlerin il bazında adet ve tutar bilgileri, 2000 TL ve üzeri senet bilgilerinden oluşmaktadır.

(2): Şube kodu bilgisi tespit edilemeyen kayıtlar "İl bilgisi yok" başlığı altında gösterilmiştir.

Tablo 11. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Sayıları ⁽¹⁾
(Adet)

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
İstanbul	141.116	61.299	46.742	-56,6	-23,7
Batı Marmara	20.303	5.320	4.922	-73,8	-7,5
Balıkesir	5.340	1.705	2.238	-68,1	31,3
Çanakkale	4.158	719	651	-82,7	-9,5
Edirne	1.466	565	324	-61,5	-42,7
Kırklareli	1.826	390	438	-78,6	12,3
Tekirdağ	7.513	1.941	1.271	-74,2	-34,5
Ege	58.286	21.189	17.964	-63,6	-15,2
Afyonkarahisar	2.679	711	547	-73,5	-23,1
Aydın	5.034	1.564	1.588	-68,9	1,5
Denizli	5.492	1.693	1.739	-69,2	2,7
İzmir	30.911	11.641	9.667	-62,3	-17,0
Kütahya	2.050	639	504	-68,8	-21,1
Manisa	5.471	2.446	2.179	-55,3	-10,9
Muğla	4.453	2.184	1.299	-51,0	-40,5
Uşak	2.196	311	441	-85,8	41,8
Doğu Marmara	59.546	19.623	14.904	-67,0	-24,0
Bilecik	1.294	455	348	-64,8	-23,5
Bolu	1.708	489	436	-71,4	-10,8
Bursa	21.091	7.659	5.350	-63,7	-30,1
Düzce	4.043	962	985	-76,2	2,4
Eskişehir	4.386	1.406	1.321	-67,9	-6,0
Kocaeli	15.709	5.279	4.267	-66,4	-19,2
Sakarya	9.416	2.770	1.759	-70,6	-36,5
Yalova	1.899	603	438	-68,2	-27,4
Batı Anadolu	54.973	17.698	12.940	-67,8	-26,9
Ankara	40.903	12.648	9.878	-69,1	-21,9
Karaman	1.439	313	251	-78,2	-19,8
Konya	12.631	4.737	2.811	-62,5	-40,7
Akdeniz	64.055	24.750	16.972	-61,4	-31,4
Adana	17.398	5.291	4.568	-69,6	-13,7
Antalya	17.395	9.734	5.619	-44,0	-42,3
Burdur	1.529	380	354	-75,1	-6,8
Hatay	6.939	2.174	1.931	-68,7	-11,2
Isparta	1.163	331	188	-71,5	-43,2
Mersin	12.472	4.329	2.647	-65,3	-38,9
Kahramanmaraş	4.350	1.438	927	-66,9	-35,5
Osmaniye	2.809	1.073	738	-61,8	-31,2
Orta Anadolu	17.530	6.196	5.342	-64,7	-13,8
Aksaray	1.676	443	376	-73,6	-15,1
Kayseri	7.539	3.001	2.745	-60,2	-8,5
Kırıkkale	870	215	98	-75,3	-54,4
Kırşehir	506	314	190	-37,9	-39,5
Nevşehir	644	387	353	-39,9	-8,8
Niğde	1.211	544	430	-55,1	-21,0
Sivas	3.502	720	692	-79,4	-3,9
Yozgat	1.582	572	458	-63,8	-19,9

Tablo 11. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Sayıları (Devam)

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Batı Karadeniz	24.424	7.230	5.255	-70,4	-27,3
Amasya	1.332	474	447	-64,4	-5,7
Bartın	1.669	342	301	-79,5	-12,0
Çankırı	1.060	343	183	-67,6	-46,6
Çorum	2.480	1.090	397	-56,0	-63,6
Karabük	1.431	443	153	-69,0	-65,5
Kastamonu	1.165	368	153	-68,4	-58,4
Samsun	8.908	2.584	2.099	-71,0	-18,8
Sinop	751	239	121	-68,2	-49,4
Tokat	2.123	579	560	-72,7	-3,3
Zonguldak	3.505	768	841	-78,1	9,5
Doğu Karadeniz	18.322	4.839	4.057	-73,6	-16,2
Artvin	1.392	525	604	-62,3	15,0
Giresun	2.862	596	566	-79,2	-5,0
Gümüşhane	710	319	378	-55,1	18,5
Ordu	3.978	759	432	-80,9	-43,1
Rize	1.897	737	383	-61,1	-48,0
Trabzon	7.483	1.903	1.694	-74,6	-11,0
Kuzeydoğu Anadolu	14.692	3.880	3.085	-73,6	-20,5
Ağrı	3.413	993	782	-70,9	-21,2
Ardahan	969	199	50	-79,5	-74,9
Bayburt	279	114	77	-59,1	-32,5
Erzincan	940	189	221	-79,9	16,9
Erzurum	6.360	1.502	1.399	-76,4	-6,9
İğdır	1.114	391	322	-64,9	-17,6
Kars	1.617	492	234	-69,6	-52,4
Ortadoğu Anadolu	20.934	7.320	6.249	-65,0	-14,6
Bingöl	1.701	436	540	-74,4	23,9
Bitlis	1.912	854	565	-55,3	-33,8
Elazığ	3.426	831	848	-75,7	2,0
Hakkari	995	613	686	-38,4	11,9
Malatya	2.963	925	1.005	-68,8	8,6
Muş	2.448	744	443	-69,6	-40,5
Tunceli	382	99	63	-74,1	-36,4
Van	7.107	2.818	2.099	-60,3	-25,5
Güneydoğu Anadolu	47.952	15.550	14.062	-67,6	-9,6
Adıyaman	3.119	677	951	-78,3	40,5
Batman	3.908	1.409	880	-63,9	-37,5
Diyarbakır	10.058	3.152	3.510	-68,7	11,4
Gaziantep	12.870	3.969	2.539	-69,2	-36,0
Kilis	345	132	92	-61,7	-30,3
Mardin	4.527	2.387	2.200	-47,3	-7,8
Siirt	1.519	406	570	-73,3	40,4
Şanlıurfa	9.421	2.734	2.502	-71,0	-8,5
Şırnak	2.185	684	818	-68,7	19,6
Toplam	542.133	194.894	152.494	-64,1	-21,8

Kaynak: TBBRM.

(1): 1.000.000.000 TL ve üstü tutara sahip karşılıksız işlemi yapılan çekler rapora dahil edilmemiştir.

(2): 22.09.2002 tarihli ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması kullanılmıştır.

Tablo 12. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Tutarları ⁽¹⁾

(Bin TL)

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
İstanbul	9.459.740	5.724.045	4.988.710	-39,5	-12,8
Batı Marmara	721.541	305.086	372.556	-57,7	22,1
Balıkesir	219.848	81.878	182.710	-62,8	123,2
Çanakkale	142.945	26.245	35.963	-81,6	37,0
Edirne	44.035	40.177	22.678	-8,8	-43,6
Kırklareli	62.251	15.615	27.336	-74,9	75,1
Tekirdağ	252.463	141.171	103.869	-44,1	-26,4
Ege	2.813.939	1.177.718	1.536.483	-58,1	30,5
Afyonkarahisar	92.884	28.152	35.341	-69,7	25,5
Aydın	199.015	77.370	107.835	-61,1	39,4
Denizli	352.033	85.521	125.100	-75,7	46,3
İzmir	1.603.800	718.208	890.824	-55,2	24,0
Kütahya	65.686	17.498	21.326	-73,4	21,9
Manisa	200.776	127.238	215.347	-36,6	69,2
Muğla	211.581	113.771	112.083	-46,2	-1,5
Uşak	88.164	9.960	28.626	-88,7	187,4
Doğu Marmara	2.617.231	1.085.402	1.194.099	-58,5	10,0
Bilecik	34.250	22.084	18.899	-35,5	-14,4
Bolu	67.310	15.212	27.142	-77,4	78,4
Bursa	1.023.475	449.114	428.165	-56,1	-4,7
Düzce	128.591	35.230	63.785	-72,6	81,1
Eskişehir	175.323	69.656	102.156	-60,3	46,7
Kocaeli	797.597	347.571	399.738	-56,4	15,0
Sakarya	323.696	107.581	115.060	-66,8	7,0
Yalova	66.989	38.955	39.155	-41,8	0,5
Batı Anadolu	3.053.278	1.117.056	1.247.747	-63,4	11,7
Ankara	2.423.641	830.021	1.004.338	-65,8	21,0
Karaman	37.163	10.724	10.462	-71,1	-2,5
Konya	592.473	276.311	232.948	-53,4	-15,7
Akdeniz	2.761.042	1.449.668	1.520.509	-47,5	4,9
Adana	805.861	263.251	351.102	-67,3	33,4
Antalya	782.836	714.029	534.977	-8,8	-25,1
Burdur	49.655	19.026	61.038	-61,7	220,8
Hatay	268.797	80.645	177.666	-70,0	120,3
Isparta	38.617	18.687	19.778	-51,6	5,8
Mersin	587.201	254.593	223.771	-56,6	-12,1
Kahramanmaraş	137.823	55.746	65.563	-59,6	17,6
Osmaniye	90.252	43.691	86.615	-51,6	98,2
Orta Anadolu	711.498	364.223	411.463	-48,8	13,0
Aksaray	59.933	28.156	29.169	-53,0	3,6
Kayseri	378.523	202.919	233.569	-46,4	15,1
Kırıkkale	20.468	7.842	4.088	-61,7	-47,9
Kırşehir	14.009	14.766	14.693	5,4	-0,5
Nevşehir	28.142	15.333	28.827	-45,5	88,0
Niğde	47.164	48.277	27.195	2,4	-43,7
Sivas	124.613	22.681	32.136	-81,8	41,7
Yozgat	38.645	24.249	41.785	-37,3	72,3

Tablo 12. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Tutarları (Devam) ⁽¹⁾

(Bin TL)

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2019	2020	2021	Değişim (%)	
				2020	2021
Batı Karadeniz	761.526	286.483	348.770	-62,4	21,7
Amasya	38.620	46.603	60.322	20,7	29,4
Bartın	48.841	12.315	25.954	-74,8	110,8
Çankırı	29.481	9.483	8.465	-67,8	-10,7
Çorum	91.620	31.281	28.048	-65,9	-10,3
Karabük	57.902	11.361	8.601	-80,4	-24,3
Kastamonu	31.073	18.888	10.331	-39,2	-45,3
Samsun	264.405	101.216	120.015	-61,7	18,6
Sinop	22.026	5.652	3.615	-74,3	-36,0
Tokat	72.234	19.699	35.229	-72,7	78,8
Zonguldak	105.324	29.984	48.190	-71,5	60,7
Doğu Karadeniz	666.059	180.519	292.854	-72,9	62,2
Artvin	34.483	17.455	40.077	-49,4	129,6
Giresun	69.065	15.296	49.370	-77,9	222,8
Gümüşhane	18.793	36.949	67.088	96,6	81,6
Ordu	119.713	23.366	23.998	-80,5	2,7
Rize	56.766	24.909	17.100	-56,1	-31,4
Trabzon	367.239	62.544	95.222	-83,0	52,2
Kuzeydoğu Anadolu	517.898	170.994	204.095	-67,0	19,4
Ağrı	78.345	35.445	48.083	-54,8	35,7
Ardahan	34.563	7.706	6.473	-77,7	-16,0
Bayburt	13.896	5.693	4.395	-59,0	-22,8
Erzincan	29.848	9.097	11.079	-69,5	21,8
Erzurum	278.984	91.514	92.242	-67,2	0,8
İğdır	31.311	12.023	25.073	-61,6	108,5
Kars	50.952	9.517	16.750	-81,3	76,0
Ortadoğu Anadolu	738.976	343.776	528.780	-53,5	53,8
Bingöl	64.825	20.772	44.206	-68,0	112,8
Bitlis	61.040	42.795	30.935	-29,9	-27,7
Elazığ	119.380	42.985	83.623	-64,0	94,5
Hakkari	22.314	31.516	43.681	41,2	38,6
Malatya	96.617	40.217	102.016	-58,4	153,7
Muş	83.382	31.299	21.234	-62,5	-32,2
Tunceli	10.750	3.270	3.844	-69,6	17,6
Van	280.667	130.922	199.242	-53,4	52,2
Güneydoğu Anadolu	2.493.329	922.783	1.177.820	-63,0	27,6
Adıyaman	139.868	42.623	74.431	-69,5	74,6
Batman	149.830	47.947	51.939	-68,0	8,3
Diyarbakır	490.329	217.185	336.273	-55,7	54,8
Gaziantep	784.311	247.514	248.676	-68,4	0,5
Kilis	11.937	2.612	3.326	-78,1	27,3
Mardin	223.049	164.743	183.035	-26,1	11,1
Siirt	53.490	14.101	37.105	-73,6	163,1
Şanlıurfa	499.442	135.020	169.702	-73,0	25,7
Şırnak	141.073	51.037	73.332	-63,8	43,7
Toplam	27.316.056	13.127.752	13.823.888	-51,9	5,3

Kaynak: TBBRM.

(1): 1.000.000.000 TL ve üstü tutara sahip karşılıksız işlemi yapılan çekler rapora dahil edilmemiştir.

(2): 22.09.2002 tarihli ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki İstatistikî Bölge Birimleri sınıflandırılması kullanılmıştır.

Tablo 13. Mevduat Miktarları (2021)

(Bin TL)

İller	Tasarruf Mevduatı	Tasarruf Mevduatı (TL)	Tasarruf Mevduatı (DTH)	Diğer Mevduat	Diğer Mevduat (TL)	Diğer Mevduat (DTH)	Toplam Mevduat
Adana	54.175.879	25.681.166	28.494.713	20.892.418	7.383.194	13.509.224	75.068.297
Adıyaman	6.538.898	2.878.006	3.660.892	1.902.423	1.190.454	711.969	8.441.321
Afyonkarahisar	15.527.154	5.123.250	10.403.904	3.751.727	1.754.896	1.996.831	19.278.881
Ağrı	2.565.894	1.240.801	1.325.093	853.489	664.730	188.759	3.419.383
Aksaray	13.382.888	3.311.724	10.071.164	2.145.282	1.197.854	947.428	15.528.170
Amasya	5.254.074	2.001.820	3.252.254	1.056.557	708.075	348.482	6.310.631
Ankara	276.670.621	93.539.856	183.130.765	364.631.724	196.352.011	168.279.713	641.302.345
Antalya	103.154.575	39.387.656	63.766.919	42.245.287	11.049.215	31.196.072	145.399.862
Ardahan	971.534	511.784	459.750	221.356	187.352	34.004	1.192.890
Artvin	3.478.806	1.710.480	1.768.326	885.056	704.480	180.576	4.363.862
Aydın	37.111.533	16.843.357	20.268.176	7.399.673	3.699.077	3.700.596	44.511.206
Balıkesir	38.439.813	15.759.763	22.680.050	7.730.139	4.116.904	3.613.235	46.169.952
Bartın	4.836.140	2.065.873	2.770.267	759.733	462.582	297.151	5.595.873
Batman	5.019.665	2.226.968	2.792.697	1.812.359	1.431.393	380.966	6.832.024
Bayburt	967.360	319.018	648.342	209.377	166.903	42.474	1.176.737
Bilecik	3.685.024	1.494.512	2.190.512	1.251.988	799.601	452.387	4.937.012
Bingöl	3.219.658	1.165.343	2.054.315	854.244	534.817	319.427	4.073.902
Bitlis	1.863.234	1.021.206	842.028	946.484	806.146	140.338	2.809.718
Bolu	6.766.138	2.771.020	3.995.118	1.602.916	924.022	678.894	8.369.054
Burdur	6.499.174	2.583.475	3.915.699	1.502.416	801.572	700.844	8.001.590
Bursa	90.328.825	32.787.755	57.541.070	51.205.795	15.201.318	36.004.477	141.534.620
Çanakkale	16.203.510	8.001.796	8.201.714	3.189.394	1.861.222	1.328.172	19.392.904
Çankırı	3.474.280	1.336.028	2.138.252	772.559	555.633	216.926	4.246.839
Çorum	9.709.439	3.436.830	6.272.609	2.745.186	1.348.276	1.396.910	12.454.625
Denizli	33.884.886	12.947.765	20.937.121	14.388.431	4.324.211	10.064.220	48.273.317
Diyarbakır	15.235.006	7.184.471	8.050.535	5.903.237	3.970.110	1.933.127	21.138.243
Düzce	6.826.486	2.470.904	4.355.582	2.008.589	1.061.031	947.558	8.835.075
Edirne	11.726.045	5.763.546	5.962.499	2.643.222	1.329.624	1.313.598	14.369.267
Elazığ	10.926.311	3.795.028	7.131.283	2.887.720	1.562.190	1.325.530	13.814.031
Erzincan	5.319.149	2.029.632	3.289.517	728.054	568.835	159.219	6.047.203
Erzurum	6.688.635	2.658.422	4.030.213	2.441.777	1.966.077	475.700	9.130.412
Eskişehir	27.147.944	10.377.081	16.770.863	10.419.386	4.675.894	5.743.492	37.567.330
Gaziantep	32.371.417	11.657.731	20.713.686	38.313.017	7.452.298	30.860.719	70.684.434
Giresun	10.356.507	4.301.651	6.054.856	1.661.499	1.038.936	622.563	12.018.006
Gümüşhane	2.512.713	844.624	1.668.089	280.829	237.103	43.726	2.793.542
Hakkari	1.154.465	543.896	610.569	810.057	544.694	265.363	1.964.522
Hatay	36.930.386	13.233.395	23.696.991	19.028.520	8.355.056	10.673.464	55.958.906
İğdır	2.626.788	835.832	1.790.956	615.274	314.129	301.145	3.242.062
İsparta	12.501.050	4.400.987	8.100.063	2.134.564	1.233.356	901.208	14.635.614
İstanbul	1.249.053.603	364.033.363	885.020.240	1.054.921.009	377.633.144	677.287.865	2.303.974.612
İzmir	198.264.622	80.758.034	117.506.588	82.164.609	30.054.912	52.109.697	280.429.231
Kahramanmaraş	14.227.452	5.017.386	9.210.066	7.308.718	2.462.152	4.846.566	21.536.170
Karabük	4.972.727	2.248.148	2.724.579	6.746.490	780.294	5.966.196	11.719.217
Karaman	6.910.268	2.180.626	4.729.642	2.136.845	805.084	1.331.761	9.047.113
Kars	2.597.785	1.370.072	1.227.713	765.276	582.043	183.233	3.363.061
Kastamonu	6.648.252	3.237.114	3.411.138	8.035.702	1.110.836	6.924.866	14.683.954
Kayseri	36.537.588	10.262.580	26.275.008	17.323.990	7.336.482	9.987.508	53.861.578

Tablo 13. Mevduat Miktarları (2021) (Devam)

(Bin TL)

İller	Tasarruf Mevduatı	Tasarruf Mevduatı (TL)	Tasarruf Mevduatı (DTH)	Diğer Mevduat	Diğer Mevduat (TL)	Diğer Mevduat (DTH)	Toplam Mevduat
Kırıkkale	4.152.817	1.693.202	2.459.615	1.021.490	675.321	346.169	5.174.307
Kırklareli	10.532.288	5.013.960	5.518.328	1.998.501	1.138.908	859.593	12.530.789
Kırşehir	6.888.996	2.007.539	4.881.457	1.155.217	413.617	741.600	8.044.213
Kilis	1.261.990	609.518	652.472	465.446	354.624	110.822	1.727.436
Kocaeli	48.861.295	19.326.547	29.534.748	56.960.381	19.718.363	37.242.018	105.821.676
Konya	48.663.400	16.221.911	32.441.489	22.042.529	10.196.615	11.845.914	70.705.929
Kütahya	9.811.247	2.937.407	6.873.840	2.652.566	1.386.527	1.266.039	12.463.813
Malatya	14.432.073	5.325.547	9.106.526	3.157.582	1.790.267	1.367.315	17.589.655
Manisa	29.098.643	14.032.952	15.065.691	10.887.883	4.708.901	6.178.982	39.986.526
Mardin	5.669.296	2.319.259	3.350.037	2.372.851	1.509.533	863.318	8.042.147
Mersin	50.772.392	22.201.706	28.570.686	15.012.715	6.470.873	8.541.842	65.785.107
Muğla	54.650.995	23.012.677	31.638.318	10.171.133	4.261.743	5.909.390	64.822.128
Muş	2.105.726	942.874	1.162.852	639.565	486.094	153.471	2.745.291
Nevşehir	9.308.105	2.321.231	6.986.874	1.495.421	831.923	663.498	10.803.526
Niğde	5.098.622	2.260.209	2.838.413	1.449.393	961.580	487.813	6.548.015
Ordu	13.970.976	6.682.705	7.288.271	2.646.893	1.430.918	1.215.975	16.617.869
Osmaniye	5.405.173	2.762.977	2.642.196	1.385.318	884.649	500.669	6.790.491
Rize	7.559.683	3.013.823	4.545.860	1.837.173	1.539.405	297.768	9.396.856
Sakarya	20.866.910	8.474.223	12.392.687	9.941.634	3.762.505	6.179.129	30.808.544
Samsun	27.366.521	10.755.191	16.611.330	6.890.860	4.064.729	2.826.131	34.257.381
Siirt	1.863.744	953.854	909.890	608.907	456.237	152.670	2.472.651
Sinop	4.777.088	1.971.264	2.805.824	765.555	539.379	226.176	5.542.643
Sivas	13.681.980	4.759.284	8.922.696	2.508.659	1.369.664	1.138.995	16.190.639
Şanlıurfa	12.761.933	6.892.765	5.869.168	4.462.679	3.163.823	1.298.856	17.224.612
Şırnak	2.215.746	1.012.643	1.203.103	1.286.492	862.015	424.477	3.502.238
Tekirdağ	26.140.329	12.236.120	13.904.209	10.555.439	4.127.608	6.427.831	36.695.768
Tokat	7.292.700	3.027.131	4.265.569	1.283.783	944.682	339.101	8.576.483
Trabzon	24.967.456	8.474.519	16.492.937	4.880.330	3.059.202	1.821.128	29.847.786
Tunceli	2.869.086	1.057.090	1.811.996	383.313	287.620	95.693	3.252.399
Uşak	13.043.364	4.093.710	8.949.654	2.580.140	1.116.993	1.463.147	15.623.504
Van	6.421.208	3.229.305	3.191.903	1.883.427	1.442.259	441.168	8.304.635
Yalova	10.303.042	3.654.861	6.648.181	5.348.283	1.052.870	4.295.413	15.651.325
Yozgat	9.244.896	2.428.725	6.816.171	1.026.393	655.657	370.736	10.271.289
Yurt Dışı	268.838.897	42.529.315	226.309.582	60.592.172	4.652.678	55.939.494	329.431.069
Zonguldak	16.033.510	6.583.063	9.450.447	3.993.447	2.041.965	1.951.482	20.026.957

Kaynak: BDDK.

Tablo 14. Krediler (2021)

(Bin TL)

İller	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Adana	84.755.979	81.228.614	3.527.365	21.441.891
Adıyaman	12.049.801	11.735.947	313.854	1.298.738
Afyonkarahisar	16.898.186	16.296.123	602.063	1.222.624
Ağrı	5.248.085	5.049.316	198.769	572.387
Aksaray	10.075.627	9.883.071	192.556	1.373.154
Amasya	8.328.659	8.092.963	235.696	491.865
Ankara	734.587.311	714.724.552	19.862.759	303.050.349
Antalya	199.471.490	195.697.866	3.773.624	33.546.880
Ardahan	1.953.672	1.850.245	103.427	66.965
Artvin	4.429.174	4.287.303	141.871	313.117
Aydın	37.936.597	36.652.091	1.284.506	3.499.197
Balıkesir	39.960.395	38.896.618	1.063.777	6.358.881
Bartın	4.586.314	4.396.064	190.250	600.287
Batman	8.797.994	8.481.648	316.346	3.414.960
Bayburt	1.278.043	1.239.604	38.439	88.277
Bilecik	8.671.635	8.491.509	180.126	407.668
Bingöl	2.797.776	2.708.033	89.743	547.035
Bitlis	4.355.834	4.218.965	136.869	1.317.877
Bolu	9.049.299	8.887.052	162.247	885.710
Burdur	7.429.514	7.074.581	354.933	588.663
Bursa	147.100.094	143.376.924	3.723.170	45.773.849
Çanakkale	15.665.325	15.217.659	447.666	999.106
Çankırı	5.248.749	5.133.679	115.070	398.835
Çorum	19.339.318	18.925.828	413.490	3.428.466
Denizli	79.036.114	77.862.688	1.173.426	14.249.322
Diyarbakır	27.935.184	26.237.750	1.697.434	6.884.999
Düzce	10.222.498	9.772.722	449.776	1.074.211
Edirne	13.670.363	13.420.860	249.503	1.063.750
Elazığ	18.730.044	18.270.458	459.586	7.789.512
Erzincan	4.427.023	4.281.191	145.832	347.873
Erzurum	19.315.098	18.704.145	610.953	2.413.059
Eskişehir	31.053.566	30.080.355	973.211	6.354.679
Gaziantep	134.529.460	129.580.066	4.949.394	45.426.491
Giresun	10.833.036	10.561.423	271.613	1.220.535
Gümüşhane	2.433.954	2.354.221	79.733	149.705
Hakkari	3.172.942	3.079.913	93.029	286.482
Hatay	59.693.478	56.932.298	2.761.180	29.235.807
İğdır	2.988.803	2.859.093	129.710	262.716
Isparta	10.214.914	9.870.413	344.501	1.585.790
İstanbul	2.017.668.217	1.946.093.737	71.574.480	787.249.960
İzmir	248.037.056	242.018.109	6.018.947	54.504.319
Kahramanmaraş	39.717.221	38.927.240	789.981	11.623.354
Karabük	9.004.366	8.853.693	150.673	10.148.069
Karaman	8.130.175	7.978.370	151.805	1.784.076
Kars	4.634.413	4.492.285	142.128	236.379
Kastamonu	10.432.079	10.208.691	223.388	1.161.198
Kayseri	49.623.220	48.231.212	1.392.008	13.460.509
Kırıkkale	6.143.965	5.873.174	270.791	733.263
Kırklareli	12.258.880	11.746.637	512.243	795.409
Kırşehir	8.337.163	8.184.624	152.539	1.649.129

Tablo 14. Krediler (2021) (Devam)

(Bin TL)

İller	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Kilis	1.976.325	1.910.049	66.276	609.360
Kocaeli	120.672.433	116.426.497	4.245.936	43.844.850
Konya	90.063.241	86.614.703	3.448.538	16.375.434
Kütahya	13.892.931	13.158.214	734.717	1.830.336
Malatya	15.880.529	15.356.979	523.550	2.421.448
Manisa	48.667.107	47.234.101	1.433.006	10.274.766
Mardin	14.366.246	13.572.808	793.438	1.821.063
Mersin	57.933.373	55.772.743	2.160.630	9.790.911
Muğla	54.093.501	53.020.668	1.072.833	5.076.374
Muş	3.917.334	3.757.831	159.503	624.404
Nevşehir	8.545.549	8.393.721	151.828	578.265
Niğde	8.481.888	8.249.401	232.487	792.167
Ordu	17.889.627	17.558.875	330.752	2.043.513
Osmaniye	13.816.819	13.350.201	466.618	2.678.144
Rize	13.869.089	13.673.609	195.480	1.525.387
Sakarya	29.942.373	29.084.417	857.956	6.241.036
Samsun	37.294.438	36.284.141	1.010.297	7.837.459
Siirt	11.675.623	11.528.452	147.171	2.767.388
Sinop	4.449.127	4.363.878	85.249	246.033
Sivas	13.870.964	13.353.489	517.475	1.220.252
Şanlıurfa	25.980.442	24.865.901	1.114.541	3.253.822
Şırnak	5.595.382	5.437.433	157.949	1.076.110
Tekirdağ	38.578.278	37.483.857	1.094.421	5.978.655
Tokat	11.062.488	10.754.147	308.341	816.889
Trabzon	29.286.509	28.661.729	624.780	5.071.787
Tunceli	1.834.060	1.801.616	32.444	112.232
Uşak	10.767.104	10.360.528	406.576	1.317.984
Van	11.957.600	11.346.222	611.378	2.063.549
Yalova	12.203.969	11.993.192	210.777	10.695.663
Yozgat	9.443.940	9.226.361	217.579	633.264
Yurt Dışı	73.674.035	70.855.310	2.818.725	86.607.328
Zonguldak	13.823.237	13.335.467	487.770	3.706.321

Kaynak: BDDK.

Tablo 15. Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı ve Sorunlu Kredi Oranı

(%)

İller	Toplam Nakdi Kredi / Toplam Mevduat Oranı		Takipteki Alacaklar / Toplam Nakdi Kredi Oranı	
	2020	2021	2020	2021
Adana	125,38	112,91	5,68	4,16
Adıyaman	160,39	142,75	3,22	2,60
Afyonkarahisar	112,82	87,65	4,34	3,56
Ağrı	188,83	153,48	3,09	3,79
Aksaray	84,07	64,89	2,25	1,91
Amasya	156,26	131,98	3,26	2,83
Ankara	106,76	114,55	4,09	2,70
Antalya	159,10	137,19	2,83	1,89
Ardahan	204,95	163,78	4,92	5,29
Artvin	126,93	101,50	2,88	3,20
Aydın	105,62	85,23	3,12	3,39
Balıkesir	104,69	86,55	3,40	2,66
Bartın	101,76	81,96	4,34	4,15
Batman	127,88	128,78	4,41	3,60
Bayburt	133,37	108,61	2,24	3,01
Bilecik	203,17	175,65	2,55	2,08
Bingöl	96,67	68,68	3,06	3,21
Bitlis	212,80	155,03	3,38	3,14
Bolu	126,78	108,13	2,06	1,79
Burdur	112,67	92,85	3,13	4,78
Bursa	120,93	103,93	3,12	2,53
Çanakkale	103,90	80,78	3,59	2,86
Çankırı	150,15	123,59	2,89	2,19
Çorum	159,40	155,28	3,07	2,14
Denizli	189,73	163,73	1,98	1,48
Diyarbakır	153,00	132,15	6,01	6,08
Düzce	151,28	115,70	5,58	4,40
Edirne	105,81	95,14	2,06	1,83
Elazığ	149,45	135,59	3,09	2,45
Erzincan	94,29	73,21	5,78	3,29
Erzurum	239,86	211,55	3,56	3,16
Eskişehir	98,02	82,66	3,55	3,13
Gaziantep	202,78	190,32	5,62	3,68
Giresun	102,83	90,14	3,03	2,51
Gümüşhane	115,12	87,13	2,36	3,28
Hakkari	214,25	161,51	1,56	2,93
Hatay	137,19	106,67	6,38	4,63
İğdır	124,51	92,19	5,57	4,34
Isparta	82,04	69,79	3,20	3,37
İstanbul	101,34	87,57	4,56	3,55
İzmir	102,44	88,45	3,00	2,43

Tablo 15. Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı ve Sorunlu Kredi Oranı (Devam)

(%)

	Toplam Nakdi Kredi / Toplam Mevduat Oranı		Takipteki Alacaklar / Toplam Nakdi Kredi Oranı	
	2020	2021	2020	2021
Kahramanmaraş	220,68	184,42	2,74	1,99
Karabük	126,60	76,83	1,89	1,67
Karaman	115,48	89,86	2,41	1,87
Kars	151,94	137,80	3,42	3,07
Kastamonu	98,92	71,04	2,34	2,14
Kayseri	106,55	92,13	3,91	2,81
Kırıkkale	149,18	118,74	4,46	4,41
Kırklareli	114,18	97,83	4,86	4,18
Kırşehir	134,49	103,64	2,02	1,83
Kilis	142,83	114,41	3,69	3,35
Kocaeli	118,97	114,03	4,78	3,52
Konya	150,44	127,38	4,48	3,83
Kütahya	133,97	111,47	6,97	5,29
Malatya	113,99	90,28	3,89	3,30
Manisa	134,05	121,71	3,37	2,94
Mardin	220,23	178,64	6,55	5,52
Mersin	104,40	88,06	4,81	3,73
Muğla	97,52	83,45	2,01	1,98
Muş	174,94	142,69	3,11	4,07
Nevşehir	96,35	79,10	2,32	1,78
Niğde	146,88	129,53	2,79	2,74
Ordu	126,58	107,65	2,33	1,85
Osmaniye	219,13	203,47	4,22	3,38
Rize	175,73	147,59	1,72	1,41
Sakarya	126,49	97,19	3,40	2,87
Samsun	126,90	108,87	3,46	2,71
Siirt	398,12	472,19	1,61	1,26
Sinop	106,23	80,27	2,62	1,92
Sivas	107,95	85,67	4,72	3,73
Şanlıurfa	186,13	150,83	5,15	4,29
Şırnak	181,47	159,77	2,78	2,82
Tekirdağ	123,86	105,13	3,74	2,84
Tokat	153,33	128,99	3,28	2,79
Trabzon	112,42	98,12	2,88	2,13
Tunceli	70,39	56,39	1,61	1,77
Uşak	90,10	68,92	3,92	3,78
Van	184,92	143,99	4,08	5,11
Yalova	99,97	77,97	2,37	1,73
Yozgat	118,41	91,95	3,00	2,30
Zonguldak	84,56	69,02	4,09	3,53

Kaynak: BDDK.

Tablo 16. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları

İller	Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Adana	48.252	51.934	55.456	7,6	6,8
Adıyaman	7.352	8.244	8.975	12,1	8,9
Afyonkarahisar	13.958	14.585	15.358	4,5	5,3
Ağrı	4.841	5.076	5.271	4,9	3,8
Amasya	6.790	7.134	7.514	5,1	5,3
Ankara	138.523	147.095	160.048	6,2	8,8
Antalya	86.775	93.111	100.710	7,3	8,2
Artvin	4.417	4.581	4.817	3,7	5,2
Aydın	26.513	27.912	29.712	5,3	6,4
Balıkesir	30.098	31.326	32.989	4,1	5,3
Bilecik	4.676	4.829	4.964	3,3	2,8
Bingöl	2.952	3.058	3.288	3,6	7,5
Bitlis	3.416	3.647	3.913	6,8	7,3
Bolu	7.219	7.328	7.551	1,5	3,0
Burdur	7.509	7.823	8.138	4,2	4,0
Bursa	87.498	93.266	99.377	6,6	6,6
Çanakkale	14.776	15.613	16.634	5,7	6,5
Çankırı	2.804	2.917	3.104	4,0	6,4
Çorum	11.302	11.831	12.319	4,7	4,1
Denizli	25.183	26.702	28.415	6,0	6,4
Diyarbakır	15.589	17.013	18.416	9,1	8,2
Edirne	9.830	10.216	10.669	3,9	4,4
Elazığ	9.234	9.784	10.520	6,0	7,5
Erzincan	4.176	4.304	4.366	3,1	1,4
Erzurum	10.145	10.560	11.075	4,1	4,9
Eskişehir	23.268	24.380	25.782	4,8	5,8
Gaziantep	43.199	46.661	48.807	8,0	4,6
Giresun	7.955	8.317	8.839	4,6	6,3
Gümüşhane	2.003	2.061	2.116	2,9	2,7
Hakkari	2.127	2.263	2.407	6,4	6,4
Hatay	27.763	29.396	31.271	5,9	6,4
Isparta	9.480	9.926	10.376	4,7	4,5
İçel	42.517	45.459	47.443	6,9	4,4
İstanbul	511.245	546.368	594.820	6,9	8,9
İzmir	134.425	141.481	150.933	5,2	6,7
Kars	3.353	3.502	3.644	4,4	4,1
Kastamonu	8.398	8.657	9.050	3,1	4,5
Kayseri	33.761	36.332	38.945	7,6	7,2
Kırklareli	8.837	9.276	9.729	5,0	4,9
Kırşehir	4.198	4.392	4.549	4,6	3,6
Kocaeli	48.529	51.501	55.344	6,1	7,5
Konya	57.486	60.690	64.035	5,6	5,5
Kütahya	10.649	11.206	11.709	5,2	4,5
Malatya	12.362	13.247	14.082	7,2	6,3

Tablo 16. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları (Devam)

İller	Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Manisa	32.147	34.007	35.704	5,8	5,0
Kahramanmaraş	17.459	18.574	19.907	6,4	7,2
Mardin	8.721	9.515	10.631	9,1	11,7
Muğla	38.913	40.658	43.386	4,5	6,7
Muş	3.594	3.842	4.116	6,9	7,1
Nevşehir	7.822	8.164	8.617	4,4	5,5
Niğde	7.117	7.719	8.334	8,5	8,0
Ordu	12.495	13.386	14.317	7,1	7,0
Rize	7.334	7.501	7.802	2,3	4,0
Sakarya	21.796	22.825	24.439	4,7	7,1
Samsun	27.743	29.277	31.246	5,5	6,7
Siirt	2.490	2.619	2.831	5,2	8,1
Sinop	4.395	4.564	4.794	3,8	5,0
Sivas	10.600	11.038	11.614	4,1	5,2
Tekirdağ	25.593	27.038	28.669	5,6	6,0
Tokat	9.529	10.123	10.646	6,2	5,2
Trabzon	15.895	16.456	17.250	3,5	4,8
Tunceli	1.141	1.198	1.260	5,0	5,2
Şanlıurfa	28.178	30.351	33.238	7,7	9,5
Uşak	8.084	8.526	8.891	5,5	4,3
Van	11.291	12.102	13.016	7,2	7,6
Yozgat	8.172	8.606	9.023	5,3	4,8
Zonguldak	10.203	10.592	11.230	3,8	6,0
Aksaray	8.689	9.286	10.009	6,9	7,8
Bayburt	1.144	1.202	1.268	5,1	5,5
Karaman	4.951	5.256	5.618	6,2	6,9
Kırıkkale	4.914	5.149	5.477	4,8	6,4
Batman	5.853	6.539	7.132	11,7	9,1
Şırnak	4.014	4.109	4.406	2,4	7,2
Bartın	3.721	3.883	4.047	4,4	4,2
Ardahan	1.245	1.318	1.359	5,9	3,1
Iğdır	2.461	2.596	2.653	5,5	2,2
Yalova	7.242	7.518	7.984	3,8	6,2
Karabük	5.446	5.560	5.845	2,1	5,1
Kilis	2.279	2.342	2.460	2,8	5,0
Osmaniye	8.908	9.613	10.365	7,9	7,8
Düzce	7.586	8.044	8.512	6,0	5,8
Toplam	1.964.548	2.086.100	2.235.576	6,2	7,2

Kaynak: GİB.

Tablo 17. Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları

İller	Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Adana	16.097	17.478	18.581	8,6	6,3
Adıyaman	2.338	2.493	2.758	6,6	10,6
Afyonkarahisar	4.423	4.673	5.018	5,7	7,4
Ağrı	1.558	1.649	1.778	5,8	7,8
Amasya	1.641	1.740	1.827	6,0	5,0
Ankara	91.572	97.241	102.586	6,2	5,5
Antalya	32.096	35.099	38.539	9,4	9,8
Artvin	1.082	1.159	1.222	7,1	5,4
Aydın	7.835	8.373	8.955	6,9	7,0
Balıkesir	6.659	7.288	7.807	9,4	7,1
Bilecik	1.120	1.208	1.280	7,9	6,0
Bingöl	1.548	1.642	1.735	6,1	5,7
Bitlis	1.316	1.429	1.510	8,6	5,7
Bolu	2.136	2.265	2.350	6,0	3,8
Burdur	1.979	2.090	2.183	5,6	4,4
Bursa	32.730	35.245	38.006	7,7	7,8
Çanakkale	3.819	4.112	4.389	7,7	6,7
Çankırı	811	838	854	3,3	1,9
Çorum	2.770	3.044	3.229	9,9	6,1
Denizli	8.269	8.922	9.520	7,9	6,7
Diyarbakır	8.250	9.359	10.560	13,4	12,8
Edirne	2.630	2.823	2.988	7,3	5,8
Elazığ	3.428	3.669	3.865	7,0	5,3
Erzincan	1.130	1.238	1.298	9,6	4,8
Erzurum	3.087	3.335	3.410	8,0	2,2
Eskişehir	7.003	7.463	7.706	6,6	3,3
Gaziantep	15.854	17.909	20.124	13,0	12,4
Giresun	2.092	2.245	2.350	7,3	4,7
Gümüşhane	598	628	659	5,0	4,9
Hakkari	959	1.041	1.108	8,6	6,4
Hatay	10.423	11.027	11.715	5,8	6,2
Isparta	3.048	3.232	3.440	6,0	6,4
İçel	16.502	18.239	19.251	10,5	5,5
İstanbul	320.576	347.889	374.576	8,5	7,7
İzmir	53.110	57.354	61.061	8,0	6,5
Kars	838	870	886	3,8	1,8
Kastamonu	1.719	1.859	1.948	8,1	4,8
Kayseri	11.867	12.898	13.959	8,7	8,2
Kırklareli	2.182	2.352	2.500	7,8	6,3
Kırşehir	1.060	1.130	1.185	6,6	4,9
Kocaeli	18.253	19.686	21.318	7,9	8,3
Konya	18.003	19.664	21.275	9,2	8,2
Kütahya	2.499	2.592	2.737	3,7	5,6
Malatya	4.172	4.471	4.807	7,2	7,5

Tablo 17. Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları (Devam)

İller	Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2019	2020	2021	2020	2021
Manisa	7.101	7.663	8.255	7,9	7,7
Kahramanmaraş	5.132	5.609	6.112	9,3	9,0
Mardin	4.763	5.401	6.046	13,4	11,9
Muğla	11.719	12.645	13.765	7,9	8,9
Muş	1.278	1.330	1.407	4,1	5,8
Nevşehir	2.911	3.057	3.283	5,0	7,4
Niğde	1.580	1.712	1.836	8,4	7,2
Ordu	2.931	3.105	3.274	5,9	5,4
Rize	2.033	2.066	2.163	1,6	4,7
Sakarya	7.072	7.570	8.152	7,0	7,7
Samsun	6.980	7.452	7.965	6,8	6,9
Siirt	981	1.103	1.219	12,4	10,5
Sinop	872	926	982	6,2	6,0
Sivas	3.343	3.521	3.710	5,3	5,4
Tekirdağ	8.376	9.138	9.954	9,1	8,9
Tokat	2.235	2.395	2.585	7,2	7,9
Trabzon	5.415	5.724	6.039	5,7	5,5
Tunceli	316	335	359	6,0	7,2
Şanlıurfa	8.120	8.942	10.152	10,1	13,5
Uşak	2.243	2.465	2.605	9,9	5,7
Van	4.984	5.307	5.632	6,5	6,1
Yozgat	1.880	1.991	2.073	5,9	4,1
Zonguldak	2.734	2.787	2.903	1,9	4,2
Aksaray	2.734	3.053	3.317	11,7	8,6
Bayburt	315	322	342	2,2	6,2
Karaman	1.504	1.623	1.752	7,9	7,9
Kırıkkale	1.392	1.489	1.524	7,0	2,4
Batman	3.101	3.686	4.073	18,9	10,5
Şırnak	2.572	2.746	3.057	6,8	11,3
Bartın	687	727	763	5,8	5,0
Ardahan	280	300	311	7,1	3,7
İğdır	896	969	1.014	8,1	4,6
Yalova	2.564	2.863	3.076	11,7	7,4
Karabük	1.259	1.305	1.343	3,7	2,9
Kilis	814	891	966	9,5	8,4
Osmaniye	2.151	2.290	2.464	6,5	7,6
Düzce	2.554	2.760	2.992	8,1	8,4
Toplam	848.904	918.229	986.318	8,2	7,4

Kaynak: GİB.

Tablo 18. Ticaret Hacmi

(Milyon TL)

İller	2019	2020	Değişim (%)	İller	2019	2020	Değişim (%)
Adana	143.357	192.312	34,1	Kahramanmaraş	61.759	77.485	25,5
Adıyaman	10.858	15.331	41,2	Karabük	23.820	31.728	33,2
Afyonkarahisar	28.653	36.292	26,7	Karaman	16.126	20.908	29,7
Ağrı	6.865	8.798	28,2	Kars	2.854	3.490	22,3
Aksaray	19.157	25.513	33,2	Kastamonu	14.727	20.146	36,8
Amasya	10.440	13.283	27,2	Kayseri	106.452	141.130	32,6
Ankara	983.934	1.203.124	22,3	Kırıkkale	8.864	10.008	12,9
Antalya	185.866	186.041	0,1	Kırklareli	21.076	25.396	20,5
Ardahan	734	883	20,2	Kırşehir	8.273	10.252	23,9
Artvin	3.375	4.246	25,8	Kilis	2.238	3.517	57,1
Aydın	43.837	48.910	11,6	Kocaeli	415.202	469.333	13,0
Balıkesir	60.852	78.176	28,5	Konya	170.220	229.883	35,1
Bartın	5.871	7.062	20,3	Kütahya	17.029	20.656	21,3
Batman	22.898	28.299	23,6	Malatya	20.582	25.573	24,2
Bayburt	928	1.167	25,7	Manisa	79.512	96.840	21,8
Bilecik	9.705	11.861	22,2	Mardin	40.820	58.345	42,9
Bingöl	4.054	5.369	32,4	Mersin	121.178	176.560	45,7
Bittis	5.830	7.164	22,9	Muğla	50.425	56.473	12,0
Bolu	23.107	26.722	15,6	Muş	5.685	6.437	13,2
Burdur	11.986	15.750	31,4	Nevşehir	15.289	18.674	22,1
Bursa	349.985	408.074	16,6	Niğde	13.456	18.464	37,2
Çanakkale	17.633	22.084	25,2	Ordu	24.671	30.150	22,2
Çankırı	7.272	9.050	24,4	Osmaniye	17.266	27.496	59,3
Çorum	56.879	98.200	72,6	Rize	15.706	19.396	23,5
Denizli	112.504	135.030	20,0	Sakarya	96.584	121.036	25,3
Diyarbakır	59.552	73.932	24,1	Samsun	65.574	90.388	37,8
Düzce	19.112	25.086	31,3	Siirt	9.417	11.791	25,2
Edirne	17.874	21.771	21,8	Sinop	3.368	4.416	31,1
Elazığ	23.996	31.483	31,2	Sivas	18.685	23.482	25,7
Erzincan	5.328	6.811	27,9	Şanlıurfa	54.287	68.189	25,6
Erzurum	21.938	29.260	33,4	Şırnak	12.837	16.705	30,1
Eskişehir	62.605	70.089	12,0	Tekirdağ	85.345	101.644	19,1
Gaziantep	204.726	286.219	39,8	Tokat	12.807	18.390	43,6
Giresun	13.386	19.146	43,0	Trabzon	40.041	51.209	27,9
Gümüşhane	1.834	2.190	19,4	Tunceli	1.391	2.015	44,9
Hakkari	2.712	3.555	31,1	Uşak	20.165	24.893	23,4
Hatay	114.219	157.945	38,3	Van	27.832	34.164	22,8
Iğdır	8.498	7.597	-10,6	Yalova	17.711	21.055	18,9
Isparta	13.954	17.181	23,1	Yozgat	14.058	18.732	33,2
İstanbul	3.888.273	5.053.869	30,0	Zonguldak	54.043	59.905	10,8
İzmir	515.804	638.197	23,7	Toplam	8.907.765	11.299.426	26,8

Kaynak: STB, Girişimci Bilgi Sistemi

Tablo 19. Dış Ticaret Göstergeleri

(Bin Dolar)

İller	İhracat			İthalat			Dış Ticaret Hacmi		
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021 ⁽¹⁾
Adana	1.947.764	1.869.080	2.545.660	2.114.734	2.127.118	3.546.599	4.062.498	3.996.198	6.092.260
Adıyaman	67.278	68.957	76.189	42.078	67.091	67.205	109.356	136.048	143.394
Afyonkarahisar	408.669	374.163	414.712	76.357	83.624	51.102	485.026	457.787	465.814
Ağrı	36.150	28.503	30.997	96.295	68.367	85.993	132.445	96.870	116.990
Amasya	114.220	94.626	139.439	39.855	38.515	47.144	154.074	133.141	186.583
Ankara	8.464.471	7.960.466	9.492.956	11.027.600	11.457.722	14.638.915	19.492.071	19.418.189	24.131.871
Antalya	1.769.892	1.991.084	2.429.265	1.055.288	1.155.561	1.561.351	2.825.180	3.146.645	3.990.616
Artvin	48.809	55.439	55.807	23.673	17.793	31.650	72.483	73.232	87.457
Aydın	746.879	787.597	1.021.085	199.303	205.615	319.661	946.182	993.212	1.340.746
Balıkesir	579.246	601.312	767.088	412.547	401.905	550.753	991.794	1.003.217	1.317.841
Bilecik	89.502	109.618	130.798	52.414	53.889	84.842	141.916	163.507	215.641
Bingöl	1.134	2.836	4.672	485	952	826	1.619	3.788	5.498
Bitlis	5.379	4.782	7.361	1.718	1.333	1.689	7.097	6.115	9.050
Bolu	122.652	111.133	164.408	157.832	164.838	177.018	280.485	275.970	341.426
Burdur	206.446	222.006	294.847	18.410	24.419	37.531	224.856	246.425	332.379
Bursa	10.898.036	9.553.588	11.637.682	7.982.429	7.606.514	8.549.250	18.880.466	17.160.102	20.186.932
Çanakkale	169.681	147.031	196.787	67.659	86.511	108.408	237.339	233.542	305.195
Çankırı	250.693	232.222	269.044	182.155	133.051	177.626	432.848	365.274	446.670
Çorum	1.539.823	909.396	2.636.530	1.656.627	2.647.202	887.052	3.196.449	3.556.598	3.523.582
Denizli	2.883.701	2.867.702	4.219.513	1.429.327	1.459.302	2.098.747	4.313.027	4.327.004	6.318.260
Diyarbakır	218.852	255.134	394.535	72.234	104.696	101.498	291.086	359.830	496.032
Edirne	60.057	68.399	85.780	90.074	108.731	117.025	150.131	177.130	202.805
Elazığ	209.767	146.527	304.501	22.166	26.250	21.366	231.933	172.777	325.867
Erzincan	14.935	20.231	24.019	1.763	1.425	1.957	16.698	21.656	25.976
Erzurum	22.362	23.549	27.101	34.106	45.022	110.362	56.468	68.571	137.463
Eskişehir	1.134.818	927.531	1.169.597	852.173	779.237	973.913	1.986.991	1.706.767	2.143.510
Gaziantep	7.811.872	8.164.823	10.334.881	5.065.632	5.276.938	7.397.345	12.877.504	13.441.761	17.732.225
Giresun	229.184	259.960	352.108	14.048	23.568	19.686	243.232	283.528	371.794
Gümüşhane	49.532	38.076	66.031	1.287	2.958	1.013	50.820	41.035	67.044
Hakkari	44.440	38.204	56.824	44.705	37.135	72.570	89.145	75.339	129.394
Hatay	3.063.174	2.657.309	4.437.517	3.882.827	3.733.336	6.659.897	6.946.001	6.390.645	11.097.414
Isparta	210.895	205.559	289.783	36.467	38.084	52.187	247.362	243.643	341.970
Mersin	3.091.336	3.211.201	4.205.807	2.767.004	2.841.198	3.947.656	5.858.340	6.052.399	8.153.462
İstanbul	88.827.640	82.815.389	108.852.181	109.280.926	126.858.302	138.218.426	198.108.566	209.673.691	247.070.606
İzmir	12.168.872	11.636.389	14.774.626	8.676.072	8.476.251	10.922.599	20.844.944	20.112.640	25.697.226
Kars	487	1.247	1.248	3.241	1.046	1.163	3.728	2.293	2.411
Kastamonu	94.494	302.499	378.864	87.262	149.194	165.707	181.756	451.693	544.571
Kayseri	2.496.210	2.625.611	3.609.060	1.066.746	1.229.581	1.740.218	3.562.956	3.855.192	5.349.277
Kırklareli	188.102	193.095	258.695	190.144	152.196	195.638	378.246	345.291	454.333
Kırşehir	222.932	203.441	311.237	281.822	252.088	358.109	504.755	455.529	669.346
Kocaeli	9.917.083	7.728.329	12.193.860	8.848.257	9.560.514	14.774.466	18.765.340	17.288.843	26.968.327
Konya	1.990.513	2.167.074	3.014.179	752.777	877.587	1.183.857	2.743.290	3.044.661	4.198.036
Kütahya	220.825	234.443	283.661	83.804	131.122	135.751	304.630	365.565	419.412
Malatya	278.957	288.864	418.968	94.189	114.404	106.370	373.146	403.268	525.338
Manisa	2.438.424	2.276.653	2.775.131	2.382.351	2.432.464	3.258.876	4.820.775	4.709.117	6.034.007
Kahramanmaraş	890.749	861.318	1.318.616	1.134.298	982.322	1.260.026	2.025.047	1.843.640	2.578.643

Tablo 19. Dış Ticaret Göstergeleri (Devam)

(Bin Dolar)

İller	İhracat			İthalat			Dış Ticaret Hacmi		
	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2019	2020	2021 ⁽¹⁾
Mardin	832.736	957.761	1.008.627	261.592	327.557	353.592	1.094.328	1.285.319	1.362.219
Muğla	567.509	613.242	796.374	318.136	281.519	288.533	885.645	894.761	1.084.907
Muş	1.633	134.865	119.389	1.315	111.663	83.557	2.947	246.528	202.946
Nevşehir	69.545	51.085	85.968	40.664	23.325	28.394	110.209	74.409	114.362
Niğde	58.414	62.899	76.873	45.578	60.877	59.375	103.992	123.776	136.248
Ordu	245.986	235.233	290.776	20.970	22.497	39.269	266.956	257.730	330.045
Rize	169.351	165.692	208.567	26.984	34.263	49.393	196.335	199.955	257.960
Sakarya	5.351.062	4.624.192	5.332.607	3.035.322	2.915.926	3.251.903	8.386.384	7.540.118	8.584.510
Samsun	730.349	744.444	1.304.855	706.924	788.046	1.147.508	1.437.273	1.532.489	2.452.363
Siirt	39.485	75.151	86.244	25.944	13.887	30.598	65.429	89.038	116.842
Sinop	30.225	29.981	34.380	7.371	9.444	8.085	37.596	39.426	42.464
Sivas	92.752	92.246	86.481	45.692	37.476	53.847	138.444	129.722	140.327
Tekirdağ	1.948.239	1.953.247	2.714.723	1.639.959	1.651.160	2.478.114	3.588.198	3.604.407	5.192.836
Tokat	18.817	30.192	34.797	14.621	12.787	13.954	33.437	42.979	48.751
Trabzon	1.164.033	1.057.607	1.185.221	90.319	98.371	122.459	1.254.352	1.155.979	1.307.680
Tunceli	229	224	563	478	135	1.059	706	359	1.622
Şanlıurfa	153.873	153.412	205.883	203.018	231.523	347.447	356.892	384.935	553.330
Uşak	253.834	241.619	372.271	165.217	180.443	214.859	419.052	422.062	587.130
Van	49.591	25.358	28.507	163.016	18.091	22.776	212.608	43.449	51.284
Yozgat	13.499	15.284	22.667	25.331	20.980	14.317	38.830	36.264	36.984
Zonguldak	404.698	408.974	795.394	1.177.306	1.174.579	1.894.004	1.582.004	1.583.554	2.689.399
Aksaray	119.092	112.029	171.782	36.420	39.703	59.009	155.512	151.732	230.791
Bayburt	485	7	54	4	72	73	490	80	127
Karaman	266.526	257.227	281.516	87.267	102.098	83.834	353.793	359.325	365.350
Kırıkkale	12.731	11.037	14.460	20.824	11.072	19.165	33.555	22.109	33.626
Batman	35.728	36.852	59.154	40.407	42.537	29.919	76.135	79.389	89.073
Şırnak	464.039	642.017	840.742	69.205	60.877	65.368	533.244	702.894	906.111
Bartın	29.025	25.731	25.705	6.269	4.204	5.966	35.294	29.935	31.671
Ardahan	1.893	3.583	5.442	-	158	45	1.315	1.893	5.487
İğdır	76.377	86.224	104.372	15.508	13.048	17.461	91.886	99.272	121.833
Yalova	438.857	533.549	927.870	641.957	649.002	1.074.943	1.080.814	1.182.551	2.002.813
Karabük	382.771	414.947	747.365	742.764	615.593	1.205.959	1.125.535	1.030.541	1.953.324
Kilis	71.293	68.211	116.800	36.984	50.794	61.577	108.278	119.005	178.376
Osmaniye	306.476	204.800	418.703	480.150	494.677	794.633	786.626	699.476	1.213.335
Düzce	184.610	225.596	280.773	118.182	134.964	215.988	302.792	360.560	496.760
Belirsiz	21	836	4.756	6.024	7.018	5.783	6.045	7.854	10.539
Gizli veri	-	-	-	27.624.317	17.239.472	32.458.952	27.624.317	17.239.472	32.458.952
Toplam	180.832.722	169.637.755	225.264.314	210.345.203	219.516.807	271.422.758	391.177.924	389.154.562	496.687.072

Kaynak: TÜİK.

(1): Geçici.

Tablo 20. İl/ilçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

İller	Toplam		İl ve İlçe Merkezleri		Belde ve Köyler		Yıllık Nüfus Artış Hızı ⁽¹⁾ (%)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Adana	2.258.718	2.263.373	2.258.718	2.263.373	-	-	9,2	2,1
Adıyaman	632.459	632.148	441.165	447.227	191.294	184.921	9,5	-0,5
Afyonkarahisar	736.912	744.179	444.452	453.835	292.460	290.344	10,1	9,8
Ağrı	535.435	524.644	310.896	309.256	224.539	215.388	-1,4	-20,4
Aksaray	423.011	429.069	301.897	310.355	121.114	118.714	15,8	14,2
Amasya	335.494	335.331	245.236	247.980	90.258	87.351	-6,8	-0,5
Ankara	5.663.322	5.747.325	5.663.322	5.747.325	-	-	4,3	14,7
Antalya	2.548.308	2.619.832	2.548.308	2.619.832	-	-	14,5	27,7
Ardahan	96.161	94.932	38.739	39.130	57.422	55.802	-12,0	-12,9
Artvin	169.501	169.543	106.858	108.181	62.643	61.362	-8,1	0,2
Aydın	1.119.084	1.134.031	1.119.084	1.134.031	-	-	7,3	13,3
Balıkesir	1.240.285	1.250.610	1.240.285	1.250.610	-	-	9,4	8,3
Bartın	198.979	201.711	89.879	93.813	109.100	107.898	3,7	13,6
Batman	620.278	626.319	505.849	514.191	114.429	112.128	18,9	9,7
Bayburt	81.910	85.042	50.423	55.046	31.487	29.996	-35,2	37,5
Bilecik	218.717	228.334	178.781	189.956	39.936	38.378	-3,2	43,0
Bingöl	281.768	283.112	183.613	187.408	98.155	95.704	7,0	4,8
Bitlis	350.994	352.277	210.118	215.420	140.876	136.857	8,2	3,6
Bolu	314.802	320.014	227.724	234.554	87.078	85.460	-4,2	16,4
Burdur	267.092	273.716	183.404	191.478	83.688	82.238	-13,8	24,5
Bursa	3.101.833	3.147.818	3.101.833	3.147.818	-	-	14,8	14,7
Çanakkale	541.548	557.276	329.202	344.008	212.346	213.268	-1,1	28,6
Çankırı	192.428	196.515	134.666	138.764	57.762	57.751	-17,3	21,0
Çorum	530.126	526.282	394.250	393.772	135.876	132.510	-1,4	-7,3
Denizli	1.040.915	1.051.056	1.040.915	1.051.056	-	-	3,6	9,7
Diyarbakır	1.783.431	1.791.373	1.783.431	1.791.373	-	-	15,3	4,5
Düzce	395.679	400.976	263.728	269.505	131.951	131.471	8,9	13,3
Edirne	407.763	412.115	301.887	308.700	105.876	103.415	-14,9	10,6
Elazığ	587.960	588.088	455.220	454.484	132.740	133.604	-5,3	0,2
Erzincan	234.431	237.351	179.972	184.199	54.459	53.152	-1,3	12,4
Erzurum	758.279	756.893	758.279	756.893	-	-	-5,0	-1,8
Eskişehir	888.828	898.369	888.828	898.369	-	-	1,5	10,7
Gaziantep	2.101.157	2.130.432	2.101.157	2.130.432	-	-	15,2	13,8
Giresun	448.721	450.154	302.259	305.453	146.462	144.701	0,7	3,2
Gümüşhane	141.702	150.119	83.871	96.198	57.831	53.921	-149,3	57,7
Hakkari	280.514	278.218	166.101	166.604	114.413	111.614	-1,7	-8,2
Hatay	1.659.320	1.670.712	1.659.320	1.670.712	-	-	18,5	6,8
İğdır	201.314	203.159	115.412	117.880	85.902	85.279	9,3	9,1
İsparta	440.304	445.678	324.279	332.088	116.025	113.590	-10,4	12,1
İstanbul	15.462.452	15.840.900	15.462.452	15.840.900	-	-	-3,7	24,2
İzmir	4.394.694	4.425.789	4.394.694	4.425.789	-	-	6,3	7,1

Tablo 20. İl/ilçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Devam)

İller	Toplam		İl ve İlçe Merkezleri		Belde ve Köyler		Yıllık Nüfus Artış Hızı ⁽¹⁾ (%)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Kahramanmaraş	1.168.163	1.171.298	1.168.163	1.171.298	-	-	12,1	2,7
Karabük	243.614	249.287	189.534	194.418	54.080	54.869	-19,7	23,0
Karaman	254.919	258.838	192.314	197.002	62.605	61.836	6,5	15,3
Kars	284.923	281.077	141.389	141.467	143.534	139.610	-1,7	-13,6
Kastamonu	376.377	375.592	238.902	241.007	137.475	134.585	-8,0	-2,1
Kayseri	1.421.455	1.434.357	1.421.455	1.434.357	-	-	9,9	9,0
Kırıkkale	278.703	275.968	244.006	242.973	34.697	32.995	-15,4	-9,9
Kırklareli	361.737	366.363	262.853	267.908	98.884	98.455	-0,3	12,7
Kırşehir	243.042	242.944	193.470	195.147	49.572	47.797	0,4	-0,4
Kilis	142.792	145.826	109.566	113.311	33.226	32.515	2,1	21,0
Kocaeli	1.997.258	2.033.441	1.997.258	2.033.441	-	-	22,4	18,0
Konya	2.250.020	2.277.017	2.250.020	2.277.017	-	-	7,9	11,9
Kütahya	576.688	578.640	414.810	421.646	161.878	156.994	-4,4	3,4
Malatya	806.156	808.692	806.156	808.692	-	-	7,5	3,1
Manisa	1.450.616	1.456.626	1.450.616	1.456.626	-	-	6,9	4,1
Mardin	854.716	862.757	854.716	862.757	-	-	18,8	9,4
Mersin	1.868.757	1.891.145	1.868.757	1.891.145	-	-	15,3	11,9
Muğla	1.000.773	1.021.141	1.000.773	1.021.141	-	-	17,8	20,1
Muş	411.117	405.228	193.279	192.601	217.838	212.627	5,6	-14,5
Nevşehir	304.962	308.003	197.126	201.402	107.836	106.601	6,4	9,9
Niğde	362.071	363.725	219.588	224.909	142.483	138.816	-2,2	4,6
Ordu	761.400	760.872	761.400	760.872	-	-	9,5	-0,7
Osmaniye	548.556	553.012	427.804	432.445	120.752	120.567	18,0	8,1
Rize	344.359	345.662	228.670	233.866	115.689	111.796	3,3	3,8
Sakarya	1.042.649	1.060.876	1.042.649	1.060.876	-	-	12,5	17,3
Samsun	1.356.079	1.371.274	1.356.079	1.371.274	-	-	5,6	11,1
Siirt	331.070	331.980	220.812	223.550	110.258	108.430	2,4	2,7
Sinop	216.460	218.408	134.457	138.261	82.003	80.147	-8,2	9,0
Sivas	635.889	636.121	477.931	482.978	157.958	153.143	-4,8	0,4
Şanlıurfa	2.115.256	2.143.020	2.115.256	2.143.020	-	-	19,9	13,0
Şırnak	537.762	546.589	343.301	354.247	194.461	192.342	15,3	16,3
Tekirdağ	1.081.065	1.113.400	1.081.065	1.113.400	-	-	24,0	29,5
Tokat	597.861	602.567	398.991	404.815	198.870	197.752	-24,6	7,8
Trabzon	811.901	816.684	811.901	816.684	-	-	3,6	5,9
Tunceli	83.443	83.645	53.919	55.146	29.524	28.499	-14,5	2,4
Uşak	369.433	373.183	279.885	284.187	89.548	88.996	-2,9	10,1
Van	1.149.342	1.141.015	1.149.342	1.141.015	-	-	11,0	-7,3
Yalova	276.050	291.001	203.628	216.261	72.422	74.740	18,6	52,7
Yozgat	419.095	418.500	275.935	277.041	143.160	141.459	-5,0	-1,4
Zonguldak	591.204	589.684	367.758	370.430	223.446	219.254	-8,2	-2,6
Toplam	83.614.362	84.680.273	77.736.041	78.908.631	5.878.321	5.771.642	5,5	12,7

Kaynak: TÜİK.

(1): Yıllık nüfus artış hızları hesaplanırken son yıl idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

Tablo 21. Cinsiyete Göre İl/ilçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu (2021)

İller	Toplam			İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler			Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Adana	2.263.373	1.130.862	1.132.511	2.263.373	1.130.862	1.132.511	-	-	-	163
Adıyaman	632.148	318.619	313.529	447.227	224.217	223.010	184.921	94.402	90.519	90
Afyonkarahisar	744.179	371.421	372.758	453.835	226.060	227.775	290.344	145.361	144.983	52
Ağrı	524.644	271.889	252.755	309.256	158.019	151.237	215.388	113.870	101.518	46
Aksaray	429.069	214.841	214.228	310.355	155.070	155.285	118.714	59.771	58.943	57
Amasya	335.331	167.033	168.298	247.980	123.355	124.625	87.351	43.678	43.673	59
Ankara	5.747.325	2.843.409	2.903.916	5.747.325	2.843.409	2.903.916	-	-	-	234
Antalya	2.619.832	1.314.755	1.305.077	2.619.832	1.314.755	1.305.077	-	-	-	126
Ardahan	94.932	49.168	45.764	39.130	20.100	19.030	55.802	29.068	26.734	20
Artvin	169.543	85.952	83.591	108.181	54.565	53.616	61.362	31.387	29.975	23
Aydın	1.134.031	563.037	570.994	1.134.031	563.037	570.994	-	-	-	144
Balıkesir	1.250.610	625.527	625.083	1.250.610	625.527	625.083	-	-	-	87
Bartın	201.711	99.960	101.751	93.813	46.743	47.070	107.898	53.217	54.681	97
Batman	626.319	315.752	310.567	514.191	258.628	255.563	112.128	57.124	55.004	134
Bayburt	85.042	43.402	41.640	55.046	28.087	26.959	29.996	15.315	14.681	23
Bilecik	228.334	118.903	109.431	189.956	99.400	90.556	38.378	19.503	18.875	53
Bingöl	283.112	143.049	140.063	187.408	93.133	94.275	95.704	49.916	45.788	34
Bitlis	352.277	181.813	170.464	215.420	110.816	104.604	136.857	70.997	65.860	50
Bolu	320.014	158.580	161.434	234.554	116.644	117.910	85.460	41.936	43.524	38
Burdur	273.716	137.372	136.344	191.478	96.841	94.637	82.238	40.531	41.707	40
Bursa	3.147.818	1.573.362	1.574.456	3.147.818	1.573.362	1.574.456	-	-	-	302
Çanakkale	557.276	280.334	276.942	344.008	172.846	171.162	213.268	107.488	105.780	56
Çankırı	196.515	99.278	97.237	138.764	69.716	69.048	57.751	29.562	28.189	26
Çorum	526.282	261.366	264.916	393.772	192.724	201.048	132.510	68.642	63.868	41
Denizli	1.051.056	523.498	527.558	1.051.056	523.498	527.558	-	-	-	90
Diyarbakır	1.791.373	904.188	887.185	1.791.373	904.188	887.185	-	-	-	119
Düzce	400.976	200.612	200.364	269.505	134.799	134.706	131.471	65.813	65.658	156
Edirne	412.115	207.863	204.252	308.700	154.878	153.822	103.415	52.985	50.430	68
Elazığ	588.088	291.380	296.708	454.484	224.303	230.181	133.604	67.077	66.527	70
Erzincan	237.351	120.367	116.984	184.199	92.315	91.884	53.152	28.052	25.100	20
Erzurum	756.893	377.261	379.632	756.893	377.261	379.632	-	-	-	30
Eskişehir	898.369	447.761	450.608	898.369	447.761	450.608	-	-	-	65
Gaziantep	2.130.432	1.075.409	1.055.023	2.130.432	1.075.409	1.055.023	-	-	-	312
Giresun	450.154	224.380	225.774	305.453	150.866	154.587	144.701	73.514	71.187	66
Gümüşhane	150.119	75.481	74.638	96.198	47.105	49.093	53.921	28.376	25.545	23
Hakkari	278.218	146.613	131.605	166.604	87.819	78.785	111.614	58.794	52.820	39
Hatay	1.670.712	840.197	830.515	1.670.712	840.197	830.515	-	-	-	287
İğdır	203.159	104.946	98.213	117.880	60.092	57.788	85.279	44.854	40.425	57
İsparta	445.678	220.699	224.979	332.088	164.166	167.922	113.590	56.533	57.057	54
İstanbul	15.840.900	7.933.686	7.907.214	15.840.900	7.933.686	7.907.214	-	-	-	3.049
İzmir	4.425.789	2.199.287	2.226.502	4.425.789	2.199.287	2.226.502	-	-	-	368

Tablo 21. Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu (2021) (Devam)

İller	Toplam			İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler			Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Kahramanmaraş	1.171.298	594.776	576.522	1.171.298	594.776	576.522	-	-	-	82
Karabük	249.287	124.524	124.763	194.418	94.540	99.878	54.869	29.984	24.885	61
Karaman	258.838	129.551	129.287	197.002	97.919	99.083	61.836	31.632	30.204	29
Kars	281.077	144.396	136.681	141.467	71.344	70.123	139.610	73.052	66.558	28
Kastamonu	375.592	186.116	189.476	241.007	118.331	122.676	134.585	67.785	66.800	29
Kayseri	1.434.357	719.061	715.296	1.434.357	719.061	715.296	-	-	-	84
Kırıkkale	275.968	137.654	138.314	242.973	120.708	122.265	32.995	16.946	16.049	61
Kırklareli	366.363	186.444	179.919	267.908	136.155	131.753	98.455	50.289	48.166	58
Kırşehir	242.944	120.301	122.643	195.147	96.078	99.069	47.797	24.223	23.574	38
Kilis	145.826	73.803	72.023	113.311	56.259	57.052	32.515	17.544	14.971	102
Kocaeli	2.033.441	1.027.775	1.005.666	2.033.441	1.027.775	1.005.666	-	-	-	563
Konya	2.277.017	1.131.923	1.145.094	2.277.017	1.131.923	1.145.094	-	-	-	59
Kütahya	578.640	284.739	293.901	421.646	207.379	214.267	156.994	77.360	79.634	48
Malatya	808.692	403.607	405.085	808.692	403.607	405.085	-	-	-	69
Manisa	1.456.626	731.208	725.418	1.456.626	731.208	725.418	-	-	-	111
Mardin	862.757	432.288	430.469	862.757	432.288	430.469	-	-	-	98
Mersin	1.891.145	944.392	946.753	1.891.145	944.392	946.753	-	-	-	122
Muğla	1.021.141	517.961	503.180	1.021.141	517.961	503.180	-	-	-	79
Muş	405.228	206.375	198.853	192.601	96.739	95.862	212.627	109.636	102.991	50
Nevşehir	308.003	152.189	155.814	201.402	98.066	103.336	106.601	54.123	52.478	57
Niğde	363.725	182.216	181.509	224.909	111.914	112.995	138.816	70.302	68.514	49
Ordu	760.872	379.700	381.172	760.872	379.700	381.172	-	-	-	128
Osmaniye	553.012	278.847	274.165	432.445	215.869	216.576	120.567	62.978	57.589	177
Rize	345.662	173.430	172.232	233.866	116.188	117.678	111.796	57.242	54.554	88
Sakarya	1.060.876	531.366	529.510	1.060.876	531.366	529.510	-	-	-	219
Samsun	1.371.274	678.072	693.202	1.371.274	678.072	693.202	-	-	-	151
Siirt	331.980	168.881	163.099	223.550	114.524	109.026	108.430	54.357	54.073	61
Sinop	218.408	108.472	109.936	138.261	67.568	70.693	80.147	40.904	39.243	38
Sivas	636.121	318.954	317.167	482.978	240.133	242.845	153.143	78.821	74.322	22
Şanlıurfa	2.143.020	1.079.015	1.064.005	2.143.020	1.079.015	1.064.005	-	-	-	114
Şırnak	546.589	283.527	263.062	354.247	181.529	172.718	192.342	101.998	90.344	76
Tekirdağ	1.113.400	570.355	543.045	1.113.400	570.355	543.045	-	-	-	176
Tokat	602.567	299.357	303.210	404.815	198.994	205.821	197.752	100.363	97.389	61
Trabzon	816.684	405.047	411.637	816.684	405.047	411.637	-	-	-	175
Tunceli	83.645	44.423	39.222	55.146	28.661	26.485	28.499	15.762	12.737	11
Uşak	373.183	185.891	187.292	284.187	143.064	141.123	88.996	42.827	46.169	70
Van	1.141.015	581.945	559.070	1.141.015	581.945	559.070	-	-	-	59
Yalova	291.001	145.740	145.261	216.261	107.635	108.626	74.740	38.105	36.635	344
Yozgat	418.500	208.646	209.854	277.041	136.650	140.391	141.459	71.996	69.463	30
Zonguldak	589.684	291.822	297.862	370.430	181.510	188.920	219.254	110.312	108.942	178
Toplam	84.680.273	42.428.101	42.252.172	78.908.631	39.481.794	39.426.837	5.771.642	2.946.307	2.825.335	110

Kaynak: TÜİK.

Tablo 22. Göç İstatistikleri (2020-2021)⁽¹⁾

İller	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Adana	2.263.373	53.649	65.628	-11.979	-5,3
Adıyaman	632.148	17.598	24.860	-7.262	-11,4
Afyonkarahisar	744.179	24.643	25.327	-684	-0,9
Ağrı	524.644	14.858	34.800	-19.942	-37,3
Aksaray	429.069	14.210	15.529	-1.319	-3,1
Amasya	335.331	15.244	14.540	704	2,1
Ankara	5.747.325	197.702	165.604	32.098	5,6
Antalya	2.619.832	88.305	80.505	7.800	3,0
Ardahan	94.932	4.750	6.445	-1.695	-17,7
Artvin	169.543	8.238	8.224	14	0,1
Aydın	1.134.031	46.485	37.246	9.239	8,2
Balıkesir	1.250.610	50.218	40.287	9.931	8,0
Bartın	201.711	10.907	8.794	2.113	10,5
Batman	626.319	19.002	24.411	-5.409	-8,6
Bayburt	85.042	9.019	6.382	2.637	31,5
Bilecik	228.334	11.974	8.855	3.119	13,8
Bingöl	283.112	12.027	13.376	-1.349	-4,8
Bitlis	352.277	14.158	18.814	-4.656	-13,1
Bolu	320.014	18.470	14.162	4.308	13,6
Burdur	273.716	15.859	11.489	4.370	16,1
Bursa	3.147.818	92.019	76.678	15.341	4,9
Çanakkale	557.276	31.210	19.429	11.781	21,4
Çankırı	196.515	15.288	12.457	2.831	14,5
Çorum	526.282	18.029	22.011	-3.982	-7,5
Denizli	1.051.056	30.589	27.480	3.109	3,0
Diyarbakır	1.791.373	40.414	60.761	-20.347	-11,3
Düzce	400.976	16.828	14.191	2.637	6,6
Edirne	412.115	19.443	15.822	3.621	8,8
Elazığ	588.088	20.800	22.429	-1.629	-2,8
Erzincan	237.351	16.049	13.564	2.485	10,5
Erzurum	756.893	28.554	36.798	-8.244	-10,8
Eskişehir	898.369	36.776	31.532	5.244	5,9
Gaziantep	2.130.432	50.203	57.475	-7.272	-3,4
Giresun	450.154	21.392	19.575	1.817	4,0
Gümüşhane	150.119	14.114	11.611	2.503	16,8
Hakkari	278.218	7.886	13.088	-5.202	-18,5
Hatay	1.670.712	35.929	49.001	-13.072	-7,8
Iğdır	203.159	7.563	10.173	-2.610	-12,8
Isparta	445.678	22.632	19.998	2.634	5,9
İstanbul	15.840.900	385.328	408.165	-22.837	-1,4
İzmir	4.425.789	131.394	109.470	21.924	5,0

Tablo 22. Göç İstatistikleri (2020-2021) (Devam)⁽¹⁾

İller	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Kahramanmaraş	1.171.298	27.246	35.647	-8.401	-7,1
Karabük	249.287	16.168	11.598	4.570	18,5
Karaman	258.838	12.420	10.885	1.535	5,9
Kars	281.077	11.259	16.471	-5.212	-18,4
Kastamonu	375.592	18.463	17.241	1.222	3,3
Kayseri	1.434.357	40.628	39.915	713	0,5
Kırıkkale	275.968	13.449	16.187	-2.738	-9,9
Kırklareli	366.363	17.846	13.855	3.991	11,0
Kırşehir	242.944	11.676	13.193	-1.517	-6,2
Kilis	145.826	7.474	7.262	212	1,5
Kocaeli	2.033.441	83.959	66.332	17.627	8,7
Konya	2.277.017	64.254	58.865	5.389	2,4
Kütahya	578.640	21.913	21.052	861	1,5
Malatya	808.692	28.521	31.737	-3.216	-4,0
Manisa	1.456.626	43.325	40.605	2.720	1,9
Mardin	862.757	28.641	35.957	-7.316	-8,4
Mersin	1.891.145	57.213	57.930	-717	-0,4
Muğla	1.021.141	49.545	35.133	14.412	14,2
Muş	405.228	12.190	24.243	-12.053	-29,3
Nevşehir	308.003	13.646	12.396	1.250	4,1
Niğde	363.725	16.287	16.506	-219	-0,6
Ordu	760.872	27.516	28.547	-1.031	-1,4
Osmaniye	553.012	18.648	22.445	-3.797	-6,8
Rize	345.662	15.956	15.605	351	1,0
Sakarya	1.060.876	40.379	31.048	9.331	8,8
Samsun	1.371.274	47.471	45.791	1.680	1,2
Siirt	331.980	12.670	16.340	-3.670	-11,0
Sinop	218.408	13.211	10.548	2.663	12,3
Sivas	636.121	25.720	28.285	-2.565	-4,0
Şanlıurfa	2.143.020	40.371	66.987	-26.616	-12,3
Şırnak	546.589	17.072	20.431	-3.359	-6,1
Tekirdağ	1.113.400	60.190	37.516	22.674	20,6
Tokat	602.567	35.555	31.400	4.155	6,9
Trabzon	816.684	29.914	29.442	472	0,6
Tunceli	83.645	7.054	6.517	537	6,4
Uşak	373.183	13.705	12.231	1.474	4,0
Van	1.141.015	30.318	58.185	-27.867	-24,1
Yalova	291.001	16.965	11.564	5.401	18,7
Yozgat	418.500	18.320	22.928	-4.608	-11,0
Zonguldak	589.684	20.883	21.991	-1.108	-1,9
Toplam	84.680.273	2.777.797	2.777.797	0	0

Kaynak: TÜİK.

(1): Türkiye'de ikamet eden yabancı nüfus kapsamıştır.

Tablo 23. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (2020/2021)

İller	Okullaşma Oranı ⁽¹⁾	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ⁽¹⁾			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽²⁾		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İstanbul	Brüt	96,88	97,11	96,63	97,62	96,41	98,90	136,12	137,89	134,24	83,72	80,90	86,71	52,40	56,99	47,52
	Net	93,96	94,01	93,91	89,14	89,26	89,01	91,26	90,95	91,58	50,82	47,02	54,84	40,44	43,93	36,74
Tekirdağ	Brüt	96,82	97,13	96,50	96,95	96,36	97,59	126,24	126,86	125,56	77,90	71,12	85,23	48,34	55,75	40,33
	Net	93,55	93,64	93,46	89,78	89,82	89,73	88,41	87,71	89,16	50,10	43,86	56,85	38,31	43,85	32,32
Edirne	Brüt	98,89	99,02	98,76	97,33	96,56	98,15	114,98	117,15	112,73	73,35	67,82	79,09	41,63	49,34	33,65
	Net	94,30	94,27	94,34	90,32	90,12	90,54	87,36	87,55	87,17	54,06	48,53	59,79	33,30	39,02	27,37
Kırklareli	Brüt	97,69	97,85	97,53	96,66	96,17	97,17	120,88	122,75	118,87	77,47	69,97	85,52	43,40	52,78	33,34
	Net	93,73	93,90	93,55	90,03	90,22	89,83	90,10	90,49	89,68	55,02	47,99	62,58	35,08	42,51	27,10
Balıkesir	Brüt	96,81	97,06	96,54	95,12	94,39	95,89	125,58	127,31	123,75	73,97	65,59	82,85	51,62	61,72	40,89
	Net	93,64	93,62	93,67	89,80	89,59	90,03	91,19	90,39	92,04	52,05	44,66	59,90	39,14	45,74	32,14
Çanakkale	Brüt	97,92	97,91	97,92	95,78	95,37	96,21	125,58	126,74	124,36	81,61	72,01	91,67	43,97	54,74	32,68
	Net	94,08	94,02	94,14	89,99	89,88	90,12	92,84	92,55	93,15	59,33	51,44	67,59	33,51	41,11	25,56
İzmir	Brüt	96,52	96,80	96,22	98,09	96,83	99,42	133,37	134,23	132,45	85,99	78,52	93,91	47,38	55,71	38,54
	Net	93,44	93,41	93,48	89,96	90,08	89,85	91,53	90,89	92,21	55,12	48,14	62,52	36,42	42,75	29,69
Aydın	Brüt	96,67	97,23	96,08	95,66	95,07	96,27	120,94	123,81	117,88	78,18	70,93	85,89	42,75	52,88	31,99
	Net	93,75	93,99	93,51	89,79	89,80	89,77	90,08	90,89	89,23	56,50	49,64	63,81	33,58	41,25	25,42
Denizli	Brüt	97,71	98,18	97,21	93,20	92,66	93,77	121,24	122,31	120,11	77,11	69,83	84,82	44,13	52,49	35,29
	Net	93,67	93,73	93,59	89,37	89,29	89,46	93,38	92,30	94,53	57,72	50,24	65,64	35,66	42,06	28,89
Muğla	Brüt	96,71	97,09	96,31	94,01	93,43	94,63	126,49	128,26	124,59	83,86	75,73	92,55	42,63	52,53	32,04
	Net	93,44	93,39	93,50	89,16	89,06	89,27	91,38	90,57	92,24	58,35	50,30	66,96	33,03	40,27	25,28
Manisa	Brüt	96,26	96,84	95,63	95,45	94,95	95,99	122,10	125,70	118,24	64,06	54,64	74,15	58,04	71,05	44,09
	Net	93,56	93,84	93,27	89,74	89,79	89,70	90,28	91,06	89,44	45,65	37,28	54,62	44,62	53,78	34,81
Afyonkarahisar	Brüt	94,92	95,51	94,30	93,80	93,20	94,45	118,38	122,04	114,53	65,64	59,48	72,09	52,74	62,56	42,44
	Net	92,36	92,59	92,11	87,93	87,90	87,95	84,72	83,79	85,70	43,09	35,11	51,46	41,63	48,68	34,24
Kütahya	Brüt	96,41	96,75	96,05	94,64	93,33	96,02	132,26	132,36	132,15	73,84	66,08	82,07	58,42	66,28	50,07
	Net	93,94	94,00	93,87	89,85	89,75	89,95	94,13	93,77	94,52	48,28	42,27	54,65	45,86	51,50	39,87
Uşak	Brüt	96,12	96,00	96,25	94,35	94,24	94,47	127,05	130,22	123,68	76,55	69,12	84,49	50,50	61,10	39,19
	Net	92,69	92,41	92,99	90,02	90,31	89,71	93,40	92,63	94,23	55,34	48,51	62,63	38,06	44,12	31,59
Bursa	Brüt	97,05	97,28	96,81	95,42	94,43	96,46	122,96	123,05	122,85	69,95	63,54	76,80	53,01	59,51	46,05
	Net	93,88	93,87	93,88	89,87	89,92	89,82	91,42	91,46	91,39	49,89	44,93	55,19	41,53	46,53	36,19
Eskişehir	Brüt	96,86	96,95	96,75	95,98	95,06	96,94	131,27	130,26	132,33	86,97	75,15	99,32	44,30	55,11	33,01
	Net	93,63	93,46	93,82	90,47	90,80	90,13	95,67	95,65	95,68	61,25	52,82	70,06	34,42	42,83	25,63
Bilecik	Brüt	96,10	96,76	95,42	95,53	94,41	96,71	126,11	125,84	126,41	64,32	56,86	72,35	61,79	68,97	54,06
	Net	93,43	93,99	92,86	89,75	89,82	89,68	91,94	91,12	92,83	42,29	35,63	49,46	49,66	55,50	43,37
Kocaeli	Brüt	96,12	96,35	95,86	96,19	94,93	97,53	138,39	139,83	136,85	78,73	71,90	86,04	59,65	67,93	50,81
	Net	93,52	93,47	93,58	89,53	89,54	89,52	94,79	94,77	94,81	49,92	44,04	56,20	44,87	50,73	38,61
Sakarya	Brüt	96,77	97,14	96,39	94,57	93,86	95,32	130,02	131,16	128,82	70,08	60,28	80,44	59,94	70,88	48,38
	Net	93,74	93,94	93,53	88,65	89,03	88,23	92,94	93,77	92,06	49,08	42,70	55,83	43,86	51,07	36,24
Düzce	Brüt	95,34	95,95	94,69	94,40	93,27	95,57	126,76	126,42	127,11	65,55	56,36	75,00	61,21	70,06	52,11
	Net	93,02	93,31	92,71	88,62	88,46	88,78	91,80	90,71	92,93	44,80	37,38	52,44	47,00	53,33	40,49
Bolu	Brüt	95,61	96,10	95,09	95,86	94,58	97,23	139,46	146,34	132,20	81,64	71,83	92,01	57,82	74,51	40,20
	Net	93,05	93,13	92,97	90,44	90,21	90,70	102,22	108,61	95,47	58,37	52,32	64,75	43,85	56,29	30,72
Yalova	Brüt	95,57	95,71	95,41	94,19	93,89	94,52	130,87	129,07	132,77	83,35	76,52	90,57	47,52	52,55	42,19
	Net	91,94	92,00	91,87	87,55	88,55	86,49	90,37	89,67	91,11	54,54	49,88	59,47	35,83	39,78	31,64
Ankara	Brüt	96,49	96,69	96,28	96,39	94,96	97,90	135,51	136,27	134,70	91,69	85,39	98,35	43,81	50,88	36,36
	Net	93,78	93,72	93,84	90,45	90,52	90,37	95,79	95,81	95,77	61,70	56,60	67,08	34,09	39,21	28,69
Konya	Brüt	96,64	97,00	96,25	93,53	93,17	93,90	122,13	124,57	119,54	69,64	66,27	73,21	52,49	58,30	46,33
	Net	93,35	93,45	93,24	87,75	88,07	87,40	87,48	86,86	88,13	47,08	43,10	51,30	40,40	43,76	36,83
Karaman	Brüt	94,78	94,80	94,76	93,73	93,54	93,93	133,19	135,31	130,96	85,44	77,65	93,61	47,76	57,66	37,35
	Net	91,94	91,67	92,24	89,03	89,50	88,54	94,01	92,40	95,70	58,74	51,42	66,43	35,27	40,98	29,27
Antalya	Brüt	96,80	97,28	96,28	94,67	93,97	95,41	130,76	131,58	129,90	87,34	80,89	94,21	43,42	50,69	35,69
	Net	92,99	93,02	92,96	88,87	88,95	88,78	92,59	92,00	93,21	58,98	53,14	65,21	33,60	38,86	28,00
Isparta	Brüt	96,85	97,06	96,62	94,10	94,15	94,04	130,15	131,30	128,93	81,98	75,27	89,16	48,17	56,03	39,76
	Net	93,47	93,37	93,57	90,18	90,58	89,75	97,84	97,65	98,04	60,57	54,54	67,02	37,27	43,11	31,02
Burdur	Brüt	98,02	98,97	97,01	94,72	93,85	95,66	124,91	128,27	121,39	80,54	72,86	88,59	44,37	55,41	32,80
	Net	93,07	93,19	92,94	89,44	88,76	90,18	93,37	91,93	94,87	59,06	50,38	68,17	34,30	41,55	26,71
Adana	Brüt	97,50	97,89	97,09	95,75	94,74	96,81	120,24	123,87	116,41	79,77	74,26	85,57	40,47	49,61	30,84
	Net	93,74	93,75	93,73	88,90	88,94	88,86	87,05	87,38	86,70	58,53	53,20	64,14	28,52	34,18	22,56
Mersin	Brüt	96,76	96,98	96,53	95,75	95,18	96,34	120,80	124,49	116,93	75,22	70,45	80,23	45,58	54,04	36,70
	Net	93,49	93,41	93,57	89,25	89,27	89,24	89,73	90,54	88,88	55,43	50,17	60,96	34,30	40,38	27,92

Tablo 23. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (2020/2021) (Devam)

İller	Okullaşma Oranı ⁽¹⁾	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ⁽¹⁾			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽²⁾		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Hatay	Brüt	96,69	97,02	96,33	95,51	95,02	96,02	115,33	118,53	111,99	73,18	70,00	76,50	42,15	48,54	35,49
	Net	93,78	93,84	93,71	88,84	89,02	88,65	86,87	86,95	86,78	54,44	50,10	58,97	32,42	36,85	27,81
Kahramanmaraş	Brüt	96,17	96,60	95,72	94,25	93,41	95,15	119,08	123,21	114,75	71,34	67,89	74,97	47,75	55,32	39,77
	Net	93,03	93,19	92,87	88,75	88,68	88,82	87,25	87,38	87,11	49,92	44,67	55,44	37,33	42,71	31,66
Osmaniye	Brüt	101,34	102,16	100,46	92,45	91,53	93,43	118,34	120,85	115,70	69,17	64,46	74,13	49,17	56,39	41,57
	Net	93,71	93,61	93,81	86,97	86,50	87,47	89,52	89,28	89,77	51,61	46,12	57,39	37,91	43,16	32,39
Kırıkkale	Brüt	97,69	98,21	97,13	95,85	94,96	96,78	128,92	131,23	126,55	75,38	66,31	84,70	53,54	64,93	41,85
	Net	94,02	94,19	93,84	89,76	89,80	89,71	93,23	93,28	93,18	52,29	45,41	59,36	40,94	47,87	33,82
Aksaray	Brüt	94,67	95,32	93,99	93,32	92,52	94,16	121,30	129,09	113,07	67,68	61,18	74,54	53,62	67,91	38,53
	Net	91,77	92,11	91,43	87,63	87,54	87,73	87,68	90,20	85,03	46,08	39,19	53,35	41,60	51,01	31,68
Niğde	Brüt	95,94	96,56	95,29	94,91	94,67	95,15	116,02	120,00	111,81	69,33	63,07	75,94	46,69	56,93	35,87
	Net	92,74	92,88	92,59	88,96	88,99	88,93	86,61	85,91	87,35	50,16	42,91	57,81	36,45	42,99	29,54
Nevşehir	Brüt	95,19	95,49	94,88	95,26	94,47	96,09	121,03	123,23	118,76	73,77	69,70	77,98	47,26	53,54	40,78
	Net	92,73	92,80	92,65	89,80	89,90	89,70	89,77	88,87	90,71	51,87	47,18	56,72	37,91	41,69	33,99
Kırşehir	Brüt	95,69	95,60	95,78	93,37	92,81	93,96	126,69	128,89	124,38	77,00	66,96	87,52	49,68	61,92	36,86
	Net	92,31	91,98	92,64	88,96	88,90	89,02	95,37	94,81	95,96	58,06	49,62	66,89	37,32	45,19	29,07
Kayseri	Brüt	96,77	97,09	96,42	94,77	93,87	95,72	127,61	129,51	125,62	75,92	69,28	82,90	51,69	60,23	42,72
	Net	93,88	93,89	93,87	90,05	90,09	90,00	92,88	92,17	93,61	52,41	45,64	59,53	40,46	46,54	34,08
Sivas	Brüt	94,77	95,49	94,02	94,92	94,27	95,60	134,92	138,18	131,49	82,78	77,54	88,32	52,14	60,64	43,17
	Net	92,80	93,19	92,41	88,90	89,42	88,35	93,11	92,77	93,48	53,15	47,53	59,08	39,97	45,23	34,40
Yozgat	Brüt	92,28	93,06	91,47	91,24	90,67	91,85	119,94	125,31	114,34	68,72	63,31	74,36	51,22	62,00	39,97
	Net	89,75	90,26	89,22	85,43	85,56	85,29	86,34	87,09	85,55	45,85	38,76	53,26	40,48	48,33	32,29
Zonguldak	Brüt	96,56	96,78	96,33	94,08	93,28	94,92	127,30	124,28	130,50	75,90	65,12	87,34	51,40	59,16	43,16
	Net	94,15	94,16	94,13	90,00	90,16	89,83	94,12	93,70	94,56	56,40	49,44	63,78	37,72	44,26	30,78
Karabük	Brüt	97,41	97,05	97,78	94,95	94,12	95,84	134,84	135,10	134,56	83,98	75,97	92,55	50,86	59,13	42,01
	Net	93,63	93,09	94,20	89,34	89,24	89,45	98,15	97,64	98,69	59,07	52,75	65,83	39,08	44,89	32,86
Bartın	Brüt	95,87	95,46	96,32	95,02	94,52	95,52	132,42	129,17	136,01	68,24	59,61	77,77	64,18	69,56	58,24
	Net	93,61	93,30	93,95	90,01	90,13	89,89	96,18	95,01	97,48	46,70	40,71	53,32	49,48	54,29	44,16
Kastamonu	Brüt	95,88	95,85	95,91	96,85	95,93	97,82	131,86	129,46	134,34	76,19	64,58	88,14	55,67	64,88	46,20
	Net	93,83	93,52	94,16	90,53	90,91	90,13	93,50	93,86	93,14	48,97	41,09	57,08	44,53	52,77	36,06
Çankırı	Brüt	92,83	93,42	92,20	92,49	92,21	92,78	125,75	126,74	124,72	74,34	64,94	84,03	51,40	61,80	40,69
	Net	89,86	89,99	89,72	86,19	86,28	86,08	85,95	84,90	87,04	45,73	37,11	54,61	40,22	47,79	32,43
Sinop	Brüt	96,23	96,94	95,50	95,29	95,19	95,38	128,91	131,74	125,89	71,81	64,12	80,03	57,10	67,62	45,86
	Net	92,93	93,12	92,74	88,68	89,05	88,30	91,82	94,39	89,07	46,91	41,35	52,85	44,91	53,04	36,22
Samsun	Brüt	96,13	96,23	96,02	94,72	94,27	95,20	130,97	131,67	130,24	78,57	71,50	86,00	52,40	60,17	44,23
	Net	93,43	93,33	93,53	89,35	89,55	89,13	93,40	92,79	94,04	54,08	47,76	60,73	39,32	45,02	33,31
Tokat	Brüt	91,58	92,25	90,87	91,94	90,78	93,16	123,53	125,79	121,21	69,01	63,34	74,84	54,53	62,45	46,37
	Net	88,93	89,01	88,85	86,31	86,13	86,51	90,06	89,40	90,73	47,66	41,70	53,79	42,40	47,70	36,94
Çorum	Brüt	95,95	96,37	95,51	94,96	94,25	95,71	132,66	135,80	129,36	79,97	72,07	88,28	52,69	63,73	41,09
	Net	92,85	92,96	92,74	90,31	90,38	90,24	96,50	99,13	93,73	54,34	48,02	60,99	42,16	51,11	32,74
Amasya	Brüt	96,69	97,08	96,26	95,81	94,56	97,13	135,41	139,51	131,09	75,40	68,03	83,14	60,01	71,48	47,95
	Net	93,92	93,89	93,96	90,67	90,43	90,94	98,27	100,00	95,65	52,94	47,65	58,50	45,33	53,11	37,15
Trabzon	Brüt	95,84	95,64	96,04	94,91	94,74	95,10	134,91	139,28	130,42	77,67	73,87	81,58	57,24	65,40	48,84
	Net	92,92	92,44	93,41	89,86	90,46	89,22	98,40	100,00	96,13	55,82	51,55	60,22	42,58	49,06	35,91
Ordu	Brüt	95,63	95,96	95,28	94,05	93,63	94,50	124,36	124,78	123,92	67,10	57,77	76,95	57,26	67,01	46,97
	Net	93,49	93,59	93,38	89,75	89,94	89,54	94,10	93,35	94,88	49,48	41,47	57,94	44,62	51,88	36,95
Giresun	Brüt	93,73	93,95	93,50	93,29	92,58	94,04	125,00	127,00	122,92	71,99	65,58	78,63	53,02	61,43	44,29
	Net	91,45	91,39	91,52	87,78	87,70	87,86	95,21	94,92	95,50	52,42	46,00	59,09	42,78	48,92	36,42
Rize	Brüt	95,34	95,47	95,20	96,70	96,76	96,64	147,52	152,78	142,03	76,07	68,78	83,68	71,45	84,00	58,35
	Net	92,74	92,60	92,88	90,26	91,49	88,94	100,00	100,00	99,75	50,35	44,43	56,54	52,11	60,64	43,21
Artvin	Brüt	95,02	95,32	94,70	95,66	93,81	97,61	133,24	132,27	134,25	80,40	71,14	90,16	52,83	61,13	44,09
	Net	93,12	93,41	92,82	89,83	89,80	89,85	95,65	95,81	95,48	54,27	47,92	60,95	41,38	47,89	34,52
Gümüşhane	Brüt	81,70	81,95	81,44	79,73	79,10	80,37	108,25	110,04	106,27	66,70	66,32	67,11	41,55	43,71	39,16
	Net	79,90	79,68	80,13	74,89	75,01	74,76	77,25	77,68	76,78	43,95	42,28	45,79	33,30	35,40	30,98
Erzurum	Brüt	96,05	96,81	95,25	97,39	96,10	98,75	118,50	124,85	111,99	72,46	74,05	70,83	46,04	50,80	41,17
	Net	92,69	93,26	92,08	87,51	87,48	87,55	80,92	81,54	80,28	47,50	45,15	49,90	33,42	36,39	30,38
Erzincan	Brüt	96,06	96,79	95,31	96,55	95,73	97,41	137,46	140,26	134,49	83,20	80,43	86,14	54,25	59,82	48,35
	Net	93,07	93,32	92,81	88,80	89,09	88,48	94,33	94,44	94,20	52,34	48,73	56,16	41,99	45,71	38,04

Tablo 23. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (2020/2021) (Devam)

İller	Okullaşma Oranı ⁽²⁾	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ⁽¹⁾			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽²⁾		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Bayburt	Brüt	94,27	94,53	94,01	91,34	91,39	91,27	137,17	142,21	131,85	73,77	68,64	79,17	63,40	73,58	52,67
	Net	92,15	92,05	92,26	84,77	85,63	83,87	93,96	94,00	93,91	47,10	40,76	53,79	46,85	53,24	40,12
Ağrı	Brüt	97,86	98,39	97,31	107,32	108,01	106,60	89,93	90,74	89,09	55,62	55,85	55,39	34,30	34,89	33,70
	Net	92,49	92,90	92,07	87,96	88,27	87,63	64,43	62,42	66,52	38,35	35,98	40,80	26,08	26,43	25,72
Kars	Brüt	96,16	97,17	95,08	100,26	100,26	100,25	106,60	108,38	104,75	70,05	67,28	72,92	36,55	41,10	31,84
	Net	92,30	92,97	91,58	88,22	88,55	87,87	77,25	75,08	79,50	48,15	42,34	54,18	29,10	32,74	25,32
İğdır	Brüt	96,22	97,13	95,23	100,19	100,34	100,03	108,27	103,94	112,83	66,61	59,65	73,95	41,66	44,29	38,88
	Net	92,60	93,14	92,03	88,55	88,70	88,39	79,30	73,61	85,30	47,36	39,40	55,76	31,94	34,21	29,54
Ardahan	Brüt	93,64	94,83	92,35	98,68	97,54	99,89	118,27	119,04	117,46	65,12	61,12	69,38	53,15	57,92	48,08
	Net	91,07	92,04	90,01	87,78	86,98	88,63	87,36	84,64	90,26	44,22	38,21	50,62	43,14	46,43	39,64
Malatya	Brüt	96,74	97,06	96,41	95,44	94,28	96,66	131,49	135,61	127,16	86,91	83,83	90,15	44,58	51,78	37,02
	Net	93,69	93,73	93,65	89,04	89,09	88,99	95,25	95,19	95,31	62,45	57,85	67,28	32,79	37,34	28,02
Elazığ	Brüt	94,72	95,03	94,40	95,87	95,10	96,68	130,07	132,96	126,98	79,76	75,80	84,01	50,31	57,16	42,97
	Net	92,31	92,37	92,26	87,79	88,11	87,45	92,33	92,35	92,31	54,89	50,26	59,86	37,44	42,09	32,45
Bingöl	Brüt	94,91	95,20	94,60	98,40	96,70	100,13	122,57	128,92	116,15	73,24	75,07	71,40	49,32	53,85	44,76
	Net	92,54	92,67	92,40	86,53	86,01	87,07	82,08	82,86	81,28	45,99	43,12	48,88	36,09	39,74	32,41
Tunceli	Brüt	94,17	94,25	94,07	94,23	94,21	94,25	126,16	128,07	124,01	92,96	89,86	96,45	33,21	38,21	27,56
	Net	92,10	91,93	92,29	88,95	88,69	89,22	89,89	90,93	88,72	66,91	64,64	69,46	22,98	26,29	19,26
Van	Brüt	97,46	98,45	96,43	104,15	103,78	104,54	105,57	109,32	101,69	62,71	66,19	59,10	42,86	43,13	42,59
	Net	92,33	93,03	91,60	88,15	88,24	88,05	73,46	72,29	74,67	41,77	40,87	42,71	31,69	31,42	31,97
Muş	Brüt	97,47	98,13	96,80	102,99	102,30	103,73	86,79	93,11	80,12	44,33	46,60	41,93	42,46	46,51	38,19
	Net	92,18	92,46	91,90	87,19	87,41	86,96	62,20	64,99	59,25	29,33	29,17	29,51	32,87	35,82	29,75
Bitlis	Brüt	96,15	97,13	95,10	101,22	100,39	102,10	102,81	114,58	90,13	60,43	66,64	53,74	42,38	47,94	36,39
	Net	92,01	92,58	91,40	87,74	87,79	87,69	70,27	75,63	64,49	37,95	39,26	36,53	32,32	36,37	27,96
Hakkari	Brüt	94,52	95,27	93,75	98,79	98,56	99,03	115,06	122,35	107,60	65,30	67,77	62,77	49,76	54,58	44,83
	Net	88,74	89,35	88,10	82,57	83,56	81,51	77,53	77,94	77,11	42,00	39,15	44,91	35,53	38,79	32,19
Gaziantep	Brüt	97,33	97,81	96,83	97,00	96,29	97,75	114,58	118,22	110,76	77,32	74,63	80,14	37,26	43,59	30,62
	Net	93,82	93,99	93,65	88,60	88,68	88,50	82,07	81,54	82,63	53,85	49,22	58,71	28,22	32,32	23,91
Adıyaman	Brüt	95,80	96,33	95,25	97,04	96,68	97,41	120,35	125,43	114,98	70,38	70,21	70,56	49,97	55,21	44,42
	Net	93,04	93,21	92,85	89,08	89,35	88,79	87,60	87,13	88,09	50,24	46,74	53,94	37,36	40,38	34,16
Kilis	Brüt	97,36	98,13	96,55	98,84	97,92	99,84	121,42	126,41	116,01	66,18	61,25	71,54	55,24	65,16	44,47
	Net	93,26	93,58	92,92	88,38	88,69	88,04	85,44	85,82	85,03	43,60	36,57	51,22	41,84	49,25	33,81
Şanlıurfa	Brüt	98,19	98,56	97,81	102,90	101,45	104,41	96,17	106,86	84,87	57,90	62,75	52,78	38,27	44,11	32,10
	Net	92,25	92,67	91,82	86,04	86,10	85,97	67,15	71,73	62,30	38,39	39,00	37,74	28,76	32,73	24,56
Diyarbakır	Brüt	96,26	96,85	95,64	100,61	100,34	100,89	108,33	113,66	102,76	67,30	67,28	67,33	41,02	46,38	35,43
	Net	92,63	92,95	92,29	88,46	88,54	88,37	75,50	75,54	75,46	45,54	42,13	49,10	29,96	33,41	26,36
Mardin	Brüt	96,15	96,58	95,69	100,06	98,61	101,55	105,38	112,28	98,28	64,12	64,11	64,13	41,26	48,17	34,16
	Net	91,74	92,04	91,43	87,00	86,84	87,17	75,23	76,32	74,10	43,32	39,66	47,08	31,91	36,67	27,02
Batman	Brüt	96,23	97,01	95,41	98,56	98,11	99,03	114,44	120,21	108,41	72,30	72,48	72,11	42,15	47,73	36,30
	Net	92,55	92,96	92,13	87,41	87,52	87,30	79,86	80,13	79,59	48,36	44,64	52,26	31,50	35,49	27,33
Şırnak	Brüt	95,69	96,43	94,91	101,68	101,57	101,81	103,70	109,30	97,77	61,88	61,41	62,37	41,82	47,89	35,40
	Net	89,56	90,02	89,08	85,11	85,46	84,73	72,52	72,55	72,49	40,50	36,33	44,89	32,03	36,22	27,60
Siirt	Brüt	97,46	97,66	97,26	100,16	100,14	100,18	105,03	117,14	92,30	58,63	65,28	51,63	46,40	51,86	40,67
	Net	91,67	91,99	91,35	87,28	87,56	86,99	72,64	76,51	68,57	36,77	37,41	36,10	35,87	39,11	32,47
Türkiye	Brüt	96,62	97,00	96,23	96,86	96,00	97,77	124,11	126,94	121,13	76,08	71,94	80,46	48,03	55,00	40,67
	Net	93,23	93,34	93,11	88,85	88,95	88,74	87,93	88,05	87,79	51,16	46,35	56,25	36,76	41,70	31,55

Kaynak: MEB.

Not 1. IBBS 3. düzey okullaşma oranları Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hesaplanmıştır.

Not 2. 2020/21 okullaşma oranları hesaplanırken, kullanılan nüfus ve öğrenci sayılarında Türkiye'de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsamıştır. Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak, tamamlanmış olan en son takvim yılı sonu öğrenci rakamları ve tamamlanmış olan en son nüfus rakamları (31 Aralık 2020) kullanılarak hesaplanmıştır.

(1): Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Güzel Sanatlar Liseleri, Spor Liseleri ve Özel Liseleri.

(2): Anadolu İmam Hatip Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri, Mesleki Eğitim Merkezleri, Özel Eğitim Meslek Liseleri ve Özel Meslek Liseleri.

(3): Ortaokul brüt okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Ortaokulu öğrencileri dahil edilmiştir. Ortaöğretim de ise brüt ve net okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Lise öğrencileri dahil edilmiştir.

Tablo 24. Nüfusun İşgücü Durumu (2021)

(15+ yaş - Bin Kişi)

İBBS Düzey-2	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus			İşgücüne dahil olmayan nüfus		İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik oranı (%)
	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşsiz	İstihdam			
İstanbul	12.220	6.595	5.781	814	5.625	54,0	47,3	12,3
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	1.498	858	778	80	640	57,3	52,0	9,3
Balıkesir, Çanakkale	1.453	718	661	57	735	49,4	45,5	7,9
İzmir	3.572	1.861	1.588	273	1.711	52,1	44,4	14,7
Aydın, Denizli, Muğla	2.540	1.349	1.211	138	1.192	53,1	47,7	10,2
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	2.448	1.255	1.169	86	1.193	51,3	47,7	6,9
Bursa, Eskişehir, Bilecik	3.321	1.742	1.579	163	1.579	52,4	47,5	9,4
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3.105	1.630	1.474	156	1.474	52,5	47,5	9,6
Ankara	4.471	2.341	2.027	314	2.130	52,4	45,3	13,4
Konya, Karaman	1.850	928	855	74	921	50,2	46,2	7,9
Antalya, Isparta, Burdur	2.585	1.425	1.257	168	1.160	55,1	48,6	11,8
Adana, Mersin	3.137	1.579	1.371	208	1.558	50,3	43,7	13,2
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	2.401	1.154	957	197	1.247	48,1	39,9	17,1
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1.204	605	526	79	599	50,2	43,7	13,0
Kayseri, Sivas, Yozgat	1.850	896	791	105	954	48,4	42,8	11,7
Zonguldak, Karabük, Bartın	826	406	362	44	420	49,1	43,8	10,9
Kastamonu, Çankırı, Sinop	635	328	309	19	308	51,6	48,6	5,8
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2.215	1.178	1.085	93	1.037	53,2	49,0	7,9
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2.111	1.163	1.048	115	948	55,1	49,7	9,9
Erzurum, Erzincan, Bayburt	787	377	339	38	410	47,9	43,1	10,0
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	756	383	330	52	373	50,7	43,7	13,7
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1.352	653	587	67	699	48,3	43,4	10,2
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1.447	674	536	138	773	46,6	37,1	20,4
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1.936	969	871	98	967	50,0	45,0	10,1
Şanlıurfa, Diyarbakır	2.474	1.004	854	151	1.469	40,6	34,5	15,0
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1.512	645	453	192	867	42,7	29,9	29,8
Türkiye	63.704	32.716	28.797	3.919	30.989	51,4	45,2	12,0

Kaynak: TÜİK.

Tablo 25. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2021)

İBBS Düzey-2	Toplam	Tarım Sanayi ⁽¹⁾ Hizmet			(15+ yaş - Bin Kişi)		
					Tarım (%)	Sanayi (%) ⁽¹⁾	Hizmet (%)
İstanbul	5.781	27	1.842	3.911	0,5	31,9	67,7
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	778	123	290	365	15,8	37,3	46,9
Balıkesir, Çanakkale	661	159	151	351	24,1	22,9	53,1
İzmir	1.588	142	523	922	9,0	32,9	58,1
Aydın, Denizli, Muğla	1.211	271	296	644	22,4	24,5	53,2
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	1.169	360	359	450	30,8	30,7	38,5
Bursa, Eskişehir, Bilecik	1.579	147	638	794	9,3	40,4	50,3
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1.474	197	551	725	13,4	37,4	49,2
Ankara	2.027	76	497	1.454	3,8	24,5	71,7
Konya, Karaman	855	217	259	379	25,4	30,3	44,3
Antalya, Isparta, Burdur	1.257	251	199	806	20,0	15,9	64,2
Adana, Mersin	1.371	261	308	802	19,0	22,5	58,5
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	957	189	248	520	19,8	26,0	54,3
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	526	152	105	268	29,0	20,0	51,0
Kayseri, Sivas, Yozgat	791	161	217	414	20,3	27,4	52,3
Zonguldak, Karabük, Bartın	362	89	100	172	24,7	27,8	47,5
Kastamonu, Çankırı, Sinop	309	119	57	133	38,6	18,5	42,9
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	1.085	416	210	460	38,3	19,3	42,4
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1.048	427	176	445	40,7	16,8	42,5
Erzurum, Erzincan, Bayburt	339	113	39	188	33,2	11,4	55,5
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	330	172	42	116	52,1	12,8	35,1
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	587	170	112	304	29,1	19,1	51,9
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	536	201	115	220	37,5	21,4	41,1
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	871	167	282	422	19,1	32,4	48,5
Şanlıurfa, Diyarbakır	854	272	200	382	31,8	23,4	44,8
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	453	68	104	280	15,1	22,9	62,0
Türkiye	28.797	4.948	7.921	15.928	17,2	27,5	55,3

Kaynak: TÜİK.

(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Tablo 26. 4/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalı Sayıları ⁽¹⁾

İller	2020			2021			Pay (%)			
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	2020		2021	
							Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Adana	230.710	89.854	320.564	240.480	99.825	340.305	72,0	28,0	70,7	29,3
Adıyaman	46.004	14.623	60.627	49.530	17.413	66.943	75,9	24,1	74,0	26,0
Afyonkarahisar	72.561	24.849	97.410	74.768	28.268	103.036	74,5	25,5	72,6	27,4
Ağrı	23.687	8.671	32.358	23.867	8.736	32.603	73,2	26,8	73,2	26,8
Amasya	30.781	12.329	43.110	31.655	13.550	45.205	71,4	28,6	70,0	30,0
Ankara	794.274	371.670	1.165.944	824.842	414.773	1.239.615	68,1	31,9	66,5	33,5
Antalya	334.160	172.618	506.778	364.448	193.778	558.226	65,9	34,1	65,3	34,7
Artvin	23.015	6.344	29.359	22.876	6.862	29.738	78,4	21,6	76,9	23,1
Aydın	107.020	52.735	159.755	113.831	57.979	171.810	67,0	33,0	66,3	33,7
Balıkesir	133.308	59.225	192.533	138.837	66.582	205.419	69,2	30,8	67,6	32,4
Bilecik	36.086	13.030	49.116	36.543	14.788	51.331	73,5	26,5	71,2	28,8
Bingöl	23.096	7.077	30.173	22.899	7.620	30.519	76,5	23,5	75,0	25,0
Bitlis	24.276	6.872	31.148	26.348	7.567	33.915	77,9	22,1	77,7	22,3
Bolu	42.917	20.945	63.862	43.912	22.498	66.410	67,2	32,8	66,1	33,9
Burdur	25.507	9.485	34.992	26.130	10.516	36.646	72,9	27,1	71,3	28,7
Bursa	481.797	235.867	717.664	506.107	260.661	766.768	67,1	32,9	66,0	34,0
Çanakkale	65.796	26.882	92.678	68.238	30.018	98.256	71,0	29,0	69,4	30,6
Çankırı	21.029	8.023	29.052	21.871	8.797	30.668	72,4	27,6	71,3	28,7
Çorum	44.429	18.056	62.485	44.773	19.225	63.998	71,1	28,9	70,0	30,0
Denizli	127.221	72.654	199.875	133.227	79.634	212.861	63,7	36,3	62,6	37,4
Diyarbakır	128.237	39.792	168.029	137.741	45.496	183.237	76,3	23,7	75,2	24,8
Edirne	39.408	24.281	63.689	40.114	25.737	65.851	61,9	38,1	60,9	39,1
Elazığ	74.624	17.336	91.960	63.896	19.382	83.278	81,1	18,9	76,7	23,3
Erzincan	23.464	7.693	31.157	23.678	8.673	32.351	75,3	24,7	73,2	26,8
Erzurum	65.465	20.685	86.150	68.475	22.828	91.303	76,0	24,0	75,0	25,0
Eskişehir	123.693	55.796	179.489	127.567	62.093	189.660	68,9	31,1	67,3	32,7
Gaziantep	267.635	67.342	334.977	285.307	77.920	363.227	79,9	20,1	78,5	21,5
Giresun	38.758	20.037	58.795	40.130	21.606	61.736	65,9	34,1	65,0	35,0
Gümüşhane	11.861	4.038	15.899	11.103	4.163	15.266	74,6	25,4	72,7	27,3
Hakkari	19.537	4.634	24.171	20.380	4.953	25.333	80,8	19,2	80,4	19,6
Hatay	132.506	46.335	178.841	142.382	51.377	193.759	74,1	25,9	73,5	26,5
Isparta	42.845	19.084	61.929	44.202	20.985	65.187	69,2	30,8	67,8	32,2
Mersin	196.395	75.105	271.500	220.994	84.676	305.670	72,3	27,7	72,3	27,7
İstanbul	2.792.197	1.456.578	4.248.775	2.892.069	1.593.324	4.485.393	65,7	34,3	64,5	35,5
İzmir	619.098	326.136	945.234	651.945	358.853	1.010.798	65,5	34,5	64,5	35,5
Kars	16.885	7.110	23.995	16.987	7.766	24.753	70,4	29,6	68,6	31,4
Kastamonu	38.043	15.160	53.203	38.953	16.998	55.951	71,5	28,5	69,6	30,4
Kayseri	183.794	55.150	238.944	190.525	62.851	253.376	76,9	23,1	75,2	24,8
Kırklareli	47.633	25.410	73.043	48.259	26.624	74.883	65,2	34,8	64,4	35,6
Kırşehir	20.439	5.962	26.401	21.376	6.499	27.875	77,4	22,6	76,7	23,3
Kocaeli	407.578	152.785	560.363	422.889	167.933	590.822	72,7	27,3	71,6	28,4

Tablo 26. 4/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalı Sayıları ⁽¹⁾ (Devam)

İller	Pay (%)									
	2020			2021			2020		2021	
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Konya	259.665	71.426	331.091	268.128	83.200	351.328	78,4	21,6	76,3	23,7
Kütahya	65.841	22.792	88.633	69.066	26.065	95.131	74,3	25,7	72,6	27,4
Malatya	84.810	26.818	111.628	88.149	30.993	119.142	76,0	24,0	74,0	26,0
Manisa	179.966	78.544	258.510	185.582	85.398	270.980	69,6	30,4	68,5	31,5
Kahramanmaraş	126.856	30.229	157.085	136.228	35.130	171.358	80,8	19,2	79,5	20,5
Mardin	76.234	19.254	95.488	81.446	21.962	103.408	79,8	20,2	78,8	21,2
Muğla	141.691	57.592	199.283	151.977	65.430	217.407	71,1	28,9	69,9	30,1
Muş	22.983	7.640	30.623	23.272	7.745	31.017	75,1	24,9	75,0	25,0
Nevşehir	32.278	11.651	43.929	33.636	13.045	46.681	73,5	26,5	72,1	27,9
Niğde	29.163	9.679	38.842	30.930	11.028	41.958	75,1	24,9	73,7	26,3
Ordu	59.013	32.506	91.519	61.183	35.164	96.347	64,5	35,5	63,5	36,5
Rize	35.253	13.519	48.772	35.549	15.104	50.653	72,3	27,7	70,2	29,8
Sakarya	138.304	56.296	194.600	145.645	63.088	208.733	71,1	28,9	69,8	30,2
Samsun	121.904	58.862	180.766	128.469	65.455	193.924	67,4	32,6	66,2	33,8
Siirt	25.831	5.781	31.612	26.464	6.393	32.857	81,7	18,3	80,5	19,5
Sinop	17.819	8.927	26.746	19.334	9.817	29.151	66,6	33,4	66,3	33,7
Sivas	59.133	19.562	78.695	61.151	20.838	81.989	75,1	24,9	74,6	25,4
Tekirdağ	202.490	93.629	296.119	213.943	102.854	316.797	68,4	31,6	67,5	32,5
Tokat	45.561	18.614	64.175	47.175	21.354	68.529	71,0	29,0	68,8	31,2
Trabzon	84.543	35.367	119.910	86.289	39.059	125.348	70,5	29,5	68,8	31,2
Tunceli	6.618	2.695	9.313	6.478	2.721	9.199	71,1	28,9	70,4	29,6
Şanlıurfa	119.214	37.319	156.533	128.609	41.889	170.498	76,2	23,8	75,4	24,6
Uşak	48.945	22.034	70.979	50.076	24.899	74.975	69,0	31,0	66,8	33,2
Van	74.735	23.309	98.044	78.518	28.018	106.536	76,2	23,8	73,7	26,3
Yozgat	33.452	10.350	43.802	33.071	11.020	44.091	76,4	23,6	75,0	25,0
Zonguldak	68.199	22.872	91.071	70.300	24.943	95.243	74,9	25,1	73,8	26,2
Aksaray	43.526	12.456	55.982	45.176	14.408	59.584	77,7	22,3	75,8	24,2
Bayburt	6.630	2.264	8.894	6.876	2.367	9.243	74,5	25,5	74,4	25,6
Karaman	29.692	13.949	43.641	29.608	14.449	44.057	68,0	32,0	67,2	32,8
Kırıkkale	29.078	9.693	38.771	29.549	10.429	39.978	75,0	25,0	73,9	26,1
Batman	60.351	19.232	79.583	66.908	22.623	89.531	75,8	24,2	74,7	25,3
Şırnak	42.245	9.144	51.389	44.169	10.408	54.577	82,2	17,8	80,9	19,1
Bartın	20.045	9.261	29.306	20.573	10.410	30.983	68,4	31,6	66,4	33,6
Ardahan	5.965	2.681	8.646	6.137	2.763	8.900	69,0	31,0	69,0	31,0
İğdir	13.233	4.450	17.683	14.029	5.000	19.029	74,8	25,2	73,7	26,3
Yalova	52.135	15.846	67.981	55.907	17.827	73.734	76,7	23,3	75,8	24,2
Karabük	26.981	9.979	36.960	27.450	10.501	37.951	73,0	27,0	72,3	27,7
Kilis	12.305	4.747	17.052	14.325	5.224	19.549	72,2	27,8	73,3	26,7
Osmaniye	42.340	13.861	56.201	46.597	15.887	62.484	75,3	24,7	74,6	25,4
Düzce	51.507	26.032	77.539	54.007	28.811	82.818	66,4	33,6	65,2	34,8
Toplam	10.574.303	4.629.120	15.203.423	11.046.133	5.123.546	16.169.679	69,6	30,4	68,3	31,7

Kaynak: SGK.

(1) 4/a: 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamına göre hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılan sigortalılar.

Tablo 27. 4/a Kapsamındaki İşyeri Sayıları

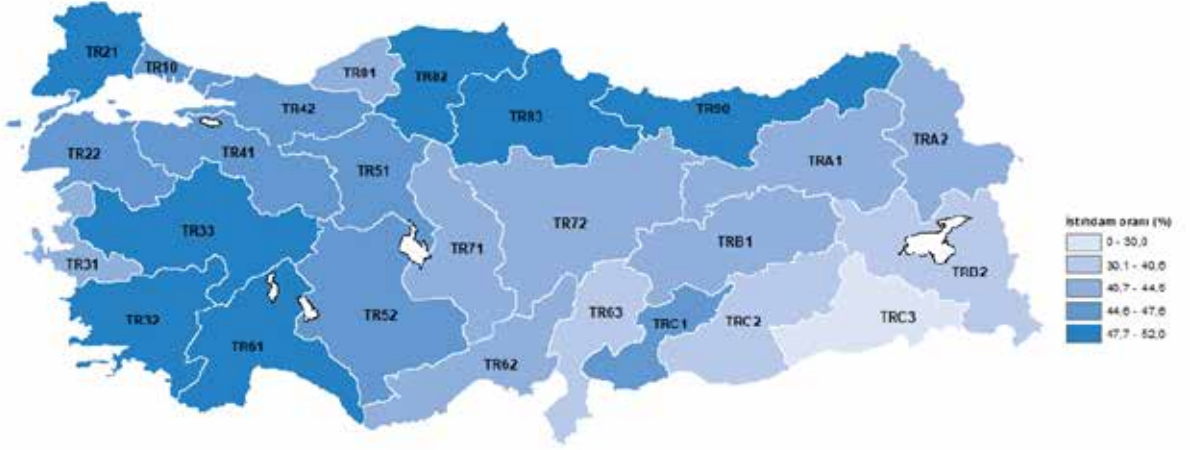
İller	2020					2021					2021/2020 T. Değişim (%)
	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	
Adana	40.298	2.985	842	42.441	43.283	42.783	3.013	885	44.911	45.796	5,8
Adıyaman	6.924	1.267	311	7.880	8.191	7.569	1.334	340	8.563	8.903	8,7
Afyonkarahisar	12.020	1.738	817	12.941	13.758	12.786	1.789	845	13.730	14.575	5,9
Ağrı	2.435	577	284	2.728	3.012	2.630	586	298	2.918	3.216	6,8
Amasya	5.755	889	269	6.375	6.644	6.073	887	288	6.672	6.960	4,8
Ankara	139.748	9.019	2.887	145.880	148.767	146.472	9.703	3.102	153.073	156.175	5,0
Antalya	72.257	5.247	1.004	76.500	77.504	77.471	6.650	1.058	83.063	84.121	8,5
Artvin	3.534	574	287	3.821	4.108	3.739	688	304	4.123	4.427	7,8
Aydın	25.771	2.475	771	27.475	28.246	27.394	2.687	802	29.279	30.081	6,5
Balıkesir	27.301	3.974	975	30.300	31.275	28.961	4.236	1.008	32.189	33.197	6,1
Bilecik	4.080	703	282	4.501	4.783	4.265	679	302	4.642	4.944	3,4
Bingöl	2.250	582	261	2.571	2.832	2.593	547	262	2.878	3.140	10,9
Bitlis	2.326	587	316	2.597	2.913	2.712	634	320	3.026	3.346	14,9
Bolu	6.496	889	369	7.016	7.385	6.820	977	415	7.382	7.797	5,6
Burdur	5.196	699	277	5.618	5.895	5.667	765	315	6.117	6.432	9,1
Bursa	76.627	5.424	1.011	81.040	82.051	81.121	5.851	1.076	85.896	86.972	6,0
Çanakkale	13.390	1.666	619	14.437	15.056	14.258	1.918	638	15.538	16.176	7,4
Çankırı	2.552	599	265	2.886	3.151	2.638	611	291	2.958	3.249	3,1
Çorum	7.874	1.335	557	8.652	9.209	8.403	1.268	591	9.080	9.671	5,0
Denizli	24.660	2.527	628	26.559	27.187	26.762	2.540	630	28.672	29.302	7,8
Diyarbakır	16.457	1.363	724	17.096	17.820	17.816	1.569	723	18.662	19.385	8,8
Edirne	8.960	942	447	9.455	9.902	9.306	1.008	474	9.840	10.314	4,2
Elazığ	7.433	1.292	411	8.314	8.725	8.023	1.485	433	9.075	9.508	9,0
Erzincan	3.295	721	302	3.714	4.016	3.484	728	320	3.892	4.212	4,9
Erzurum	9.043	1.287	826	9.504	10.330	9.465	1.354	874	9.945	10.819	4,7
Eskişehir	18.971	2.621	662	20.930	21.592	19.879	2.851	719	22.011	22.730	5,3
Gaziantep	32.869	2.355	465	34.759	35.224	35.515	2.860	592	37.783	38.375	8,9
Giresun	8.141	1.434	538	9.037	9.575	8.956	1.493	543	9.906	10.449	9,1
Gümüşhane	1.800	480	228	2.052	2.280	1.945	455	257	2.143	2.400	5,3
Hakkari	1.119	377	196	1.300	1.496	1.253	408	193	1.468	1.661	11,0
Hatay	22.613	2.392	582	24.423	25.005	24.738	2.610	592	26.756	27.348	9,4
Isparta	8.471	1.024	468	9.027	9.495	9.004	1.178	476	9.706	10.182	7,2
Mersin	35.962	3.531	703	38.790	39.493	38.763	3.825	801	41.787	42.588	7,8
İstanbul	532.141	23.314	4.829	550.626	555.455	556.749	25.408	5.022	577.135	582.157	4,8
İzmir	127.164	9.074	2.014	134.224	136.238	134.123	10.027	2.082	142.068	144.150	5,8
Kars	2.433	501	331	2.603	2.934	2.639	514	317	2.836	3.153	7,5
Kastamonu	6.784	1.121	624	7.281	7.905	7.150	1.211	636	7.725	8.361	5,8
Kayseri	30.698	3.018	601	33.115	33.716	32.945	3.458	656	35.747	36.403	8,0
Kırklareli	7.674	982	449	8.207	8.656	7.998	1.055	446	8.607	9.053	4,6
Kırşehir	3.360	655	230	3.785	4.015	3.524	751	214	4.061	4.275	6,5
Kocaeli	43.332	5.688	672	48.348	49.020	45.863	6.403	715	51.551	52.266	6,6
Konya	43.057	4.597	1.077	46.577	47.654	45.772	5.110	1.153	49.729	50.882	6,8
Kütahya	9.475	1.460	488	10.447	10.935	9.896	1.531	506	10.921	11.427	4,5
Malatya	11.784	1.509	532	12.761	13.293	12.654	1.656	575	13.735	14.310	7,7

Tablo 27. 4/a Kapsamındaki İşyeri Sayıları (Devam)

İller	2020					2021					2021/2020 T. Değişim (%)
	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	
Manisa	25.687	3.136	818	28.005	28.823	27.145	3.054	841	29.358	30.199	4,8
Kahramanmaraş	14.945	1.864	490	16.319	16.809	16.469	2.102	579	17.992	18.571	10,5
Mardin	6.462	952	349	7.065	7.414	7.289	1.105	342	8.052	8.394	13,2
Muğla	34.710	3.773	655	37.828	38.483	37.810	4.379	700	41.489	42.189	9,6
Muş	2.076	395	246	2.225	2.471	2.392	481	257	2.616	2.873	16,3
Nevşehir	6.255	794	260	6.789	7.049	6.960	919	292	7.587	7.879	11,8
Niğde	5.471	1.050	279	6.242	6.521	5.866	1.145	290	6.721	7.011	7,5
Ordu	12.541	1.513	555	13.499	14.054	13.811	1.492	604	14.699	15.303	8,9
Rize	7.001	827	413	7.415	7.828	7.441	966	450	7.957	8.407	7,4
Sakarya	21.465	2.569	584	23.450	24.034	23.413	2.837	645	25.605	26.250	9,2
Samsun	24.098	3.048	804	26.342	27.146	26.389	3.273	815	28.847	29.662	9,3
Siirt	2.102	383	228	2.257	2.485	2.363	380	241	2.502	2.743	10,4
Sinop	3.663	595	249	4.009	4.258	3.951	681	278	4.354	4.632	8,8
Sivas	8.957	1.304	543	9.718	10.261	9.543	1.398	554	10.387	10.941	6,6
Tekirdağ	22.853	2.468	544	24.777	25.321	24.672	2.739	560	26.851	27.411	8,3
Tokat	7.988	1.173	435	8.726	9.161	8.608	1.166	455	9.319	9.774	6,7
Trabzon	17.451	2.097	591	18.957	19.548	18.379	2.232	611	20.000	20.611	5,4
Tunceli	1.087	239	209	1.117	1.326	1.209	319	224	1.304	1.528	15,2
Şanlıurfa	12.517	2.411	530	14.398	14.928	14.568	2.734	557	16.745	17.302	15,9
Uşak	8.657	1.282	284	9.655	9.939	9.225	1.055	323	9.957	10.280	3,4
Van	8.738	1.150	554	9.334	9.888	9.867	1.248	578	10.537	11.115	12,4
Yozgat	5.252	905	514	5.643	6.157	5.551	1.026	515	6.062	6.577	6,8
Zonguldak	10.105	1.158	443	10.820	11.263	10.734	1.277	474	11.537	12.011	6,6
Aksaray	6.761	1.139	254	7.646	7.900	7.237	1.339	259	8.317	8.576	8,6
Bayburt	1.001	235	132	1.104	1.236	1.183	256	135	1.304	1.439	16,4
Karaman	4.122	711	283	4.550	4.833	4.634	646	315	4.965	5.280	9,2
Kırıkkale	4.091	751	255	4.587	4.842	4.313	715	278	4.750	5.028	3,8
Batman	4.860	754	215	5.399	5.614	5.576	887	220	6.243	6.463	15,1
Şırnak	2.752	510	249	3.013	3.262	3.065	527	263	3.329	3.592	10,1
Bartın	3.897	448	188	4.157	4.345	4.104	495	202	4.397	4.599	5,8
Ardahan	1.040	184	161	1.063	1.224	1.077	217	173	1.121	1.294	5,7
İğdir	1.854	327	209	1.972	2.181	2.019	342	216	2.145	2.361	8,3
Yalova	6.685	949	253	7.381	7.634	7.102	1.180	286	7.996	8.282	8,5
Karabük	4.511	563	243	4.831	5.074	4.651	544	259	4.936	5.195	2,4
Kilis	1.341	389	152	1.578	1.730	1.465	403	163	1.705	1.868	8,0
Osmaniye	6.390	873	293	6.970	7.263	6.929	979	303	7.605	7.908	8,9
Düzce	7.750	832	278	8.304	8.582	8.297	959	299	8.957	9.256	7,9
Toplam	1.801.666	159.245	45.173	1.915.738	1.960.911	1.913.884	173.808	47.645	2.040.047	2.087.692	6,5

Kaynak: SGK.

İstihdam Oranı, İBBS 2. Düzey (2021)

Kaynak: TÜİK.

TR10 (İstanbul)

TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)

TR22 (Balıkesir, Çanakkale)

TR31 (İzmir)

TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)

TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)

TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)

TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)

TR51 (Ankara)

TR52 (Konya, Karaman)

TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)

TR62 (Adana, Mersin)

TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)

TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)

TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)

TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)

TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)

TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)

TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)

TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)

TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)

TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)

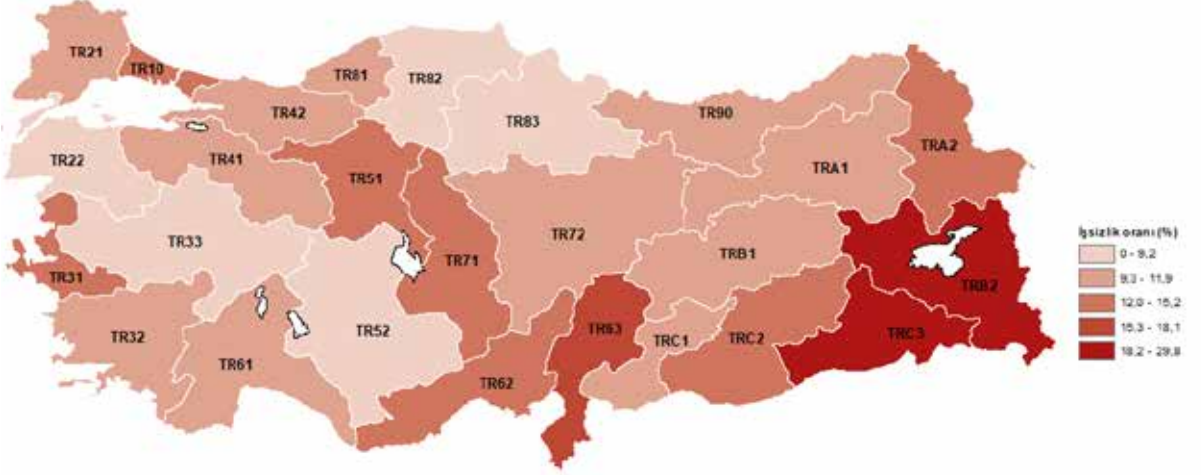
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)

TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)

TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)

TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

İşsizlik Oranı, İBBS 2. Düzey (2021)

Kaynak: TÜİK.

TR10 (İstanbul)	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)
TR31 (İzmir)	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)
TR51 (Ankara)	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)
TR52 (Konya, Karaman)	TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)
TR62 (Adana, Mersin)	TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

@TOBBiletisim

/TOBBiletisim

@TOBBiletisim

/TOBB

/TOBBiletisim

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ

Dumlupınar Bulvarı No:252

Eskişehir Yolu 9. Km. 06530 Çankaya / ANKARA

www.tobb.org.tr